

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

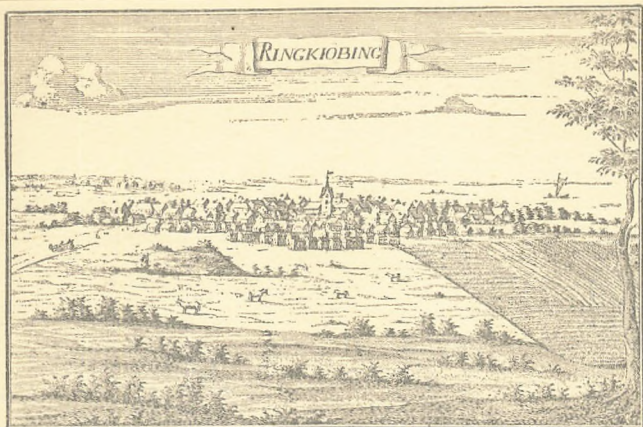
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BIDRAG TIL

RINGKJØBING BYS

HISTORIE

UDTOG OG BEARBEJDELSER AF
RINGKJØBING
RAADSTUEARKIV

VED

J. I. Bøgner

RINGKJØBING
BOLLERUPS BOGHANDEL - JENS HOLM
1942

Bidrag til Ringkjøbing Bys Historie

Udtog og Bearbejdelser
af Ringkjøbing Raadstuearkiv

Ved J. I. BØGNER

Særtryk af Ringkjøbing Amts Dagblad

Bollerups Boghandel (Jens Holm) — Ringkjøbing
1942

Paa Foranledning af Hr. Amtmand Karberg blev Arkivet paa Raadhuset gennemgaaet i Sommeren 1940. Allerede ved første Gennemgang, der foretoges af Amtmanden og undertegnede, blev der fremdraget adskilligt hidtil upaaagtet ældre Arkivmateriale, saaledes gamle Kort, Markbøger og en Del ældre Dokumenter, der sikkert ved en Forglemmelse ikke er blevet afleveret til Landsarkivet ved det sidste større Eftersyn af Raadhusarkivet i 1918 ved den ny Retsordnings Indførelse. Senere foretoges endnu en Gennemgang af sagkyndige fra Landsarkivet i Viborg, og alle ældre Arkivalier fra før 1869 beror nu under sikre Forhold i Landsarkivet. Før Overdragelsen havde jeg Lejlighed til at gennemgaa en Del af Materialet, og det er for en stor Del paa Grundlag af dette, at foranstaaende Afsnit er skrevet. Dog har jeg ogsaa gennemgaaet en Del Pakker af det Materiale fra Ringkjøbing Raadstuearkiv, der forlængst er afleveret i Viborg, og jeg er Landsarkivet meget taknemlig for den Hjælp og Elskværdighed, jeg har mødt under dette Arbejde. Ligeledes er jeg Hærens Arkiv megen Tak skyldig for en Del værdifulde Meddelelser, som jeg har modtaget derfra.

Ringkjøbing Raadstuearkiv indeholder adskillige Tusinde Aktstykker, og det vilde vare flere Aar at

foretage en grundig Gennemgang. Denne Righoldighed skyldes bl. a., at Ringkjøbings gamle Raadhus aldrig er blevet hærget af Brand, hvilket er Tilfældet med flere andre Byers, hvorved gammelt Arkivmateriale, der gerne havde Plads paa Loftet, blev et Bytte for Luerne.

Allerede i 1817 nævner P. N. Frost i Forordet til sin »Beskrivelse af Kjøbstaden Ringkjøbing« det rigge Materiale, der stod til Raadighed, og han siger, at han let kunde have gjort sit Skrift dobbelt saa stort, hvis han vilde have taget nogle flere Bilag med. Dette er rigtigt; thi det er netop en Del af disse Bilag, der nu enten bliver medtaget som de findes, eller er blevet nærmere bearbejdet. Der er nemlig nu forløbet 125 Aar siden 1816, og jeg mener, at meget af det Stof, som var for nærværende dengang, nu hører Historien til og derfor fortjener at offentliggøres. Der fortælles maaske forholdsvis meget i disse Afsnit om de Ufredsaar, der har hjemsøgt Byen. Dette er dog rimeligt nok; thi det er jo netop saadanne Begivenheder, der har efterladt et ekstra rigt Arkivmateriale, og Baggrunden for den Tid, vi oplever, indbyder ogsaa til at fremdrage alt, hvad der findes om saadanne Aar.

Den gamle gotiske Skrift, bleget og falmet, paa det gulnede Papir har ikke altid været saa let at tyde. Jeg har ved Læsningen af adskillige Aktstykker faaet en værdifuld Hjælp af Kontorchef K. P. Knudsen, Amtstuefuldmægtig Keck og især af Lærerinde, Frk. Dagny Petersen.

Hvor der citeres Breve og Skrivelser, er den originale Ordstilling i Hovedtrækkene bevaret, men derimod er Ortografien og Tegnsætningen for Nemheds Skyld for en stor Del bragt i Overensstemmelse med Nutidens.

Som det kan forstaas af foranførte, er det saa godt som udelukkende Arkiv-Aktstykker, der dan-

ner Grundlaget for Artikelrækken. Af trykte Kilder er dog benyttet Danmarks Riges Historie, Generalstabens Værk om den store nordiske Krig, Frost's Beskrivelse over Kjøbstaden Ringkjøbing samt Hardsyssels Aarbøger, men det er kun paa enkelte Steder, at trykt Materiale er anvendt, og hvor det er sket, er det paagældende Værk i Reglen anført.

Den Tid og de Begivenheder, der omtales i »Bidrag til Ringkjøbings Historie«, ligger for største Delen henved 150 Aar tilbage, den store franske Revolution og Napoleons Tid, en for hele Europa urolig Periode, fyldt med Paralleller til vore Dages Begivenheder. Dønninger fra de store Brydninger og Kampe rullede ogsaa dengang over de danske Grænser og tvang Danmark med ind i Opgøret. En lang, fredfyldt og opadgaaende Tid blev afløst af en urolig, streng og trykkende Krise, som det tog et Slægtleds haardt Arbejde at overvinde.

Ringkjøbing, i August 1941.

J. I. Bøgner.

Ringkjøbing

i det 17. Aarhundredes Krige

Navnet Ringkjøbing forekommer saavidt vides første Gang i Historien om ved Aar 1325. Det er i det gamle Skrift »Ribe Oldemoder«, der indeholder en Fortegnelse paa alle Kirkerne i Ribe Stift. I Virkeligheden havde Ringkjøbing dog ingen Kirke dengang; det er Rindum Kirke, der tænkes paa, som altsaa ogsaa Købingens Folk var henvist til, men det viser, at Købingen ved Fjorden paa dette Tidspunkt i Betydning og almindeligt Omdømme havde overfløjet den gamle Moderby Rindum, saaledes at den fælles Kirke betegnes ved Navnet Ringkjøbing, i Skriften stavet Rennumkøpingh.

I de 600 Aar, der er gaaet, siden Ringkjøbings Navn dukker op af Historien, har saavel gode som onde Dage hjemsøgt den gamle By. I det store og hele kan man vist sige, at de gode Dage har hvilet over Byen, naar en længere Fredsperiode har hersket, hvorimod onde Tider har sat sine Spor, naar Ufred og Fejde er gaaet over Land og Rige. Sandsynligvis har det været en ond Tid, der har raadet, dengang Ringkjøbings Navn træder frem; det var Opløsningens Tid fra 1332—40, og omend man intet ved fra selve Ringkjøbing fra denne Tid, saa vides

det dog, at Striden stod ikke saa langt herfra, idet Niels Ebbesen med sine Mænd kæmpede ved Skjernaabredden den 2. Maj 1340, Maanedsdagen efter at han havde fældet Grev Gert i Randers.

Der forløb nu 200 Aar, og der skrives 1534 Man vil vide, at Johan Rantzau dette Aar afbrændte Byen. Bonde- og Borgeroprøret det Aar var værst i Vest- og Nordjylland, og det var derfor ikke til fældigt, at Kristian III's Feltherre, Johan Rantzau, paa sit dygtige og ilsomme Tog i December 1534 fra Kolding og Nord paa gik over Vestjylland. Han fortæller selv derom i et noget forsorent Brev paa Plattysk til en Slægting:

»Kære Frænde. Som I uden Tvivl ved, drog jeg fra Kolding til Varde, hvor 400 Bønder havde forsamlet sig. Da de nu fornam, at jeg var kommen, tog de Benene paa Nakken og slap med Nød og næppe fra os. Derfra drog jeg med Knægtene og to andre Faner, som min Herre havde stillet under min Befaling, til en Bro over Skjerna, otte Mil fra Varde; dog laa vi en Nat under Vejs. Ved samme Bro havde samlet sig mange Bønder og afkastet Broen. Jeg havde ikke kunnet omgaa den paa mindre end 4 eller 5 Mil, og saa skulde Knægtene i denne Vintertid have vadet over til midt paa Livet. Desaaarsag drog jeg lige løs paa Broen, hvor Bønderne havde samlet sig. Der begyndte vi at skyde paa hinanden, men ved vore Haandgeværer ængstede vi dem saa haardt, at de veg fra Broen, hvorpaa vi gav os til at gøre Broen i Stand. Da de saa det, flyede de for os, og vi gik næste Dag løs paa en lille Købstad, kaldet Ringkjøbing, som har stor Skyld i dette Oprør. Der fandt vi ingen

hjemme. Byen stod helt tom. Der kogte vi og rettede selv an og drog om Morgenen videre.«

Spørgsmaalet om Rantzaus Brandhærgen af Byen er noget problematisk, idet der er givet forskellige Oversættelser af det plattyske Brev. I C. Paludan-Müllers: »De første Konger af den oldenborgske Slægt«, udkommet 1874, oversættes det paagældende Sted saaledes: »Der kogte vi og stak Byen i Brand«, og det er utvivlsomt denne Oversættelse, der f. Eks. er gengivet i Stoigaard-Pedersens »Hing Herreds Historie og Topografi«, som har givet Anledning til Talen om Byens Brand.*) Senere Udgaver af Brevet giver denne Form: »Der kogte vi og rettede selv an«. Efter Oplysning fra Rigsarkivet lyder den nøjagtige Sætning saaledes: »Dor kakeden wie vünd richteten suluen an«, hvilket ordret oversat betyder: »Der kogte vi og anrettede samme«. At Stedet er ment ironisk om en Antænkelse af Byen kan vel ikke afvises, saa meget mere som Beslutningen om at storme Aalborg senere i Brevet gengives paa denne Maade: »og vi besluttede, at vi om Morgenen vilde søbe Morgensuppe med dem«.

Hvad der egentlig skete i Ringkjøbing hin Decemberdag (vistnok den 7.) for mere end 400 Aar siden, kan saaledes ikke fastslaaes med Sikkerhed, men det er jo let at læse i Rantzaus Brev, at han ikke har set paa Byen med velvillige Øjne. Borgernes frivillige Evakuering viser jo ogsaa med tilstrækkelig Tydelighed, at de ikke har haft saa

*) Nogen gammel Overlevering om Byens Atbrænden findes næppe, det er i hvert Fald ikke angivet hos Frost i Beretningen om Ulykker, der har hjemsøgt Ringkjøbing.

god en Samvittighed overfor de ny Magthavere; de har betragtet Johan Rantzaus Afdeling som et Straffekorps og har derfor salveret sig i Tide.

Den ny Konges Vrede har dog ikke vedblivende hvilet over Byen; thi allerede i 1537 var han selv i Byen, og baade ved den Lejlighed og flere Gange senere var han Byen god (Se Frost' Beskrivelse S. 4 og følg. Sider).

Atter gik et Sekel i Fred, og denne lange Periode satte sine Spor, saaledes at Tiden ved Aar 1600 og derefter hører til Landets Opgangstider, men saa satte frygtelige Begivenheder ind. I Løbet af en Menneskealder hærgedes Jylland grusomt af tre Krige, og det slog saa dybe Skaar, at der næsten skulde et Hundrede Aar til, før disse Saar blev lægt. Disse Krige var Kejserkrigen (et Afsnit af Trediveaarskrigen) 1627—29, Torstensonskrigen med Svenskerne 1644—45 og endelig Svenskekrigen 1657—60.

I sin ellers saa fortræffelige »Beskrivelse« nævner Frost alle tre Krige som Ulykker, der har ramt Ringkjøbing; men nogen større Omtale faar de dog ikke. Om Kejserkrigen siges endog, at »det ikke bestemt kan udledes af de endnu tilværende Dokumenter, om noget Parti af de Kejserslige har været i Byen«. Derimod er der for Torstensonskrigens og Svenskekrigens Vedkommende citeret en Skrivelse hvert Sted som Bevis paa, at Fjenderne har været i Byen (S. 15 og S. 19). Hvad den sidste Skrivelse angaar, viser det dog kun de allie- redes Tilstedeværelse og ikke noget om Svenskerne.

Det kan synes lidt mærkeligt, at disse Krige ikke faar en udførligere Behandling. I 1816, da Bogen blev skrevet, hørte Begivenhederne fra det 17.

Aarh.s Ufredsaar jo i høj Grad Historien til. Og Materiale savnes ikke; der findes flere Hundrede mere eller mindre betydningsfulde Aktstykker fra disse Krige, dog især fra Svenskekrigen, men muligvis kan det have været for godt hengemt, og man har maaske heller ikke dengang tænkt paa at undersøge Byens Kæmnerregnskaber, der alle er blevet bevaret fra disse Krigsaar. I disse Regnskaber findes nemlig et stort og værdifuldt Materiale. fra 1658 og 59 er der ganske vist ikke ret meget, hvilket viser det unormale Liv, der blev levet, men til Gengæld er der et meget udtømmende Regnskab fra 1660, hvor mange Sider indeholder Hentydninger til Krigen.

Det kan straks siges, at større dramatiske Episoder med Opstand, Baghold og Drab findes der intet af, men der kan alligevel af de mange Bilag sammensættes et Billede, der tydeligt viser, hvilken haard og ond Tid, Ringkjøbings Borgere dengang har gennemlevet. Materialet er langt fra fuldstændigt. Der findes saaledes intet Svar paa de mange svenske Kontributionsskrivelser; men skønt dette ikke er Tilfældet, kan man dog flere Steder mellem Linierne i de svenske Henvendelser læse sig til, hvorledes Myndigheder og Borgere har reageret overfor de fremmedes Krav. En vis sejt passiv Modstand har ofte gjort sig gældende hos den Tids Ringkjøbingborgere.

Af Hensyn til Forstaaelsen af visse Forhold, samt for at give den fornødne Sammenhæng og Oversigt ogsaa over lokale Begivenheder, vil det hist og her være nødvendigt at gengive historisk Stof fra Danmarks Riges Historie, men i det store og hele vil det blive Aktstykkerne fra Ringkjøbing Raadstue der vil tale deres eget Sprog.

Kejserkrigen 1627—29.

Aktstykkerne fra denne Tid er ikke saa talrige, men dog tilstrækkelige til at vise, at der den meste Tid laa fjendtlige Krigsfolk i Byen.

Fra Aaret 1636 findes en Skrivelse, i hvilken det hedder:

»Vi underskrevne Borgmester og Raad udi Ringkjøbing kendes og for alle vitterliggøre, at Rigets Fjender, da de Landet — Gud evig Ære og Lov — quitterede [forlod], dem herudi Byen en Parti Byg efterlod, som Jens Olufsen, Borgmester, efter ærlig og velbyrdig Mand Hr. Albert Scheels skriftlige Befaling paa Kgl. Majestæts Vegne erholdt for Penge, og en Del deraf blev udleveret til Gaardsfolk.«

Man ser heraf for det første, at Ringkjøbings Borgmester i disse bevægede Krigsaar hed Jens Olufsen; hans Navn nævnes iøvrigt flere Gange i Byens Regnskab af 1628. Albert Scheel er Lensmanden; men det interessanteste i denne Skrivelse er det lille Indskud — Gud evig Ære og Lov. Endnu 7 Aar efter Krigen falder det Brevskriveren naturligt at bruge dette Udtryk, og selv i Dag mere end 300 Aar efter er det med en egen Følelse, man læser dette lille Hjertesuk.

Baggrunden for Krigsbegivenhederne i Jylland i 1627 og 1628 er jo velkendt. I August Maaned 1626 var Christian IV blevet slaaet i Nordtyskland, og Aaret efter, i Juli Maaned, trængte Kejserens Hære under de fra Trediveaarskrigen kendte Generaler Tilly og Wallenstein over den daværende danske Statsgrænse, Floden Elben. Medens Tilly forblev i den allersydligste Del af Landet, drog Wallenstein videre mod Nord, og omkring Midten af September

1627 blev Kongeaen overskredet, og Fjenden stod dermed paa Nørrejyllands Jord.

De første Plyndringer og andre Udskejelser blev dog ikke foretaget af Wallensteins Hær, men derimod af »vore egne Styrker«. Ved Fjendens Indfald i de sydligste Egne var Disciplinen i den danske Lejehær, der for en stor Del bestod af Tyskere, fuldstændig brudt sammen, og selv Kongen stod magtesløs og raadvild, og det endte med, at han forlod Hæren og tog til Fyn. I Løbet af Efteraaret blev nu Landet lige til Limfjorden saavel mod Øst som Vest oversvømmet af disse Horder, og i det rige Land, som Jylland dengang var, blev Byttet stort for de gridske Lejetropper. Det hedder i en gammel Beretning om disse i dansk Tjeneste værende Soldater:

»De haver sig straks fast over det ganske Jylland udspreddt, den største Part af Adelen samt Præster, Borgere og Bønder forrøvet og frataget deres rørende Formue samt Vaaben og Værge, saa vidt de har kunnet overkomme; dem, sig ikke godvilligen vilde lade berøve ihjelslagen Ægtemænds Hustruer og Børn udi Mændenes og Forældrenes Aasyn voldtagen og sig saaledes forholdet som vore argeste Fjender.«

Dette var som nævnt »vore egne«. Men umiddelbart efter de flygtende Skarer fulgte Wallensteins Tropper sammensatte af de forskellige Nationer Tyskere, Italienerne, Kroater og Kosakker, og selv om de ingenlunde var værre end vor egen udisciplinerede Lejehær, gik det dog løs med ny Brænden, Skænden og Plyndring, med Ødelæggelser af Skove, og Forarmelsen steg ved, at Indfaldet skete i Efteraaret, da Kornet netop var bragt i Lade.

Det kan ikke ses af de lokale Aktstykker, om Ringkjøbing har haft Besøg af vor egen flygtende Styrke, men det er vel sandsynligt nok, da Byen laa ved den vestlige Hovedvej. Men fra omkring den 1. Decbr. 1627 fandtes her Besættelsestropper; det hedder nemlig herom i Byens Regnskab:

»Nok [endvidere] Salvaguardier-Penge, som beløber sig til den 24. April, 19 Uger, hver Rytter om Ugen een Slettedaler, dog Jeremias ikke uden 11 Slettedaler, og hver Soldat 5 Slettedaler. Korporalen om Ugen 2 Slettedaler, for 8 Uger er 16 Slettedaler, er tilsammen 77 Rdl. og 4 Slettedaler. Nok udgivet fra den 24. April og til den 16. Maj igen 3 Ugers Guardie-Penge paa vore Ryttere og Korporal hver Uge paa dem alle fem $5\frac{1}{2}$ Rdl., er tilhobe $17\frac{1}{2}$ Rdl.«

Salvaguardier, eller blot Salvegarde, var en mindre Beskyttelsesvagt, som en By eller en Privatmand for en høj Pris kunde tilkøbe sig af den fjendtlige Overledelse. Foruden det store Beløb, som skulde betales for Salvegardebrevets Udstedelse, skulde Køberen tillige underholde den tilsendte Salvegarde eller Vagt. Denne skulde saa forhindre Plyndringer og Voldshandlinger fra andre strejfende Afdelingers Side. Selv om det var dyrt at holde Salvegarde, var det dog baade den billigste og den sikreste Maade at slippe igennem de vanskelige Tider paa, og det kan ses, at Ringkjøbing baade i denne Krig saavel som i de to følgende i ret høj Grad her gjorde Brug af Salvegarde. Det var Herredage for Soldater at ligge som Salvegarde; thi foruden rigelig Mad fik de Masser af Øl og Vin, og Borgerne maa have set deres Fordel ved — eller vel rettere være nødt

til — at give »Foræringer« til dem baade af Tøj, Penge og Sølvskeer. Dette er der adskillige Eksempler paa fra alle tre Krige.

Der er ikke nævnt saa mange Datoer fra Regnskabet, men af det ovenanførte Citat om de 19 Uger fra 24. April maa det fremgaa, at Fjenden har været her i Byen fra Slutningen af Aaret 1627

Det er ikke alene Salvegarden, det var hensigtsmæssigt at give »Foræringer«; det blev i endnu højere Grad Officererne til Del, og det var Gaver af betydelig større Værdi end til de menige Soldater. Der nævnes saaledes:

»Først Oberstløjtnanten udi Ribe en Guldske 46 Rdl. Gav »Hopmanden« til Foræring en Sølvkande, Vægt 64 Lod med Arbejdsløn 36 Rdl. Igen givet Hopmanden en brun Hest, som tilforn er ført Byen til Regnskab 40 Slettedaler. Nok Hopmand Siedon en Sølvkande, Vægt 32 Lod med Arbejdsløn 18 Rdl. og en Sølvstob 12 Lod $6\frac{3}{4}$ Rdl. Oberstløjtnanten en Sølvkande 98 Lod med Arbejdsløn 55 Rdl. og en Hest 50 Slettedaler. Nok Hopmanden 2 Pistoler 8 Rdl., en Sølvskaal 10 Rdl. Nok Hopmanden 1 Hest 50 Slettedaler. Nok Kvartermesteren 1 Hest 14 Rdl.«

Man ser, jo højere Rang, jo større Gaver. Den Oberstløjtnant fra Ribe, der baade har faaet en Guldske og den største Sølvkande, er sandsynligvis Regimentschefen Leyser, som fra Ribe sendte andre Afdelinger ud i Vestjylland (Se Hards. Aarb. 1928, S. 107, og Frost, S. 14). Det kan synes, som om han har været Ringkjøbing ret god. For 1629 skrives nemlig: »Nok foræret Oberstløjtnanten i Ribe for god Beskyttelse at holde over os i denne bedrøvelige Tid og for de 20 Rdl. Afslag paa Skat-

ten hver Maaned, en Halskæde, som købtes, med Arbejdsløn 75 Rdl.«. Det kan muligvis være ved Regimentets Opbrud efter Fredens Undertegnelse i Sommeren 1629, at Oberstløjtnanten har faaet denne værdifulde Kæde som en Afskedsgave. Man kan jo ogsaa se, at han har været til at forhandle med, naar han har ladet sig overtale til at give Afslag paa de maanedlige Krigsskatter. Han kan heller ikke klage paa god Behandling, naar han var i Ringkjøbing. Det hedder nemlig fra et af hans Besøg: »Nok den Tid, Oberstløjtnanten var her, fordrunken 55 Potter Vin og 4 Potter i hans Flaske.« Hvor længe det har været, og hvor mange der har været om at sætte de 55 Potter til Livs, meldes der intet om, men de 4 Potter til hans Flaske — den har aabenbart ikke hørt til de mindste — tyder jo paa en vis Omsorgsfuldhed.

Andre besøgende eller inspicerende Officerer kunde ogsaa nok tage godt til sig, om end de ikke kommer paa Højde med Oberstløjtnanten. »Nok da Kvartermesteren var her 42 Potter Vin 10½ Rdl. Nok Vin fordrunken, da Hopman Siedon var her, 24 Potter 5 Rdl. Nok da Hopmanden var her i Byen 12 Potter Vin 3 Rdl.« Udtrykket »Hopmand«, der forekommer saa tit, skal sikkert tydes som Hauptmann, Kaptajn, en Betegnelse, der jo heller ikke i Dag er os helt fremmed.

Hvor store Krigsskatter, der er blevet udbetalt af Ringkjøbing By i disse to Krigsaar, kan ikke nøjagtig opgives. Salvegarder beskyttede jo kun for Vold og Plyndringer, men befriede ikke for Brandskat og andre Afgifter. Brandskat nævnes kun en Gang fra Slutningen af 1627 og beløb sig kun til 120 Rdl. Uge-Skatter og Maanedsskatter omtales nogle Gange. »Nok den 28. Novbr. til Lun-

denæs for 3 Ugers Skat 75 Rdl.« Det er for November 1627 og viser altsaa ogsaa, at Besættelsen er sket i Slutningen af dette Aar. I 1629 hedder det: »Nok 2 Maaneders Skat, som blev leveret til Oberstløjtnanten, efter Kvittering 200 Rdl.« Efter disse to Meddelelser synes det maanedlige Bidrag altsaa at have ligget paa 100 Rdl. Hvis denne Antagelse er rigtig, skal Ringkjøbing i de ca. 1½ Aar Besættelsen varede, fra November 1627 til Maj 1629, da Freden blev underskrevet, have betalt i regulær Krigsskat ca. 1800 Rdl. Dette falder nogenlunde sammen med Vardes Skat, der er opgivet til 1652 Rdl. (Se Hards. Aarb. 1928, S. 110). Selv om 1800 Rdl. den Gang var mange Penge, sikkert Byens Budget adskillige Gange, er Borgerne langt fra sluppet med dette Beløb, idet dertil er kommen Brandskatter, Levnedsmidler, Salvegardepenge samt de mange »Foræringer«, hvoraf kun de større er omtalt her.

Naar et Land og en By besættes af fremmede Tropper, er en af de første Foranstaltninger, der foretages, at afvæbne den hjemmehørende Befolkning. Dette skete ogsaa i Ringkjøbing i alle det 17. Aarh. Krige. Fra Kejserkrigen meddeles herom, dog først i 1628:

»For Hopmandens Fortæring, 4 Rejser med alle sine Medfølgere, saavel Euchenantz, Goldtschiffer og deres Medfølgere, til den 12. April 100 Slettedaler. Nok den Tid Euchenantz, Goldtschiffer og deres Konsorter var her og tog Vaaben og Værge bort 100 Potter Vin 25 Rdl.«

Disse kejserlige Officerer har øjensynlig forenet det for dem nyttige med det behagelige.

Følgende Citat er ogsaa af større Interesse:

»Noch Hopmandens Foræring for de Frantzosers Forskaanelse 60 Rdl.« Denne Bemærkning hentyder maaske til et fransk Regiment under Bousmard, som i 1627 var draget op gennem Hardsyssæl og med stort Besvær var taget over Engbjerg og Harboøre til Thy, hvor de skal have huseret slemt i et halvt Aar, saa stærkt, at kun en Fjerdedel af Bønderne der var tilbage. Lige før Afrejsen fra Thy gav Bousmard Ordre til at lade samle 200 Okser, Læder, Voks og andre værdifulde Sager, der skulde leveres ham i Kolding (Hards. Aarb. 1928. S. 112).

Hvis Ringkjøbingenserne formedelst 60 Rdl. har faaet »Frantzoserne« ført uden om Byen, har de saaledes sikkert været paa den rigtige Side.

Fra alle tre Krige omtales en Skanse. I 1628 omtales dens Opførelse, og i 1629 meddeles, at der er kørt flere Læs Tørv til Skansen, men i ingen af Akterne nævnes det nærmere, hvor den er beliggende. Det er dog næppe en Skanse, som Danskerne har brugt, men snarere en mindre Befæstning, Erobrerne har ladet opføre for paakommende Tilfælde.

Til sidst skal nævnes endnu to Aktstykker, som ganske vist er fra Tiden efter Fredslutningen.

Det ene fra Slutningen af 1629 fortæller om, at nogle Varer er leveret til Korfitz Ulfeldt. Det kan være den senere saa kendte Rigshovmester og det vil da være en af de første Gange, denne senere saa mægtige Mands Navn findes paa et Aktstykke. Han var født 1606, men opholdt sig mest i Udlandet paa Skoler og Universiteter fra 1617 til 29. Han kan nu maaske som 23-aarig Officer have opholdt sig en Tid i Ringkjøbing efter Krigens Ophør. Men snarere er det vel hans Fætter af samme

Navn, den Tids Ejer af Tvis Kloster, der er Tale om (Se Hards. Aarb. 1939, S. 35).

Det andet Aktstykke fra 1630 meddeler: »Nok givet Kgl. Majestæts Kaptajn 2 Rosenobler [fin engelsk Guldmønt] til Foræring, for at han ikke skulde tage flere end 2 Baadsmænd.« Man kan se, at kgl. danske Officerer heller ikke afslaar en »Foræring«, og ligeledes ses Ringkjøbingensernes Evne og Omtanke til at gøre en god Forretning.

Omkring Nytaarsskiftet 1629 var Nøden stor paa den jyske Halvø. Der regnes med, at mellem 20 og 30,000 Mand ved den Tid holdt Jylland besat og skulde have deres Underhold her. Trykket var ikke lige stærk overalt. Der var hæderlige Officerer, som forstod at holde Mandstugt. »Gennemgaaende«, siger Danmarks Riges Historie,

»synes ogsaa de velstillede Adelige og Borgerlige at være slupne bedre end de fattige, det fortællles tilmed, at mange Adelsmænd gjorde de fremmede Officerer deres Opvartning, og uden Tvivl omgikkes Befolkningen, navnlig Kvinderne, ofte fortroligt med Soldaterne. Men ved Siden heraf gik mange af Befalingsmændene i Spidsen med det overaadigste Løvned, de ublueste Fordringer og de tøjlesløseste Plagerier. Og til de regulære Tropper kom hele det irregulære Troop, til Dels bestaaende af Skøger, som udbredte Usædelighed over Landet. Vedblivende blev Gaarde og Huse lagt øde, Kirker forsynede med Skydehuller, og deres Taarne truede med at synke i Grus, og under alt dette stod Hederne i Brand, og Skovene fældedes for Fode.«

En Del kan tyde paa, at det ikke er gaaet værst ud over Ringkjøbing. Der har været en ret velha-

vende Borgerstand, der tilsyneladende har formaaet at holde den værste Udskejelſe borte fra Byen, selv om det blev paa Sølvkandernes og Vinens Bekostning, men har der end været nogenlunde taalelige Kaar i Ringkjøbing, saa stod det dog som ovenfor anført galt nok til mange Steder, saa ogsaa Ringkjøbing Borgere med god Grund kunde tale om »denne bedrøvelige Tid« og flere Aar efter Freden ved Tanken om Fjendernes Bortrejse kunde ud bryde: »Gud evig Ære og Lov«.

Torstensonskrigen 1644—45.

Kun 15 Aar efter Fredsslutningen 1629 blev Jylland atter Krigsskueplads, denne Gang angrebet af Svenskernes Hære fra den i Tyskland stadig herskende 30-Aarskrig. Den svenske Hærfører hed Lennart Torstenson, efter hvem Krigen er opkaldt. Krigens Aarsag var for en stor Del Kristian IV's Skinsyge over Sveriges voksende Magtstilling i Tyskland. Angrebet kom meget pludseligt og uventet for den danske Regering. Sveriges officielle Krigserklæring kom først en Maaned efter, at Torstenson var trængt ind paa dansk Omraade, og i Begyndelsen af Januar 1644 stod han med sine krigsvante Tropper paa nørrejysk Grund, hvor al Modstand blev slaaet let og hurtigt ned.

Sammenlignet med Svenskekrigen 1657—60 er der ikke mange Aktstykker fra Ringkjøbing i denne Fejde. Det ser dog ud til, at Byen denne Gang har lidt betydeligt mere end Tilfældet var i sidste Krig, idet der er Tale om langt større Pengebeløb. Efter Krigen blev der optaget Syn af kongelige Kommissærer over den Skade, de enkelte Byer havde lidt, og Ringkjøbing opgiver da en Sum paa 19,480 Rdl. I Lemvig og Holstebro stod Skadebetø-

bene i Forhold til Ringkjøbings, hvorimod Vestjyllands sydligeste Byer, Varde og Ribe, havde lidt endnu mere. (Se Hards. Aarb. 1928, S. 133.)

Af de bevarede Akter fremgaar det, at Ringkjøbings Borgere er blevet meget plaget med Ægtkørsel; dog var det ikke saa lange Ture, mest til Voldbjerg og Holstebro. Egentlig Plyndring forekommer der tilsyneladende kun lidt af; det nævnes dog, at en enkelt Borger blev frataget sine Sengekæder, men Plyndringen var sat mere i System gennem Brandskatter og Kontribution. Straks i Begyndelsen af 1644 blev der udskrevet en meget stor Brandskat. Det kan ikke nøjagtig ses, hvor stor den var, men den er i hvert Fald gaaet op i Tusinder af Rigsdaler. Kun faa af Byens Borgere har kunnet fremskaffe det meget store Beløb, der var dem paaalignet, i rede Penge, og de maatte saa gribe til deres Sølvtoj. Det formelig vrimler med afleverede Sølvsager, baade Kander med og uden Navn paa, Stager, Skaale, Skeer, Bælter, Kæder og Knapper. Man kan ikke faa andet Indtryk, end at Ringkjøbing dengang i det 17. Aarh. har været en ret rig By. Det er nævnt under Kejserkrigen, at mange Sølvting gik med i Løbet som Foræringer. Fortegnelsen fra 1644 viser, at der har været meget store Reserver at tage af, saa store, at der ogsaa kunde levnes en god Portion til Krigen 1657.

Indkvarteringen baade af Officerer, Ryttere og Heste var ogsaa stor, og selvfølgelig, kan man næsten sige, gik der ogsaa mange »Foræringer« i Officerernes Lommer, baade af Penge og af Sølvtoj.

Der er ikke i det Materiale, som nu er gennemgaaet til en Omtale af denne Krig, fundet noget om Borgernes Afvæbning; men det er saa heldigt, at netop den Skrivelse, som Frost citerer, i høj

Gråd behandler dette Forhold. Det er en Skrivelse fra Borgmester og Raad, dateret den 7. August 1644, og den former sig som et Svar til Lensmand Erik Juul, som har anmodet om at lade forfatte Mandtal paa Ringkjøbings Borgerskab, samt opgive hvad Geværer og Ammunition, der stod til Raadighed. Det hedder i denne Skrivelse:

»Efter Eders Skrivelse skulde vi vide os i al Lydighed og med største Flid at forholde og udi Beredskab at have og holde, naar fornødent gøres. Geværer er her fast aldeles intet uden nogle Spidser-Piquer, som de fattigste af Borgerne have. Musketter og Degener tog Slangbusk ganske bort. Han forskede strængeligen efter Ammunition, mente endelig, at vi, ligesom de godt Folk i Holstebro, havde Krudt og Lunte; men vi havde det ikke. Her var vel et Parti Lunte og Lod. Det fik Kaptajn Anders Mogensen med sig forleden til Middelfart Skanse. Alle Mænd erbyde sig gerne af yderste Flid og Formue at stræbe og gøre, hvad muligt er. Vi kender dem alt for vel. Gud forbyde, de os igen skulde komme paa Halsen. Da vilde de være fire Fold argere som tilforn. Da var det bedre at vove Liv og Blod imod dem. Saa tale alle Mænd heromkring.«

Denne aabenhjertige og mandige Bekendelse indeholder flere Ting af Interesse. For det første viser den, at Svenskerne har foretaget en Afvæbning af Borgerne. Slangbusk var en svensk Oberstløjtnant, hans rigtige Navn var Schlebusch, i de danske Aktstykker kort og godt kaldet Slebusk. Fra andre Kilder vides det, at denne Schlebusch var særlig berygtet for Rov og Plyndring, og at han strejfedes om i Vestjylland til hen paa Sommeren

1644 (Se Hards. Aarb. 1928, S. 127). Ogsaa Skrivel-
sen her bekræfter jo i høj Grad, at det har været
ondærtede Besøg, der var blevet aflagt i Ringkjø-
bing

Der er tilsyneladende en lille Uoverensstem-
melse i Skrivelserne. Der siges, at Schlebusch »for-
skede efter Lunte, men vi havde det ikke«, og i
umiddelbar Tilføjelse skrives der: »Her var vel et
Parti Lunte« osv. Skal dette forstaas saaledes, at
Borgmester og Raad bevidst har skjult Ammuni-
tion for Svenskerne? Hvis saa er, maa man jo sige,
at den Tids lokale Myndigheder ikke var bange
for at løbe en vis Risiko.

Den Kaptajn Mogensen, der »forleden« fik Luntten
med sig, maa være en dansk Officer, der har været
gennem Ringkjøbing. Man kan af dette saavel som
af hele Brevet forstaa, at paa den Tid, August 1644,
var der ingen Svenskere paa Egnen; dette er og-
saa rigtigt og skyldes sikkert, at de fleste svenske
Afdelinger var trukket Syd paa som Følge af, at
der fra dansk Side om Efteraaret blev gjort Forsøg
paa Angreb mod Svenskerne i Holsten og den syd-
lige Del af Jylland, uden at det dog lykkedes at
fordrive dem.

Borgernes udtrykte Haab i Slutningen af Brevet
om, at Svenskerne ikke »igen skulde komme dem
paa Halsen«, gik heller ikke i Opfyldelse, idet Schle-
busch kom tilbage igen i 1645. Dette ses tydeligt
af et Aktstykke fra en Borger ved Navn Anders
Lauridsen. Det hedder heri: »Da Slebusk i 1645
kom igen, laa en Rytter med 2 Heste til vort
i 5 Dage og Nætter som Salvegarde. Byen lovede
at betale, hvad der blev fortæret.« Det er altsaa
lykkedes Byen at faa en Salvegarde, og sikkert har
dette kostet dyrt, men muligvis har Schlebusch dog

ikke, som Borgerne frygtede, »været 4 Fold argere som tilforn«. Og næppe er der heller blevet Lejlighed til for Borgerne at »vove Liv og Blod«, sikkert ikke af Mangel paa Vilje og Mod, men snarere paa Grund af manglende militær Ledelse, som det skortede saa sørgeligt paa i denne Krig, i hvert Fald hvaad Kampene til Lands angik.

Kun et Par Dokumenter til fortjener at nævnes. Det meddeles et Sted:

»Nok udlagt 4 Rdl. til Regimentskvartermesteren til Hjælp til en Foræring, som Byen gav ham, for at han skulde hjælpe dem til med Ritmester Petersen, at hans Eskadron ikke skulde komme til Byen.«

Endvidere findes en Del Kvitteringer udstedt paa Tysk for leverede Penge, særlig i Begyndelsen af 1644. Den ene Gang er Pengene, 700 Rdl. leveret paa Vosborg til Schlebusch' Sekretær. Ligeledes findes et Gælds brev og Forsikring fra Borgmester Jens Olufsen og Oluf Thuesen paa 273 Rdl. til Oberstløjtnant Schlebusch at skulle betales i Hamborg senest Mikkelsdag 1644. De sætter deres »Habengut« i Pant for disse Penge. Gælds brevet er udstedt paa Tysk 1. Juli 1644, altsaa ved den Tid, da Schlebusch er draget Syd paa, og da han ønsker Pengene leveret i Hamborg, kan man jo forstaa, at han regnede med at blive i den sydligste Del af Landet en Tid. Dagen efter den 2. Juli udsteder en Del Borgere Brev paa at holde Borgmesteren og Oluf Thuesen skadesløs for disse Penge, og anbefaler, at Pengene tages af Hans Majestæts Penge (Skatter), »eftersom vores Fjender dem Landet har bemægtiget«. Forhaabentlig har de betalt Pengene og ikke lullet sig til Ro med, at de ikke fik

Schiebusch at se mere, for i det Haab blev de jo skuffet, som det lige er fortalt.

Af det anførte Gælds-brev kan det ses, at Jens Olufsen ogsaa under denne Krig var Borgmester i Ringkjøbing. Det har utvivlsomt ikke været nogen let Post at staa i Spidsen for Byen i disse Tider. I 1644 var han dog ikke ene om det, da havde Byen to Borgmestre, og saaledes var det i den følgende Tid Et Sted staa der ogsaa: »Nok leveret til Christen Finderup efter begge Borgmestres Befaling osv.«. Den anden Borgmester hed ogsaa Olufsen, men med Fornavn Mogens. Af et andet Aktstykke fremgaar det, at Jens Olufsen døde kort efter Krigen; derimod var Mogens Olufsen endnu Borgmester i 1657—60, da hans Navn forekommer Gang paa Gang.

Det forhaandenværende Materiale viser altsaa ogsaa som andre Kilder fra denne Krig, at Fjenderne har optraadt ret haardhændet og brutalt over for Befolkningen. Vel var Svenskerne ikke fra Naturens Side saa grusomt indstillet som f. Eks. Polakkerne og Kroaterne, men det maa erindres, at medens den Hær, Gustav Adolf i 1630 førte til Tyskland, var en ren national Hær med ypperlig Mandstugt, saa bestod de Hære, som Svenskerne en halv Snes Aar senere benyttede, ogsaa for Størstedelen af hvervede Tropper, og disse Hære var nu hærdede fra deres mangeaarige Deltagelse i 30-Aarskrigens Grusomheder.

Svenskekrigen 1657—60.

Efter to saa alvorlige Krige, som Kejserkrigen og Torstensonskrigen var med al deres Ødelæggelse og Hærgning, er det klart, at Landet trængte til Fred. Men det gik anderledes. For 3. Gang i

Løbet af en Menneskealder væltede ny Hærmasser over den slesvig-holstenske Landbro i Aaret 1657 ind i Jylland, og i Modsætning til de to forrige Krige blev ogsaa Øerne ved Naturens Ugunst denne Gang besat. Skylden for denne ulykkelige Krigs Udbrud var Danmarks egen eller rettere Kong Frederik III's, idet han nærede Revanchetanker efter den triste Fred i Brømsebro 1645 og fik Regering og Rigsraad til, som Følge af den svenske Konge Karl Gustavs ugunstige Stilling i Polen, at erklære Sverige Krig. Men havde de to foregaaende Krige været haarde for Landet, saa blev den sidste katastrofal, og havde Brømsebrofreden været slem, saa blev Roskildefreden værre, idet Danmark mistede en Trediedel af sit Landomraade, Provinserne Øst for Øresund.

Krigens Data for dens første Afsnit var følgende:

Danmark erklærede Krigen den 1. Juni 1657, den 20. Juni modtog Karl Gustav Meddelelsen i Thorn i Vestprøjsen; han brød straks op, den 22. Juli overskred han den danske Statsgrænse i Holsten med 9000 Mand, og den 23. August stod han i Nørrejylland, hvor han opslog sit Hovedkvarter i Kolding. Rytterafdelinger blev nu udsendt over det ganske Jylland, væsentlig for at sikre sig Krigsskatter og Levnedsmidler til Hærens Underhold.

Dokumenterne fra denne Krig er saa talrige, at der i hvert Fald i grove Træk kan tegnes et nogenlunde fulgyldigt Billede af de vekslende Situationer, der herskede i Ringkjøbing under denne 3-aarige Krig.

Af Byregnskabets Akter fra 1657 fremgaar det, at der i Løbet af Foraaret og Sommeren er blevet gjort en Del Krigsforberedelser. Der leveres indtil en halv Snes Heste, hvoraf en Del skal sendes til

den nyanlagte Fæstning Frederiksodde (Fredericia). De 3 Heste leveres af Morten Beesk, der senere vil blive nærmere omtalt; Værdien af Hestene ansættes fra 10 til 16 Rdl. Stykket. Ligeledes er der ikke saa lidt Udskrivning af Mandskab. Der nævnes saaledes Morten Thorbøl, Jens Lauritsen, Niels Finderup, Niels Skomager, Mogens Færgemand, Christen Stauning, Christen Tømmermand og Christen Klit. Udskrivningen af disse Folk kostede Byen 32 Rdl. Blandt andet skrives der et Sted:

»For en Musket med Bandoler, som Christen Klit bekom, da han kom i Kongens Tjeneste 2 Rdl. 5 Mark. Betalt Borgmester Mogens Olufsen til de Karle, som kom til Frederiksodde og Kiøbenhavn til Drikkepenge 1 Mk.«

En af de udskrevne Soldater ved Navn Christen Jørgensen, sandsynligvis en af de tre ovenfor anførte med Fornavnet Christen, har dog ikke været besjælet af den rette Aand, idet han under Rejsen er deserteret. Det hedder derom i en Skrivelse fra Frederiksodde:

»Eftersom Christen Jørgensen af Ringkiøbing er udskrevet udi Kgl. Majestæts Tjeneste af velvise Borgmester og Raad udi Ringkiøbing og tilmed taget en Rigsdaler paa Haanden, at han straks vilde staa færdig, naar Paabud kom, og han derefter straks er bortløben, Byen til stor Skade, og da han nu ej findes her i Dag udi Frederiksodde, saa er jeg gerne begærendes af velvise Borgmester Hans Jørgensen her udi Byen, at han maatte antastes og paagribes, hvor han findes og føres igen til hans Tjeneste.«

Frederiksodde, d. 9. Juni 1657.

Peder Jespersen

Borgerne blev endvidere denne Forsommer bebyrdet ikke saa lidt med Ægtkørsler af forskellig Art, saaledes skulde jo bl. a. en Del af de udskrevne Heste leveres i Frederiksodde; men alt dette var dog kun Smaating mod de Plager og Besværigheder, der opstod, da Fjenden først kom paa nærmere Hold.

Den første »Hilsen«, som Myndighederne i Ringkjøbing fik fra de svenske Sejrherrer, var denne:

»I den Kongelige svenske Majestæts Navn og Befaling, min allernaadigste Konge og Herre, meddeles herved Fuldmagt til Oberst Christoffer Oberbechs Regiment til Hest af de for Haanden værende kongelige Gaarde og Godser at opkræve følgende Traktement og Forplejning i Natura, samt ogsaa Fourage til Tjeneste og Transport Heste i følgende Omfang: Nemlig: 626 Skæpper Rug, 333½ Td. Øl, 246 Skæpper Gryn og Ærter, 221 Lispund Smør, 163 Lispund Flæsk, 101 Lispund Ost, 14 Stude, 89 Faar, 10 Lispund Æg, 390 Lispund Kød, 162 Gæs, 292 Høns, 3924 Skæpper Havre, 679 Læs Hø og 4063 Bundter Kløver. Det bliver hermed i den berømmelige svenske Konges Navn givet alvorlig Befaling til alle og enhver Embedsmand, Ride- og Byfogde i Herreder og Sogne at efterkomme ovenstaaende, saa at de udskrevne Varer skyndsomst paa fredelig Vis bliver afleveret i den kongelige Lejr i Brostrup. Hvorefter enhver sig haver at rette for ikke at falde i den svenske Majestæts Unaade og ved Forsømmelse maa tage Skade for Hjemgæld.«

Ribe, den 3. Sept. 1657.

Jacob Bülheim.

Den kongelige svenske Majestæts Krigskommissær

Hvis Borgmester og Raad i Ringkjøbing ikke tør havde vidst, at de befandt sig i Farezonen, maatte det med et Slag i al sin Ubarmhertighed have staaet klart for dem ved Læsningen af denne Fuldmagt til det oberbechske Regiment. Fra andre Kilder vides det, at dette Regiment ikke havde noget godt Lov paa sig (Se Hards. Aarb. 1928, S. 145). Fuldmagten maa opfattes som en Rundskrivelse til alle Myndigheder, men det kan ikke ses tydeligt, af hvor stort et Omraade Kontributionen skal udskrives; der nævnes Herreder, vel sagtens Ulfborg-Hind og Bølling Herred, maaske hele Bøvling og Lundenæs Len; den midlertidige svenske Lejr ligger jo midt i dette Omraade, nemlig det nævnte Brostrup, d. v. s. den Gaard ved Ølstrup, der nu ejes af Jens Søe. I hvilket Forhold Udskrivningen skal foregaa, har de lokale Myndigheder sikkert selv maattet se at komme til Enighed om. For Svenskerne gjaldt det jo kun om at faa Varerne.

Skrivelsen er, som de fleste andre, der modtages fra Svenskerne, affattet paa Tysk, senere forekommer dog ogsaa andre paa Dansk, saa Erobrerne har formodentlig anskaffet sig en Tolk; derimod findes ikke en eneste Skrivelse paa Svensk, et ret ejendommeligt Forhold, som sikkert maa ses paa Baggrund af, at ogsaa denne Hær, saavel menige som Officerer, for største Delen har bestaaet af tyske Lejetropper. Officerernes Navne peger i samme Retning. Dokumentet er, som Underskriften viser, udstedt i Ribe den 3. Sept. og er sikkert kommet til Ringkjøbing den 6. Sept. med de første svenske Tropper. I en Paategning i Borgmester Mogens Olufsens Regnskab hedder det nemlig: »Hertzbergh, Regimentskvartermester under Oberbechs Regiment, kom hid til Byen den 6. Sept. 1657«.

Det var dog ikke alene Levnedsmidler, der blev forlangt, men der blev ogsaa paalagt tunge Krigsskatter; i de gamle Papirer betegnes de dels som Brandskatter, dels som Svenskeskat.

Af bevarede Kvitteringer kan det ses, at der i hvert Fald i det halve Aar, som den første Karl Gustavs Fejde varede, fra Efteraaret 1657 til Foraaaret 1658, af Ringkjøbing — die Stadt Rincopen. som Byen betegnes i disse Kvitteringer — i direkte Skatter til Svenskerne er blevet betalt mellem 2000 og 3000 Rdl., og højst sandsynligt er ikke alle Kvitteringer bevaret. I Almindelighed er det den foranførte Regimentskvartermester og Ritmester Bartholemæus Hertzbergh, der har kvitteret, og i mange Tilfælde er det sket i Holstebro, idet saavel Obersten, Christoffer Oberbech, som Regimentskvartermesteren en stor Del af Tiden har opholdt sig der, omend det ogsaa kan ses, at de jævnlig var i Ringkjøbing eller paa de omliggende Herregaarde, f. Eks. Thimgaard og Bøvling. De første Skatter er betalt omkring 1. Oktbr. 1657, de sidste i Slutningen af Marts 1658.

Det gik ikke saa glat med at faa Skatter og Levnedsmidler inddrevet; Svenskerne maa jævnlig rykke for det og true med Exekution. Allerede i Oktober afsender Obersten et Rykkerbrev til Ringkjøbing.

Efter en lang høflig Indledning som ærværdig, agtbar og velbaaren »Bürgermeister« hedder det:

»Man vil hermed anmode Borgmesteren og Ridefogderne om, at de forsønte Foranstaltninger bliver ændret. Halvdelen af Pengene maa villigt blive betalt i Løbet af 8 Dage og de andre inden Maanedens Udgang. Pengene maa enteu

betales til mig eller til Kommissæren i Ribe. De skal til Gengæld være forsikret om, at jeg ikke vil handle som Fjende, men snarere som en Ven. Men i Tilfælde af Uvillighed vil jeg komme med hele Regimentet og foretage Exekution, og derfor skal De vogte Dem. Dette har jeg endnu engang villet paaminde Dem om. Dette Brev vil Byen foranledige sendt videre til de andre Byer og til Ridefogden.«

Dette paa Tysk skrevne Brev er underskrevet af selve Obersten, Christoffer Oberbech.

Den 12. Jan. 1658 rykkes Byen — stadig af Oberbech selv — for 250 Rdl., der skal være betalt den 18. allersenest den 19. Jan. I modsat Fald vil der komme en ubehagelig Exekution. Byen sendte de 150 Rdl., og den 23. Jan. skrives:

»Der resterer denne Dag 100 Rdl., og skal denne Sum overleveres uopholdelig til den udsendte Korporal. Dette forlader jeg mig paa, og at ingen Mangel vil være. Pengene skal sendes med den allerede i Byen liggende Rytter Henrich Blume og ufejlbarlig afgaa og i Morgen Middag ankomme her til Holstebro.«

Allerede den 30. Jan. faar Byen igen Paamindeelse om at betale 300 Rdl. inden den 3 Febr., ellers vil de hjemfalde til militær Exekution. Den 1. Febr. faar en Ringkjøbing-Borger, Poul Jensen, Besked med til Byen om de 300 Rdl., men hvis de i Byen har et Par gode Heste for Haanden, kan de bruges og skal afgaa i Betalingen. Af en Kvittering kan det ses, at Hestene afsendes, men ingen Penge, og efter Fristens Udløb skrives der den 9. Febr.:

»Da der ikke blev det mindste af Pengene til

det oberbechske Regiment indbetalt, saa afsendes 4 Ryttere til Exekution, og skø! de tilkalde de 2 i Ringkjøbing liggende Salvegarde-Ryttere, og skal Rytterne inddrive de 300 Rdl., og skal hver Rytter have 12 sk daglig i Exekutionsgebyr.«

Endelig skal nævnes en tredie Skrivelse fra Obersten af 16. Novbr. 1657 til Borgmesteren i Ringkjøbing. Det fremgaar heraf, at Borgmesteren har beklaget sig over, at han ikke kunde faa tilstrækkelig med Heste og Vogne i selve Byen til Levering af Varer til Svenskerne i Holstebro, og naar han derpaa havde henvendt sig til de omkring Byen boende Bønder, havde disse vist stor Uvillighed, især naar de erfarede, at det drejede sig om Materiale til Svenskerne i Holstebro. Skrivelsen slutter: »Desaarsag skal dette Brev forevises dem (Bønderne) som Instruks, og viser de herefter Vrangvilje, skal Salvegarden nok faa dem paa bedre Tanker«.

Disse Eksempler er kun et Udpluk, men tilstrækkelig til at vise, at det ikke gik saa let med at faa Kontributionerne inddrevet. For en stor Del skyldes det vel nok Nød og Trang, men hist og her spores der ogsaa en vis passiv Modstand.

Det var næsten alle tænkelige Varer, som Svenskerne forlangte; i forskellige Lister og Regninger til Byen nævnes saaledes Sukker, Peber, Salt, Ingefær, Muskatblomme, godt Papir, Lys, Vin, Brændevin, Mjød, Mel, Malt, Humle m. m. Den Vare, der mest blev krævet, var dog Øl og atter Øl; det var i Hundredvis af Tønder Øl, der blev leveret til Svensken, og det er da ikke underligt, at det til sidst blev noget tyndt. Men dette behagede ikke de Herrer. En Skrivelse af 23. Oktbr. 1657 har føl-

gende overlegne og ironiske Indhold: »Da ogsaa det andet tilsendte Øl heller ikke duer og ikke er Kørelønnen værd, saa vil Borgmesteren sørge for, at der bliver sendt Malt og Humle og selv beholde Øllet, da der ingen vil drikke det her!« Af en Liste over leveret Malt og Humle kan det forstaaes, at ovenstaaende Krav er sket Fyldest.

Ogsaa under denne Krig tales der flere Gange om Skansen, saaledes leveres der Øl dertil. Men heller ikke her gives nogen Oplysning, hvorved man kan stedfæste dens Beliggenhed. Ligeledes omtales jævnlig Vagthuset — maaske Raadhuset, der maa tit leveres Planker og andet Materiale til dets Reparation.

Om Byens Afvæbning vidner denne lille Meddelelse af 2. Oktbr. 1657, udstedt paa Thimgaard: »Efter Ritmester Hertzberghs Begæring skal Iver Lauritsen straks lade afhente hos Borgmester Mogens Olufsen 6 Musketer og 3 Pund Krudt.« Værre end Afvæbningen var dog, at nogle af Byens unge Folk blev presset i svensk Krigstjeneste. Dette fremgaar af følgende ret interessante paa Dansk udstedte Aktstykke:

»Velvise og fornemme Borgmester og Raad, synderlig tilforladendes gode Venner. Eftersom til Hans Kongelige Majestæt af Sverige min allernaadigste Konning og Herres Skibsflaade dygtige og velforsøgte Skibsfolk behøves, saa befales hermed paa Hans Kongelige Majestæts Vegne alvorligen bemeldte Borgemester og Raad udringkjøbing, at de forskaffer nærværende Kaptejn Johan Krabat 10 gode, unge, velforsøgte og forfarne Skibsfolk, og at de gør deres højeste Flid, at de sig til højest bemeldte Hans Konge-

lige Majestæts Tjeneste godvilligen sig begiver. De skulde for samme deres Tjeneste nyde laade maanedlig Sold og Traktement som andre Hans Majestæts Tjenere bekomme. Befindes og nogen, som derudi dennem vilde forhindre, skulde de med største Straf belægges og være udi Hans Kongelige Majestæts højeste Unaade Hvorefter enhver haver sig at rette.«

Ribe, den 1. Februar 1658.

Jacob Bü l h e i m

Hans Kongelige Majestæts til Sverige
velforordnede Krigskommissær.

Denne Ordre mangler intel i Tydelighed. Vel kan det ikke ses, om Befalingen er blevet ført ud i Livet, men det er vel sagtens nok sket. At Hans Kongelige Majestæt til Sverige netop i de Dage, da denne Skrivelse blev udstedt, betvang Bølgerne paa eventyrlig Vis, har jo ikke medført, at hans Skibsflaade om Foraaret kunde undvære Betjening. Man studser maaske lidt ved Overskriften om de gode Venner, der forøvrigt forekommer enkelte andre Gange; det behøver dog ikke at betyde andet end almindelige Høflighedsformularer og er næppe et Tegn paa, at de lokale Myndigheder har fraterniseret med de fremmede Magthavere.

For at undgaa Plyndringer af strejfende Korps havde Byen mod Betaling faaet tildelt Salvegarde, og denne Vagt blev ligesom i de forrige Krige betænkt med Gaver.

Følgende Udtog af Byregnskabet fortæller derom:

»Poul Nielsen Skrædder for en Kjole, som Christian fik da han laa her som Salvegarde,

8 Rdl. — 7 Alen Lærred, som Christian fik; han laa i Byen som Salvegarde, 1 Rdl. og 2 Mk. — Den 2. Novbr. fik Bartholomay, som laa her i Byen til Salvegarde, 12 Rdl.«

Men det er dog særlig den tidligere nævnte Regimentskvartermester, Ritmester Hertzbergh, samt tildels Oberst Oberbech selv, der har forstaaet at skrabe til sig. Der er adskillige Vidnesbyrd derom:

»Den 2. Oktbr. 1657 leveret til Borgmester Mogens Olufsen 10 Dukater, som han skulde give Hertzbergh, at han skulde være Byen god, 20 Rdl. — Betalt Borgmesteren 2 Dukater, som han forærede Ritmesteren, 4 Rdl. — Leveret til Borgmesteren 4 Rdl., som Ritmester Hertzbergh bekom, fordi Skatten ikke var færdig. — For Lærred, som Hertzbergh fik af Karen Jørgensdatter, 8 Rdl. — Til Borgmester Mogens Olufsen for 2 Sølvskaaale, som blev foræret Hertzbergh, 19 Rdl. — Til Vognleje, da Borgmesteren var paa Thimgaard hos Hertzbergh, 3 Mk., og til Brændevin, som Hertzbergh bekom i Thimgaard 3 Mk. og 8 sk, ligeledes 3 Pund Lys og 10 Polter Vin og Tønden dertil 1 Rdl. og 3 Mk.«

Obersten selv fik en Hest foræret til 18 Rdl., og han er paagaende nok til selv at forlange. Hans omtalte Rykkerskrivelse af 23. Jan. 1658 har nemlig en interessant Efterskrift saaledes lydende:

»Borgmesteren meddeles, at han skal blive forskaanet for yderlig besværlig Indkvartering og dyre Omkostninger, hvis Byen vil betænke mig med en Sølvkande.«

Hvad mon Karl Gustav vilde have sagt, hvis han havde set, at en af hans højere Officerer paa en

tjenstlig Skrivelse med egen Haand gav den en saadan Efterskrift? Ifølge Sagnet tillod han jo ikke sine Officerer at røve Sølvskeer fra Præsten i Nykøbing Falster. Obersten fik selvfølgelig Gaven: man kan oven i Købet af Akterne se, at den blev leveret af en Købmandsenke Maren Baggessdatter; den blev takseret til 30 Rdl. Ogsaa Borgmesteren selv maatte forære Oberbech en Sølvkande, det er noteret med følgende Suk:

»Laant Byen en Sølvkande til Oberbech selv, som bannem blev foræret, vog 50 Lod. Lovede de*) mig en ny Kande igen, naar Gud under os Fred.«

Det var ikke den eneste Sølvkande, Borgmesteren maatte afstaa, der omtales endnu tre, som blev skænket til andre Officerer.

Til alle de andre Byrder kom saa ogsaa Ægtkørsel, der under de herskende urolige Tilstande var ret farlig. Særlig i September og Oktober har der været ikke saa lidt Kørsel med udskrevne Varer til den svenske Belejningshær i Frederiksodde, der efter en 2 Maaneders Belejring faldt den 24. Oktbr. Foruden Vognrejser til Frederiksodde nævnes følgende andre Byer: Ribe, Flensborg, Aarhus, Randers, Holstebro og Lemvig. Tit blev baade Vogn og Heste frarøvet Kuskene, men om dette, samt om Indkvarteringen, som jo ifølge Oberstens lige citerede Efterskrift havde været ret trykkende, vil der senere blive fortalt lidt mere ved Citater af Borgernes efterladte Regnskaber. Efter Krigen indleverede nemlig en Del af Borgerne Fortegnelse over deres Udgifter i Krigens

*) Borgerne eller vel snarere Raadmændene.

Aar, og dette Regnskab blev saa sammenholdt med deres resterende Skatter fra Ufredsaarene, og der blev foretaget en endelig Opgørelse, som dog først sluttede i 1662. Disse Regnskaber er snart det mest interessante af Arkivmaterialet.

Fra dette første Afsnit af Krigen skal kun nævnes en enkelt Ting endnu Skønt man af det nævnte kan synes, at Ringkjøbing har været haardt nok nøed, saa var det dog værre i Holstebro, eller ogsaa var Byen dengang fattigere end Ringkjøbing. (Der regnes med, at Byerne ved den Tid var lige store. Se Hard. Aarb. 1928, S. 133.) Den kunde nemlig ikke udrede hele sin paalagte Brandskat, hvorfor Nabobyerne Lemvig og Ringkjøbing fik Paabud om at træde hjælpende til. Dette fremgaar af følgende Skrivelse af 20. Novbr. 1657, udstedt i Holstebro af Christoffer Oberbech:

»Eftersom Holstebro haver haft stor Indkvartering og Besværing, og af hvis Brandskat der endnu resterer 400 Rdl., som de af berørte Aarsag ikke kan udgive, befales Eder Poul Jensen Stadsskriver paa Bøvling førmeldte 400 Rdl. Ret og Retsfordel igen skal henlægges paa Ringkjøbing og Lemvig og siden over al Bøvling Len paa Landsbyerne, saa derudi rige hjælper fattige, hvorefter I, saa vel som de andre som dette vedkommer, kan vide sig at rette, saa Pengene ufejlbar inden 8 Dages Udgang efter denne Seddels Dato paa Bøvling vorder leveret.«

Stadsskriveren videresender Skrivelsen til Ringkjøbing den 21. Novbr. med følgende Paategning:

»Fremsender herhos ovenbemeldte Hr. Oberst Oberbechs Ordre og Befaling med venlig Begæ-

ring, min kære Broder, Borgmester Mogens Olufsen i Ringkjøbing, selv udi egen Person vil møde her paa Bøvling Slot nu paa Onsdag Morgen førstkommende eller ogsaa en Fuldmægtig af Byen paa dine Vegne, hvor og til samme Tid møder en Fuldmægtig fra Lemvig, saa I til sammen kan dele eder imellem, hvor meget begge Købstæder tilkommer at udrede af foreskrevne 400 Rdl., hvorefter du dig kan vide at rette.«

Borgmester Olufsen mødte selv, men det kan ikke ses, hvor stor en Part, der blev paalagt Ringkjøbing. Holstebro har vel sagtens ikke kunnet betale, skønt, naar man har set Eksempler paa Oberst Oberbechs Transaktioner, kan man jo faa en lumsk Mistanke om, at Holstebrofolkene ved en ekstra stor Sølvkande har »handlet af« med Obersten, og at han saa har gjort Udvej for at skaffe Pengene til Veje andre Steder fra. Hvorom al Ting er, i Dag kan Holstebro jo nok staa paa egne Ben, men det er interessant nok at se, at de smaa Naboer engang i fordums betrængte Dage har maattet række den en hjælpende Haand.

Hvor haardt et Tryk, Krigen har voldt Byen, kan ogsaa ses af det almindelige Regnskab for 1657; 97 navngivne Borgere, praktisk taget alle, resterer i Skat ved Aarets Udgang. Byens almindelige Udgifter havde været 460 Rdl., hvilket nogenlunde svarer til de foregaaende Aar, men i dette Beløb er heller ikke medregnet ret mange af de ekstra Krigsudgifter; hele Brand- og Svenskeskatten, der som nævnt beløb sig til flere Tusinde Rigsdaler, er holdt uden for. Byrderne i Efteraaret og Vinteren 1657—58 har altsaa været saa store, at man let kan forstaa, at der blev Tale om Skatte-

restancer; men Trængslerne var langt fra til Ende med dette første Felttog.

• Den 26. Febr. 1658 blev den nævnte sørgelige Fred i Roskilde underskrevet, og ifl. et af Punkterne skulde Karl Gustav have sine Tropper ude af Danmark inden 2. Maj. Men dette skete dog ikke, og lige til hans andet Angreb paa Danmark i August samme Aar var der svenske Tropper rundt omkring i Landet.

Aktstykker fra Oberbechs Tid forsvinder i April Maaned, saa sandsynligvis er hans Regiment draget bort ved den Tid efter godt og vel et halvt Aars Besættelse af By og Egn

Der gaar nu et Par Maaneder, hvor Byen rimeligvis har været forskaanel for Synet af fremmede Tropper, men fra 6. August og følgende 7 Uger til Mikkelsdag, 29. Septbr. 1658, var det atter en drøj Tid. Det var denne Gang det darmstadtiske Regiment, der blev henlagt til denne Egn, og Chefen for Regimentet, selve Fyrsten af Darmstadt, opslog sit Kvarter i Byen hos Købmand Jens Pedersen; en Tid ser det dog ud til, at han har haft Kvarter hos den senere Borgmester Jens Jensen

Heller ikke dette Regiment havde noget godt Ry (Se Hards. Aarb. 1928, S. 144 og 145), og der foreligger ogsaa Vidnesbyrd herfra, som bekræfter dette. Der er ikke saa mange bevarede »officielle« Breve fra dette Afsnit, kun et Par fra Regimentets Afrejse, men forskellige Udpluk af de nævnte Borgerregnskaber viser, at det ikke var nogen behagelig Indkvartering.

Af de forskellige Regninger fremgaar det, at det til Fyrsten blev leveret næsten alle mulige Varer, Sæbe, Lys, Krydderier, Høns, Lam, Faar o. m. a., samt Masser af Øl og Vin. Derimod synes der ikke

at være leveret hverken Penge eller Sølvtoj til ham personlig. Dette kan derimod ikke siges om hans Officerer. Fra Maren Baggesdatters Regnskab hedder det saaledes:

»Til Fyrsten af Darmstadt hans Hovmester udi Guld 10 Dukater, er 20 Rdl. — Leveret 33 Rdl., som Borgmester Mogens Olufsen var exequeret for.« Jens Søfrensens Regnskab indledes med de almindelige Vendinger, som forekommer i næsten alle Regnskaberne: »Fortegnelse paa hvis (hvad) jeg underskrevne haver udlagt den Tid Fyrsten af Darmstadt laa her i Byen fra 6. August til Mikkelsdag.«

Først nævnes en Del Varer og derefter:

»Laa hos mig en Kvartermester, mens Fyrsten var her, med en Knægt og 3 Heste, og skaffede jeg Knægten og Hestene Øl og Foder, og vilde det derfor behage Borgmester og Raad at unde mig Betaling. — Nok maatte jeg forære den samme Kvartermester, førend han drog bort, en Skjorte saa god som 10 Mk., 2 Tørklæder saa god som 4 Mk. og et halvt Anker fransk Brændevin 4 Rdl.«

Vendingen »maatte forære« viser jo klart, at det var saa som saa med Lysten, og Gavernes ret ringe Værdi kan tyde paa, at Borgernes Reserver var ved at være udtømt.

Fra Christen Jensen Holm hans Regnskab, som der paa godt Vestjysk står i Dokumentet, meddeles det:

»Nok maatte jeg give til Fyrstens Kammertjener 11 Rdl., formedelst han ikke havde sin daglige Kost hos mig. Glippede det den ene Dag,

saa kom han desværre her den anden Dag med hans Gæster, og havde jeg desforuden hans Knægt og 3 Heste.«

Jens Jensen skriver i sit Regnskab fra 16. August 1658:

»Nok udlagt for Byen til Ritmester Poul Hellm, da de sendte Toldkusken bort og truede med Plyndring, akkorderede jeg med ham og gav ham paa Byens Vegne 30 Rdl.«

Og Fyrstens Kvartervært Jens Pedersen oplyser:

»Nok den Tid, Kongens Skriver drog af Byen, udlagde jeg og Hans Jensen til hannem udi rede Penge, som Borgmesteren befalede, os 8½ Rdl hver.«

Naar Officererne var af den Beskaffenhed, kan det ikke ventes, at det menige Mandskab var bedre, og det kan da ogsaa ses, at det var Landsknægtetyper, der skulde behandles med haard Haand.

Fra en Varelevering fra Jens Jensen Sommeren 1658 oplyses der saaledes: »Nok en Fyrretræ til en Pæl at straffe Rytterne paa.« Der omtales ligeledes en Henrettelse, om hvis Aarsag dog intet oplyses, men det hedder et Sted: »Nok forskaffede jeg (Christen Christensen) 2 Fyrpander til den Fange, som blev rettet her samme Aar«, og Kvarterværten opgiver følgende Enkeltheder herom:

»Den Tid Fangen blev rettet, haver jeg skaffet Rettermanden en Vogn her fra og til Ribe, for den 3 Rdl. Nok lod jeg hente til hannem (Rettermanden) 2 Kander Vin 1 Rdl. Item (ligeledes) den 24.—25.—26. August 1658 udlagte jeg til Vagten efter deres Løjtnants Befaling hver Aften

6 Skp. Rug, ialt 18 Skp. Rug 6 Rdl. Den samme Aften, Fangen blev rettet, fik de 6 Skp. Rug 2 Rdl. Den samme Aften til Vagten 4 halve Td. Ø: 6 Rdl., samt Brød, Smør, Ost og Lys 4 Rdl.«

Det fremgaar vel ikke klart af dette, om det er en Soldat, der er blevel henrettet, men derimod kan det i hvert Fald ses, at Vagten har faaet sig en Festaften.

Ved Mikkelsdagstider — den 29. Septbr. — brød Regimentet op fra Vestjylland. Grunden hertil er sikkert dobbelt, dels trak Karl Gustav Forstærkninger til Københavns begyndende Belejring, dels var den ca. 37,000 Mand stærke allierede Hær under Kurfyrsten af Brandenborgs Ledelse den 22. Septbr. rykket over Elben for at hjælpe Danskerne.

Paa Falderebet foretog Fyrsten af Darmstadt nu den sidste Udpinen af By og Egn. Der udskrives Skatter og Varer i stor Mængde, særlig Korn. Her er en af de faa tjenstlige Skrivelser fra dette Afsnit:

»Efter hans fyrstelige Naade af Darmstadts Befaling tilkommer det Ringkjøbing at udgive paa 4 Plove 300 Rdl., hvilke Penge ufejlbar skal leveres i denne Dag inden Aften under skarp Exekution.«

Ringkjøbing, den 13. Septbr. 1658.

(Navnet ulæseligt.)

De 200 Rdl. blev i hvert Fald betalt. Et enkelt Aktstykke fortæller nemlig: »Udgivet efter Borgmester og Raads Befaling til hans Fyrstelige Naade af Darmstadt 200 Rdl.«

Det er forøvrigt den eneste Gang, man i Akterne støder paa en Plovskal.

Der foreligger endvidere to, lange og ret interessante Breve fra Mikkelsdag, begge fra Ringkjøbing. Det ene er fra en større Købmand, som forøvrigt maa være død i Slutningen af Krigen; hans Enke var den tidligere nævnte Maren Baggessdatter, der indgiver deres Regnskab under Betegnelsen: Maren Baggessdatter, salig Povl Jensens (Hustru).

Brevet er til Fyrstens Hofmester. Det fremgaar af Indholdet, at der er udskrevet en Mængde Varer, baade Korn, Malt, Øl, Mel, Salt, Smør, Okser, Svin, Høns og Hø, samt som ovenfor nævnt Penge. Ogsaa de omliggende Landsbyer skal deltage i Vareleveringen, saaledes nævnes baade Velling og Rindum. Det fremstilles nu som umuligt for Ringkjøbing at skaffe saa mange Heste og Vogne, som der skal til for at transportere Varerne til Snoghøj og Middelfart, og det forklares, at man vil forsøge at købe en Del Varer i Kolding ved en af Byen udsendt Fuldmægtig. Ligeledes bedes der underdanigst om, at »denne fattige By« maa beholde sit Korn, saa vil man i Stedet søge at skaffe rede Penge til Veje.

Sandsynligvis er der blevet givet et imødekomende Svar paa denne Henvendelse, thi allerede samme Dag skriver Borgmester Mogens Olufsen, Povl Jensen og Jens Jensen til Borgmestrene Morten Panch og Lyder Hendriksen i Kolding. De nævner Manglen paa Heste og Vogne og skriver derefter videre:

»Vi beder derfor om, at Dannemanden Morten Beesk maa indkøbe disse Varer i Eders By, og da vi heller ikke har turdet give ham Penge med paa saa lang en Tur i denne urolige Tid, beder vi om, at I i Kolding vil forstrække ham med de nødvendige Midler.«

De forsikrer paa det stærkeste, at alt skal blive tilbagebetalt uden mindste Skade for Kolding, ja de tilbyder endog at lade en Salvegarde overføre Pengene.

De tre Brevskrivere har sikkert hørt til Byens mere velhavende Mænd; af en Liste over det afleverede Korn til Fyrsten kan det nemlig ses, at de alle tre har givet 4 Tdr. Ærter eller Sæd, hvilket er det højeste Maal, der er afgivet. Den senere Borgmester Jep Jepsen Tharm giver kun 1 Td.

Vel omtrent samtidig med Fyrstens Afmarch er Morten Beesk draget ud paa sin Mission. Det blev en ret dramatisk Rejse. Han har selv givet et skematisk Rids over Turen, og i et Borgerregnskab omtales den saaledes:

»Nok var min Hælvvogn i Frederiksdode med Hr. Morten Beesk, dengang han mistede sine Klæder, og gav jeg en Karl, som kørte Vognen, 14 Mk., og blev begge mine Heste borte samme Tid, som jeg selv havde givet 30 Rdl. for.«

Det fremgaar ikke tydeligt, hvem Morten Beesk var, men hans Navn nævnes tit i Akterne. Saaledes blev han gentagne Gange sendt til andre Byer ved Vareafleveringer. Han findes ikke paa Skattelisten fra de Aar, saa sandsynligvis har han været Embedsmand.*) Navnet Beesk forekom endnu i Ring-

*) Efter at ovenstaaende var skrevet har Træhandler P. Jensen meddelt, at i P. M. Nødskov: »Ejere af Voldbjerg«, udkommet 1798, oplyses, at Otto Krag til Voldbjerg i 1662 havde Proces angaaende noget leveret Rug med to Enker i Ringkjøbing; den ene var Anne Marie Gregersdatter salig Raadmand Morten Beeskes Morten Beesk var altsaa

kjøbing ca. 70—80 Aar efter (se under Baadførerlauget).

Efter hans egne Beretninger formede Rejsen sig i grove Træk, som følger:

Han var i Følge med Niels Jensen, ogsaa fra Byen; de overnattede bl. a. i Borris og Brande Præstegaarde og i Jellinge.

»Om Søndagen kom jeg til Snoghøj i en svar Kulde, til Brændevin 10 sk. — Gav jeg 1 Rdl. til en Baad; thi der var store Mængder af Folk, som ikke kunde komme over.«

Paa Fyn var han bl. a. paa Hindsgavl, men det fremgaar ikke tydeligt, hvad han var derovre efter.

»Om Onsdagen var vi paa en Kro, hvor vi fik 4 Maaltider og drak Øl og Brændevin med Værten, hans Folk og dem, som skulde føre os over til Stennerup. at alting kunde gaa i Stilhed. $1\frac{1}{2}$ Mk. Nok gav jeg Walters Pige til Drikkepenge 1 Rdl., paa det hun ikke skulde røbe os. — Gav for en Baad til Stennerup 1 Rdl. — Om Torsdagen laa vi over i Stennerup af Frygt for Ryttere; kostede os den Nat og anden Dag til Øl, Mad og Mjød 3 Mark. — Gav jeg en Mand 2 Mark, som gik med os mod Kolding om Natten gennem Skov og Kær af Frygt for Rytteres Plyndren
Gav jeg for en Baad over Vandet i Dagningen

Raadmand, hvilket ogsaa passer godt med den ret fremtrædende Rolle, han spillede under Svenskekrigen. Han maa være død mellem 1658 og 1662, men nøjagtigt vides ikke, da den ældste Kirkebog fra Ringkjøbing, begyndt 1655, desværre er forsvundet i Tiden mellem 1870 og 1890.

til Kolding 8 sk. -- Om Fredagen kom vi til Kolding, laa vi derudi 4 Dage af Frygt for Ryttere; thi vi kunde ikke komme fra Byen. -- Gav jeg en Mand Natten mellem Mandag og Tirsdag at gaa med os til Viuf, som skulde være den sikreste Vej, 4 Mk.«

Nu gik det roligere hjemad, den sidste Dag fra Skjern, men det hedder til sidst om hans mindre behagelige Oplevelser paa Østkysten:

»Blev jeg afplyndret mellem Snoghøj og Frederiksodde min Pung med Smaapenge udi, 4 Rdl. -- Herforuden blev mig fraplyndret Rejsekjortel, Hat, Baænd og et Par uldne Vanter, saa jeg maatte rejse i 2 Dage med blotte Hænder udi en svar Kulde.«

Hele Rejsen havde kostet 16 Rdl., det samme som Prisen paa en god Hest. Det ses ogsaa let, at det har været en Tur forbundet med Risiko, men Livet blev dog reddet. De urolige og usikre Forhold paa Koldingegnen skyldes utvivlsomt, at de svenske Tropper baade fra Nord, Syd og Vest netop i de Dage samlede paa de Steder for at blive overført til Øerne, og sandsynligvis har Ringkjøbings udsendte Fuldmægtig under de foreliggende Omstændigheder ikke faaet noget som helst ud af sit Ærinde. Herpaa kan tyde, at Brevet til Kolding-Borgmestrene slet ikke er blevet afleveret, men stadig befinder sig mellem Ringkjøbing-Akterne.

Svenskerne var nu efter godt et Aars Ophold ude af denne Del af Landet, men dermed var Uroen og Nøden ikke forbi, tværtimod kan det næsten siges, at Jylland kun kom fra Asken og i Ilden.

Som tidligere nævnt var den allierede Hjelpe-

hær paa ca. 37,000 Mand rykket ind i den sydligste Del af det daværende Danmark den 22. Septbr. Den forhastede sig imidlertid ikke, først i Decbr. Maaned blev Kongeaaen overskredet, og snart efter var Halvøen igen besat af Tropper.

Den ret store Hær bestod af 3 Afdelinger, ca. 5000 Polakker, der mest fik Kvarterer i Østjylland, 16,000 Brandenborgere, der blev forlagt til Midtjylland, og endelig 16,000 Østrigere, eller de kejserlige, hvem Vestjylland blev overladt.

Om denne allierede Hjælpehær hedder det hos Fredericia: Enevældens sidste Dage:

»Men det »befriede Land« sukkede haardt under Vennernes Aag. Hvad Svenskerne havde efterladt, blev de allieredes Bytte. Det var en Invasion som i sin Tid Wallensteins, lig denne ikke alene i Rædsler og Ødelæggelser, i Købstæders, Landsbyers og Kirkers Fredløshed, men ogsaa i Hærens fremmedartede og brogede Præg, i Blandingen af Sydens, Østens og Nordens vildeste Skarer, i den katolske Gudstjenestes Fremtrængen til Befolkningens Forargelse. Selv i Ribe Domkirke holdt en Jesuit Messe.«

Polakkerne blev regnet for de værste, men dem blev Vestjylland da i det store og hele forskaanet for.

Der foreligger kun to tjenstlige Aktstykker fra dette Afsnit af Krigen. Det ene lyder i Oversættelse:

»Efter den nylig foretagne Visitation over forfunden Proviant i Ringkjøbing, maa der til Regimentet anvises 1000 Tdr. Rug. — Vi erindrer Borgmester og Raad om, at ovennævnte 1000 Tdr.

snarest maa anvises Regimentet; dog skal Kirkens og Skolens 50 Tdr. ikke berøres.«

Kejserlig Hovedkvarter, Viborg, 6. Maj 1659.

W. Schifer,
Romerske Kejserlige Majestæts Krigsraad
og General-Krigskommissarius.

Det andet Papir er en Kvittering paa disse 1000 Tdr. Rug, udstedt i Ringkjøbing i Maj 1659 og underskrevet af Jacob Gnauser, Kejserlig Officer. Det er sikkert noget af denne store Kornleverance, der omtales hos Frost (se hans Beskrivelse Side 20), og som nævnt er det det eneste Dokument, som hidtil har været offentliggjort fra Ringkjøbing i Forbindelse med Svenskekrigen.

Foruden disse to korte tjenstlige Skrivelser findes der i Borgerregnskaberne adskillige Hentydninger til de kejserliges Ophold i Ringkjøbing, omend man ikke kan se, hvornaar de er kommet til Byen,*) ejheller hvornaar de drog bort.

En af de mest interessante Bemærkninger findes i Jens Sørensens Regnskab. Der staar:

»Nok laa hos mig en syg Rytter af de kejser-

*) I den tidligere nævnte P. M. Nødskovs: »Ejere af Voldbjerg«, udkommet 1798, meddeles, at den kejserlige Kommissær og Proviantmester kom til Ringkjøbing den 28. April 1659. I en Fodnote skriver Nødskov, at man endnu — altsaa 1798 — her paa Egnen taler »med Skræk om den Tid, æ Polakker var herind«. Det er muligt, at i Tidens Løb er Polakker blevet en Fællesbetegnelse for de allieredes Tropper, og i hvert Fald viser Citatet, at Besættelsen har gjort Indtryk paa Egnen, naar der kunde skrives saaledes efter ca. 140 Aars Forløb.

lige, siden de andre drog bort, og som var blevet huggen af de Brandenborgske, og fik han foruden adskillige Spiser 12 Potter fransk Vin mesten Del i Pæletal, som jeg lod hente hos Jens Jensen.«

Dette Notat viser tilsyneladende to Ting, dels Uoverensstemmelse mellem de to Grupper af Hjælpetropper, dels Hjælpsomhed og Menneskekærlighed hos Ringkjøbing-Borgerne, trods alt hvad de havde lidt.

Der findes endnu et Bevis paa Pleje, tilmed mod en Polak, den eneste Hentydning til det polske Element. Det er fra Mette Badskærs Regnskab:

»Først haver jeg holdet en Kripeling (Krøbling?), som var en Polak, under min Haand med Lægedom, Kost og Seng udi 33 Uger og 3 Dage, og Sengen derover fordærvet, ialt 28 Rdl. — Nok er kommen paa Raadhuset til Fanger 2 Potter Brændevin 2 Rdl. Nok beholdt de Kanden og Flasken, derfor 1 Mk., ialt 30 Rdl. og 1 Mark.«

Man bemærker her, at Mette Badskær ogsaa har husket den tomme Flaske; det er i det hele taget karakteristisk for alle Regnskaberne, at alle Smaating, blot med faa Skillings Værdi, er taget med. Vestjydens økonomiske Indstilling.

Angaaende Indkvarteringer og »Foræring« findes følgende fra Tue Jensens Regnskab:

I 1659 var Ritmester Sønnich og hans Frue indkvarteret hos ham i 3 Dage og efter Ritmesterens Befaling tillige 8 Personer, 8 Heste og hans Hunde. Han har leveret dem en hel Del Varer. En anden Ritmester Litzau var indkvarteret i Marts og April Maaned og fik adskillige Ringe til Foræring. Lige-

ledes nævnes nogle Vognrejser for »en Ritmester og hans Kvinde« samt et Par mere besværlige Ture:

»Desforuden lod jeg (Maren Baggesdatter) en rødblisset Hoppe gaa for en Vogn sammen med Jens Sørensens Heste herfra og til Randers, fra Randers igen med et Oksehoved Vin til Flensborg. Der lod Grev von der Naht*) tage Vognen og Hestene med Gevalt fra Drengen, som kørte Vognen, og jagede ham derfra. Vognleje 39 Mil derfor 8 Rdl.; min Hoppe, som blev borte, vurderet til 15 Rdl.« »1659 mistede jeg (Jens Jensen) en Hest, da de kørte bort med Generalløjtnant Claus von Ahlefeldt. Det var en god Hest og havde kostet mig 24 Rdl.«

Claus von Ahlefeldt var dansk Officer; i Løbet af 1659 kom der nemlig ogsaa danske Afdelinger til Jylland.

»Nok foruden gjorde jeg (Jens Pedersen) 2 Rejser med vore Heste og Vogne til Snoghøj med al sin Behøring, med beslagne Vogne og 8 Tdr. Rug, som vores egen Vogn havde paa, og paa den sidste Rejse, jeg gjorde for Byen, da blev Heste og Vogn med al sin Behøring borttagen af Fjenderne. Summa for Rejser og for Korn, for Heste og Vogn med al sin Behøring tilsammen 90 Rdl.«

Og der er adskillige Beretninger fra de forskellige Perioder om saadanne Rov.

I Løbet af Efteraaret blev de allierede Tropper ført over til Fyn, hvor de medvirkede til Svensker-

*) Oberst for et østrigsk Regiment.

nes store Nederlag ved Nyborg den 14. Novbr. 1659. Men selv om der ikke mere var Tropper i Vestjylland, blev der dog stadig udskrevet Proviant. Et af de sidste Aktstykker er udstedt i Kolding den 4. Decbr. 1659 af Proviantmester Hans Hansen og indeholder Ordre til Byen om paa egne Vogne at levere Forraad og Fornødenheder, der nævnes saaledes Malt og Mel, til Tropperne paa Fyn, eftersom de kun har Forsyninger der til 3 Dage.

En hel Del af de mest interessante Udtog af Borgernes Regnskaber er nu anført paa de Steder, hvor de efter Tidsfølgen hører hjemme. Fælles for mange er, at de indeholder Beløb paa rede Penge, som er leveret til Borgmesteren til Dækning af Brandskatter, samt for Indkvarteringsomkostninger. Udgifterne beløber sig for de største Regnskaber til henved 300 Rdl. Naar man regner med, at en god Hest havde en Værdi af ca. 15 Rdl., vil den nævnte Udgift altsaa svare til Prisen paa 20 Heste. Opgørelsen fandt som nævnt først Sted 1662. Udgifterne blev sammenholdt med resterende Skatter, og i det store og hele gik det lige op. Regnskaberne er alle paategnet af Morten Pedersen, der ogsaa enkelte Gange under Krigen nævnes som Borgmester sammen med Mogens Olufsen. Den sidstes Navn findes ikke paa nogen af de opgjorte Regnskaber, saa muligvis er han død lige efter Krigen. Men i de vanskeligste Tider var han Byens første Mand. Som tidligere anført var han ogsaa den ene af Borgmestrene i Torstensons-Krigen, og hans Navn findes endog paa Aktstykker allerede fra Kejserkrigens Tid. Han har altsaa som voksen Mand oplevet og gennemgaaet alle de tre Hærgningsperioder, og egentlig burde hans Navn ogsaa findes paa den Tavle over Ringkjøbings Borg-

mestre, der er ophængt i Raadhushallen; thi hverken før eller senere har sikkert nogen Ringkjøbing-Borgmester været ude for saa haardt et Tryk eller set saa mange Trængsler og Ulykker vælte ind over sin By.

Endnu skal dog anføres et Par Udtog fra Borger-Regnskaber, især om Indkvartering, som der ikke hidtil har været Lejlighed til at placere.

Fra Maren Baggisdatters Regnskab:

»Desforuden haver jeg haft Kommissær Jacob Büthe paa 2 Nætters Tid med en Hob Heste og Folk, med stor Besværing og Fortæring i alle Maader, hvilket jeg ikke bør eller kan alene drage, skrives derfor til Udgift 6 Rdl., (men kostede mig dog meget mere). Hvad ellers mine andre Indkvarteringer sig belanger af en og anden, som kom her til Byen, vil jeg formode, at enhver ærlig Mand noksom i Sandhed er bevist, hvilket jeg altsammen vel haver henstillet til højvise Borgmesters og Raads gode Betænkning. Dette foreskrevne Regnskab er tilforn leveret velviseste Borgmester og Raad under min salig Mands egen Haand; formoder vel at findes udi de gode Mænd deres Forvaring eller i Byens Kiste.«

Hendes Fordring paa Byen var ialt 266 Rdl. Resterende Skatter for 1658, 59, 60 og 61 var 237 Rdl., saa Byen blev hende 29 Rdl. skyldig.

Christen Jensen Holms Regnskab:

»Fortegnelse paa hvis, (hvad) jeg haver udlagt og haft i Indkvartering, siden Svensken kom her i Landet. I Marts 1658 gjorde jeg Vognrejse med 2 Ritmestre og en Auditor til Lemvig og hid

igen, og bleve da baade Vogne og Heste meget fordærvede. Hvad min Indkvartering belanger, da havde jeg Oberbechs Kvartermester, som var huggen fordærvet, i 21 Dage, og gjorde jeg en ganske stor Bekostning paa hannem og hans Gæster, som besøgte hannem. Desforuden havde jeg hans Tjener og 3 Heste, og da lovede Hr. Morten Beesk mig Hjelpekvarter, men jeg fik intet. Nok maatte jeg give Oberbechs Hovmester, da han rejste bort, en Foræring, en Sølvske saa god som 2 Rdl., en stor Kiste saa god som 2 Rdl. — Jeg vil gerne begære, eftersom den store Skade jeg har lidt baade herhjemme og paa Klitten, baade paa vores Liv, Klæder, Sengeklæder, Sølv og andet, at Borgmester og Raad og de andre Dannemænd vilde anse og være mig god udi min Regnskab, eftersom de tilforn mig haver det lovet.«

Han fik 18 Rdl., efter at hans Skatter var fra-draget.

Slutningen tyder jo paa, at han har været ude for Trusler paa Liv og Lemmer, og et andet Aktstykke fortæller ogsaa om Plyndring, trods det, at Byen jo havde Salvegarde. Det hedder nemlig i Oluf Nielsens Regnskab: »Desuden er jeg blevet ex-queret 6 Gange. — Nok tog de fra mig en Melsæk Humle, dengang de tog Havre af Peder Sørensens Loft«.

Det kan ses, at flere Haandværkere har haft godt Arbejde hos Besættelsestropperne, der er Regninger baade fra Skræddere, Buntmagere og Sadelmagere. Her følger en enkelt fra Jacob Sadelmager:

»Udi Svenskens Tid for Arbejde. Oberst Ober-

Oberbech 14 Rdl., sin Staldmester 3 Rdl., Ritmester Hertzbergh 9 Rdl., Oberstløjtnanten, som laa hos Jens Jensen, 11 Rdl., Kvartermesteren, som laa hos Christen Thuesen, 5 Rdl., Korporalen, der laa hos Laust Thorbøl 3 Rdl., Kvartermester, som laa hos Jens Jensen, 5 Rdl., Den røde Løjtnant, som laa hos Anders Lauridsen, 2 Rdl., En Kornet, der laa hos Thomas Blaxen, 3¹/₂ Rdl., Kaptajnløjtnanten, som laa hos Mogens Olufsen, 8 Rdl., En Korporal, som laa hos Anders Klitgaard, 1¹/₂ Rdl., ialt 65 Rdl.

I de kejslerliges Tid. Oberst Sefuel, 11 Rdl., sin Staldmester 2¹/₂ Rdl., Oberst Grofenfeldt 14 Rdl., sin Staldmester 2 Rdl., ialt 29¹/₂ Rdl., tilsammen baade i Svenskens Tid og i de kejslerliges Tid 94¹/₂ Rdl.«

Lad dette være nok med Regnskaber. I det store og hele viser det adskillige Ting. Først er det jo ganske iøjnefaldende, at disse Ufredsaar var en ond og en haard Tid, men dernæst ogsaa, at der var noget at tage af, det har været et ret velhavende Borgerskab, og endelig kan de fortælle os, at ikke alene var Borgerskabet velstaaende, men ogsaa vel oplyst. Det er gennemgaaende smukke og velskrevne Regnskaber, der er udfærdiget, og de fleste Underskrifter har Vedføjelsen »egen Haand«. Det synes, som næsten alle kan læse og skrive. Men der er dog Eksempler paa det modsatte. Dette viser efterfølgende Dokument, og det fortæller os en Ting til, nemlig, at skønt næsten alle Borgerne var i Skatterestance, er de ikke alle blevet regnet for lige stabile, men nogle er der blevet taget kraftigere paa.

»Kendes jeg Peder Thomsen Snedker, Borger

udi Ringkjøbing, for mig og mine Arvinger at være skyldig af forfalden Skat til Svensken, som Byen igen skal have hos mig, 6 Rdl. hvilke jeg lover og forpligter mig eller mine Arvinger at betale til Byen førstkommende St. Olufs Dag skadesløs i alle Maader og til videre Forsikring udi Pant at sætte til Byen min Salshus, som er 6 Fag i Sønder og Nør til Adelgaden, og denne Forpligtelse at stande saa længe i Pant til Byen, til jeg eller mine Arvinger igen hjemløser. Til Sandheds Bekræftelse, at dette holdes skal, haver jeg med min egen Haand her underskrevet.

Ringkjøbing, den 23. Februar 1658.

P. T. S.

Eftersom jeg ikke kan skrive mit Navn, haver jeg sat mit sædvanlige Mærke og derhos venlig bedt Borgmester Morten Pedersen og Morten Beesk med mig til Vitterlighed at underskrive.<

P. T. S.,

Morten Pedersen, Morten Beesk,
egen Haand. egen Haand.

Der findes henved en halv Snes af disse Erklæringer, men det er ikke dem alle, der indeholder en Forskrivning paa Ejendom, og kun de to er underskrevet ved Mærke, d. v. s. Forbogstaver.

Freden efter den 2. Karl Gustavs Krig blev sluttet den 26. Maj 1660. At Freden ogsaa har vakt Glæde i Ringkjøbing kan ses af et godt udarbejdet Byregnskab, hvori Kæmneren oplyser: »Leveret Felttrompeteren efter Borgmesterens Befaling, for Freden han udi Byen udblæste, til Foræring 12 Rdl.<

Det maa synes at være en stor Foræring, men Myndighederne har forstaaeligt nok ønsket at markere Dagen ved en særlig Festlighed.

Selvfølgelig har det skabt Glæde og Lettelse, at Freden kom, men der var jo slaaet saa meget i Stykker, at det tog lang, lang Tid at faa det lægt.

Ifølge en afholdt Taksation over Ringkjøbings Ejendomme fra 1662 kan det ses, at der i Byen fandtes mangfoldige øde Byggesteder, ja endog helt øde Gaarde (Frost Side 30) og i en Skrivelse af 15. Febr. 1661 rykkes Byen for resterende Stats skatter fra 1656 og 1657.

Den største Byrde for Byen i Aarene lige efter Freden var dog de vedblivende militære Indkvarteringer. Kongen og højere Officerer fik nemlig, ganske vist under Modstand fra forskellig Side, sat igennem, at en stor Del af Hæren stadig skulde opretholdes, og trods den herskende Nødtilstand i Landet skulde den jo underholdes, og nu var Vestjylland, omend man kan synes, at det havde lidt nok i den treaarige Krig, alligevel sluppet billigere end flere andre Egne af Landet, og af den Grund undgik man ikke Indkvartering her. I 1660 og i hvert Fald 1661 og 1662 laa der ret store Troppesafdelinger i Ringkjøbing — i Begyndelsen Oberst Thots halve Regiment med Staben, og det er ret store Pengebløb, der er blevet udbetalt til forskellige Officerer, saaledes især til Major Stensvig og Ritmester Rantzau.

Man har jo ogsaa gjort Forsøg paa at undgaa tør store Indkvarteringer. Det hedder herom i Kæmnerregnskabet fra December 1660:

»Nok betalt Jens Jensen for Rejse til Viborg at tale med Kommissær Nicolaus Nissen om Forhindring af for store Indkvarteringer 10 Rdl.«

Af andre Notater fra 1660, der refererer til Krigen, skal nævnes et Par Fangetransporter, muligvis svenske Fanger fra Slaget ved Nyborg; det er fra Marts og April Maaned:

Givet de svenske Fanger, der laa i Johan Vedslings Hus udi 3 Dage, deres Underhold, 3 Rdl. 5 Mark. — Givet Løjtnant Koch til Foræring, at vi kunde blive bevogtet for samme Fanger 4 Rdl. — Givet til 17 Fanger, som kom her til Byen og laa inde i Morten Beesk's Gaard, 9 Rdl.

Endvidere omtales nogle Københavnerrejser, som nogle enkelte Borgere har haft, uden at det dog kan ses, hvad Formaalet med Rejsen har været. Fra August Maaned: »Fik Hans Jensen Rejsepenge til Kiøbenhavn 75 Rdl.«, fra Oktober: »Gav Peder Smed Rejsepenge til Kiøbenhavn 20 Rdl.«, og fra November: »Betalt Borgmester Morten Pedersen hans Rejsepenge til Kiøbenhavn 40 Rdl.«. Om den sidste Rejse kan det ligge nær at antage, at Borgmesteren har været udsendt som Byens Repræsentant til Hyldning af den ny Enevoldskonge. En saadan Hyldning foregik nemlig paa Københavns Slot den 15. Novbr., efter at en mere officiel Festlighed i samme Retning havde fundet Sted den 18. Oktbr.

I Aarene efter 1660 er det stadig slemt med Skatterestance; først i 1664 ser det ud til at blive lidt bedre. Restancerne er da forholdsvis smaa, og der bliver endog for første Gang i mange Aar et Overskud paa Regnskabet paa 25 Rdl., idet Indtægten havde været 1710 Rdl. og Udgiften kun 1685. En stor Del af Pengene baade i dette Aar og Aarene forud var gaaet til Indkvarteringsudgifter. Budgettet var nu efter Krigen tre til fire Gange saa stort som før 1657, men i denne Forbindelse skal

sikkert ogsaa regnes med, at Pengenes Værdi som altid i lange Krigs- og Uroperioder var faldet stærkt.

Siden disse tre paa hinanden følgende Trængsler og Ulykker i det 17. Aarhundrede har Ringkjøbing i det store og hele været forskaanet for en Krigs Rædsler og Gru. I de følgende Kampe, som Danmark blev indviklet i, slap Jylland for at blive Valplads; selv i de omspændende Napoleonskrige var der jo kun for Jyllands Vedkommende Tale om spredte engelske Landgangsforsøg uden nogen alvorlige Begivenheder, og det spanske Korps i 1808 var trods sit sydlandske, fremmedartede Præg alligevel af en hell anden Beskaffenhed end den polsk-brandenburgske Hjælpehær i 1659. Vel saas i begge de slesvigske Krige fremmede Tropper i Ringkjøbing, og vel forefaldt der ubehagelige Episoder, men dog intet, der tilnærmelsesvis kan sammenlignes med Scener fra det 17. Aarhundredes Krige; Tidsaanden og Kulturen var blevet en anden.

Vi lever nu i det 20. Aarhundrede, og selv yngre Folk har i dets første Halvdel oplevet to verdens omspændende Opgør, Krige, der gennem Teknikens Hjælpeidler er blevet voldsommere og skarpere end nogen Sinde før. Uvejret er denne Gang naaet til vor Bys Porte; vi lever i Krigens Skygge, og et vist Tryk og en forstaaelig Ængstelse hviler over os alle i denne mørke Tid, hvor ingen kan vide, hvad Morgendagen vil bringe.

II. Svenske Krigsfanger i Ringkjøbing

Efter en gammel Overlevering skal svenske Krigsfanger have udført et større Jordarbejde paa Bymarken. Om dette fortælles der nærmere under Afsnittet om Ringkjøbing Købstads Markjorder, og her skal derfor kun omtales, hvad man faktisk ved om svenske Krigsfangers Tilknytning til Ringkjøbing.

Naar Talen var om svenske Krigsfanger, var det lige til, at Opmærksomheden rettedes imod Aaret 1713, da Magnus Stenbocks 11,000 Mand stærke Hær efter nogle Maaneders Indeslutning i den gottorpske Fæstning Tønningen ved Ejderens Udløb maatte kapitulere, og ved en nærmere Undersøgelse af Arkivmaterialet fra Ringkjøbing Raadstue omkring Aarene fra den store nordiske Krig, 1709—20, kom da ogsaa visse Ting for Dagen, der vel ikke kan bevise, men dog muliggøre Overleveringens Ægthed.

Allerede fra Aaret 1712 foreligger en Liste over fangne svenske Officerer, »som efter Hans Majestæts allernaadigste Befaling skal forlægges og indkvarteres i Ringkjøbing«. Listen indeholder Navnene paa 41 Officerer, der sandsynligvis er blevet taget til Fange i de mindre Træfninger, der fandt Sted i de svenske Besiddelser i Nordtyskland

i Aaret 1712, inden det afgørende Slag udkæmpedes ved Gadebusch i Meklenborg lige før Jul samme Aar. Af Listens Navne skal kun nævnes de højere Officerers, nemlig fra Generalstaben Overauditor Krebs, følgende Kaptajner fra Oberst Schivernes Dragonregiment Berend Philip von Techsin, Georg Heine, Carl Ludvig von Planchenfee, Johan Georg von Schwanten samt Kaptajnløjtnant Otto Friedrich von Schweig; endvidere følgende Officerer fra Fodfolket: Major Brackel og Kaptajnerne Ruthven, Freitag, Knuring, Franck og Rode samt Regimentskvartermester Freytag.

I en Følgeskrivelse til Borgmesteren, udstedt i Ottensen — en Forstad til Altona — den 1. Novbr. 1712 af Etatsraad og Generalauditor H. Bornemann meddeles, at »Regimentskvartermester Freytag og de tre Fændriker von Essen, Duval og der Wieh skal underskrive en Revers (Erklæring om ikke at ville flygte fra deres Kvarter), og hvis Freytag nægter det, skal Borgmesteren betyde ham, at der vil blive truffet Forholdsregler, der ikke vil passe ham, og Borgmesteren maa lade ham sætte i Arrest og sende Meddelelse derom«.

Hvorlænge og hvorledes disse fangne Officerer har været indkvarteret i Ringkjøbing kan ikke ses af det Materiale, der har staaet til Raadighed, men fra Værket: »Bidrag til den store nordiske Krigs Historie« ved man, at naar fangne Officerer udstedte Revers om ikke at forlade de anviste Opholdssteder, kunde de leve under nogenlunde fri Forhold. De beholdt deres Vaaben, og kun, hvis de gjorde sig skyldige i Voldsomheder mod danske Borgere eller opponerede mod det udkommanderede Vagthold, skulde Værget fratages dem og først gives dem tilbage ved Udveksling med fangne danske Officerer.

Deres Underhold skulde de selv sørge for, men da de paa Grund af de stadig stigende økonomiske Vanskeligheder i Sverige ikke fik deres Lønning fra Moderlandet, og da man fra dansk Side var utilbøjelig til at hjælpe dem, i hvert Fald kun med det allernødtørftigste, kom mange af disse svenske Officerer i en meget vanskelig Situation.

I Foraaret 1713 var der en større Fangeudveksling ved Travefloden paa Grænsen mellem Holsten og Meklenborg, og der kan vel være nogen Sandsynlighed for, at disse Fanger fra Ringkjøbing eller i hvert Fald nogle af dem herved efter en forholdsvis kort Fangetid atter er kommet tilbage til deres Lands Krigstjeneste, og en Ting er temmelig sikker, nemlig den, at fangne svenske Officerer er ikke blevet sat til Jordarbejde paa Ringkjøbing Bymark, men der kom snart andre, og denne Gang menigt Mandskab.

Som nævnt maatte den svenske General Magnus Stenbock overgive sig med 11,000 Mand i Fæstningen Tønningen i Forsommeren 1713, og den danske Regering havde ikke saa lidt Besvær med disse Fanger, der mest blev anbragt i Østjylland og paa Øerne. Mange af dem rømte, mange gik i dansk Krigstjeneste, især Tyskere fra de svenske Besiddelser i Pommern og Meklenborg, og nogle blev frigivet, naar de aflagde Løfte om ikke at gaa tilbage i svensk Krigstjeneste. Saadanne frigivne maatte helt sørge for sig selv, og kunde de ikke faa Arbejde, strejfede de om enkeltvis eller i Smaaskarer, nærmest som Vagabonder.

I Efteraaret 1714 skulde Præsterne indberette, hvor mange saadanne svenske Fanger, der befandt sig i deres Sogne.

Der var ikke mange her i Vestjylland, men en

Undtagelse var Ringkjøbing, hvor Sognepræsten, Provst J. Eilertz, den 6. Oktbr. meddelte, at en lille Flok paa 6—7 Stykker befandt sig i Byen, som det synes nærmest i privat Tjenesteforhold. De seks var Las Pedersen, Hans Hoggensøn, Anders Jansen, Las Nielsen, Simon Olesøn, Bunde Andersen. Og Indberetningen slutter: »Endnu er her en ved Døden afgangen, som tjente hos Hr. Borgmester Niels Olesøn«.*) Maaske kan det være disse 6—7 Svenskere, der har udført Jordarbejde paa Bymarken og derved givet Anledning til Sagnet. Men snarere er det dog fra Krigens sidste Aar, idet der i Foraaret 1719 fra 1. Febr. til 1. Maj befandt sig en større Flok regulære svenske Krigsfanger i Ringkjøbing.

De gamle Papirer fortæller herom:

Liste over svenske Fanger, som i Byen er indkvarteret efter velædle og velbyrdige Hr. Krigsraad og Krigskommissær Kolsachs respektive Anstalt af 9. Jan., sidst paa foregaaende højrespektive Generalkommissariatets Ordre af 3. Decbr. Aaret før, af mig bleven betalt de af Hans Kongelige Majestæts tillagde daglig 2 sk. Subsistanspenge. En Del af Fangerne, 50 Mand, ankom fra Horsens den 1. Febr. 1719. Videre ankom den 23. Febr. 21 Mand, som havde været indkvarteret paa Landet her i Amterne, og blev her alle 71 Mand til 1. Maj 1719.

Ringkjøbing, 1. Maj 1719.

Laurids Helwad.

*) Ringkjøbing Kirkebog meddeler fra 9. Marts 1714: Absolveret public Maren Sylvestersdatter, som udlagde til sin Barnefader en svensk Soldat, Sallars.

Indbemeldte Mandskab svenske Fanger, som haver udi Ringkjøbing By til Kvarter været anvist, haver Kongelig Majestæts Amtsforvalter, velædle Hr. Laurids Helwad saavidt os bevist rigtig ladet betale de daglig tillagde 2 sk. Subsistensepenge fra de udi Regningen anførte Tid og til afvigte April Maanedes Udgang, som beløber 117 Rigsdaler danske udi klingende Mønt, hvilket herved attesteres af os underskrevne som Byens Magistrat.

Ringkjøbing, 1. Maj 1719.

F. M. R u d e,
Borgmester.

P. B o e s e n, L. H. N y e l a n d,
Raadmand. Raadmand.

Der foreligger ogsaa en Indkvarteringsliste, og deraf kan man se, at Svenskerne har været privat indkvarteret hos Borgerne, 1 til hver, kun ganske enkelte har haft 2 Mand i Kvarter. De 71 Svenskere var her altsaa i 2¹/₂—3 Maaneder, og det maa synes ganske naturligt, at der ogsaa er blevet sørget for nogen Beskæftigelse til dem i denne Tid, og der kan saaledes være nogen Sandsynlighed for Overleveringens Rigtighed.

Ellers ved man intet om disse Svenskere. Kun kan nævnes, at de næsten alle havde særdeles klangfulde nordiske Navne. Kun et Par af dem er typisk svenske, saaledes Peder Winquist og Anders Ostberg; de fleste har næsten en dansk Klang; muligvis er de Skaaninger, og muligvis kan Navnene være blevet noget fordansket paa Listerne. Hør engang Navne som: Lars Norman, Peder Sandtorp, Niels Asp, Hans Halborg, Jonas Berg, Jørn Green,

Johan Haar, Johan Hauer, Peder Huule, Anders Lillie, Peder Flink, Anders Flygarn, Lars Arlberg, Peder Fogel, Mathias Emken, Andreas Willer, Lars Stokholm, Søren Hassel, Søren Glasberg, Bent Marberg, Johan Waase, Peder Sørman, Oluf Høy, Anders Korsman, Johan Kløve, Lars Berg, Anders Winberg, Johan Allen, Johan Storke, Børge Waldbye, Anders Dalman, Peder Swane, Hans Røning, Oluf Brøryd, Zakarias Norman, Anders Haltman, Lars Bergman, Johan Krildberg, Niels Kornberg, Ole Hjort, Anders Søberg, Jacob Tyberg, Bent Stadi. og ogsaa sen-Navnene er smukke og velklingende som Oluf Eriksen, Eske Eskesen, Peder Mogensen, Jacob Seiersen, Søren Larsen, Anders Abrahamsen, Jørgen Karlsen, Anders Eriksen, Niels Svendsen, Svend Olufsen, Ingvar Larsen, Peder Nielsen, Johan Olufsen, Torsten Bengtsen, Rasmus Jonsen, Johan Olufsen, Erik Nielsen og Oluf Stephensen. Kun faa bærer tyskklingende Navne, og de kan muligvis stamme fra de svenske Besiddelser i Nordtyskland. saaledes Erich Kratz, Erich Mandich, Johan Lachman, Daniel Lüstig, Anders Hvitlashen, Hans Lachry og Anders Hachelesberg.

Der er noget, som taler for, at da Fangerne ved Majdag er brudt op fra Ringkjøbing, er det endelig gaaet mod deres Hjemland; thi i Foraaret 1719 blev sluttet en Overenskomst med Sverige om Udveksling af Fanger, og i Løbet af Sommeren skete dette over Helsingør—Helsingborg. Mange Svenske, maaske ogsaa alle de ovenfor nævnte, er da atter vendt tilbage til deres Hjemland efter mindst 7—8 Aars Fravær, og mange danske Fanger fra Sverige har atter sat Foden paa Danmarks Jord efter indtil 10 Aars Fangenskab, f. Eks. Fanger fra Slaget ved Helsingborg 1710.

Der er vel næppe saa stor Sandsynlighed for, at nogle af de forannævnte svenske Fanger paa det Tidspunkt lige før Fredens Afslutning for stedse har slaaet sig ned paa Ringkjøbing-Eggen. Men flere Steder i Landet var dette Tilfældet, der var nemlig allerede i 1717 udstedt Bekendtgørelse om, at de Svenskere, som beviste, at de ikke var gift i Hjemlandet, maatte lade sig lovligt vie i Danmark; de kunde da nedsætte sig, hvor de vilde og tage Tjeneste, hos hvem de vilde, naar de paa Tinge havde aflagt Ed paa at ville blive her deres Livstid som andre Undersaatler, hvorefter de »ikke længere skulde kaldes og agtes for svenske Fanger«.

Visse Steder i Landet, saaledes i adskillige Tilfælde paa Fyn, gjorde de svenske Fanger Brug af denne Bestemmelse, og for blot 100 Aar siden var der Folk, der vidste, at de nedstammede fra svenske Fanger, og Mindet om disse levede længe i Folkemunde, men ofte blev de sammenblandet med Erobrerne fra Karl Gustav-Fejden.

III. Et Par gamle Laug

Baadførerlauget m. m.

I ældre Tid var der hverken Skibbro eller Havn i Ringkjøbing. Da Fjordens lave Vand hindrede Fartøjerne i at komme nær til Kysten, var Ud- og Indskibningen forbunden med ikke saa faa Vanskeligheder. Ladning og Losning maatte foretages med Baade, og allerede i 1733 blev der dannet et frivilligt Baadførerlaug bestaaende af 8 Baade, der for en bestemt Betaling forpligtede sig til at ud- og indskibe de afgaaende og indkommende Skibes Ladninger.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede bestod dette Baadførerlaug stadig af 8 Baade under en Oldermands Ledelse (se Frost, Side 56). Lauget var underkastet et kgl. konfirmeret Reglement, og i det følgende skal Hovedindholdet af dette gengives efter Fogtmanns Reskriptsamling 4. Del.

Reglementet var udarbejdet af Magistraten den 9. Jan. 1733 for, som det hedder, »at holde god Skik og Orden, saa at den ene kan nyde lige Børt*) og Rettighed med den anden«.

*) Tur, Rækkefølge, den Orden i hvilken Baadene skulde sejle.

Først nævnes Baadenes Ejere og Førere, samt Baadenes Drægtighed (Størrelse). Den største Baad ejedes af Feder A. Beesck og Medredere. Den kunde føre 80—90 Tdr. Rug, men maatte dog ikke paa Grund af det lave Vand tage mere end 60—70 Tdr. Rug; den betjentes af 2 Baadførere. De to Raadmænd A. P. Stauning og A. Andersen ejede hver en Baad, der kunde føre 60—70 Tdr. Rug; begge Baade havde Brug for to Førere. Købmand L. Rindom ejede 2 mindre Baade med en Drægtighed af 30—36 Tdr. Rug; hver Baad kunde klare sig med en Fører, hvoraf den ene angives som Rindoms Tjenestekarl. Borgmester N. J. Bjerg var Ejer af en Baad til 30—36 Tdr. Rug med en Fører. De 2 sidste ejedes af Anders A. Beesck og Ib Jørgensen; And. Beesck førte selv sin Baad paa 30—40 Tdr. Ib Jørgensens var den mindste, kun paa 24—30 Tdr. med 1 Fører.

Derefter følger i 11 Paragraffer Anordning om, hvorledes de 8 Baade skal tage deres Fragt og Rejser. Det indskærpes alvorligt Baadenes Ejere at formane deres Baadførere til Ædruelighed og forsvarlig Omgang med alt Gods, i modsat Fald vil de blive straffet efter Skadens Værdi og komme til at svare de Tab, som Ejeren af Godset er blevet tilføjjet ved Baadførernes Forsømmelse.

Skibe, der lossere eller lader, maa paa ingen Maade opholdes »uden Guds Vejrlig det maatte forvolde«; derfor maatte ingen forsømme sin Børt, om det saa kun drejede sig om en Last eller en Tønde Gods, og ligegyldigt om Turen faldt paa en af de største eller mindste Baade. Hvis Ladningen bestod af meget store Fade eller Pakker, som ikke saa let kunde indtages af en af de mindre Baade, skulde en af de større være berettiget til at tage

Børtten, men derefter blev en saadan Baad indlagt i sin forrige Rækkefølge; gjorde nogen den mindste Hinder mod en saadan Ordning, maatte han straks bøde 2 Mark til de fattiges Kasse. Passede en Baad ikke sin Tur, maatte den tage Skade for Hjemgæld og blive liggende, indtil Børtten tilfaldt ham igen.

Hvis nogen gjorde Forsøg paa at tilsnige sig en uretmæssig Tur, og det kunde overbevises ham med to lovfaste Vidner, blev han straffet med Mulkt paa 1 Rdl. til de fattiges Kasse; derimod var det tilladt, at Baadene, naar det forlangtes af Ejerne, kunde uddrages af Rækkefølgen og gaa paa længere Farter til Lønborg eller Bork-Klitten i egne Forretninger, men de kunde saa ikke komme ind i den regelmæssige Fart igen, før det blev deres normale Tur.

Naar der var Tale om norsk Last, der ikke kunde beregnes ved Tøndemaal, skulde den Baadfører, som laa paa Tur, tage de andre Baade med sig i Nummerorden, saaledes at to smaa Baade gjaldt for en stor, og Pengene, der indkom ved en saadan Losning, blev delt efter dette Forhold: 1 stor Baad lig med 2 smaa Baade. Hvis det hændte, at Skibene lossede ved Bork, blev det betragtet som en særlig eller aparte Børt, og flere Baade maatte indfinde sig, for at Købmanden eller Skipperen ikke skulde blive opholdt længere end højst nødvendigt. Paa samme Maade skulde man forholde sig, naar det angik Magazinkorn.

Som Baadførere maatte kun antages Folk, som havde Borgerskab i Ringkjøbing eller ogsaa virkelig stod i Tjeneste hos Baadens Ejer.

I Slutningen af Reglementet nævnes de Takster, der hidindtil havde været brugt til Baadleje, og som vedblivende skulde gælde, nemlig af 100 Tdr.

Rug 1 Rdl., 100 Tdr. Byg 5 Mark, 100 Tdr. Havre 4 Mk., 1 Td. Smør 2 sk., 20 Sider Flæsk 8 sk., 10 Huder 3 sk., 1 Skippund Uld og deslige Varer 1 Mk., 1 Pakke efter Størrelse 6, 8, 10 eller 12 sk. og større endnu indtil 2—3 Mark, 1 Stk. Vin eller Brændevin 1—2 Mk., 1 Oksehoved Vin eller lek-kende Vare 6 sk., for anden tør Vare 1 Td. 2 sk., Pakfade alt efter Størrelse 10—12 sk. indtil 1 Mk., alle andre Pakker og Kurve udregnes tønnevis, 1 Td. 2 sk., 1 Td. Salt 2 sk., 1 Td. Stenkul 2 sk., 1 Td. Tobakspiber 2 sk., 1000 Tagsten 2 Mk., 1000 Mursten 1 Mk. 8 sk., 1 Td. Kalk 2 sk.

For det, der saaledes blev fragtet, skulde hver Baadfører aflægge rigtigt Regnskab for deres Baad-ejer eller Husbonde, og derefter tilkom der Ejeren den ene Halvpart, og Baadføreren fik Resten som sin Løn.

Den bedste Tid for dette Baadførerlaug var sik-kert den sidste Fjerdedel af det 18. Aarhundrede. I dette Tidsrum var der ret stor Skibsfart paa Ringkjøbing. Men der blev sat en brat Afslutning paa denne heldige Udvikling ved Krigsudbruddet med England i 1807, hvorefter Skibsfarten i hvert Fald en Aarrække stagnerede. I 1774 benyttede Ringkjøbing Købmænd ialt 12 Skibe (se Frost, Side 46); disses Antal steg endog Aaret efter til 21. Fartøjerne havde en Drægtighed fra 2½ til 24 Læ-ster, og Fragtstederne var mest Amsterdam, Ham-borg og Norge. For største Delen ejedes Skibene af Ringkjøbing Købmænd, men Skipperne havde dog i Almindelighed Part deri.

Besætningen bestod foruden af Skipper og Styr-mand fra 1—3 Mand, altsaa højest en 5 Mands Be-sætning.

Mange af Skipperne var fra Sønderho paa Fanø.

men de fleste var fra den frisiske Ø Amrum, men alle havde de løst Borgerskabsbrev i Ringkjøbing. Amrum-Skipperne bar som ventelig frisiske Navne som Naning Ketels, Piter Boyesen, Boye Qvedentz, Jan Christians og Claes Rivertz. Udførslen bestod især af Korn og Kreaturer, Indførslen var mest Trælast og Stykgods (Købmandsvarer).

Ikke sjældent havde Skipperne Passagerer med paa deres Rejser baade til Norge, Amsterdam og Hamborg. Det var mest Ringkjøbing-Købmænd, der paa de to sidstnævnte Steder skulde foretage Indkøb af Varer. Men tit var der ogsaa Kvinder med, og der er her opgivet som deres Rejser Formaal, at de skulde besøge Familie. Man kan deraf slutte med temmelig stor Sikkerhed, at den ret livlige Trafik havde medført nogen Udveksling af Mennesker.

I de gamle Akter, disse Sager vedrørende, findes en enkelt gammel Befragterkontrakt. Da den sikkert i sin Form afviger ikke saa lidt fra Nutidens mere skematiske Kontrakter, kan det formentlig have Interesse for nogen at se den gengivet i sin Helhed.

Udi den Hellige Trefoldigheds Navn har vi underskrevne til Hans Kongelige Majestæts Tjeneste med hinanden indgaaet og sluttet Certeparti, som følger:

Jeg, Skipper Hendrich Clausen Seested, af Ringkjøbing, befragter hermed til Kongelig Majestæts Kammerraad og Amtsforvalter Jens Fuglsang min førende Smække »die Stadt Ringkjøbing« kaldet, nu her for Byen beliggende, hvil-

ken jeg forsikrer at være hægt og tæt og med fornøden Skibsfolk samt al anden behørig Skibsredskab vel forsynet. Udi samme mit Fartøj lover jeg at indtage og annamme saa meget Rug af denne Stads Kongelige Magazin, som derudi bekvemmelig over Søen kan føres og ej mere, hvormed jeg saa derefter ved Guds Bistand og første føjelige Vind til Christiania i Norge mig skal og vil begive og samme til Proviantforvalter Søren Hansen udlosse og levere. Iøvrigt forpligter jeg mig ej alene at bruge alle Midler til Ladningens Konservation og Kornets Fordærv at forekomme (forebygge) med Tilsyn og flittig Kastning, om jeg længe skulde blive undervejs, men endog Rejsen gøre det hastigste muligt er, at forrette alt saaledes, som det en god Skipper og Sømand i alle Maader vel egner og anstaar. Til det Maal og Kvantum mig af Befragteren vorder leveret skal jeg være ansvarlig og det manglende ved Udlosningen at erstatte. Noget Overmaal skulde der jo blive, saa, om noget skulde fejle formedelst Kornets Udbringen i Skibet, skal jeg alligevel fra mig levere alt uden Undskyldning og Paastand.

Efter at foregaaende er fyldestgjort, og Skipperen tilligemed sine Folk i fornøden og æskende Tilfald ved Kornets Besigtigelse for Retten har gjort deres edelige Forklaring, lover og tilsiger jeg, Kammerraad Fuglsang, at betale Skipper Hendrich Clausen Seested udi Fragt af hver Td. Rug, som der skaffes Kvittering for, 22 sk. danske; hvad Omkostning, der gaar af Ladningen, betaler Befragteren, og Skipperen betaler for sit Fartøj, som sædvanligt er. Dette til Bekræftelse at saaledes paa begge Sider skal holdes

og efterkommes, har vi dette Certeparti in Duplo forfattet og hver en Genpart til sig taget.

Ringkjøbing Amtstue, d. 8. Juni 1761.

Hendrich Clausen Seested.

Jens Fuglsang.

Baadførerlauget bestod til ind i det 19. Aarh., men blev efterhaanden overflødigt, da Byen først fik Skibsbro og senere Havn, og da der blev foretaget Oprensninger af Fjorden, saa der skabtes en Sejlrende lige til Land.

Bæremændslauget.

Fra gammel Tid har det været anset for en Forpligtelse for Kommunalbestyrelserne i Købstæderne at ordne Bæringen af afdøde paa en saadan Maade, at Borgere, der ikke ved Venner og Frænder kunde faa deres afdøde Slægtinge baaret til Graven, har anden sikker Adgang til at faa dette udført paa sømmelig Maade. Derfor blev der i ældre Tid givet Approbation paa Oprettelse af Ligbærer- eller som det ogsaa kaldtes Bæremændslaug. Disse Laug sikredes foruden takstmæssig Betaling visse Rettigheder, naar Ligene blev baaret bort af andre.

Fra Ringkjøbing findes et gammelt Reglement for Bæremændslauget, udarbejdet og underskrevet den 29. Juni 1750 af Byens Magistrat, nemlig Borgmester N. J. Biergh, der var tiltraadt Aaret før, og de to Raadmænd, E. M. Rude og O. Franck. Dette Reglement virker baade ved sin Form og sit Indhold ret ejendommeligt paa en Nutidsborger, og det skal derfor gengives her i Hovedtrækkene.

Reglementet begynder med en almindelig Indledning, der lyder saaledes:

Iblandt de Ting, som vedkommer Øvrigheden i Købstæderne, er tvende, og bestaar derudi: at beskikke gode og bequemme Mænd til de smaa Byers Bestillinger og dernæst at besørge en god Orden og Skik i Byen. Det første er en særdeles Kongelig Naade og Lovens Privilegium. Det andet er en almindelig Pligt for alle Øvrigheder i Følge Lov og Politie Forordninger. Siden derfor fornøden Anstalter udfordres ved Liig- og Jordefærd saaledes til den Ende at hæmme Misbrug og Fornærmelser ved Liigs Henbæren og tillige at forebygge Tvistigheder iblandt Bæremændene indbyrdes, har Magistraten her i Ringkjøbing forfattet et bestandigt Reglement, saavel hvorledes skal forholdes ved denne Liigtjeneste som og hvad Taxt, der bør være for Liigene efter Stand, Leilighed og andre Omstændigheder. Samme Reglement og Anordning, saaledes som her efterfindes foreskrevet i alle sine Poster og Punkter, ubrødelig skal efterleves af Bæremænd, der nu allerede ere antagne eller ved Forandringer antages under Straf af Exclusion og Afsættelse foruden anden vilkaarlig Straf efter Sagens Beskaffenhed.

Derefter følger Reglementets Paragraffer.

1. Post.

Der skal være ialt 12 Bæremænd, som for nærværende Tid hermed beskikkes ifølge en Expectance-Liste, hvilken stedse skal forblive, følge og høre til Reglementet, at man deraf kan se, hvem der ere og ved Afgang i deres Sted indsætte andre.

2.

De udvælge iblandt sig selv en god Oldermænd.

som Magistraten stadfæster, som skal søge at bilægge paakommende Tvistigheder og have Om-sorg for, at Liigene med Forsigtighed udtages og sættes paa Liigbaaren, samt ordentlig optages, henbæres og igen nedsættes hver paa sin behø-rige Sted, og efter Jordpaakastelse hvad der videre bør være.

3.

Ingen bliver antagen til Bæremand uden Bor-gere, som har svaret eller endnu svarer Byens Skatter, samt har gennemgaaet Byens personelle Tynger og borgerlige Bestillinger, ja, kun de, som dertil af dennem er tienlige; thi, som Bære-mandstjenesten forundes til en Belønning for bequemme og skikkelige Skatteborgere, saa bør de alene nyde samme frem for andre, der mest og længst har contribueret*), som kan betiene sig og have godt af saadan Fortieneste.

4.

Andre end Byens beskikkede Bæremænd maa ikke bruges til Liigs Henbærelse her i Byen, efterdi disse just er forordnede, at de skal være til alle Indvaanernes Tieneste. Men skulde ikke desmindre nogle finde Behag i at forblive ved en egen tiltagen Skik, for Exempel at tage Stu-dentere eller andre unge Karle til at bære unge, ugifte voksne og næsten voksne Fruentimmere og Mandspersoner, da kan den derudi føyes dog ikke paa anden Maade, end at vedkommende først skal fornøye Bæremændene, hvilke det egentlig tilhører at være Liig-Dragere, alt efter den herefter forfattede Taxt.

*) bidraget, ydet.

5.

For at mellem gamle og yngre Bæremænd ikke skal opvokse Fortrydelse og Mislyde, da skal de, der enten ere saa aldrende eller saa skrøbelige, at de selv ikke vel kan bære Liigene med andre, i deres Sted mod Tilladelse anskaffe gode, stærke og faste Mænd, fornemmelig hvor Vejen med Liiget er lang, og Gaderne formedelst Regn, Dynd, Tøebrud eller Sne ere tunge og besværlige. Dog kan de accordere, med hvem de vil, paa det billigste, saaledes at de selv har nogen Fordel.

6.

Naar nogen dør af de boende nede ved Stranden, oppe i Damstrædet eller andet Sted langt borte, hvis Tilstand efter Skønsomhed ikke er saa god, at de kan bekoste og betale alle tolv Bæremænd, maa ikkun forlanges 8—10. Dog skal ikke desmindre alle tolv Bæremænd møde i den udfordrende Sørgedragt for at hielpe hinanden og af og til i Gaderne afløse de trykkende og mest trængende ved at give sig under Baaren og af den Aarsag, at de dog alle dele Fortienesten imellem sig.

7.

En Bæremand, naar han antages, giver intet til Magistraten for sin Inscription paa Bæremandslisten, hvorimod han ved Tiltrædelsen har at erlægge 2—4 Mark, hvilke Penge Oldermænd forvarer, at med Tiden af dette Tilskud kan samles en Hielp til skikkelige Kapper og Slør, som ligeledes giemmes hos Oldermænd, at de mindst formuende Bæremænd til Hielp deraf til Liigfærd i Nødsfald kan betiene sig.

Disse nævnte Poster angaar Bæremændenes

Forhold. Nu følger anden om Taxten for Liigene.

Taxten.

1.

For et fornemme Liig af de Personer i Rangen eller fremmede, naar det skal henbæres i Kirken, der enten at begraves eller bisættes, da maae Bæremændene indfinde sig i gode, sorte Klæder med lange, sorte Kapper og Slør og undertiden gøre Opvartning ved Liigvognen, saafremt Liiget andet Steds bliver henført. Derfor skal alle tolv Bæremænd hver for sig nyde 4 Mark. For unge Mennesker til 12 Aar af Stand og Midler, som i Kirken udi Begravelse eller Jordan skal henbæres og nedsættes, derfor nyder enhver af saa mange Bæremænd, dertil begiæres, nemlig af de fornemste 2 Mark 8 sk. og for andre i saa Maade 2 Mark.

2.

For Embedsmænd og formuende Borgere, dersom Liiget i Kirken henbæres til Begravelse, hver af de tolv Mænd 3 Mark. For saadanne og ethvert andet gammelt Liig at regne fra 14 Aar og derover, som henbæres og sættes i Kirkegaarden, og de begiæres med Kapper og Slør, derfor hver 2 Mark. For et ungt Liig saa mange dertil behøves og begiæres med Kappe og Slør indtil 14 Aar hver 1 Mark.

3.

Naar Bæremændene forlanges uden Kapper, alene i sorte Klæder og med lidet Slør om Hatten, saa mange dertil bruges, hver 1 Mark.

4.

For Folk af ringe Vilkaar og Bæremændene alene møde i sorte Klæder betales ikkun hver 12 sk.

Og for de fattige, dog saadanne der intet nyde af de fattiges Kasse, derfor gives ikkun pro persona 8 sk.

I begge næst foregaaende Tilfælde, saafremt fattige har formuende Venner, hvilke forlange og vil bekoste en hæderlig Henfærd til Jordan af deres fattige paarørende, da skal derfor til Bæremændene betales efter foransatte Taxter efter Liigenes Omstændigheder.

5.

For Almisse Lemmer maatte intet fordres, men Bæremændene er pligtige efter Forordningen dem omsonst at hembære. Ikke heller nydes noget for Raadstuetienere, Vægttere, Byens Tienere eller Stadsbude, saasom disse gaar Øvrigheden og Rettens Betientere til Haande og indkalde Borgerskabet til Raadstue og saaledes tiener Byen og bør derfor være fri for dem selv, Koner og Børn. Døer Børnene af disse, som 4—6 kan hembære, da ligne de imellem sig selv, hvilke ere eller anden Tid, der til skal bruges.

6.

Hvad Bæremændene selv anbelanger, da ere de pligtige efterlevende at hembære den døde gratis og for intet. De skal og for at ære deres Societet*) bruge sorte Klæder med Kapper og Slør, naar de hendrage en Ordensbroder. Derun-

*) Selskab, Laug.

der forstaas ikke Koner og Børn, for hvilke efter Lejlighed og Taxtens Determination**) skal betales.

Hvis, uagtet den her brugende Procaution, endda skulde ytre sig nogen betydelig Disputer eller Tidens Omstændigheder foraarsage en Forandring, har paagældende det at andrage for Magistraten, som derpaa raader Bod og føyer behøvende Anstalter, samt lader exequere Straf over de fortrædelige og skyldige. Imidlertid haver Bæremændene, til hvilke dette Reglement leveres, under forhen mentionerede***) Clausuler at holde sig samme efterrettelig.

Bæremændene i 1750 var Anders Pedersen Stadel, Oldermænd, Jens Friis, Peder Poulsen Holm, Rasmus Nielsen Smed, Christian Christensen Holm, Christen Jensen Post, Christen Mathiasen, Lars Poulsen, Jep Knudsen, Simon Christensen Polden. Niels Nielsen Husted og Mads Pedersen Rindom.

Ved Reglementet var vedlagt to yngre Bilag, hvoraf især det ene har Interesse derved, at det fortæller om en ny Skik, der indføres ved Begravelser, en Skik, der stadig opretholdes. Det hedder derom i en Skrivelse fra Bæremændenes Oldermænd til Byfoged Søren Bork:

Deres Velvished vilde hermed skyldigst tilmeldes, at Hr. Jep Kolbye haver som Oldermænd over Bæremænds-Lauget efter de meste Stemmer i Gaar Aftes overdraget Oldermændsbestallingen til mig, og da jeg tillige hører, at det ved den sidste Liig-Begravelse, som var Hr. Chri-

***) Bestemmelse.

***) nævnte, omtalte.

sten Huusteds Kone, som vi efter Ordre efterkom, nemlig ikke at opholde Sørge-Følget længere, som til Kisten var bedækket med Jord, ikke behager enhver, saa for at opfylde vores Pligt mod vores kiære Øvrighed og ikke heller at udsætte os for ubehagelig Tiltale beder jeg, at det maatte behage Deres Velædelhed at meddele os sammes tilsagte Mening skriftlig, og om Dem saa behager da med Velærværdige Hr. Præstens Paategning, da jeg med enhver, som maatte klarere for Liig hos mig. kan overbevise dem, at det ikke skeer af Bæremændenes Paafund. Hvornæst jeg iøvrigt med største Ærbødighed er velædle og velvise Hr. Byfogdens underdanigste og ydmygste Tiener.

Ringkjøbing, 15. Jan. 1795.

M a d s F i s c h e r .

Byfogdens Svar kommer omgaaende og lyder:

Det er efter vores Begjæring, at den indmeldte Skik er indført, og da den er til Bequemmelighed for hele Liig-Følgen ved enhver Begravelse, at den, naar Liiget er nedsat, Jordpaakastelse skeet af Præsten, et Vers af en Salme derefter sungen, mens Liigkisten bliver skiult med Jord, forlader Graven og gaar tilbage derfra, og Bæremændene derfra straks igien lukker Graven ganske til og oplægger den net. Saadant er og allerede mange andre Steder i Brug, og da der intet usømmeligt er heri og heller intet, hvorved nogen kan fornærmes paa nogen Maade, Liig-Følgen derimod herved undgaar at staa omkring Graven under aaben Himmel i Frost, Regn, Snee eller Blæst saa længe som hidtil, saa ved-

bliver nu denne ved Huusteds Kones Begravelse sidst indførte Skik her i Byen fremdeles, som tiener Bæremændene med deres Oldermænd respektive til behagelig Efterretning.

Ringkjøbing, 16. Jan. 1795.

S. B o r k .

Det er let at forstaa af Skrivelserne, at den ny Skik ikke har faaet udelt Tilslutning. Men Byfogden har altsaa ønsket sin Villie sat igennem, og det har end ikke behaget ham, som Oldermænden antyder, at lade Sognepræsten udtale sig. Den gamle Skik, at hele Følget blev ved Graven, til denne var tilkastet, var sikkert aarhundredgammel og derfor ikke let at bryde; endnu 10—15 Aar efter, at Byfogden havde ønsket den ny Skik indført, har der været Diskussion om den. Det fremgaar af Frosts Beskrivelse (Side 122) under Om-talen af Regulativet for den ny Kirkegaard fra 1807, hvor der meddeles følgende:

Den Skik skal vedblive, som for nogle Aar siden er indført, at Liigfølget bliver kun ved Graven ikkun saa længe, et Vers af en Psalme kan synges efter Jordpaakastelsen, da Liigkisten derunder skiules i Graven med Jord. Naar Liigfølget har forladt Graven, gaae Bæremændene til Graven tilbage igien og dække den net, ikke høitop som hidindtil, men mere fladt, og med sine Kanter og 4 Hjørner ikke over en halv Alen høi over Jordens Overflade.

Det andet af de nævnte Bilag er kun en yngre Liste over Bæremændslauget. Den er underskrevet af Grev Sponneck og stammer altsaa fra 1814—26, idet Greven i dette Tidsrum var Byfoged i Ring-

kjøbing. Listen indeholder følgende Navne: Niels Bolderup, Frands Jensen, Jonas Holm, Thomas Faurbye, Peder Brink, Knud Iversen, Ole Pedersen, Christen Holm, Henrik Lange, Jens Sivertsen, Erich Sæe, Frederik Balvig Oldermænd for Lauget.

Efter at Næringsloven var indført i 1857 ophævedes i Løbet af 1860'erne de gamle Ligbærerlaug rundt om i Købstæderne, og i Stedet for blev der ved Kommunernes Foranstaltning ansat faste Bærere mod et passende aarligt Vederlag, og denne Ordning bestaar endnu.

Sluttelig skal gengives nogle Oplysninger, der er givet af den fornylig afdøde Peter Hansen, der var Ligbærer gennem næsten to Menneskealdre. Før i Tiden blev Kisten baaret — vistnok paa Skuldrene — lige til Kirkegaarden fra alle Steder i Byen*), men omkring 1850 indførtes Ligvogn, og Bærernes Antal nedsattes til 6. Det er stadig den samme Vogn, der er i Brug, og da den i 1927 var Genstaud for en indgribende Reparation, fandt man Aars-tallet 1852 indskaaret paa et af Brædderne. Vognen har saaledes omtrent en Alder af 100 Aar. Omkring Aarhundredskiftet indførtes de nye Uniformer med Bæreren; før den Tid var de lange Kapper i Brug, men det virkede pinligt, naar nogle af Ligbærerne til Tider kom lige fra Arbejdspladsen og kun havde iført sig den lange sorte Kappe, der, omend den var lang, ikke kunde dække deres Fodbeklædning og nederste Benbeklædning.

Ligbærernes mangeaarige Oldermænd er nu — i 1941 — Tømrer J. Hansen, der med Myndighed og Pietet forestaar det alvorsfulde Hverv. Over for

*) Dette passer jo ogsaa med Oplysningerne fra det gamle Reglement.

IV. Ringkjøbings Raadhuse

Efterhaanden som Købstadvæsenet udviklede sig i Middelalderen, blev der i de fleste Byer opført Raadhuse, hvis Størrelse og Anselighed blev et Symbol paa Stadens Betydning og Selvstændighed. I Almindelighed fik Raadhuset sin Plads ved Byens Hovedtorv, og foruden Lokaler til Administration og Retsvæsen var der ogsaa tit skaffet Rum til Brandvæsen, Vaaben og andet.

Ringkjøbing har jo aldrig været nogen stor By, og de første Raadhuse var derfor ogsaa kun ret uanselige, enfløjede og enetages Bygninger.

Hvornaar det første Raadhus er opført, kan der næppe gives nogen sikker Oplysning om, men det omtales i alle det 17. Aarhundredes Krige, især i Svenskekrigen. Bygningen har da sikkert ogsaa gjort Tjeneste som Vagtlokale, og som tidligere nævnt var det i disse Krigsaar Genstand for en Del Reparationer, hvilket ogsaa kan tyde paa, at Brugen har været ekstraordinær.

De ældste Dokumenter i Arkivet, der specielt drejer sig om Raadhuset, synes at være fra 1736, da der foreligger en Beretning om Istandsættelsen af den daværende Raadhusbygning; hvorvidt denne er den samme som fra Krigene i 1700-Tallet kan ikke afgøres.

Det fremgaar af Skrivelsen, at Raadhuset havde den samme Beliggenhed som i Dag mellem Kirken og Torvet. Det var en Bygning paa 22 Alens Længde og 10 Alens Bredde, og den var opført af Bindingsværk, idet der tales om Stolpernes Fornyelse og Kampestenenes Omlægning og Forhøjelse under Stolperne. I en Indberetning fra Magistraten (de Jessen'ske Relationer 1744, se Hards. Aarb. 1919. S. 143) faar Raadhuset følgende Omtale: »Her i Byen er ogsaa et gammelt forfaldent Raadhus, bestaaende af 8 Fag Mur og Bindingsværk, teglhængt, hvorudi Raadstue og Bytingsret hver paa sit Sted holdes«.

Dette ældste reparerede Raadhus stod nu i ca. 40 Aar, men var da saa brøstfældigt, at det maatte fornyes. Herom fortæller følgende Skrivelse af 3. Juli 1776:

»Som denne Bys Raadstue befindes saa gammelt og brøstfældig, at det er befrygteligt, den vil falde, naar de derudi værende Støtter ej længere saadant kan imodstaa, saa finder vi højfornøden derover at lade tage lovlig Syn ved dertil udnævnte kyndige Haandværkere.«

Magistraten anmoder derpaa Tømmermændene og Snedkerne Laurits Kiær, Peter Stougaard, Sylvester Nielsen og Hans Nielsen, Smedene Jens Christian Bruun og Niels Frandsen, Murermestrene Laurits Hansen og Hans Christensen Holm samt Glarmesteren Christen Thim om at møde næste Dag, den 4. Juli*), Kl. 2 Eftermiddag paa Raadstuen for

*) Denne Dag er af verdenshistorisk Format, idet det var Dagen, da U. S. A. erklærede sig selvstændig.

at holde Syn og udfinde, om det kan nytte noget at foretage nogen Reparation, eller om Bygningen helt skal nedrives. I sidste Tilfælde skulde de gøre nyt Overslag over, hvad et nyt Raadhus af samme Længde som det gamle med fornøden Indretning og Værelser til Raadstue og Tingstue, Arrestkamre og Kældere til Arrestanter og Delinkventer kunde komme til at koste, alt i alt af Grundmur, som maatte anses for det tjenligste og bestandigste for Fremtiden.

Haandværkerne mødte efter Tilsigelsen og afgiver nu denne Kendelse: — — — »og da nøje efterset og betragtet Raadstuens Brøstfældighed og Ringhed, som saaledes af os paaskønnes, at den ej tjener til nogen Reparation paa den Maade, at den kunde føres i forsvarlig Stand, men af os anses daarlig nok til at nedrives og af ny opsættes, som paa Bekostning vil blive.« Der følger nu en specificeret Opstilling for de enkelte Fag, og efter denne vil Materialerne beløbe sig til 822 Rdl. Haandværkernes Indstilling slutter: »Forestaaende er efter vores bedste og nøjeste Indseende overvejet, og vil Raadstuens Opbyggelse medtage foreskrevne Materialer, men at bestemme, hvad Bekostning Bygningen vil medtage til Arbejds løn for de dertil brugende adskillige Haandværkere, kunde bedst ske ved Licitation«.

Magistraten beslutter sig nu til at følge Haandværkernes Raad om at opføre et nyt Raadhus, og allerede den 15. Juli indberetter de deres Ønsker i en lang Skrivelse til Stiftsbefalingsmanden, Levetzau, i Ribe. Denne Skrivelse indeholder Forslag til en Omlægning af Jurisdiktionerne, og da den baade ved sin Form og sit Indhold ikke er uden en vis Interesse, skal den gengives i Hovedtrækkene:

»Den allerstørste Nødvendighed driver os til at incomodere underdanigst Deres Højvelbaarenhed med Forestilling om denne Bys Raadhusets yderste Brøstfældighed og med lige Underdanighed at søge om Middel og naadigste Hiælp til dens Oprejsning; thi hvad Raadstuen angaar, da viser hoslagte Syns Forretning, at dens Brøstfældighed er af en saadan Rigtighed, at den staar lige som paa sidste Hæld til sit Fald, saa at ingen Reparation kan remedere Raadstuens slette Tilstand, da samme allerede i Aaret 1763 var saa ringe, at den daværende Magistrat gjorde derom allerunderdanigst Ansøgning, men hvad Resolution derpaa faldt, er os uvidende; ja Arrestkamrene og Kældereren er saa slette beskaffende, at ingen Arrestant uden havende Vagt hos sig kan sikkert derudi forvares, og for faa Aar siden er der bleven satte Støtter inden i den Stue, hvor Raadstueretten holdes; thi i dets Mangel havde den allerede været falden. At beskrive videre Raadstuens ringe Tilstand er uforment derom længere at opholde Deres Højvelbaarenhed, som selv ved Deres høje Nærværelse her paa Stedet har dertil været et øjensynligt Vidne. Betragtes nu dernæst, hvad det vil koste at bygge en ny Raadstue — da vel lidet af den gamle vil være tjenlig — den vi har anset at blive bedst af Brandmur, da Omkostningerne ved at bygge den af Bindingsværk vilde ikke blive stort forskellig, da beløber samme sig til — Arbejdsløn undtagen — 822 Rdl. efter hosfølgende Syns og Taxations Forretning, men som vilde nok ialt fylde 1000 Rdl. Her kommer nu Vanskelighederne naadigste Herre, hvorfra disse Omkostninger paa bedste Maade kunde erlanges og bestrides; thi i Betragtning af Byens

Ringhed og Indvaanernes Tilstand, hvoraf de fleste er fattige og uformuende, viser Umuligheden sig soleklar, at Raadstuen ved Byens og Indvaanernes Hjælp, denne Bygning aldrig kan blive opført, men maa underkastes den Skæbne at falde af sig selv, og derfor understaar vi os med dyb Submission at gøre følgende Forestilling til højnaadige Herre nemlig: At ligesom der er sket i Holstebro, hvor Herrederne er paalagt at komme den forfaldne Raadstue til Hjælp, samme Naade maatte ogsaa vederfares vores Raadstue. Vel er sandt, at Herrederne ikke er tingsøgende Ringkjøbings Raadstue, men naar naadigst maatte tages i Betragtning, 1) at Ringkjøbing ligger i Hind Herred, med hvilken er under Jurisdiktionen combineret Ulfborg Herred; Bølling Herred, hvis Betjente er tillige Byens, holdes kun en Mil her fra Byen, og for 2) at der til disse Jurisdiktioner er intet vist Tinghus bygt, men maa holdes paa Bøndersteder, og mindre er til nogle af disse noget Arresthus, men maa alle Tider søge at faa deres Malificanter herpaa Raadstuen hensatte, da for det 3) det vilde blive disse Herreder en stor Bekostning, naar de efter de kongelige Anordninger skulde bygge forsvarlige Ting- og Arresthuse og tillige holde og lønne en Arrestforvarer. Ligesom det ogsaa er besværligt for Herrederne, at de i mange Tider, ja undertiden hele Aaret maa give tvende Mænd i det mindste til Vagt over de Arrestanter, her indsættes, foruden Betaling til Byen for Arresthus med videre: Saa synes vi, det kunde blive en Lettelse baade for Byen og Herrederne, naar disse tvende Jurisdiktioner Ulfborg-Hind og Bølling Herreder bleve ved kongelig allernaadigst

Samtykke og Deres Højvelbaarenheds naadige og højfornemme Forestilling combinerede under Byen, og deres Rettergange her administreredes af deres anordnede Betjenter, da Herredsfogden for Ulfborg og Hind Herreder opholder sig her i Byen og har 3 Mile at rejse ugentlig til sit Ting*): hvilket vi ikke kan forestille os, at Amtmanden, Hr. Justitsraad Hansen, skulde vise Modvillighed udi, siden det bliver i Tiden Herrederne til Lettelse, og da kunde disse to Herreder paalægges at svare i to Aar 8 sk. a Tønde Hartkorn, som kunde blive af 5570 Tønde, som disse Herreder bestaar af — de complete Herregaarde undtagen — den Summa 928 Rdl., da Byen kunde tillægge Resten og tillige holde Raadstuen vedlige for Eftertiden uden at komme Herrederne til Besværing, og naar saadant kunde blive naadigst approberet, kunde holdes Licitation og Materialer anskaffes til Bygningens Opførelse. Vi sætter vores underdanigste Tillid til Deres Højvelbaarenheds sædvanlige Naade mod denne fattige By, at den paa denne Maade, da vi ingen bedre har kunnet udfinde, kunde faa sin faldefærdige Raadstue opbygget, der som et Publique Hus er højst fornøden baade for Rettens Administration, Sessionernes Holdelse for Land- og Søetaten og Malificanternes sikre Forvaring med videre; hvilket vi og haaber stadig sker, naar højnaadige Herre vil naadigst antage sig den nødvendige Sag og samme med sine Omstændigheder paa det bedste

*) Ved Aar 1695 blev Ulfborg og Hind Herreder lagt sammen, og det fælles Tingsted blev siden ved Madum Kirke indtil 1778, da det blev flyttet til Ringkjøbing (efter Storgaard-Pedersen: Hind Herreds Historie og Topografi).

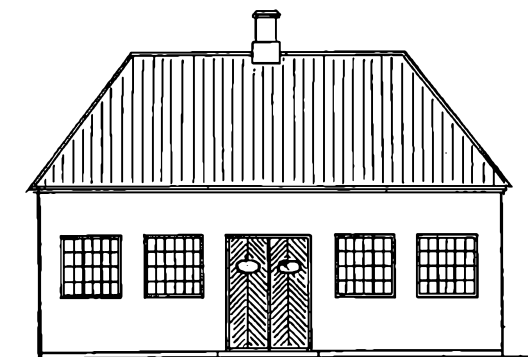
hos Majestæten forestille og recommendere, hvorom vi paa egne og Byens Vegne vores berømmelige Stiftsbefalingsmand underdanigst beder og andrager.«

Underskrevet af Byfoged Montagne og Raadmand Hviid.

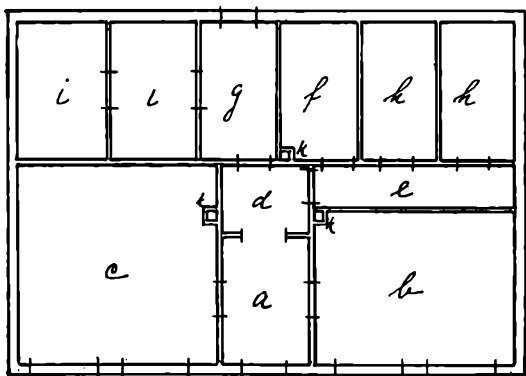
Stiftamtmanden stillede sig forstaaende og venlig overfor Tanken, og der opsættes nu en lang Ansøgning til Kongen af omtrent samme Indhold og Form som ovennævnte, og saavel Amtmand Hansen som Stiftamtmanden anbefaler Sammenlægningen af Jurisdiktionerne.

Amtmand Hansen oplyser, at »han har indhentet Proprietærernes Betænkninger i Henseende til disse tre Herredstingsteders Forflyttelse til Ringkjøbing og funden, at ingen af dem har noget derimod, tværtimod anses Forflytningen at være gavnlige«. Efter en yderlig Anbefaling hedder det til sidst, at »Tegningen, som Huset siden skal bygges efter, maatte vorde forfærdiget i Overlæg med mig, som efter min allerunderdanigste Pligt vilde derved anvende mig paa at forsikre Herrederne den tilstrækkelige Nytte af en vigtig Bekostning«.

Ogsaa Stiftamtmanden anbefaler: »Ringkjøbing Raadstues Brøst- og Faldefærdighed er mig ligesaa bekendt som Byens og Borgerskabets Uformuenhed til samme alene og uden Hjælp at opbygge eller varigt at istandsætte«, og senere skrives, »hvorefter Retterne for ovenmeldte Jurisdiktioner fremdeles herefter kunde holdes paa Ringkjøbing Raadstue paa samme Dage som hidtil, nemlig Raadstueretten om Mandagen, Bølling Herreds Ting om Tirsdagen, Ulfborg-Hind Herreds om Onsdagen og Bytinget om Fredagen«.

Raadhuset fra 1778 til 1848

Stueplan af Raadhuset 1778—1848

a. Forgang.	f. Arrestforvarerens Stue.
b. Bytingssal.	g. do. do. med Opgang til Loft.
c. Herredsting.	h. Arrest.
d. Gennemgang under Skorsten.	i. Reservearrest.
e. Gang til Arresterne.	k. Kakkellovne.

Paa Loftet: Arkiv, i Kælderen: Bl. a.
Arrest til mere ondartede Arrestanter.

Kongens og Regeringens Svar udstedes den 23. April 1777 og er en fuldstændig Tiltrædelse af Andragendet. Her skal kun gengives Kongebrevets første og sidste Del:

Vi Christian den Syvende af Guds Naade m. v. Vor Bevaagenhed som tilforn. — Derefter Du Dig allernaadigst haver at rette og herom den fornødne Anstalt at lade føje samt Os ellers at indberette, at Du denne Ordre haver bekommet. Befalende Dig Gud.

Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vor Kongelige Residentz Stad Kiøbenhavn den 23. April 1777.

Under Vor Kongelige Haand og Signet.

C H R I S T I A N R E X .

Skrivelsen var stilet til Amtmanden, Justitsraad Hansen, og han tager nu Sagen i sin Hæand og lader udarbejde Tegninger og Konditioner.

Der foreligger i Sagens Akter en halv Snæs Skitser, men efter en forklarende Beskrivelse ser det ud til, at det er nedenstaaende Plan, der er fulgt.

Der er kun Grundplan af Stuen, ikke af Kælderen, og paa Loftet var et Værelse til Arkiv og til andet af Byens Sager. Brandsagerne skulde anbringes i et op til Raadhuset beliggende Sprøjtehus.

En anden Skitse viser i grove Træk Huset med Facaden mod Torvet.

Længden af den ny Bygning var den samme som paa det gamle Raadhus, nemlig 22 Alen, hvorimod Bredden blev 5 Alen større fra 10 til 15 Alen. Den nordre Side skulde følge den gamle Mur, mens den søndre blev rykket 5 Alen ud paa Torvet.

Angaaende Tegningerne meddeles det iøvrigt:

»Enhver indser lettelig, at Tegningen ej kan være saa akkurat, som man ønskede, da ingen er her i Egnen, som kan gøre Tegninger, og man har villet forskaane Byen for de Udgifter, som det vilde aarsage, naar den andetsteds af kyndige Folk skulde for ikke ubetydelig Betaling været forfærdiget. Det vil altsaa være meget betimeligt, at der kunde udfordres en eller anden Forandring, hvorfor man ved Approbationen forbeholdte sig at have uhindret Tilsyn med Bygningen og dens Indretning for at rette Fejlene.«

Ved Licitationen, der afholdtes den 2. Oktbr. 1777, blev Tilbudene betydelig dyrere end beregnet. De tre Borgere Peter Tang, Jens Bjerg Rindom og Søren Tang fik Opførelsen i Entreprise for 1600 Rdl., hvorfra dog gik det gamle Raadhus, der blev vurderet til 150 Rdl., og som de selv skulde nedbryde. Udgiften blev altsaa 1450 Rdl., og Raadhuset skulde staa færdigt til Sommeren 1778 inden August Maanedes Udgang

Det er sikkert blevet Magistraten en Skuffelse, at Byen dog kom til at betale saa meget af Udgiften til Raadhusets Opførelse. I Stedet for en beregnet Udgift paa 73 Rdl., som det er nævnt i den lange Redegørelse til Stiftamtmanden, blev det nu paa 522 Rdl., og dertil kom de fremtidige Vedligeholdelser. Beløbet blev dækket ved, at man overførte 139 Rdl. af sidste Aars (1777) Overskud, medens de resterende 383 Rdl. blev udkrevet ved en ekstra Ligning paa Byens Borgere. Raadmændene og de eligerede Borgere vilde ogsaa have et andet Licitationsbud, der gik ud paa at opføre Bygningen efter Regning for hvert enkelt Fag, men Amtmanden foretrak den anden Form med Entreprisen til de

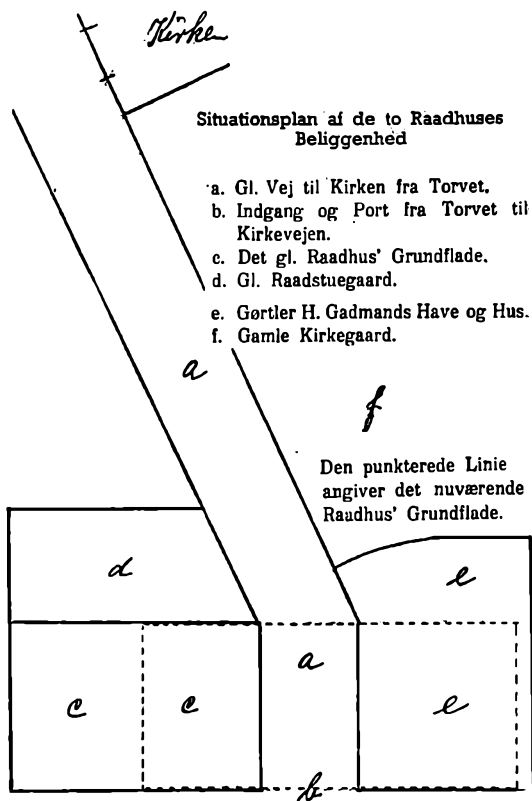
tre Borgere, og denne Ordning bifaldt Stiftamtmanden.

Af en senere Skrivelse fra Ringkjøbing Amt fra 1819, kan man se, at Byen har besværet sig over alene at skulle vedligeholde Bygningen. Amtet indrømmer, at det er en ret trykkende Byrde, men hævder, at Byen dog ogsaa har Fordel af, at Herredstingene holdes her, og det fastslaaes derfor, at det vedbliver at være som forhen, hvor Byen alene betaler alle Vedligeholdelsesudgifterne.

Dette nye, og i hvert Fald andet, Raadhus stod saaledes færdigt i Eftersommeren 1778, og blev et halvt Aar senere — hvad sikkert ingen havde regnet med ved dets Opførelse — delvis taget i Brug af Militæret (derom senere). Selv om det var en halv Gang saa stort som det gamle og opført af Grundmur, kan det jo ikke siges at være nogen særlig prangende Bygning. Det fik heller ikke nogen lang Levetid, kun 70 Aar, idet det i 1849 blev erstattet af det nuværende tredje Raadhus.

Medens der findes baade Skitser, Beskrivelser og adskillige Dokumenter ved Raadhusopførelsen i 1778, er det forholdsvis lidt Materiale, der staar til Raadighed, naar Talen er om det sidste Raadhus, skønt dettes Opførelse ligger betydelig nærmere paa vor Tid. I Byens Arkiv findes kun nogle Protokollater i Kommunalbestyrelsens Forhandlingsprotokol samt i Auktionsprotokollen over Licitationer, der er afholdt i Anledning af det paatænkte Arbejde, men der findes ingen Tegninger og ingen Bilag, idet der hverken findes Kopibøger eller Journalbøger fra Tiden omkring 1850 i Byens Arkiv.

Selv om Tilførslerne i Protokollerne er ret kortfattede, kan der dog i grove Træk gives en Del

Oplysninger om dette sidste Raadhus' Opførelse, og Manglen af Tegninger er afhjulpel ved, at det gennem ældre Folks Hukommelse — saaledes fhv. Kontorbestyrer Petersen — er muligt at rekonstruere Stueplanens Indretning med temmelig stor Nøjagtighed; denne nederste Etage blev nemlig

fuldstændig omændret i 1918, da Ting- og Arresthuset blev udskilt fra Raadhuset; derimod er 1. Sal og Bygningens Ydre det samme som 1849. Ligeledes kan det gennem en gammel Situationsplan over Kirke- og Torvepladsen fra 1815, der er i Museets Besiddelse, og som elskværdigt er stillet til Raadighed, lade sig gøre at fastlægge Bygningens Beliggenhed i Forhold til de tidligere Raadhuses Pladser. Det er muligt, at der i Amtets Arkiv kan findes Akter, som kan supplere disse Oplysninger.

Ønskeligheden af et nyt Raadhus staar utvivlsomt i Forbindelse med de ny Love fra omkring 1840, hvorved der oprettedes baade Byraad og Amtsraad; særlig det sidste skulde jo i Amtsbyen have et Lokale til sine Møder, og man ser da ogsaa, at Planen om en ny Bygning allerede er fremme i Midten af 1840'erne, og der udarbejdes Tegninger.

Den 25. Juni 1846 meddeles imidlertid i Kommunalbestyrelsens Forhandlingsprotokol, at Sagen maa stilles i Bero, da Byen ikke kan erhverve en Ejendom Øst for den gamle Raadstue, hvis Grund er nødvendig for den planlagte Nybygning. Ejeren af dette Hus, Chr. Traiberg, vil godt sælge, men det møder Vanskeligheder hos den tidligere Ejer, fhv. Gjørtler, Aftægtsmand Hans Gadmand, der har kontraktmæssig Ret til at bo paa Livstid i sit gamle Hus. Det meddeles dog, at man vil forsøge at skaffe et andet Hus i Byen, saa der kunde finde en Byttehandel Sted.

Sagen trækker imidlertid saa meget i Langdrag, at Kancelliet til sidst forespørger, om der ikke kan skaffes en anden Byggegrund til det ny Raad- og Ting- og Arresthus. Men hertil svarer Byen Nej.

Omsider lykkes det dog Byen at erhverve den nævnte Ejendom, Nr. 19 paa Torvet, for en Pris af 900 Rdl. Ejeren, Traiberg, skal selv bryde Huset ned og gøre Pladsen ryddelig inden 1. April 1848. men han maa beholde Materialet. Den tidligere Ejer, Hans Gadberg, gaar ind herpaa mod, at der skaffes ham Lejlighed i et Hus i Vestergade. Samtidig lykkes det ogsaa ved Forhandling med Stiftsøvrigheden at erhverve en Del af den gamle Kirkegaard beregnet til Arresthusets Fangegaard. Kancelliets Approbation paa Opførelsen af den ny Bygning foreligger den 30. Juli 1847, og det vedtages at udhyde Arbejdet ved Licitation.

Der holdes nu tre paa hinanden ret hurtigt følgende Licitationer, den 30. Aug., 4. Oktbr. og 2. Novbr. Ved alle tre Licitationer fremgaar det af Konditionerne, at Bygningen først skal opføres 1849. Ifl. et Overslag regner man med, at Raadhuset skal koste 9050 Rdl.

Ved begge de første Licitationer er Murermester Rosengaard lavestbydende med henholdsvis 10,900 og 9300 Rdl. Af andre bydende nævnes Snedker Harpøth, Konsul Husted, Købmand Lange, Snedker Bork og Købmand J. Bøllerup. Imidlertid bliver disse Tilbud ikke antaget, skønt det sidste Bud ligger tæt paa Overslagssummen. Først den tredje Licitations Bud bliver approberet, men det ligger ogsaa helt nede paa 8985 Rdl., og det er tre af de nævnte bydende, der har slaaet sig sammen, nemlig Murermester Rosengaard, Snedkermester Bork og Købmand L. Lange.

Først paa Aaret 1849 paabegyndes Arbejdet, og den 17. Marts nedlægges Grundstenen. Det gamle Blad Ringkjøbing Amtstidende har saavel ved denne Højtidelighed som ved den senere Indvielse et

lille Referat. Om Grundstensnedlæggelsen den 17. Marts meddeles følgende:

Vor By har i Dag haft en Højtidelighed derved, at Grundstenen blev lagt til den ny Raadstuebygning, der tillige skal indbefatte det for Byen og den tilhørende Landjurisdiktion fælles Fængselslokale samt Byens Sprøjlehus. Fra Kl. 10¹/₂ til 11 ringedes med Kirkens slørse Klokke; derefter begav Amtmand, Byens verdslige og gejstlige Øvrighedspersoner, dens Borgerrepræsentanter og de tilslædeværende Amlsraadsmedlemmer sig fra det interimistiske Retslokale til Byggepladsen, hvor Hr. Amtmanden, Grev Schulin efter nogle indledende Ord oplæste et Dokument indeholdende Oplysning om den Kongelige Befaling til Bygningens Opførelse m. v., hvortil var føjet Opgivelse af den nuværende Amtmands, Byens verdslige og gejstlige Øvrighedspersoners, dens Borgerrepræsentanters og Amlsraadets Medlemmers Navne, desuden Tankesproget: »Grundfæstet den staar under Guds Varelæggt.« Dokumentet blev derefter tillige med et Eksempplar af de under vor nu regerende Konge myntede ny Speciestykker indlagt i en Glasflaske, og denne indfattet i en Blykapsel samt derefter af Hr. Amtmanden indmuret i Grunden. Sognepræsten holdt derpaa en kort smuk Tale passende til Højtideligheden, som hivaanedes af en stor Del af Byens Indvaanere og adskillige af Landjurisdiktionens Behoere. Bygningen, hvis Opførelse efter Licitation er overtaget af Murermester Rosengaard, Købmand L. Lange og Snedkermester Borch, alle heraf Byen, skal være fuldført til indeværende Aars Oktober.

Der staar intet om, hvor Grundstensdokumentet blev nedlagt, men sandsynligvis er det vel sket i et af Hjørnerne ud mod Torvet.

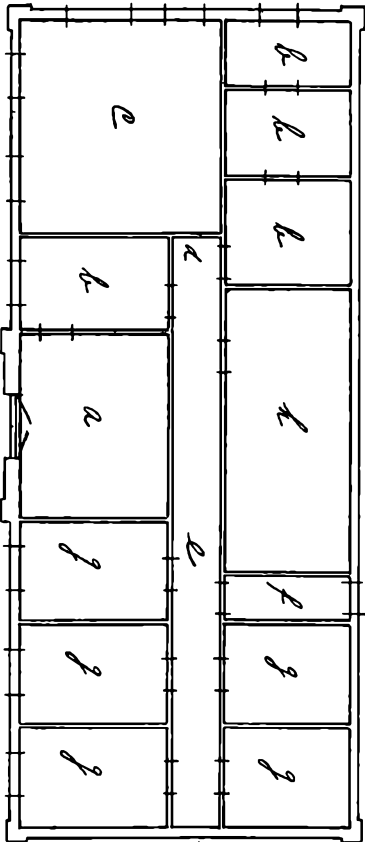
Den ny Bygning var i Grundflade ca. en halv Gang saa stor som den gamle. Denne var som tidligere nævnt ca. 23 Alen lang og 16 Alen bred. den ny Raadstuebygning havde samme Bredde, men Længden var ca. 36 Alen, og dertil kom, at den var paa 2 Etager. Som lige nævnt maatte der en Grundudvidelse til mod Øst, og del ny Raadhus' Beliggenhed i Forhold til de tidligere kan ses af vedføjede Skitse*).

Man vil heraf kunne forstaa, at den vestligste Del af det nuværende Raadhus ligger paa de gamle Plads, hvorimod den østligste Del ligger paa ny Grund. Endvidere kan bemærkes den gamle, skraa Indgang fra Torvet til Kirken, omtrent hele Kvistpartiets Plads paa Raadhuset. Man ser let i Dag, at ved at flytte Raadhuset disse Alen mod Øst, er det kommet til at ligge omtrent midt for Torvet; det har derved faaet en langt mere smuk og central Plads end nogensinde før.

Arbejdet skred nu rask fra Haanden i Løbet af Sommeren 1849, kun forstyrret af et enkelt Fjendebesøg (derom senere), og den 28. Novbr. afleverede Entreprenørerne Raadhuset til Kommunen. Terminen for Arbejdets Fuldendelse var knap overholdt, men da »man under Arbejdets Udførelse har haft rigelig Lejlighed til at erfare, at Arbejdet i enhver Henseende er udført med Akkuratesse og Smag, og der desuden af Entreprenørerne er anvendt flere Bekostninger paa enkelte Dele end Overslaget indeholder«, fandt Kommunalbestyrel-

*) Rekonstrueret af Murer Henry Christensen.

Fangegård, omgivet af Mur.

Omtrentlig Stueplan i Raadhuset (opf. 1849) til 1918

- a. Forhal med Opgang.
 b. Arrestforvarerens Lejlighed.
 c. Sprøjtehus.
 d. Opgang for Fanger til Tingsstuen.
 e. Arresthus-Gang.
 f. Udgang til Fangegård.
 g. Celler.
 h. Arbejdscelle.

sen og Tilsynet ingen Grund til at gøre nogen Op-
 hævelse, men udbetalte Restbeløbene af Licita-
 tionssummen.

Tilførslen i den gamle Forhandlingsprotokol vi-

ser, at det var Haandværkere af den »gamle Skole«, for hvem det var en Æressag at skaffe Byen et smukt Raadhus; det er da ogsaa lykkedes saa godt, at Ringkjøbingensere, 3—4 Slægtled senere, endnu kan glæde sig over deres Værk.

Af de udbetalte Beløb, samt ogsaa af Omtalen af Købesummen for det gamle Hus Øst for Raadhuset, kan ses, at Byen skulde udrede en Trediedel og Landet (Amtet) de to Trediedele af Udgifterne, og denne Fordeling af Raadhusets Udgifter og Drift er stadig i Brug. Amtets to tilsynsførende med Bygningens Opførelse var Lærer Fjord og Kammeraad Koefod.

En Uges Tid efter Afleveringen fandt Indvielsen Sted. Herom indeholder Ringkjøbing Amtstidende følgende den 4. Decbr.:

Vor lille By har i Dag været i ualmindelig Bevægelse i Anledning af en dobbelt Højtidelighed, nemlig den ny Raadstuebygningens Indvielse og Valget af en Deputeret til Folketinget*). Efter den i Forvejen skete Indbydelse samledes i Formiddags paa det interimistiske Tingsted Amtmanden, Byfogden, Byens øvrige Embedsmænd, dens Kommunalbestyrelse samt de fleste af Jurisdiktionens Gejstlige, hvorfra de begav sig til Raadstuesalen i den ny Bygning. Salen var smykket med Hans Maj. Kongens Portræt, over hvilken to Danebrogsfaner var ophængt. Efter at de fire første Vers af nedenstaaende Salme var afsungne, betraadte Hr. Amtmanden Talerstolen, og efter en kort i Anledningen passende Tale i Hans Maj. Kongens Navn indviede Byg-

*) Det første Folketingsvalg.

ningen til Raadstue for Ringkjøbing og Ting- og Arresthus for Byen og tilhørende Landjurisdiktion i Ulfborg og Hind Herreder. Derefter be- traadte Byfogden Talerstolen og holdt en til Høj- tideligheden passende Tale, hvorefter sidste Vers af den ommeldte Salme blev afsunget. Byfogden opfordrede den talrige Forsamling til efter Høj- tidelighedens Slutning at tage Bygningen i Øje- syn. Den ny Raadstuebygning er baade solid og smuk, saa at den maa tilfredsstillende enhver billig Fordring til Entreprenørerne.

Den nævnte Salme er noget rationalistisk præ- get, men passer godt til Dagens Anledning.

Mel.: Vaagn op og slaa paa dine Streng.

Dig Gud ske Tak for alt det gode,
Vort Borgersamfund fik fra dig.
O, gid vi alle grant forstode,
Hvad Held det gav os hver for sig.
Og gid vi alle bruge det
Kun til at stifte Gavn og Ret.

Vort Land os nærsom Grøde yder,
Ved Lov vi trygt i Landet bo.
Og fælles Kraft, naar Faren byder,
Mod Fjenden værger for vor Ro.
Gud, du gav Land og Frugtbarhed,
Du satte Lov og Øvrighed.

Thi vil vi Lov og Konge lyde,
Og det med kristen Ærlighed,
Og da den Tanke os skal fryde,
At dig vi vise Lydighed,
Og at du selv vil lønne blid
Hver trofast Borgers Daad og Id.

Saa vil vi og som Samfunds-Lemmer
Hinanden elske broderlig,
Og virke hen til, hvad som fremmer,
Vor fælles Tarv i Fred i Krig.
Og vinde Styrke, Held og Fryd
Ved klog og virksom Borgerdyd.

O Gud, vor Gud giv dertil Naade,
Sign os, og sign vort Fædreland.
Giv dem som lyde, dem som raade,
At virke hver, hvad godt han kan.
Og alles Attraa være Fred
Og gavnrig Daad og Enighed.

Referatet slutter derefter med en kort Omtale af Valghandlingen paa Torvet, hvor Pastor Schøler, Staby, sejrede ved Kaaring, uden at skriftlig Afstemning blev forlangt, over sine to Modkandidater Provst Krarup, Ulfborg, og Sognefoged Morten Sæe, Ølstrup.

I 1919 blev som omtalt Ting- og Arresthuset udskilt fra Raadhusbygningen, og denne har siden kun været anvendt i den kommunale Administrations Tjeneste. I adskillige Aar havde Kommune- forvaltningen, efter at denne var blevet mere omfattende, da haft til Huse i Murermester Sivertsens Ejendom i Østergade Nr. 40.

Raadhuset nærmer sig nu de 100 Aar, og som kommunal Administrationsbygning alene er det rummeligt og kan maaske i lige saa mange Aar endnu gøre god Fyldest.

Igennem adskillige Aarhundreder har Byens skiftende Raadhuse altsaa haft den samme Beliggenhed paa Torvets nordlige Side. Haarde Tider er gaaet over dem; saavel egne som fremmede Trop-

per har lagt Beslag paa deres Lokaler, men de har om end med Besvær staaet for deres Tryk, og de har set mildere Dage vende tilbage, naar Fjenderne — »Gud evig Ære og Lov« — havde forladt Byen.

Større Ulykker og Ildsvaade synes aldrig at have hærget de gamle Huse, men Tidens Tand har langsomt gnavet paa dem, og Udviklingen og større Forhold har nødvendiggjort Fornyelser.

Sammen med de to nærliggende Bygninger, Kirken og Skolen, har Raadhuset med Rettens Sæde dannet et tresidet Kulturcenter midt i Byen lige fra den Tid, da Ringkjøbing fremstod som Købstad.

Ringkjøbing som Garnisonsby 1779—85

I P. N. Frosts »Beskrivelse over Købstaden Ringkjøbing« er under Omtalen af Medicinalvæsenet anbragt en Fodnote, der lyder: »Forben betjente man sig ogsaa af Lægen ved det i Ringkjøbing liggende Compagnie af det Slesvigske Infanteri Regiment, som i Aaret 1785 blev forlagt til Ribe«.

Denne lille korte Meddelelse aabenbarer, at Ringkjøbing en Overgang har været Garnisonsby.

Paa Grundlag af en Pakke Dokumenter fra Byens Raadstuearkiv, der nu beror i Landsarkivet, om Indkvarteringsforhold fra 1775—1787, samt en Række Oplysninger fra Hærens Arkiv, er det muligt at give en nogenlunde fuldstændig Redegørelse om denne militære Periode i Byens Liv, der strækker sig over 6 Aar fra 1779—1785.

Det slesvigske Infanteri-Regiment laa indtil 1779 i Rendsborg Fæstning; det bestod dels af en hvervet stadig tjenstgørende Styrke, dels af en værnepligtig som Regel hjemsendt Styrke. Disse værnepligtige Folk, de saakaldte nationale eller Landsoldater, tilgik Regimenterne fra bestemte Egne, og Slesvigske Infanteri-Regiment fik sine fra Ri-berhus, Lundenæs, Bøvling og Silkeborg Amter.

For at Regimentet kunde komme nærmere til sit nationale Distrikt bestemte Generalitets- og Commissariats-Collegiet, at Regimentet i Foraaret 1779 skulde forlægges til Vestjylland.

Man havde dog ikke her i Ringkjøbing i Aarene forud værel helt ukendt med Regimentet og militære Forhold; thi i Aarene 1775, 1776 og 1777 havde Regimentet i tre Uger i Juni Maaned holdt sin store aarlige Mønstring med sine nationale Tropper i Egnen ved Ringkjøbing. Da der ogsaa om disse tre Aar er et stort og rigt Arkiv-Materiale, der fortæller flere interessante Ting om Tilstanden i Ringkjøbing paa denne Tid, skal der først gives en kort Omtale af disse aarlige Mønstrings-Uger.

I Overvejelserne, der gik forud, før Mønstringsstedet blev fastlagt, havde Amtmand Hansen anbefalet at lægge Mønstringen hertil, da der var en god Øvelsesplads paa Hederne Øst for Byen, og Borgerne vilde sikkert ogsaa have Fordel af at sælge en Mængde Øl og Brændevin foruden adskillige Fødevarer til Mandskabet i de 3 Uger, Øvelserne varede. En Del af Indkvarteringen kunde foregaa i Hee og Velling Sogne, men maatte, efter Amtmandens Opfattelse, mest muligt ske i Ringkjøbing.

Det var efter den Tids Forhold en ret stor Tropesamling, der var Tale om. Regimentets nationale Mandskab var paa 980 Mand, og dertil kom Officerstaben med Generalmajor von Lehmann i Spidsen, Underofficerer, Tambourer m. fl., ialt mellem 11 - 1200 Mand.

Det første Aar, 1775, var i Ringkjøbing foruden Staben indkvarteret 3. Kompagni med 294 gemene Mand foruden en Del Underofficerer. Endvidere

skulde Ringkjøbing skaffe Plads til Munderinger, Vaaben, Lædertøj m. m. og ligeledes indrette et Sygehus med fornødent Inventar, hvilket blev tilvejebragt ved Indsamling blandt Byens Borgere. Der indkom ved denne frivillige Indsamling 33 Dynere, 54 Puder og 57 Lagner. Sengeklæderne blev mærket, saa de igen kunde afleveres efter Mønstringen. Det øvrige Mandskab var indkvarteret i Omegnens Landsbyer, især Rindum, Hee, No og Velling, og til Ekserser- og Samlingsplads blev udset et Sted paa Rindum Hede, $\frac{1}{4}$ Mil fra Ringkjøbing. Pladsens nøjagtige Beliggenhed kan næppe med Sikkerhed fastslaas, der er i Dag saavidt vides ingen Overlevering derom, men Sandsynligheden taler for, baade ved Navnet Rindum Hede og Afstanden fra Ringkjøbing, at det var paa det Omraade, der endnu i Dag betegnes som Rindum Hede, d. v. s. Terrænet Vest for Destruktionsanstalten.

Pladsen benyttedes alle de tre Aar, der var Mønstring, trods det Generalen jævnlig klager over den. Jorden er for løs, saa der let opstaar Jord- og Sandfygning, der er fyldt med større og mindre Sten, saa Soldaterne hverken kan marchere eller falde paa Knæ, der er ingen Steder Skygge, og Solen brænder og blænder. Det sidste Aar, 1777. anmoder Generalen Magistraten i Ringkjøbing sammen med tvende Borgere om at tage Syn over Pladsen, og de afgiver den Erklæring, at Stedet er uegnet som militær Ekserserplads, trods de Udbedringer der hvert Aar er udført før Mønstringens Begyndelse.

Da det i Efteraaret 1775 gaar op for Magistraten og de eligerede Borgere i Ringkjøbing (de eligerede Borgere svarer nærmest til det nuværende

Byraad), at den 3 Ugers Mønstring bliver en aarlig tilbagevendende Begivenhed, beklager de sig i høje Toner til Stiftamtmanden i Ribe, og det næste Aar, 1776, lykkes det for Ringkjøbing at nøjes med en Indkvartering paa to Kompagnier, eller 196 Mand, men herover er Generalen meget utilfreds, idet der jo saa skal indkvarteres flere Soldater i Landsbyerne, hvorved nogle af dem faar 4—6 Timers March daglig og derfor er uegnede til Øvelse, naar de ankommer til Samlingspladsen. Endvidere var mange af Kvartererne i Landsbyerne ynkværdige, og Militæret forlanger derfor for Fremtiden 4—5 Kompagnier indkvarteret i Ringkjøbing By. Amtmanden, Justitsraad Hansen, giver Militæret Medhold og erklærer, at der godt kan indkvarteres 5 Kompagnier i Byen, thi der er mange store Lader, som paa den Aarstid staar tomme, saa der er lige saa god Plads i Byen som paa Landet. Ringkjøbing har ikke før i Tiden været bebyrdet med saa store Indkvarteringer, og det er i visse Maader Byen en stor Fordel, idet flere Borgere kan sælge meget Øl og Brændevin til de forsamlede 1200 Mand. Der er da ogsaa en Del, især mindre bemidlede Borgere, der har beklaget sig til ham over, at de ikke fik 3—4 Soldater i Indkvartering i Stedet for kun 1.

Denne Amtmandens Erklæring bevirker, at saavel de eligerede Borgere som Magistraten vaagner op til Daad. De eligerede 12 Mænd, afgiver følgende Erklæring:

Ingenlunde muligt at modtage flere, end det efter Resolution af hans Højvelbaarenhed Hr Stiftamtmanden paa Grund af vores Magistrats Erklæring og vores forhen givne Betænkning befalede 2 Afdelinger. Magistraten ved jo selv, saa

vel som vi, hvor trykkende denne Byrde var i Fjor for disse faa Indvaanere og de allerfleste fattige, da de dog alle tog Del deri, privilegerede som uprivilegerede, og de fleste fattiges Huse er af den Beskaffenhed og deres Værelser saa faa og ringe, at de fleste fattige Indvaanere flyttede fra deres Værelser og Senge for at give Plads til Underofficerer og Soldater. Det vil endnu blive mere trykkende i Aar, da ingen har det mindste Foring i Behold, hvorpaa man kan lægge dem, og en Del maa afgive Sengeklæder til de syge. Ja, de ved Forordningen befriede, som Magistraten selv er bevidst, var os intet til synderlig Hjælp, da de kongelige Betjenter afvigte Aar, som har de største Huse, tog alene to Soldater hver, og Amtmanden vilde ingen tage.*) Borgerskabets Tal er jo ganske ringe, og den Indkvartering er Byen til langt større Byrde end den aarlige svære herefter paalagte Indkvarteringskat. Skaden gaar langt over Fordelen, hvor meget endog nogle derom taler, saa vi nødes til paa egne og vores fattige Medborgeres Vegne, naar Mønstringen er forbi at supplicere om naadigst Befrielse, siden vi frygte, det ellers bliver en aarlig Byrde, som Magistraten formente, vi i Aar skulde blive befriet for. Vi kan ikke forstaa, hvorfor de høje Officerer og Amtets Øvrighed vil kvæle og udmatte denne By med saa stor Indkvartering, da Holms Land $\frac{1}{4}$ Mil fra Exerserpladsen, som baade er tæt bebygget og til Indkvartering bekvem, er befriet. Muligvis skal det være for Aaens Skyld, et Vand to Stenkast over, kan gøres magelig, og hvortil hver Dag Heste og

*) Amtmanden boede dengang i Ringkjøbing.

Vogne var i Forspand i Fjor og kørte med Officererne fra og til Everserpladsen. Der er desuden Baade nok at faa til deres Overfart og en privilegeret Færgemand, som bør gøre fornøden Anstalt. Vi haaber og beder derfor vores gunstige Magistrat vilde behage at tilkendegive disse vores underdanigste Tanker og Svar til vores berømmelige og retsindige Hr. Stiftbefalingsmand og tillægge Deres underdanigste Recommendation og Forbøn om Højstbemeldte Herres sædvanlige Naade og Bevaagenhed mod denne ringe og fattige By.

Magistraten videresender denne Skrivelse til Stiftamtmanden i Ribe, Hr. Levetzan, med en Del Tilføjelser, især nogle skarpe Hip til Amtmand Hansen. De skriver bl. a.:

Vi kan ikke nægte paa det bedste underdanigst at recomendere de tolv Mænds Forestilling, allerhelst da vi finder, at bemeldte Borgeres Andragende medfører Sandhed, og naar saadan en patriotisk og høj Herre overvejer naadigst Borgernes underdanigste Forestilling i deres Hjerters Enfoldighed, indser De selv, at saa stærk en Indkvartering vilde skade det fattige Borgerskab og saa meget mere trykke denne fattige By, naar den skal indbetale de dem paalagte store Indkvarteringshjælpekatter og tillige modtage mulig Indkvartering. Naadigste høje Herre kan ikke regne os til mindste Fejl, at vi, efter vors Embedes Pligt forestiller paa sandfærdige Grunde denne fattige Bys trykkende Omstændigheder, og helsl da vi har den Naade at kan nedlægge samme for en saa retsindig og gratieux Stiftbefalingsmand, thi det havde været den største

Ubillighed af os, om vi ikke med Glæde havde modtaget 3 Afdelinger, ja mere, naar vi havde kunnet indse, at det var til Byens Opkomst og sande Nytte og altsaa havde Amtmanden, Hr. Justitsraad Hansen, blevet befriet for den Ulejlighed, han har gjort sig i hans nu remitterende Skrivelse til Hr. Generalmajor Lehmann, naar vi, som paastaar at kende Byens Beskaeffenhed og Borgernes Omstændigheder, havde fundet høj bemeldte Hr. Generalmajor Lehmanns Projekt. saavel Byen nyttig som mulig. Men begge har deres Fejler, som vises af Borgernes sandfærdige Forestilling, saa vi beundrer saa meget des hellere højbemeldte Hr. Justitsraad Hansens Skrivelse, da det dels er ham uvedkommende, dels aldeles ukyndig om Byens Tilstand, og desuden er vi saa vantroende, at vi tvivler om Rigtigheden derudi, at en Del Borgere har klaget for ham, at de har faaet for lidt Indkvartering. Mistilliden dertil grunder sig derpaa, dels at Borgere, især de fattige og ringe, har ingen Tilgang til Hr. Justitsraad Hansen, dels her til os indløben Klage, naar en fattig Borger er bleven paalagt 2 a 3 Mand, formedelst deres Huse er ringe og smaa. I lige Forundring falder vi ogsaa i Betragtning over, at Hr. Generalmajor Lehmann sørger for en bestandig Samlingsplads for sine anbetroede nationale Afdelinger, grundet paa Stedets Beskaeffenhed, der ligger i en Afkrog og den vesterste Side af Distriktet og en liden ringe By for den gode Herre og hans Officerer, da større og bekvemmere Købstæder heromkring var belejligere hertil, saasom de har Landsbyer rundt omkring sig. Næst at bede underdanigst, at det maatte ej fortryde naadige Herre, at vores

Forestilling er vokset for meget under Pennen, som Materien har foraarsaget, maa vi dog til Slutning give os den Ære underdanig Deres Højvelbaarenhed at forestille, at dersom de høje Collegier absolut behager, at Mønstringen fremdeles skal holdes her ved Ringkjøbing, er og bliver det, naar Staben tilbage bliver indkvarteret her, en Umulighed for Byen at modtage flere end 2 Afdelinger, og da vil vente at saadan bekostelig Byrde paa Byen maatte naadigst understøttes af de 3 her i Nærheden værende Købstæder Warde, Holstebro og Lemvig, hvilket vi alt Deres Højvelbaarenhed til bedste og naadigste Recommendation indstiller i dybeste Submission, tillidsfulde om sædvanlig Naade og Protektion.

Skrivelsen er undertegnet af Raadmand Montagne og Byskriver Hviid.

Det synes, som om Stiftamtmanden ikke har kunnet modstaa saa megen Ydmyghed og Underdanighed, for trods Militærets Modstand, nøjes Ringkjøbing ogsaa i 1777 med to Afdelingers Indkvartering. Derimod kan det ikke ses, om Magistratens Forslag, at Nabokøbstæderne skal udrede en Del af Indkvarteringsomkostningerne, er blevet fulgt. Udgifterne til Indkvarteringen var iøvrigt det første Aar, 1775, 148 Rdl., de følgende Aar noget mindre.

Da Generalmajor Lehmann ikke med Magt har kunnet gennemtvinge, at Ringkjøbing By fik saa stor en Indkvartering, som han kunde ønske, søger han at opnaa det med det gode.

Under sit Ophold i Ringkjøbing under Mønstringen i 1777 skriver han bl. a. saaledes til Magistraten, at

»han har den venlige og indstændigste Bøn til Magistraten og samtlige fornemme Indvaanere, at de dog for Fremtiden og i de følgende Aar gunstigst og venligst vilde behage at modtage i det mindste 3 af Regimentets Afdelinger, da mange af Soldaterne har haft 3—4 Timers March, inden Mønstringspladsen er naaet, og saaledes ikke er velskikkede til Øvelser. Til al mulig igen Tjeneste skal jeg stedse mig lade finde bered, og ved først forekommende Lejlighed skal det sandelig hverken blive glemt eller urost til den Kgl. Tjenestes Befordring, saavel af en Højlovlig Magistrat som og af samtlige fornemme Byens Indvaanere beviste Iver og Redebonhed«.

Men ogsaa overfor denne venlige og høflige Anmodning er saavel de eligerede Borgere som Magistraten uimodtagelige. I de sædvanlige høflige og underdanige Vendinger forsikrer de, at det er dem umuligt at modtage flere end to Afdelinger, naar de samtidig ogsaa skal have Staben indkvarteret. De begrunder det ogsaa med, at hvis Byen fik større Indkvartering, vilde Soldaterne næppe faa det saa godt; for hidtil er der alle Steder givet Soldaterne Mad og Drikke for en billig Penge uden nogen som helst Fortjeneste, men vil der blive flere indkvarteret, vil det helt betage Lysten hos Borgerne til at vise Venlighed mod de indkvarterede trætte Soldater.

Det er sikkert rigtigt, at Soldaterne gennemgaaende har haft gode Kvarterer i Byen; der foreligger fra Militærledelsens Side ikke en eneste Klage herover, hvorimod dette gentagne Gange er Tilfældet for Landsbyernes Vedkommende. Dette i Forbindelse med de nævnte store Afstande giver en

naturlig og forstaaelig Forklaring paa Ledelsens Ønske om, at saa mange som muligt blev indkvarteret i Byen. Officersstaben synes ligeledes at have været særdeles tilfreds med deres Kvarterer, idet de i det store og hele alle tre Aar vender tilbage til deres Indkvarteringsværter fra første Aar, Generalen saaledes til Ulrich Friis.

Fra 1778 er der kun ganske faa Aktstykker, og det ser ikke ud til, at Mønstringen dette Aar er blevet afholdt ved Ringkjøbing, eller at der har været nogen Indkvartering. Derimod er der begyndt at blive ført Korrespondance om en fast Garnisonering i Ringkjøbing. Det ser ud til, at Raadmand og Byfoged Montagne i Begyndelsen egenmægtig har ført Korrespondancen, hvorover By-skriver og Raadmand Hviid føler sig meget brøstholden og klager herover saavel til de eligerede Borgere som til Stiftamtmanden.

Imidlertid kom som nævnt i Januar 1779 Generalitets- og Commissariats-Collegiets Ordre om, at Regimentet skulde flyttes fra Rendsborg til Vestjylland.

Der var dog ingen af Vestkystens Byer, der var store nok til, at de kunde optage hele Regimentet, og Ordren lyder derfor paa, at Staben og 6 Kompagnier skulde forlægges i Ribe, 3 Kompagnier i Varde og 3 i Ringkjøbing, »dersom disse sidste ei ogsaa i Ribe og Varde kunne indkvarteres, som man helst ønsker«.

Der var altsaa en Chance for, at Ringkjøbing kunde undgaa den faste Garnison.

Imidlertid svarer saavel Ribe som Varde, at de umulig kan modtage mere end henholdsvis 6 og 3 Kompagnier.

Ringkjøbings Svar paa Ordren lyder saaledes:

»Foranstaaende Ordre er os communiceret og skal den fornødne Anstalt blive føjet til de anbefalede 3 Compagniers Indkvartering efter bedste Mulighed og denne Bys ringe Lejlighed.«

Endnu gør Kollegiet Forsøg paa, at kun 2 Kompagnier blev indkvarteret i Ringkjøbing og 7 i Ribe, men da Ribe stærkt modsætter sig dette, bifalder Kollegiet til sidst, at der indkvarteres 3 Kompagnier i Ringkjøbing.

Det ser ud til, at Amtmændene igen er gaaet paa tværs af Byens Styrelse, og Magistraten benytter da Lejligheden til at give Amtmanden en kraftig Salut med stærke Hentydninger til Amtmandsfamiliens Uvilje til at modtage Indkvartering under den 3 Ugers Mønstring. I et Brev til Stiftamtmanden fra 1778 hedder det bl. a.:

Byen er efter sine Omstændigheder saa trykket og i saa slet Forfatning, at det græmmer os til Sjælen. Vi med Dem og De med os maa beklage, at Hr. Justitsraad Hansen vil ogsaa søge at gøre den Byrde svær for de fattige Borgere, som den gode Herre ej med en Finger vil lette, thi da vi skriftlig udbad os af kgl. Betjente og privilegerede, at de vilde laane os nogle Sengeklæder til de syge, var alle villige uden Fru Justitsraadinde Hansen, der svarede, at vi fik ingen Sengeklæder der i Fjor, heller ingen i Aar, ej heller vilde hun eller hendes Mand vide af nogen Indkvartering at sige.

Kort efter, at Ordren om den ny Garnisonering var udstedt, kom der nærmere Meddelelse om, hvor store Styrker det drejede sig om, samt hvilke andre Forholdsregler, der skulde iagttages.

Det fremgaar heraf, at det var det 8., 9. og 10. Musketerkompagni, der fik Sæde i Ringkjøbing. Disse Kompagniers Styrke paa komplet Fod var følgende: 1 Stabsofficer som Kommandant, 3 Kaptejner, 3 Premierløjtnanter, 3 Secondløjtnanter, samt 1 Kompagnifeltskær, endvidere 21 Underofficerer, 150 Musketerer og 6 Tambourer, ialt 188 Mand, men dertil kom 6 Underofficerskoner og 9 Børn af Underofficerer, 30 Soldaterkoner og 29 Soldaterbørn, og da ogsaa nogle af Officererne havde Familie, vil det sige, at det var henimod 300 Mennesker, der skulde skaffes Plads til i en By paa knap 500 Indbyggere, saa det kan let forstaas, at det en Overgang har givet Magistraten og Borgerne noget at tænke paa (Ifl. Frosts Beskr. S. 53 havde Ringkj. i 1787 kun 465 Indbyggere).

Det var dog kun i første Omgang, der skulde skaffes Kvarter til saa mange, idet Regimentet stod overfor sin aarlige Mønstring og derfor var paa komplet Fod. Mønstringsstedet i 1779 var forøvrigt Horsenseggen, saa det kan synes, som om den aarlige Mønstring efter Garnisonens Flytning ikke mere var henlagt til Ringkjøbing. Efter Mønstringen var Styrken kun henimod det halve, idet nogle af Musketererne blev overført til Soldatesquen paa Flaaden (Soldatesquen var Landsoldater paa Flaaden, beregnet paa Landgang i Krigstilfælde) eller udkommanderet til Vagttjeneste forskellige Steder, saaledes en Del af Perioden 1779—85 til Afspærring af Egnen ved Ribe paa Grund af Kvægpesten.

Efter senere Indkvarteringslister at dømme ser det ud til, at den gennemsnitlige Indkvartering har været 8—10 Officerer, 1 Feltskær, 12—16 Underofficerer og 70—80 menige, dertil 10—15 Soldaterkoner med Børn, saaledes at hele Militærpersonalet har været henimod 150 Stykker, hvilket dog

ogsaa var en Forøgelse af Byens Indbyggerantal paa ca. 33 pCt.

Foruden Meddelelsen om Kompagniernes Antal og Størrelse blev der givet en lang Række Henstillinger og Anmodninger. Regiments-Ledelsen forventede bl. a., at Officerernes Kvarterer blev anvist saaledes, at de i fornødent Fald belejligt kunde faa de videre nødige Logementer imod billig Betaling. Der skulde indrettes et Sygehus med indtil 9 Senge i to adskilte Stuer med bekvem Logi til Feltskæren og den inspektionshavende Underofficer. Tillige skulde skaffes et Hus til Munderingsmagazin, en Arbejdsstue for 6—8 Mand, samt en Skrivestue. Et Vagthus var selvfølgelig ogsaa en uomgængelig Nødvendighed for en Garnisonsby. Paa Vagten skulde være en god Stue til den vagthavende Officer, 1 Vagtstue til 18—20 Mand, et Sted til Arrestanter, samt 6—7 gode Skilderhuse. Endvidere skulde opføres et Krudthus til Ammunitionen paa et saadant Sted, at Byen kunde være i Sikkerhed, en Vognremisse til de fornødne Felt- og Brødvogne, samt Ekvipager, og hver Kompagnichef maatte have et særligt Munderingskammer til sit Kompagni. Eksercerpladsen skulde være paa 300—400 Skridt i Længde og Bredde og maatte ikke ligge for langt fra Byen, og endelig krævedes, at hvert Kompagni skulde indkvarteres adskilt fra de andre, og at Kaptajnen skulde have sit Kvarter i Kompagniets Distrikt, ligesom det var ønskeligt, om der i hvert Kompagnidistrikt blev nogle større Kvarterer, i alle Tilfælde maatte der være et paa 6—8 Mand i hvert Distrikt. Regimentskrivelsen forventer, at Soldaterne for deres Sold kan købe det nødvendige paa Torvedagene hos Høkere, Bryggere, Bagere og Slagtere og ligeledes i Værtshuse

og paa Marketenderier til en taalelig Pris, og der sluttedes med Forsikringen om, at der fra Regimentets Side intet skal blive forsømt med at opretholde Orden og Justice.

Det blev unægtelig en travl Tid for Magistraten dette Foraar i 1779. Foruden at faa selve Indkvarterings-Spørgsmaalet løst var der, som det kan ses af ovenstaaende Ønsker og Krav, nok at tage Vare paa, og alt var da heller ikke klappet og klart, da Militæret ankom, men blev først fuldført i Løbet af Sommeren.

Regimentet fik Ordre til at forlade Rendsborg i Slutningen af April; det var først Mening, at Styrken ogsaa en Del af Vejen skulde transporteres ad Søvejen, nemlig fra Egernførde til Kolding eller Horsens. Trosset blev sejlet direkte til Ringkjøbing, og Lodsens i Nymindegab faar Ordre til at holde sig klar, naar han ser Skibe med rødt Flag paa Højde med Indsejlingen og iøvrigt yde al paa-krævet Assistance, og ligeledes befales det Baadførerne i Ringkjøbing at holde sig i Beredskab og bringe alt ordentlig og tørt i Land.

I Begyndelsen af Maj ankom Kompagnierne til Ringkjøbing og rykkede ind i deres Kvarterer hos Byens Borgere.

I første Omgang var Byen inddelt i følgende tre Indkvarteringsdistrikter: Mellemgade 8. Komp., Vesterstrandgade 9. og Østergade 10. Komp., og som ønsket er der enkelte store Kvarterer paa 6—8 Mand og ellers ned til 1. Senere blev Distrikterne fornyet, saaledes at alle Borgerne i Aarens Løb fik Indkvartering. Det stod saavel Officerer som Underofficerer og menige frit, om de vilde modtage de anviste Kvarterer, eller om de selv vilde skaffe sig disse mod Kvartergodtgørelsespen-

ge, og man kan se, at begge Dele blev benyttet, dog blev i Almindelighed de af Magistraten anviste Kvarterer modtaget.

De aarlige Takster for Indkvarteringspenge var følgende: For en Major eller Kaptajn 40 Rdl., for en Løjtnant 16 Rdl., for Feltskæren og Underofficerer 7 Rdl. 3 Mark, og for menige og Soldaterkoner 3 Rdl. 4 Mark, og dertil Ildebrændselspenge. Disse Beløb blev altsaa af Byen enten udbetalt til Soldaten, der saa selv maatte skaffe sig Kvarter, eller til de paagældende Indkvarteringsværter.

Til Kommandørbolig havde Byen lejet Tolder Krag's Gaard paa Torvet for 80 Rdl. aarlig. Den første Kommandør, Major von Bettau, synes dog ikke om dette Kvarter, der saa i Stedet for det Aar, Lejemaalet varede, blev beboet af en Kaptajn og en Løjtnant. Majoren indlejede sig derimod privat hos Apoteker Broagger, men han døde allerede i Foraaret 1780. Til Sygehus lejede man et Hus, der ejedes af Jep Kolby; det laa ligeledes paa Torvet; den aarlige Leje var 30 Rdl., og det bestod af en almindelig Sygestue med 4 Senge, en Epidemistue med 5 Senge samt Køkken og Plads til en Underofficer med Kone og en Sygevægter.

Men da Kompagnifeltskæren, Hennings, skal tage det i Besiddelse, er han meget utilfreds med det, og der maa foretages store Reparationer. Saaledes maa Taget og Loftet gøres i Stand, da det kan regne ned, »saa de syge ej i Sengen kan ligge tørre«, og der bør forefindes en Barberstue ved Sygehuset. Det værste var dog, at der ikke var en ordentlig Adskillelse mellem Epidemistuen og de andre Lokaler, og dette skulde selvfølgelig ændres, inden Sygehuset kunde tages i Brug. Der var heller ingen Plads til en Natstol, saaledes at de syge

maatte gaa i Gaarden, »og er der ej heller Plads til at anbringe den i Køkkenet«. Denne lille Bemærkning viser med tilstrækkelig Tydelighed, at Militærlæger dengang ikke stillede saa store Krav til Hygiejnen.

Magistraten svarer meget høfligt paa disse Klager, at alt skal blive ordnet, mens Styrkerne er i Kantonnement, og alt skal være klart ved deres Tilbagekomst i Slutningen af Juni. Det ser ud til, at denne Bygning paa Torvet er blevet benyttet som Sygehus hele Perioden igennem.

Vagtstuen blev i Lighed med andre Byer indrettet paa Raadhuset, og til Eksercerplads anvistes Pladsen ved Fjorden paa Vester Strandsbjerg. De andre Ting, der var krævet, som Arbejdsstue, Vognremisse og Skrivestue, blev ligeledes stillet til Raadighed, og Kompagniernes Munderingskammer blev indrettet i Forbindelse med Kaptajnernes Kvarterer. Der var dog to Ting, som Byen ikke godvillig vilde lade sig paatvinge, nemlig Opførelse af et Krudthus og Anskaffelse af Skilderhuse. Denne Sag gik lige til Kancelliet, og Magistraten overgaar her næsten sig selv i Underdanighed og Servilitet, men det var jo god Skik dengang. Dens Skrivelse er fra Juni 1779 og lyder saaledes:

I Anledning den Byen paalagte Indkvartering af 3 Compagnier af det Slesvigske Regiment tager vi os den underdanigste Frihed paa følgende hos Deres Excellence underdanigst at forespørge os, siden den allernaadigste Indkvarteringsforordning af 8/5 — 1775 derom intet melder, og D'Hrr. Officerer paatrænger samme at ville have, nemlig 1) Om Byen er pligtig at opbygge et Hus til deres Krudt, eller om samme ikke kunde for-

vares paa deres anviste Munderingskammer. 2) om Byen ligeledes er bepligtet uden noget Vederlag at anskaffe Skilderhuse, hvoraf de forlanger 6, da ethvert kommer paa omtrent 7 Rdl.? Naar Deres Excellences og højnaadigste Herrer ville højbehageligt tage i naadigste Overvejelse, at det som allerhøjest bemeldte Forordning befaler at anskaffe, som Byen vel allerdybeste Underdanighed og Velvillighed er pligtig og villig til, er en noget stor Byrde for denne liden og fattige By, saa gør vi os underdanig tillidsfuld om, at Byen maatte vorde naadigst befriet for at anskaffe ovenstaaende, med mindre Deres højpriselige Foranstaltning og Forestilling forhjælper vores fattige By derfor at nyde Erstatning, hvorom vi underdanigst paa Byens Vegne anraaber, venter og haaber.

Kancelliets Svar findes ikke i Akterne, men maa ske har Magistraten dog opnaaet lidt, for ganske vist maa der indrettes et Krudthus, men i Regnskabet for første Aars Udgifter findes ingen Post over dette Arbejde, saa der er Mulighed for, at denne Udgift er bleven Byen refunderet. Derimod maa Byen anskaffe og betale de 6 Skilderhuse. Deres Plads blev forøvrigt — og dermed er Vagtstederne ogsaa angivet — 2 ved Vagten paa Raadhuset, 1 ved Østerport, 1 ved Nørreport, 1 ved Stranden og 1 ved Kommandantens Bolig.

Det var ikke saa ringe Udgifter, Byen havde paa draget sig som Garnisonssted. Udgifterne fra 1. Maj 1779—1. Maj 1780 ser saaledes ud:

Til Officerers Indkvartering med fornøden Indretning af Kompagniernes

Munderingskamre

238 Rdl.

Leje af Sygehus	30 Rdl.
Sygehusets Reparation og Inventar	103 —
6 Skilderhuse og Vagtstuens Indretning paa Raadhuset	52 —
Brændsel og Lys til Vagtstuen	12 —
Indkvartering af Underofficerer og »Gemene« med samt disses Koner	386 —
Ildebrændselspenge efter Forordninger	160 —

dertil forskellige mindre Beløb, ialt 994 Rdl. Dette Beløb blev udskrevet ved Ligning blandt de Borgere, der havde været fri for Indkvartering med Halvdelen paa Grundene og Halvdelen paa Næring, alt efter Cancelliets Forordninger. I Aaret 1780—81 er Udgiften noget mindre, nemlig 748 Rdl., idet Indretningen af de forskellige Magasiner, Sygehus og Stuer jo kun forekommer det første Aar. Der findes kun Regnskaber for de to første Aar, men de følgende Aar har ikke kunnet afvige meget fra 1780—81, da det her er aarligt tilbagevendende Udgifter, det drejer sig om.

Et ret vigtigt Punkt for Garnisonen var Brødleveringen.

Allerede tidligt i 1779 blev der sluttet Kontrakt med de tre Bagere i Ringkjøbing, Christen Mathiesens Enke, Hans Nielsen og Christen Jensen, om Levering af Brød til Soldaterne. Den kgl. Amtstue skulde levere Rugen til 2 Rdl. Tønden, og deraf skulde leveres 32 vel udbagte Brød paa 6½ Pund, og der skulde betales 8 Sk pr. Brød.

Generalmajor Lehmann er ikke helt tilfreds med denne Ordning, bl. a. de 8 Sk., og henviser til Kon-

trakten med Bagerne i Ribe og Varde, men Magistraten svarer, at Rugen paa denne Egn er letvægtig, at der er langt til Mølle, samt at Brændselet er kostbart, det er derfor rimeligt, at Bagerne skal have 8 Sk. pr. Brød; det synes herefter, som Kontrakten er blevet godkendt. Bagerenken kom straks lidt galt af Sted, idet hun leverede undervægtige Brød, hvorover Kommandanten, Major von Bettau, er meget fortørnet og kræver hende straffet. Hun idømmes da en Bøde paa 2 Mark, Halvdelen til de fattige og Resten til en Soldaterkones Barsel.

Det er klart, at Garniseringen har givet Anledning til nogen Postyr og Utilfredshed, og at der især i Begyndelsen var nogle Guidninger mellem Beboere og Soldater. Det faste tjenstgørende Mandskab var som nævnt hvervede Tropper, der for en stor Del bestod af Tyskere, saa nogen Sprogvanskeligheder, og hvad dermed følger, har ogsaa gjort sig gældende. Der foreligger ikke saa faa Klager i Begyndelsen over for stor Indkvartering. Senere stiller det sig dog anderledes, idet det ser ud til, at flere Borgere har faste Stuer staaende beregnet til Indkvartering og vil nu gerne have Soldater frem for at skulle betale Indkvarteringskalk og samtidig lade Stuerne staa tomme; man kunde ikke let disponere over dem til andet Formaal ret længe ad Gangen, da man aldrig vidste, naar Indkvarteringskommissionen vilde lægge Beslag paa dem.

En af de alvorligste Klager det første Aar er fra en af Kaptajnerne, von Lühe, der indberetter, at Borgeren Christen Thim har været voldsom og ubehersket mod den ham tildelte Soldat. Borgeren var ikke hjemme, da Soldaten indfandt sig i Kvarteret, men Konen havde modtaget ham. Et Par Dage efter kom Borgeren hjem, og aabenbart har han,

med eller uden Grund, været jaloux indstillet, »thi han geraadede i Raseri baade paa Soldaten og Konen og begyndte at kaste deres Sager ud paa Gaden og udviste baade i Optræden og Talemaade en meget stor Grovhed og truede med at jage baade Soldat og Kone ud af Huset«. Kaptajnen anmoder om, at Borgeren maa blive eksemplarisk afstraffet, »thi i manglende Fald, om man vilde se igennem Fingre med slig uanstændig Opførsel, da kunde flere her i Byen tage Exempel, og følgelig den største Uorden og Uenighed daglig forefalde«. Christen Thim paa sin Side forklarede, at det var Soldaten, der havde slaaet ham til Blods og havde optraadt ganske ubehersket. Han havde straks anmeldt det til Vagten, og han forlangte nu Soldaten tilbørlig afstraffet. Det kan imidlertid ikke ses af Akterne, hvordan denne lille mindre heldige Optakt er sluttet.

Omtrent samtidig i Efteraaret 1779 klager Borgeren Ulrik Friis, idel han forespørger, om en Soldat, der er frisk og stærk, skal have frit Kvarter og Fyrpenge for at sidde og undertrykke Borgerne i deres Næring og Haandværk. Det ser dog ud til, at det er et isoleret Tilfælde, det er klart, at et saadant Forhold, hvor Soldaterne gik Borgerne i Næringen, virkede irriterende paa dem, og det er utvivlsomt ogsaa blevet stoppet.

De hvervede Soldater var selvfølgelig ikke alle lige paalidelige, og det bekendtgøres for Borgerne, at ingen maa købe noget af Underofficerer eller Soldater og deres Koner uden Kompagnichefens Tilladelse. Ligeledes advares de mod at give Kredit, med mindre de vilde tage Skade for Hjemgæld. Værterne faar Paalæg om at passe paa deres Tøj for at hindre Desertion, ligesom de anmodes

om at melde til Vagten eller nærmest boende Officer, hvis nogen Soldat ikke er i sit Kvarter, naar Tappenstreg er gaaet om Aftenen.

Trods disse Forholdsregler er der dog enkelte Desertioner.

Natten mellem 1. og 2. Juli 1779, altsaa kort efter Ankomsten, deserterede to Mand, der imidlertid ikke kom længere end til Varde, før de blev fanget. Under Forhøret forklarede den ene, at han ikke var tilfreds med at være i Ringkjøbing, thi det var daarlige Forhold, der blev budt en Soldat, idet de f. Eks. ikke kunde faa varm Mad. Den konstituerede Kommandør, Kaptajn Sommer, henstiller derfor til Magistraten, at dette Forhold snarest bringes i Orden, saaledes at Soldaterne kan faa forsvarlig Middagsmad for 2 Sk. dansk. Hvis Magistraten ikke kan træffe en forsvarlig Ordning, vil Kommandøren overveje at lade nogle af de garnisonerede Soldaters Koner oprette Marketenderier. Magistratens Svar er ret interessant, idet det viser, hvorledes Forplejningsspørgsmaalet var ordnet. Den svarer nemlig, at Desertørens Paastand er aldeles ubegrundet, thi ved Garnisonens Ankomst havde fem navngivne Høkere faaet Bevilling paa Spisehuse for Soldaterne at levere Middagsmad for 2 Sk. dansk, dog skulde Soldaterne selv lægge Brød til. Saadan er det sikkert vedblevet at være, selv om det ogsaa senere i en Sag om en Soldats Selvmord kan se ud til, at enkelte Soldaterkoner har haft Marketenderi.

Det lige nævnte Soldaterselv mord var en af de mere dramatiske Episoder under Garnisonens Ophold her i Byen.

Det var en Musketer, Walter Gottlieb, der en Morgen skød sig i Forstuen i sit Kvarter og var

død, inden Feltskæren kom til Stede. Under Forhørene er et af Vidnerne en Soldaterkone, der havde ham paa Kost. Den paagældende Morgen havde Soldaten ingen Appetit, men han havde set træt og melankolsk ud. Andre Vidner, alle Soldater, skildrer ham som en duelig og skikkelig Soldat, og ej tilbøjelig til grove Laster, men han syntes at lide af Melankoli. Krigsretten kender for Ret, at bemeldte Walter Gotlieb kan henføres af Soldater i Stilhed om Aftenen Kl omtrent 10 Slet og nedsættes og begravnes i Kirkegaarden paa det for Garnisonens Gemene anviste Sted, og det uden Klang og Sang og Jordpaakastelse.

Fra Kompagniernes Justitsprotokoller skal nævnes nogle enkelte andre Sager.

Den 22. Jan. 1781 opstod der Slagsmaal hos Skomager Laurs Hollænder mellem hans Søn Jens og en Soldat af det 10. Kompagni. Grunden var, at Soldaten havde repareret Skomagerens Paryk, men da denne ikke vilde betale straks, gik han sin Vej med Parykken. Jens løb da efter ham, og det kom til Slagsmaal, hvorunder Jens fik nogle slemme Skrammer paa den ene Arm og blev bidt i Fingeren. Kommandanten, Major Böhmer afgjorde Sagen, men Skomageren var ikke tilfreds og forlangte Soldaten haardere straffet. Det synes dog ikke at være blevet til noget.

Senere paa Aaret kom der en lidt alvorligere Sag.

En Underofficer af 8. Kompagni var efterhaanden blevet gode Venner med en Pige, der boede hos sin Bedstemoder. Pigen havde imidlertid hørt, at Underofficeren ogsaa skulde nære Interesse for en Pige, der tjente hos Major Böhmer, og hun afviste ham derfor og skal have »udraabt ham for en

liderlig Karl, og derover blev han ikke alene vred, men forstyrret i Hovedet«. Kaptajn Sommer forsøgte at tale ham til Fornuft dels med gode, dels med haarde Ord, og da det ikke hjalp, forbød han ham at forlade Kvarteret udenfor Tjenesten. Ikke destomindre gik Underofficeren ud en Aften efter Tappenstregen og slog 37 Ruder ud af 2 Vinduer og 6 af et tredje hos Pigens Bedstemoder. Byfoged Montagne sendte Sagen til Regimentet og erklærede, at det var galt af Underofficeren at hævne sig ved at slaa Ruderne ind, »men naar saadant tages i nøjeste Betragtning, og Kærlighed forvandles til Vrede, kunde lettelig saadan Onde ved en Qvinde foraarsages, og derfor formodede Byfogden samt gav sig den underdanigste Frihed at forestille den berømmelige Hr. General Major von Lehmann som Underofficerens Regiments Chef, at Underofficerens Straf kan ikke her gælde saa højt, som Loven befaler, da en Dalila let kan forføre en Samson, skulde derfor være Raadmanden overmaade behagelig, om Underofficeren kunde slippe med en billig Straf«.

Trods Raadmand og Byfoged Montagnes Forbøn blev Underofficeren dog dømt til Degradation og Krumslutning i 48 Timer, samt til Betaling af Ruderne, som Kaptajn Sommer havde betalt med 5 Rdl. og 14 Sk. Selv om Byfogeden taler om en Dalila i Forbindelse med den unge Pige, ser det dog ud til, at hun har været mere standhaftig end flere andre af Byens unge Piger, idet Justitsprotokollen omtaler en hel Del Paternitetssager, et Forhold der jo heller ikke er ukendt i vore Dages Garnisonsbyer.

Ogsaa Kirkebogen fra Ringkjøbing fortæller fra disse Aar om flere Fødsler udenfor Ægteskab, hvor

Soldater var Fædre, men der er ogsaa adskillige Tilfælde paa, at Byens unge Piger er blevet gift med Soldater eller Underofficerer.

Sluttelig skal omtales en tredie lidt mere alvorlig Uoverensstemmelse fra Slutningen af Garnisonstiden.

En Aften i Januar 1785 blev Raadstuetjener og Natvægter Jacob Hansen pryglet paa Vagten af Vagtkommandøren.

Raadmand Montagne forklarede i en Skrivelse til Stiftamtmanden, at Soldaterne sløsede med Ildbrand og gloende Aske, som de bærer ud paa Gaden, og han havde derfor i sin Egenskab af Brandinspektør ladet Vægterne efterse Omgangen med Ild og Lys paa Vagterne. Garnisonen har selvsagt følt sig meget brøstholden over dette Indgreb paa Hærens Omraade, og da det ogsaa synes, at Vægterne paa anden Maade har lagt sig ud med Soldaterne, har de sikkert benyttet nedenstaaende til at hævne sig.

Den nævnte Aften kom Vægteren ind paa Vagtstuen, som han plejede, lige før han skulde synge 12. Efter Mandskabets Forklaring var han noget paavirket, og da han vilde tænde sin Pibe ved Lampen, kom han til at slukke den. Vagtkommandøren blev meget vred herover og lod efter Vægterens Forklaring en af de menige holde paa ham, medens han bankede ham igennem med sin Stok. Efter Mandskabets Udsagn, sagde Underofficeren først, at han skulde gaa, og da han ikke vilde det, slog han ham og lod derefter en af de menige kaste ham ud. Vægteren gik straks til nogle Borgere og skaffede sig Vidner paa, at han havde røde og gule Valke ned ad Ryggen.

Raadmanden var meget vred over denne Histo-

rie, og da Regimentet tog meget køligt paa Sagen, klagede han til Stiftamtmand Urne.

Endelig blev Sagen afgjort ved en Krigsret i Ribe med, at Underofficeren blev sluttet krum i 36 Timer.

Af Tyverisager omtales kun fire. To af disse angaar Indbrud hos Borgeren Jens Weddersøe. Den første Gang havde en Musketer stjaalet en Kohud, som hans Kone, der kun var 17 Aar, havde forsøgt at sælge, og en anden Gang var to Musketerer brudt ind i hans Kammer og havde stjaalet hans Sølvlommeur til 8 Rdl. I September 1782 stjal en Frimand, der var født i Holstebro, noget Blegetøj paa Holmsland, og endelig blev der i 1783 gjort Indbrud hos Løjtnant og Tolder Kragh, og man mistænkte en Soldat, men der kunde dog ikke skaffes fornødent Bevis imod ham. Disse fire Tilfælde kan dog ikke kaldes særlig ondartede, saa det synes, som Mandskabet har været ret vel disciplineret.

Selv om der i det foregaaende er nævnt en Del Uoverensstemmelser mellem militære og civile, maa man dog sige, at det ikke er af alvorlig Art. Nogen Klage fra Militæret over Bybefolkningens Optræden i Almindelighed foreligger heller ikke. Derimod forekommer der et Tilfælde fra Landbefolkningens Side, idet Kaptajn Sommer i 1780 klager over, at Korporal Døhr og Musketer Albers, som i nogen Tid har været udkommanderet til Haurvig, er blevet chikaneret af Klittens Beboere, der har udvist en saadan Opførsel imod dem, at »de ganske har tilsidesat den Pligt og Troskab, de skylder Kongen og Landet«. Det fremgaar dog ikke af Akterne, paa hvilken Maade Klittens Beboere har tilsidesat deres Pligttroskab.

Officererne synes at have befundet sig ret godt i Ringkjøbing. Der er Eksempler paa, at de under midlertidigt Fravær i halvt tjenstlige Skrivelser slutter med venlig Hilsen til deres Kvarterværter og alle andre gode Venner.

Som omtalt døde den første Kanmandant, von Bettau, allerede i Foraaret 1780, og efter at Kapitajn Sommer en kortere Tid havde været konstitueret Kommandant, ansattes Major von Böhmer, der var her Resten af Tiden. Majoren avancerede i disse Aar til Oberstløjtnant og modtog i den Anledning en hjertelig Gratulation fra Magistraten.

De lokale Myndigheders Forhold til Militæret ser i det hele taget ud til at have været godt. Kirkebogen fra disse Aar viser, at f. Eks. ved Barne- daab var der tit indskrevet baade civile og militære Faddere, Soldater og Underofficerer ved Haandværkere og Officerer ved større Købmænd og Embedsmænd. Dette tyder jo paa et upaaklageligt Forhold mellem Borgere og Garnison.

Indenfor Indkvarteringskommissionen var der ogsaa et fordrageligt Samarbejde. Denne Kommission bestod af en af Garnisonens Officerer, Raadmand, Byfoged Montagne, Raadmand, Byskriver Hviid samt to valgte Borgere, en stor Del af Tiden S. Tang og W. Fischer.

Vel var man til Tider lidt paaholdende, men Militærets Repræsentant stillede sjældent store Krav og var i Almindelighed lydhør overfor saavel Raadmændene som Borgerne. Kun en Gang synes der at have været en lille Uoverensstemmelse, der har givet Anledning til Protokolltilførsel.

Der var indkaldt til Møde i Kommissionen i August 1779 til Kl. 10. Militærets Repræsentant, Løjtnant von Jermin, mødte paa Slaget, men fandt Dø-

ren lukket. Først 8 Minutter efter kom de to Raadmænd, og Borgerne kom slet ikke. Da Løjtnanten bad om en Forklaring, meddelte Byfogeden, at han og Byskriveren var blevet opholdt ved Raadstuesamlingen, og de to Borgere var paa Grund af Høstens Travlhed forhindret i at deltage, hvilket maatte kaldes lovligt Forfald. Løjtnanten synes at være tilfreds med denne Forklaring og ønskede intet videre foretaget. Dog udeblev han de to næste Gange fra Kommissionens Møder, maaske en Protest mod de 8 Minutters Ventetid paa Gangen foran den laasede Dør.

En Del af Officererne fik udbetalt Kvarterpenge og havde indlogeret sig privat hos Byens Embedsmænd, der efter Forordninger havde Privilegium paa Fritagelse for Indkvarteringer. Mange boede længe i deres Kvarterer, hvilket ogsaa tyder paa Tilfredshed. Ifl. Kvarterlister var Officererne i længere Tid indkvarteret, enten tvungen eller privat, paa følgende Steder:

Kommandanten, Oberstløjtnant von Böhmer hos Strandindspektør-Enken Madame Reichart. Byen havde lejet hendes Gaard for 50 Rdl. aarlig.

Kaptajn von Trappand hos Geheimeraad Chroné.

Kaptajn von Sommer hos Toldkontrolør Friis.

Kaptajn von Behr og Premierløjtnant von Murarius hos Kammerraadinde Fru Dørcher.

Premierløjtnant von Scheelen hos Hr. W. Fischer.

Secondløjtnant von Murarius hos Pastor Müller og Secondløjtnant von Schmidt hos Hr. Jep Kolbye. Som tidligere nævnt havde flere af Officererne Familien indkvarteret hos sig

I Juni 1782 havde Ringkjøbing ekstra stor Indkvartering, idet Regimentet med de nationale Afdelinger igen havde sin 3 Ugers Øvelse ved Byen.

Aarel forud var denne Øvelse blevet aflyst paa Grund af Kvægpesten. Magistraten gør hæderlige Anstrengelser for at slippe for ekstra Indkvartering, men Amtmanden, Justitsraad Hansen, gaar atter imod, og det ender med, at Byen maa modtage en Del Underofficerer og 103 nationale i de 21 Dage, Mønstringen varer.

Af Akterne, der her har staaet til Raadighed, ser det ud til, at det kun var dette ene Aar i Militærperioden 1779--85, at den samlede Regimentsøvelse fandt Sted her ved Byen.

Efter at Kronprinsen havde taget Magten i 1784, blev der indført en hel Del Ændringer, og her imellem kom en Forordning af 31. Jan. 1785, der bl. a. bestemte, at Kompagnierne i Varde og Ringkjøbing fra Paasken 1785 skulde forlægges til Ribe, og at Regimentet derefter skulde kaldes Riberske Infanteri-Regiment, som det for Resten allerede blev gjort i daglig Tale. Ordren til Afmarch fra Ringkjøbing blev givet i Marts 1785, og Garnisonen flyttede den 1. April. Det gifte Mandskab skulde dog blive indtil nærmere Ordre blev givet, og de sidste militære drog først bort hen paa Sommeren. Paa det sidste har Byen en Del Besvær med en, maaske afskediget Musketer, Mads Flynder »med Kone og mange Børn, der var Bven til daglig Fortræd og Byrde, og bemeldte Musketer eller rettere sin Kone ej vilde med det gode forlade Byen«. Indkvarteringskommissionen fandt det derfor fornødent at bevilge fri Befordring for Musketeren, med Familie, hvilken Afgørelse haabes godkendt.

Ganske vist var det kun i 6 Aar, at Ringkjøbing var Militærby, og ganske vist ligger det over 150 Aar tilbage i Tiden, men alligevel skulde man dog tro, at der kunde være enkelte Overleveringer

derom. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Ingen af de ældre Folk, der er udspurgt om dette Emne, kender det mindste til det -- heller ikke til de aarlige Mønstringer paa Rindum Hede — og hverken gennem Stednavne eller paa anden Maade er der bevaret noget som helst Spor af denne Periode, som jo dog ellers utvivlsomt paa flere Maader maa have præget Byen.

Alene Befolkningsstilvæksten har spillet en stor Rolle for den lille Provinsby. Den fremmede, der kom hertil dengang, er straks ved Byens Porte blevel klar over, at han kom til en Garnisonsby, idet han blev mødt af de rødkjolede Skildvagter, og i de snævre Gader har han maaske maattet vige for Afdelinger med Tambourer i Spidsen, der marcherede til eller fra Eksercerpladsen paa Vester Strandsbjerg, hvor Sydvestvinden som i Dag har sat ind med fuld Styrke og sikkert jævnligen gjort Opholdet endnu mere besværligt, end det maaske kunde være i Forvejen. Og Morgen efter Morgen og Aften efter Aften har Reveille og Tappenstreg givet Ekko gennem Gader og Stræder, mens den jævne Borger har passet sin Dont ubekymret om de delvis fremmede Fugle, der havde slaaet sig ned i hans By.

VI. To Instrukser

En gammel Vægterinstruks.

Allerede fra Middelalderen af var der Opsyn i Købstæderne om Natten for at forebygge Misgerninger, der let kunde udføres dækket af Mørket. I lang Tid maatte Borgerne selv i Hold udføre denne Nattevagt, og først senere, i Begyndelsen af Enevældens Tid, blev der oprettet faste Vægterstillinger. Det var dog i lang Tid overladt til Byens Øvrighed at ordne dette Forhold efter bedste Skøn, og først i Midten af det 18. Aarhundrede udsendte Regeringen forskellige Forordninger for at organisere en bedre Vægtertjeneste. Det er sikkert paa Grundlag af saadanne kongelige Reskripter, at efterfølgende Instruks er blevet skabt. Fuld Ensartethed alle Steder blev dog næppe gennemført, idet meget, saaledes Lønforhold, stadig var overladt den lokale Øvrighed, Byfoged og Raad.

Vægterstillingen var i den første Tid kun lidet anset, og det er let at læse mellem Linierne i efterfølgende Instruks, især i dens sidste Punkt, at man har bestræbt sig for at højne Stillingen baade økonomisk og socialt. De forskellige Bestillinger, der er kædet sammen med Vægtertjenesten, har sikkert ogsaa bidraget til dette.

Den gamle Vægterinstruks, der er dateret 31. Marts 1785, lyder i sin Helhed saaledes:

Instruks for antagne Borgere til Raadstue og Vægtertjenestens Beopagtning, saasom: I allerunderdanigst Følge Loven og Politianordningen haver Magistraten i Ringkjøbing antaget Borgere Niels Mogensen og Jacob Hansen til Vægter- og Raadstuetjenestens forsvarlige Opvartning paa følgende Conditioner:

1. Vægtervagtens Timer bliver om Vinteren fra Micheli og til Paaske, naar Kirkens Klokke slaar ni, da Vægteren ringer den store Klokke hver Aften præcis og det ordentlig med fuld Slag af Klokkeknebelen til begge Sider og ej for længe, hvilket ligeledes maa ske fra Paaske til Micheli hver Aften præcis, naar Klokken slaar ni.
2. Efter at Klokken er ringet ni, begynder Vægtervagtens Timer, nemlig Kl. 10, 11, 12, 1, 2, 3 og 4 Slet om Sommeren Klokken 10 til 3 Slet, naar Morgenstunden frembryder, og Folk er i Bevægelse, da hver Time de anordnede Vers synges med Slutning: »Ære være Gud vor Herre, hannem ske Lov, Pris og Ære. Vinden er N. N.« og saaledes omgaas hver Gade i Byen med Vægtersangen i hver Time, akkurat straks Klokken er slaet, og imidlertid paaagtes:
3. om nogen Uorden enten med Klammeri og Slagsmaal i Huse eller paa Gaderne maatte passere af nogen, det være hvem det være maa, da haver Vægteren det straks at anmelde for Byfogden som Politimester, fornemmelig naar sligt er betydeligt, og vedkommende ej straks efter given Erindring for saadan Uorden vil afholde sig.
4. I Særdeleshed forbindes Vægtervagten ved sin Omgang i Gaderne at have nøje Opsigt ved Gaarde, Huse og Steder over alt om — som Gud naadelig forbyde — noget Ildsvaade skulde opkomme eller dertil mærkes noget Tegn,

da i Følge Brandanordningen straks banke Folk op, raabe: Brand! Brand! og ufortøvet give Byfogden som Brandinspektør og Assistenten det til Kende og klemte med den store Klokke, samt give Byens Tambour derom Efterretning, paa det Trommen straks kan røres med videre, alt efter Brandinspektørens Ordre. Det samme er og i Tordenvejrlig at være paapasselig og derom ufortøvet give Inspektøren og sin Assistent Underretning, saavel Nat som Dag, for derefter at modtage de fornødne Ordre, saavel til Brandfolkets Møde som andre, samt i saadan Tid begge være til Stede paa Torvet og forrette i Henseende til Brandtøjets Brystfældighed med videre, og gaa hvad Ærinde i saa Maade fra dem begge befales.

5. Naar nogen maatte blive sat i Arresten paa Raadstuen i de dertil indrettede Arrester, da besørger Vægteren og Raadstuetjeneren saadanne deres Forplejning tilbragt med videre, saa længe de er ærlige Arrestanter, men saa snart nogen har været i Bødlens Haand og bliver uærlige, bliver Vægteren fritagen for al Tilsyn med saadanne, thi sligt besørger da ved Natmanden.
6. Hver Mandag Formiddag præcis Klokken 10 ringer Raadstuetjeneren den store Klokke, da Raadstuedøren oplukkes, de behørigte Protokoller opbringes og ellers forblive til Stede ved Raadstuen at forrette, hvad Magistraten forebringer og maatte behøve, ligesom de og besørger Varme i Kakkelovnen om Vinteren; Gulvet fejlet med videre, som sædvanlig været haver, og hvilket de og ved Bytinget hver Fredag Middag efterkommer som forhen, og ellers daglig hver Morgen i god betids og saa ofte det fornødiges anmelder sig hos Magistraten for at forrette, hvad Ærinde de maatte have i Byen hos Borgerne eller andre, samt paa Posthuset med Breve at bringe og afhente, alt trolig og upaaklagelig.

Iøvrigt maa Vægterne og Raadstuetjenerne

i ingen af foranførte Poster vise mindste Forsømmelse eller Efterladenhed, men derudi, saa vel som alt andet, gaa Øvrigheden trolig til Haande, opføre sig stedse ædruelige og skikkelige, samt forlige og dele Forretningerne lige mellem hverandre, saavel Nattevagten som Opvartningen om Dagen, forblive i Tjenesten og ej samme forlade foruden foregaaende lovlig Opsigelse før rette Fordag, alt under vedbørlig Straf efter Anordningerne og Forholdenes Beskaffenhed.

Derimod nyder de begge for deres Møje og Besværing, som følger:

- a. For Vægtertjenesten nyder de af Byens Indvaanere Løn 26 Rdl. 4 Mark udi 4 Terminer, nemlig til hvert Aars Paaske, St. Hansdag, Micheli Dag og St. Thomæ Dag, hver Gang 4 Rdl. og 6 Mk., som Magistraten giver Anvisning paa til hvert Aars Byens Kæmner, og hvorfor de giver Kvittering.
- b. Ligeledes nyder de for at ringe ni hver Aften med den store Klokke 2 Rdl. og 4 Mk. udi 2 Terminer til hver St. Hans og St. Thomæ Dag og det efter Anvisning mod Kvittering ved Byens Kæmner hver Gang 1 Rdl. og 2 Mark.
- c. For Raadstuetjenestens Opvartning nyder de aarlig 6 Rdl. og 4 Mk., der ligeledes efter Magistratens Anvisning og mod deres Kvitteringer af Byens Kæmner udbetales i 2 Terminer til St. Hans Dag og St. Thomæ Dag hver Gang med 3 Rdl. og 2 Mk.
- d. Endvidere er dennem akkorderet for at have Tilsyn med Arrestanter og Malificanter efter forestaaende 5. Post aarlig 8 Rdl. og 4 Mk., som dem af Byens Kæmner mod Magistratens Anvisninger og deres paategnede Kvitteringer udbetales i de samme 4 Terminer, som oven er meldt.
- e. Desuden er tillagt Vægterne for at have desbedre Levebrød til deres Tjenestes Vedlige-

holdelse den Betaling for at kaste Gravene paa Kirkegaarden til de døde, som maa være forsvarlige dybe og rummelige efter enhver Ligkistes Størrelse, som er, nemlig om Sommeren for hver Grav til et voksent Menneske 3 Mark og Børnenes under 12 Aar 1, 1½ og 2 Mark danske, og om Vinteren for fuld voksent Menneskes Grav 4 Mark og Børnenes under 12 Aar 1½, 2 a 3 Mk., alt ligesom Folk er i Stand til og kan og vil give, men for de, som er i de fattiges Tal, nyder de intet, men deres Grave kastes gratis.

For Opvartning af Skiftesamlinger, Auktioner, Plakaters Opslaaelse og andre under Byens Ting nyder de noget efter Billighed, og hvad som helst forefalde kan som Stævnings- og Beskikkelses Mænd med videre, for hvem det maatte forlange.

- g. Desforuden skal de være befriede for al anden ekstraordinær borgerlig Tynge og Udgifter, som ikke hefter paa ejende Grundtakst.
- h. Forsikres dennem herved, at saafremt noget Menneske skulde være saa uforstandig af Malice i Ord eller Gerning at lade høre eller paa-sige Vægterne og Raadstuetjenerne noget til Krænkelse om denne deres antagne ærlige, nyttige og tro borgerlige Tjeneste til nogen Slags Beskæmmelse eller Vanære, skal saadanne med vedbørlig Straf efter Forholdenes Beskaffenhed vorde ansete efter høje Øvrigheds ydermere Befaling, hvortil de sig skikkelig maa forlade.

Efter foranstaaende Instruks haver fornævnte Niels Mogensen og Jacob Hansen sig at rette og forholde som gode, tro, edsvorne Borgere, Vægtere og Raadstuetjenere vel egnet og anstaar alt i Følge Loven og Øvrighedens Befalinger.

Instruksen er underskrevet af Byfoged Montagne og Byskriver Hviid.

I Aarenes Løb blev nogle af de Beskæftigelser, der i Følge foranstaaende Instruks var kædet sammen med Vægterstillingen, skilt fra, men endnu indtil omkring 1870 bestod den gamle Ordning med Vægttere og Vægtervers.

Museumsforstander Klokke har saaledes som Barn hørt Vægterverset Kl. 10 saa tit, at han kunde det udenad til sin Død.

Som det sikkert vil være flere bekendt, lød det saaledes:

Om I vil Tiden vide,
 Husbonde, Pige, Dreng,
 Da er det paa de Tide,
 Man føjer sig til Seng.
 Befaler Eder Herren fri,
 Vær klog og snild,
 Vogter Lys og Ild,
 Vor Klokke er slagen ti.

Endnu ved Aar 1870 var der to Vægttere, nemlig Mads Chr. Ibsen og Peter Oppenhagen, men omkring ved 1880 ophørte Vægterstillingen, og Nattevagten udførtes af en af Kommunen ansat Natbetjent, og denne sidste Rest af Vægtertjenesten har været i Kraft i Ringkjøbing lige indtil for et Par Aar siden.

Efter Enhedspolitiets Indførelse er Vagttjenesten Kommunalbestyrelsen uvedkommende, saavel Dag- som Nattjeneste udføres nu af det fast ansatte Politimandskab.

Fra Begyndelsen har Vægterne her i Byen som andre Steder utvivlsomt været forsynet med det særlige Vaaben, der benævnes en Morgenstjerne, den runde Kugle beslaaet med Jernpigge og forsynet med Skaft, i paakommende Tilfælde et virkningsfuldt Vaaben, naar det blev svunget af en kraftig Arm. Var Armens Kraft saa tillige parret

med en klangfuld Basstemme, var de ydre Forhold til Stede for at have den rigtige Vægter, der paa sin enlige Nattevandring ikke alene medførte Tryghed og Beroligelse, men ogsaa ved de gamle stemningsfulde Vægtervers bragte en vis Poesi over Fortidens smaa Købstæder.

Instruks for Markmanden.

Ordet Markmand forekommer i det ældre Sprog i forskellig Betydning; det kan betyde en Person, der har Jord i en Bymark, men i Jordfællesskabets Tid brugtes det som oftest om den Bestillingsmand, hvem det paahvilde at føre Tilsyn med Overholdelsen af Markfreden, navnlig ved at paa-se, at Heste og Kvæg ikke kom ind i Sæden og ved i paakommende Tilfælde at optage dem, og som det let vil kunne forstaas af efterfølgende Instruks, er det i denne Betydning, at Stillingen her omtales.

I gamle Papirer vedrørende Byens Jorder støder man ofte paa Betegnelsen Markmand, der synes at have været en ret betydelig Person paa Bymarkens Omraade. En af de første Gange, at denne Opsynsmand omtales, er i 1744, da Christen Iversen fra Lemb Sogn af Lodsejerne antages som Mark- og Engvogter, saadan betegnes Stillingen ved den Tid. Denne Christen Iversen var aabenbart en meget høflig og ydmyg Mand, thi i en Skrivelse til Lodsejerne betegner han disse saaledes: »Velædle og Velbyrdige, Velærværdige og Højlærde, Velvise og Højpriselige, Velfornemme og Højagthare, Respektive Indvaanere og Samtlige Lodsejere til Ringkjøbings Mark og Enge« og sig selv betegner han saaledes: »Lodsejernes Allerpligt skyldigste Ringe Tjener«.

Af en Skrivelse fra omtrent samme Tid kan det tydeligt ses, at der er god Grund til at antage en Opsynsmand til Markjorderne. Det hedder heri bl. a., at

»som Ringkjøbing Mark hvert Aar, saasnart Kornet er indavlet af Marken, er fuld af fremmede omliggende Landsby Naboers Kreaturer, som udi faa Dage afæder Høstafgrøden, at Indvaanere straks maa indtage deres Kreaturer længe før Mikkels Dag eller ogsaa drive det langt bort udi Hederne, og ej kan faa det Hjem om Aftenen, som er en stor Fare for Ulve, som sommetider er omkring i Eggen, tilmed bliver Digerne af dem, som vil inddrive deres Fæ paa Marken, straks nedrevet, og der gøres Veje og Stier over Marken paa mange ulovlige Steder, desaaarsag have Indvaanerne, som er Lodsejere i Marken, fundet det fornødent o. s. v.«.

En Del af disse værste Ulemper synes at være blevet afhjulpet ved Ansættelsen af en Markmand, men et lille halvt Hundrede Aar efter tages Spørgsmaalet om Forholdene paa Bymarken op til fornyet Behandling, og det resulterede i Videbrevet af 28. Marts 1791, der imidlertid i Udtog er trykt i Frost's Beskrivelse Side 72 og derfor ikke skal gengives her. Samme Dag udstedtes ligeledes en Instruks for Markmanden, og da denne ogsaa indeholder visse interessante Træk, Bymarken vedrørende, skal den meddeles her i sin Helhed.

Instruks for Markmanden Jacob Hansen og hans Eftermænd i denne Tjeneste i Ringkjøbing.

1.

Markmanden er givet Genpart af Byens Vide-

brev, dateret 28. Marts 1791, som han skal gøre sig bekendt og bevare den til Aflevering til hans Eftermand, da han og hver Markmand skal rette sig efter deres Indhold i alle Poster.

2.

Markmanden skal stedse være i Marken ved Dag og ved Nat, besynderlig førend Solens Opgang, særdeles fra 1. April eller saa tidlig, der kan ventes at finde Høveder paa omliggende Sogns Marker, og indtil Jorden tilbragges mod Vinter, naar der ikke kan ventes at være Kreaturer paa Marken længere, og i al den Tid, ligesom og hele Aaret om, at det er hans Pligt at optage alt, hvad han finder af Byens Høveder at være løse nogen Steder paa Byens Ejendomme, saa og hvad der enten er tøjret paa andres Jord eller saaledes tøjret, at det kan naa paa andres Jord efter den Omgang, som Videbrevet bestemmer. Fra den Tid, Kornet er inde, og hele Efteraaret, ligesom og i Foraaret til 1. Maj skal han vogte alle omliggende Sognes Kreaturer ude af Byens Mark og Enge og Kær, Lukker og øvrige Ejendomme, men alt, hvad der træffes paa Byens Ejendomme i lovlig Hegns-tid, nemlig fra 1. Maj, og til alt Kornet er inde, det optages ligesom Byens Høveder, og derfor faar Markmanden de samme Indtægtspenge som af Byens Høveder, ved Videbrevet er bestemt Skulde det ske, at han traf og opbragte en Mands Høveder mere end een Gang, da anmeldes det for Byfogeden, som da undersøger, om dertil er andre strafværdige Aarsager. I Marken maa han, Markmanden, absolut være i Foraaret og om Sommeren, hver Morgen førend Solens Opgang til Kl. 7 og igen fra Kl. 9 til 12; om Eftermiddagen fra Kl. 2 til Aften og saa længe, der er Folk ude, da maa han ogsaa være paa Færde; dog skal han ikke være bunden til nogen vis Klokkeslet, naar han ellers i alle Maaneder upaaklagelig forretter Tjenesten, men overalt i Marken 3 a 4 Gange i hvert Døgn anses nødvendigt.

3.

Da hans Tjeneste saaledes er fast det hele Aar

omkring fra 1. April af, saa maa han ikke paa-tage sig nogen anden Forretning, hvorved han kunde forsømme denne Tjeneste; ej heller maa han paa-tage sig at passe nogen Kreaturer undtagen at flytte et Hoved engang, men ikke være i fast Akkord med nogen Mand derom.

4.

Han skal passe paa, at al Hegn, Diger og Grobe-og Markleder stedse er i Stand; naar noget derpaa fattes, da advare Vedkommende straks al istandsætte det, sker det ikke, melder han det for Byfogden.

5.

Ligeledes Byens Veje, al den Mangel han derpaa mærker, eller om nogen anlægger usædvanlige Veje eller Fodstier over Marken nogen Steder, anmelder han det straks for Byfogden og angiver, hvem han har fundet skyldig i saadanne Forse-elser.

6.

Foruden den Opsigt, han har med Byens Mark, Ager, Eng og Kær og Fællede, og den Ret, han har til at optage løse og uforsvarlig tøjrede Høveder af alle Slags, skal han ogsaa have Opsigt med Byens Hyrder, tilholde dem hver at blive ved sine Kreaturer, som de passer, og ikke løbe sammen, og om disse Hyrder i Marken findes skødesløse eller forsømmelige eller ogsaa, om de slaar Kreaturerne utilbørlig, da anmeldes det for deres Husbonde uden Ophold og uden at se gennem Fingre med dem i nogen Maade; skulde Hyrderne sammenrotte sig at true eller fornærme Markmanden, da meldes det for Byfogden, som uden Skaansel vil lade dem straffe. For mærker han, at nogen Hyrde gør vejfarende Folk nogen Fortræd i Ord eller Gerninger, eller at de indbyrdes ikke kan forliges, da haver han at angive den skyldige for Byfogden; for Resten skal Markmanden tilholde Hyrderne, at de ordentlig trækker deres Høveder i Koblen efter sig og efter hinanden ved een Side paa Vejen, saadan at Vognene kan komme dem forbi.

7.

Markmanden passer ogsaa paa, at ingen graver Tørv eller Klyne nogen Steds paa de Ejendomme, som tilhører Byen, ligesom og at ingen udenbys Folk henter Tang, Ler eller Sand ved Fjorden mellem den og Byens Mark, og naar saadant træffer, meldes det i Øjeblikket for Byfogden og Kæmneren, som beordrer Folk til at optage dem; der maa heller ingen, end ikke af Byens Folk, grave Sand eller Ler ved Fjorden lige for Byen, ej heller andre Steder nær ved Diger og Grøfter, som des formedelst lager Skade; sker det, da melder Markmanden det, at de kan vorde straffede.

8.

Da al Kørsel over Folks Ejendomme uden for de rette Veje er ulovlig, og det er vanskeligt at træffe dem paa Stedet, som saaledes køre, saa er Markmanden hermed givet Rettighed at fordre enhver, som kører uden for Vejen paa Byens Ejendomme, for hver Gang han saaledes træffer dem paa Stedet, af en Vogn 4 sk., af en ridende 2 sk og af et Hoved 1 sk., som han selv maa beholde, og skulde han ej i Mindelighed kunde faa disse Penge, da angiver han det og vidner derom til Byfogden.

9.

Der maa ingen sanke Aks paa anden Mands Ager, forinden baade Negene og Rivforet er taget af Ageren; finder Markmanden nogen, som gør herimod, da fratager han dem det, der saaledes ulovlig har sanket, og melder det for Ejeren og tillige for Byfogden.

10.

Han skal i det mindste hveranden Dag melde sig hos Byfogden og hos Overkæmneren og engang imellem hos Formanden af Byens Repræsentanter for at erfare, om disse haver ham noget at sige, da han er forpligtet at rette sig efter alle deres ydermere Ordre angaaende hans Tjeneste, saa fuldt som om det her var indført.

11,

Naar der holdes Markeder i Byen med Heste og

Kreaturer, da maa Markmanden have den alvorligste Opsigt, at ingen Skade sker af fremmede Hoveder, og at Byens Hoveder ved saadanne Lejligheder ikke vorder forvildede. Byens fælles Forte Vesten Byen maa han anvise for Markedets Kreaturer at græsse paa og ingen andre Steder; vil nogen markedssøgende ved saadanne Lejligheder betro ham deres Bæster eller Hoveder at oppasse, da er det ham tilladt, og han maa derfor tage en billig Betaling.

12.

Til hvert Aars Michaeli oppebærer han sin Løn*), saavidt den betales af Jordbrugerne, og til Paaske det, som han skal have af Byens Kasse; alle Indtægtspenge efter Videbrevet tilhører ham til Lønnens Forbedring, men skulde han forurette nogen enten ved urettelig at indtage nogens Kreaturer eller i andre Maader, da skal han foruden at miste Tjenesten tillige miste alt det tilgodehavende af hans Løn uden nogen Undskyldning. Det samme finder Sted, naar og om han i nogen Maader forsummer Tjenesten, og desuden skal han selv erstatte den Skade, som findes gjort af Bæster eller Hoveder paa nogen Mands Korn eller Græs, saa fremt han ikke haver meldt det til Ejeren i rette Tid, og inden de optagne Kreaturer udelades af Huset.

Instruksen er underskrevet af Byfoged Bork og de eligerede Mænd (Borgerrepræsentanterne). I en Efterskrift er tilføjet, at Markmanden kan opsiges Stillingen $\frac{1}{2}$ Aar forud. Jacob Hansen fungerede som Markmand, til han paa Grund af Alderdom og Svaghed fratraadte i 1807, hvorefter Jørgen Lindholt blev antaget. Omkring 1840 beklædte Niels Nyegaard Stillingen. Markmandens Virksomhed som Øvrighedsperson paa Bymarkens Omraade

*) Ifl. Videbrevet var Markmandens Løn 24 Rdl. aarlig.

holdt sig til henimod Slutningen af det 19. Aarhundrede. Den sidste Markmand hed Jens Kamp: han boede paa Hedegaardsmarken, men ejede nogle Agre paa Bymarken. Ældre Folk erindrer ham endnu som Byens sidste Markmand.

VII. Borgervæbningen

I Ringkjøbing Raadhushal hænger en gammel Fane i en stor Glasramme. Dugen, der endnu er fastgjort til sin Stang, er 120 cm saavel i Længden som i Bredden. Trods sin Falmen og Ælde viser den dog stadig Tegn paa fordums Pragt. Dugen er tyseblaat Silke omrandet med 4 cm lange Guld-frynser, og Byens gamle Vaaben, den sorte Ørn med udsprede Vinger, er indsyet med Guldtraade. Navnet Ringkjøbing er ligeledes broderet med samme Farve, sort med Guld. Det er den gamle Borgervæbnings Fane — Borgerfanen.

Denne gamle Fane er det eneste synlige Minde om det gamle Borgerkorps, hvis sidste Historie her i Ringkjøbing falder for lidt over Hundrede Aar siden. I mange Aar laa Fanen paa Raadhusets Loft, men den har senere en Aarrække været anbragt paa Museet. Paa Redaktør Vilh. Nielsens Foranledning kom den dog for nogle Aar siden tilbage til Raadhuset og fik da sin nuværende smukke og værdige Plads.

Borgervæbningen i Ringkjøbing er vokset frem sammen med Byens Privilegier som Købstad. Fra Middelalderen af var det nemlig en Pligt for Købstædernes vaabenføre Mandskab i fornødent Fald

at forsvare deres By samt at deltage i det regelmæssige Vagthold om Natten.

Fra ældre Tid har man ikke saa meget Viden om Borgervæbningen i Ringkjøbing, kun et Par Instrukser til Lensmændene i Slutningen af det 16. Aarh. 1583 fik Lensmanden Peder Gyldenstjerne til Thimgaard Befaling til at afholde Mønstringer i Købstæderne Holstebro og Ringkjøbing. Foruden at mønstre Borgerne skulde han føre Tilsyn med, at de var forsynede med Harnisker og gode Værger, og det skulde foreholdes dem, at de altid var tilbørlig rustede. Samtlige Vaaben, der anskaffedes af Borgerskabet, skulde opbevares paa Raadstuen. Til at indøve Borgervæbningen udnævntes i Almindelighed to ansete Borgere, hvoraf den ene skulde være Hovedsmand, den anden Fanebærer.

I 1598 udstedes følgende Instruks: »Da Kongen har bragt i Erfaring, at Borgerne i Ringkjøbing ikke er saaledes stafferede med Vaaben og Værger, som de burde være, om det gjordes Behov, saa skal Lensmanden kalde Borgerne for sig og takser dem saaledes, at enhver kom til at holde de Vaaben og Værger, som han af yderste Formue kunde afstedkomme, og for at Lensmanden ikke skulde være uden Rettesnor at gaa efter i denne vigtige Sag, lader kgl. Majestæt ham samtidig vide; hvorledes han tænkte sig Borgerskabet udstyret, nemlig saaledes: Hvor der er 100 Mand, udgøres 60 Skytter hver med Stormbue, 20 Mand med lange Spidser og fuld Rustning, som dertil hører, samt 20 Mand med Hellebarder.«

Hvor aktivt Borgervæbningen har været i Ringkjøbing under det 17. Aarhundredes mange Krige, vides næppe med Sikkerhed, men at Viljen til Kamp og Forsvar har været god nok, tyder i hvert

Fald det Brev paa fra den 7. Aug. 1644, der er citeret under Torstenson-Krigen.

I Svensker-Krigens Tid (1657—60) synes Borgervæbningen heller ikke at have spillet nogen Rolle. Det er vel gaaet her som andre Steder, at som Følge af Karl Gustavs pludselige og hurtige Indfald Syd fra, er alle Byer blevet besat, før nogen egentlig Modstand er blevet organiseret. En virkelig Kamp mod Karl Gustavs professionelle Soldater havde ogsaa været haabløs, saa meget desmere som Ringkjøbing jo var en aaben By og ikke dækket af Volde og Grave.

Ved den store nordiske Krigs Begyndelse Aar 1700 findes ogsaa en Rulle over Mandskabet i Borgervæbningen i Ringkjøbing (Frosts Beskr. Side 20), men Jylland slap dengang for fjendtlige Indfald.

Borgervæbnings-Ordnningen holdt sig ind i det 18. Aarhundrede og blev aldrig formelig ophævet, men ligesom den regelmæssige Vagttjeneste efterhaanden bortfaldt ved Anvendelsen af lønnede Vægttere, saaledes mistede ogsaa den anden Side af den borgerlige-militære Tjeneste efterhaanden sin Betydning, bl. a. som Følge af, at der mange Steder blev indrettet faste Garnisoner. Da der saa tilmed efter 1720 fulgte en lang uafbrudt Fredsperiode, den længste i Danmarks Historie (1720—1801) forfaldt de gamle Borgervæbninger næsten overalt og var vistnok ved Aar 1800 mange Steder helt forsvundne. Det har sandsynligvis ogsaa været Tilfældet her i Ringkjøbing, saa meget mere som Ringkjøbing en Tid i Slutningen af det 18. Aarhundrede var Garnisonsby; der foreligger saa vidt vides ingen Kilder om, at der ved Aar 1800 fandtes nogen virkelig Borgervæbning i Ringkjøbing.

Tiden omkring Aarhundredskiftet stod i Uroens Tegn overalt i Europa; det var Napoleonstidens Krige, og som et Led i Kronprinsens – den senere Frederik VI – Bestræbelser for al skabe et nationalt Forsvar, udgik der i Februar 1801 Befaling om, at der i hver Købstad skulde oprettes Borgervæbninger.

Fra Regeringen gik Skrivelsen til Amtmændene og videre til Byfogderne, her i Ringkjøbing til Byfoged Bork. Man er her pligtopfyldende gaaet i Gang med Arbejdet, idet der allerede den 30. Marts 1801 er udarbejdet en foreløbig Rulle over det vaabenpligtige Mandskab, og man undergav sig det Mønsterreglement, der senere blev udarbejdet og tilsendt. Dette Reglement giver et godt Indtryk af Korpsets Rammer, og det aftrykkes derfor i sin Helhed.

§ 1.

Den hele Borgervæbning skal bestaa af tvende Afdelinger; den første af disse, som indeholder de virkelige Borgere, der ikke have fyldt deres 50. Aar, paaligger det at bidrage, naar det af Øvrigheden fordres, til god Skik og Ordens Opretholdelse i Byen, og den anden Afdeling, der indbefatter det øvrige værgagtige Mandskab af Borger-Klassen under 50 Aar, er egentlig bestemt til at værne mod fiendtligt Overfald.

Men derforuden tillades ogsaa frievillige Corpser Oprettelse, helst af de Personer, som ellers henhøre under den anden Afdeling; dog skal det ikke være dem af første Afdeling formeent at indgaae under disse frievillige Corpser, naar Overøvrigheden finder, at saadant kan skee, uden at første Afdeling formeget svækkes.

Saasnart mueligt skal der, hvor saadant ikke allerede er skeet, over enhver Deel af Borgervæbningen forfattes og siden vedligeholdes ordentlige Ruller og Mandtaller, som vise Antallet af de der-

under henhørende Personer, og den Post enhver beklæder.

Ligesom den hele Borgervæbning allene er bestemt til dens egen Kiøbstæds Forsvar, saa skal den ogsaa allene staae under Commando af dens egne Officerer og Amtets eller Stiftets Øvrighed.

Dog ordner i Krigs-Tider den i Provindsen høistcommanderende General Byens Forsvar og dens hele bevæbnede Krafts Anvendelse til dette Øie-meed.

§ 2.

Det hele borgerlige Militaire i enhver Kiøbstæd staaer under vedkommende Stiftamtmands eller Amtmands Befaling, hvilken igien udføres ved de ham paa ethvert Sted underordnede Øvrigheds-Personer.

§ 3.

Samtlige Deele af Borgervæbningen skulde, naar ingen særdeles Undtagelse fra denne Regel af Hans Majestæt maatte være gjort paa enkelt Sted, commanderes af een Anfører, hvad enten han kaldes Stadshauptmand, Capitain, eller hvad andet Navn det maatte være.

Til hvilken Ende alle Officerer, Under-Officerer, Borgere og Mandskab under Borgervæbningen, uden Modsigelse, skulle efterkomme hvad han i Henseende til den militaire Indretnings Fremme befaler.

Ligeledes skulle samtlige Afdelinger og Corpser staae under een almindelig Borgerfahne, hvori er Byens Navn og Vaaben. Dog kan ethvert enkelt Corps tillige have sin særskildte Fahne, naar Corpset selv vil bekoste den.

§ 4.

Ligesom den Høistcommanderende for Borgervæbningen i Almindelighed og Chefen for ethvert Corps i Særdeleshed haver at overholde god Orden, og paasee, at enhver Underordnet opfylder, hvad ham paaligger; saa bliver det og begges Pligt at have Opsyn med, at de nødvendige Vaabenøvelser foretages saavel i Hoved-Afdelingerne, som i de

enkelte Corpser, paa de for Vedkommende meest beleilige Tider.

§ 5.

Naar den Høistcommanderende for hele Borgervæbningen er fraværende, constituerer Overøvrigheden den Øverstcommanderende af første Afdeling til at føre Befalingen over det hele.

§ 6.

Ligesom samtlige Officerer i ethvert Corps nøjagtig bør udføre de Befalinger, som dem gives af deres Foresatte, Tienesten angaaende, saa bør de og, om nogen Mislighed skulde forekomme, straks indberette den til Denne, som igjen derom gjør Rapport til den Høistcommanderende for Borgervæbningen.

Enhver under Borgervæbningen henhørende bør at møde, naar og hvor han af sin Foresatte ved en Under-Officer af Borgervæbningen tilsiges, altid ordentlig, samt efter hans Evne og Leilighed anstændig, paaklædt, ligesom han og bør have sin Armatur i behørig Orden.

§ 7.

Naar Officers-Pladser ved Borgervæbningen bliver ledige, foreslaaer den Høistcommanderende den eller de Personer for Magistraten, som han formener at være dertil bedst skikkede; Da Magistraten indsender Forslaget med sin Betænkning til Overøvrigheden, som besætter Pladsen i Overeensstemmelse med Reskriptet af 27de Februarii 1801.

Men Under-Officererne foreslaaes af Compagnie-Cheferne, og beskikkes af den Høistcommanderende for Borgervæbningen.

§ 8.

Under-Officeers Poster bør ingen vægre sig ved at modtage, dog kan en Under-Officeer efter 2de Aar derfra forløves. om han forlanger det; men til Officeers Poster bør ingen tvinges.

§ 9.

Dersom nogen Under-Officer, efter 2 Aars Tjeneste, eller nogen Officer, uden at have tient saalænge, ønsker Entledigelse, da maa hans Afsked forundes ham; men i dette Tilfælde træder han tilbage iblandt sine øvrige Medborgere, og møder i paakommende Tilfælde med dem under Gevær, naar han ikke enten har fyldt sit 50. Aar, eller ved Svaghed hindres i denne Pligts Opfyldelse.

§ 10.

Til at undervise og vedligeholde Borgerne i de nødvendige Vaabenøvelser, saavel som til at gaae den Høistcommanderende tilhaande i alt, Commando-Sager vedkommende, maa ved Borgervæbningen, ifald saadant af Overøvrigheden ansees fornødent, ansættes en Adjudant, der lønnes af Byens Kasse, efter Overøvrighedens Bestemmelse, og ansees lige med en Second-Lieutenant ved Borgerskabet. Hvor en Adjudants Ansættelse ei ansees nødvendig, der bliver det Officerernes Pligt at undervise de til Borgervæbningen henhørende i at bruge Vaaben.

§ 11.

Enhver Borger, som endnu ikke har erhvervet sig af den, som forestaar Øvelserne, Attest om, at han er fuldkommen vaabenøvet, bør indfinde sig til Vaabenøvelse saa ofte han tilsiges; dog tilsiges han allene een Gang ugentlig, og helst om Søndagen, med mindre Overøvrigheden finder det nødvendigt at Øvelserne foretages oftere.

Udebliver han efter Tilsigelsen, uden at have meldt lovligt Forfald, da bøder han fra 2 Mk. til 1 Rdlr. efter Omstændighederne; men kommer han for silde, da bødes for ethvert Qvarteer efter det fastsatte Klokkeslet 4 Sk.; og kommer han først efter en Times Forløb, ansees han, som om han aldeles var udebleven.

Under-Officererne betale det dobbelte, og Officerne det 4re dobbelte.

§ 12.

Naar en Borger af Exerceer-Mesteren er bleven

meddeelt Attest om, at han er fuldkommen vaabenøvet, skal han ei kunne indkaldes til Exercice, undtagen ved de almindelige Vaabenøvelser, som bør holdes paa visse, af Overøvrigheden bestemte, Dage om Sommeren.

Det som saaledes er bestemt angaaende Vaabenøvelsen, kan ikkun anvendes paa den som ikke er Officeer eller Under-Officeer; disse bør derimod, saasnart de som saadanne ere ansatte, uopholdeligen forskaaffe sig paa egen Bekostning den nødvendige Undervisning i de militaire Øvelser.

§ 13.

Endskiønt 2den Afdeling egentlig kuns er bestemt til at bruges i Krigs-Tider, for at afvende fiendtligt Overfald, saa er det dog nødvendigt at enhver, som til denne Afdeling er indskreven, lærer at føre og bruge Vaaben; Hvorfor de ogsaa skulde, indtil de erholde Exerceer-Mesterens Attest om, at de ere udlærte, indfinde sig til Vaabenøvelserne saa ofte de siges: dog bør dette ei ske oftere end een Gang ugentlig om Sommeren, helst om Søndagen.

Enhver af 2den Afdeling, som paa denne Maade har erholdt Beviis om at være øvet i Vaaben, maa ikke kaldes til Exercice, uden naar Ufred indfalder, med mindre han henhører til de frievillige Corpses, hvis Pligter i den Henseende særskildt ere bestemte. eller og at dette Corpses Sammenkaldelse skulde blive beordret af Overøvrigheden.

§ 14.

Det skal ikke være nogen Borger formeent, naar Vagten skulde gøres, da at lade Tienesten besørge ved en anden Borger; men naar hele Borgerskabet sammenkaldes, enten til Mynstringer eller af anden Aarsag, bør han møde personlig, med mindre lovligt Forfald hindrer ham deri.

§ 15.

Om end nogen af Borgervæbningen skulde i Tieneste Sager troe sig af sin Foresatte forurettet, bør han dog, uden Indvending, udføre dennes Befaling;

men naar dette er skeet, kan han fremføre sin Klage for Corpsets Chef, som da foranstalter Sagen undersøgt, og afgjort paa den Maade, som i det følgende foreskrives.

§ 16.

Til at undersøge og paakiende alle Forseelser, Tienesten vedkommende, skal der i enhver Sag nedsættes en borgerlig Krigsret, bestaaende af den øverste Magistrats Person, Politimesteren, om han ikke med den første er een Person, den Commanderende for Borgervæbningen og 2de Officerer af det Corps. hvorunder den, der har begaaet Forseelsen, henhører; hvilke Lemmer af Borgervæbningen udnævnes af den Høistcommanderende for samme. I denne Ret fører Raadstueskriveren Protokollen. Proceduren i denne Ret og Executionen af dens Domme skeer paa samme Maade, som for Politieretterne er anordnet.

§ 17.

Forsømmelser i Tienesten straffes med Bøder fra 2 Mk. til 10 Rdlr. efter Forseelsens Grad, samt den Paagieldendes Formue.

§ 18.

Overhørighed eller Opsætsighed mod Foresatte, eller Forsømmelser igientagne Gange, eller hvor de i forrige Paragraf bestemte Bøder ei ansees tilstrækkelige, der maa, efter Omstændighederne, høiere Bøder indtil 100 Rdlr. eller Arrest paa kort eller længere Tid anvendes.

§ 19.

Fornævnte Krigsrets Domme indankes for Høieste-Ret, naar samme i Følge 1 — 6 — 18, ere appellable, men i andet Fald forbliver det ved Krigsrets-Dommen.

§ 20.

Alle Bøder, som ved denne Ret tilkiendes, tilfalde Fattigvæsenet.

§ 21.

Enhver, som herefter nedsætter sig i nogen Kiøb-

stad, for at drive borgerlig Næring, bør, førend saadant tillades, godtgjøre, at han har forskaffet sig det nødvendige Vaabentøi, der bestaar i et Gevæhr, samt Patrontaske, indrettet til Patroner, og derhos et Sidegevæhr, med mindre Bajonetten er indrettet til at bruges som Sidegevæhr.

§ 22.

Samtlige Officerer, som høre til Borgervæbningen, skulle i Tienesten bære en af Overøvrigheden approberet Uniform, der dog ikke maa være saadan, som ved noget Corps i Armeen er befalet, ligesom og det borgerlige Feldtegn af Guld med ivirket grøn Silke; og endelig tillades dem at bære saadanne Epauletter, som for Borgerskabet i Kiøbenhavn ere bestemte; denne Uniform skal det ogsaa til andre Tider være dem tilladt at bære som Hædersdragt.

§ 23.

De Gevæhrer, samt øvrige Munderings-Sorter, der af Byen ere anskaffede til Brug, saavel for 2den Afdeling, som for de Borgere, der ikke selv formaae at bekoste sig samme, skulde bevares paa Raadstuen eller et andet beqvemt Sted, samt straks afleveres hver Gang de af Vedkommende ere brugte.

§ 24.

Naar Vagthold paabydes, skeer dette efter Omgang, saa at den ene ikke bebyrdes mere end den anden.

§ 25.

Den borgerlige militaire Tieneste frietager ikke nogen fra andre borgerlige Ombud, som maatte paaligge dem, ligesom disse Ombud ikke heller frietager fra den borgerlige militaire Tieneste, med mindre Overøvrigheden i enkelte Tilfælde finder, at den Vedkommende umueligen kan bestride begge Dele.

§ 26.

Iøvrigt bemyndiges den overordnede Øvrighed, hvor Localiteten udfordrer saadant, at approbere,

i Overensstemmelse med de her antagne Grund-sætninger, for Borgervæbningens forskellige Corps, særskilte Instruxer, der nøiere bestemme de Regler, som skulde iagttages, og de forskellige Pligter, som skulde opfyldes.

Som i de fleste mindre Købstæder blev der i Ringkjøbing kun Tale om en I og II Afdeling. Første Afdeling bestaaende af de egentlige Borgere, der havde løst Borgerskab, anden Afdeling af Arbejdere, Handelsbetjente, Købmandskarle og lignende. Kun i de større Byer oprettedes der særlige frivillige Korps, af hvilke Livjægerne i København er det mest kendte, især ved deres Deltagelse i Københavns Forsvar 1807.

Den første Rulle fra 30. Marts er meget omfattende, og der er en hel Del Paategninger, der viser, at Bunden er skrabet. Saaledes staar der ved adskillige: For svag til at bære Vaaben, ved andre: Eenøjet eller lam, ja, en enkelt har endog Vedtegningen: Dømt til at rømme Byen. Den 22. Maj foreligger den endelige Rulle, bestaaende af 89 Borgere i I Afdeling og 100 i II Afdeling. Samtidig har Korpset faaet sine Befalingsmænd. I første Omgang var Overøvrigheden (Amtmanden) saa demokratisk at foretage Udnævnelsen paa Grundlag af en Afstemning mellem Borgerne. Som Kaptajn for Borgervæbningen udnævntes Købmand Jens Harpøth, som Løjtnant Købmand Bertel Rindom og som Sergeant Peder Lem.

Om Jens Harpøth, der blev sat i Spidsen for Borgervæbningen, er der jo fortalt meget (Se Hards. Aarbog 1913). Han var født 1758 og var saaledes en Mand i sin bedste Alder, da Korpset blev oprettet i 1801. Ikke mindst i sine senere Aar blev han en stor Original, om hvem der endnu gaar sære

Frasagn, men af den oven for nævnte Omtale i Hards. Aarvog fremgaar det ogsaa tydeligt, at han var en saare energisk og dygtig Mand, og man ser ogsaa let af Sagens Akter, at i Jens Harpøth har Korpset faaet en ivrig og interesseret Chef.

I Begyndelsen havde Væbningen kun 12 Geværer, men af egne Midler gav den ny Kaptajn store Forskud til Vaaben, Ammunition og anden Udrustning, saaledes at han i Slutningen af Aaret 1803 har næsten 400 Rdl. til Gode. Maaske har Borgerkaptajnen været lidt for foretagsom i Sagens Interesse, og maaske har han optraadt for egenmægtigt, for han har ikke saa lidt Besvær med at faa sine udlagte Penge igen. I en Skrivelse af 25. Decbr. 1803 hedder det saaledes:

»Da jeg med Møje har bragt det sammen og med Bekostning holder det rede hver Tid, saa haaber jeg ikke at lide noget Tab, fordi jeg uden nogens Hjælp eller for egen Nytte har gjort Hans Majestæts allernaadigste Villie, nemlig at Ammunition dog skulde være at faa, naar det gjaldt«, og en anden Gang skriver han: »Ringkjøbing er nok ogsaa den eneste By i Riget, som i 3 Aar har haft Borger-Kompagni med alle Fornødenheder, uden at en eneste Skilling endnu har været at faa dertil af Byens Kasse.«

Efter at der er vekslet Skrivelser med Kancelliet om denne Sag, nedsættes der ifl. kgl. Resolution en Kommission, der hos Borgerne skal ligne et Beløb til Dækning af de paaløbne Udgifter. Kommissionen kom foruden Byfogeden til at bestaa af Købmændene I. C. Weber og N. Strandbygaard samt Postmester Koed og Vejemester Beyer. Denne Kommission paabegyndte sit Arbejde i Foraaret 1806, og før selve Ligningen forhandles og mægles

med Borgerkaptajnen, og sluttelig fastsættes 340 Rdl. som den Sum, Kaptajnen har til Gode.

De vigtigste Poster paa den specificerede Regning, som Borgerkaptajnen fremlægger, er Borgerfanen, 38 Geværer med Bajonetter, 1 Messingtromme, Patrontasker, Lædertøj, Tambourmundering m. m. Her skal kun nævnes Udgifterne til den gamle Fane. Med Broderiarbejdet, Fryndser, Stangspyd og alt beløb de sig til 74 Rdl. 2 Mark og 8 Sk. Selve Fanens Dug med Broderiarbejdet er leveret af Guldsmed Sahl, Holstebro. Ligningsdokumentet findes mellem Akterne. Der er lignet paa 81 Borgere, dels paa Grundtakst, dels paa Næring. De højeste Bidragydere er Købmændene P. Tang og N. Strandbygaard med henholdsvis 18 og 15 Rdl.

Trods den utvivlsomme Energi og Indsats fra Kaptajnens Side var Borgervæbningens Udstyr endnu en Del mangelfuld. Af en Indberetning fra 1805 kan ses, at der forefandt 46 Geværer, men at der manglede 39, af Sidevaaben haves 13, men der mangler 29, komplet Lædertøj 24, mangler 61, og med Hensyn til Uniformer er de fleste i I Afdeling uniformeret, men næsten ingen i II Afdeling. Korpsets I Afdeling har været samlet til Øvelse 10 Gange i Aarets Løb og II Afdeling 8 Gange. Det er jo kun de mere Vaabenøvede, der har sluppet med disse 8—10 Gange. »Rekrutterne« maatte møde tiere i Henhold til Reglementets Paragraf 11 og 12.

Desværre er der, saa vidt vides, ikke opbevaret en eneste Uniform, men igennem et Par Indberetningsskemaer kan Uniformen rekonstrueres med nogenlunde Sikkerhed. Det er dog mest Befalingsmændenes Uniformer, der har været Genstand for nogen Farvekombination. Det »gemene« Mandskab er kommet lettere om derved. Officererne har til

Hovedbeklædning Chakot med grøn Fryndse og Guldkordons, mørkeblaa Kjole med carmoisinrød Krave og Opslag og gule Knapper, korte blaa Benklæder og lange sorte Støvler. Underofficererne bar runde Hatte med rød-hvid Kokarde, mørke Trøjer med rød Krave og Opslag og Ben-og Fodbeklædning som Officererne. Det menige Mandskab bar ligeledes runde Hatte med rød-hvid Kokarde. Trøjerne var i hvert Fald i Korpsets første Tid kun hvide Lærredsjakker, men det synes senere at være blaa Trøjer eller Kjoler med rød Krave, dertil korte blaa Benklæder og lange sorte Støvler.

I Begyndelsen ser det ud til, at Mandskabet har været meget pligtopfyldende; i hvert Fald skrives i en Indberetning fra 1803, at næsten ingen har undladt at give Møde paa Øvelsesdagene, men senere har det skortet lidt paa Tjenstivrigheden. Fra Aaret 1805 er Akterne bevaret fra tre borgerlige Krigsretter. Disse borgerlige Krigsretter skulde jo i givet Tilfælde nedsættes i Henhold til Reglementets Paragraf 16. Akterne er meget omstændelige og udtømmende og omfatter ikke mindre end henholdsvis 14, 15 og 21 tætskrevne Foliosider. For at give et lille Indtryk af, med hvilken Omhu og Højtidelighed disse Retter har behandlet Sagerne, skal der her gives et ganske kort Uddrag af den ene Krigsretssag.

Byfogden som Øvrighed og Politimester samt øvrige tilforordnede i den Borgerlige Krigsret i Ringkjøbing gjør vitterligt, at Aar 1805 den 15 Oktbr. blev sat en borgerlig Krigsret paa Ringkjøbing Raadstue af Byfoged og Politimester Bork, Borgerkaptajn Jens Harpøth, Borgerleutnant Bertel Rindom og Sergeant Peder Lem. Protokollen blev ført af Byskriver, Landvæsenskommissær Groos

med Fuldmægtig, Vejermester Beyer, og til Vitterlighed var til Stede Frederich Balvig og Jacob Thorup.

Derefter fremførtes Klagen, der bestod i, at 6 af 2. Afdelings Folk havde undladt at møde til Tjeneste efter Tilsigelse. De paagældende, hvoraf de fleste var mødt, blev afhørt og undskyldte sig mere eller mindre godt for deres Udeblivelse. Efter en grundig Afhøring forkyndte Krigsretten, at Dommen vilde falde den 18. Oktbr. Eftermiddag Kl. 2 Nævnte Dag samledes atter Krigsrettens Medlemmer og afgav Votum, og sluttelig faldt Dommen, der indledes med Retsformularen: Thi kendes for Ret. Straffen, der ikendtes, var Bøder fra 1 til 5 Rdl. at erlægge til de fattiges Kasse i Henh. t. Reglementets § 20. Protokollen sluttede med Underskrift og Segl af de fire Krigsretsdommere. I denne kort refererede Sag, klarede Krigsretten sig med to Møder, men i de to andre maa holdes tre Møder, før Dommen kan fældes.

Et Par andre Akter løfter en lille Flig af Livet bag Kulisserne og røber, at der ogsaa indenfor selve Officerskorpset har været nogen Kompetencestrid og Gnidning. Nedenstaaende to Skrivelser taler for sig selv.

Hr. Leutnants Rindom og Westergaard.

Da det synes, at De har Ulyst til borgerlig militær Tjenesten, saasom De hverken af egen Drift besørger de Tjenestepligter, som er Deres, mindre agter min mundtlige Erindringer og skriftliges Ordres, nemlig derunder 10. April 1805 og 22. April samme Aar. Exerserskolen befalede jeg under 18. Maj, at den skulde begynde, men intet skete, og jeg maatte forrige Søndag selv at skrive Lister og besørge tilsagt; nu Lørdag Eftermiddag er endnu ingen Tilsigelister gjort, og jeg har

maattel gøre Deres Bestilling nu igen. En Krigsret derover vilde maaske applisere d'Hrr. efter den 17. ja, maaske 18. Paragraf af Reglementet. Saa beder jeg, at De vilde sige mig, hvad Aarsagen er, og hvad Deres Agt er med denne Opførsel, at De da vilde give Underofficeren dette tilbage med til min Efterretning.

Ringkjøbing, d. 19. Juli 1806.

Jens Harpøth.

Begge Løjtnanterne bekræftede Meddelelsen med følgende Tilføjelse: Mig forevist den 20. Juli ved Fændrik Peder Lem og samme Dag skal blive skriftlig besvaret. Løjtnant Bertel Rindom giver følgende Svar:

Fra Hr. Kaptajnen er mig i Aftes ved Sergeant Peder Lem tilhændekommet en aaben Billet med Reprosier for Efterladenhed i min Tjeneste som Borgerløjtnant. I Følge min egen Overbevisning og Deres forlangte Svar giver jeg mig den Frihed herved at melde: at jeg ikke ved i nogen Henseende at have begaaet nogen Supordinations, thi jeg har immer efter Tilsigelse mødt bestemt Tid paa Exerserpladsen, hvor jeg vil haabe at have udrettet min Pligt som Officer lige saa godt som Hr. Kaptajnens; har jeg formedelst Forfald ikke kunnet komme, er det immer blevet meldt, hvilket og skete sidste Søndag, først ved Kaptajnens egen Karl i Fredags Aftes den 11., og siden ved Underofficer Bekbye blev De den 13. underrettet om min Sygdom, saa jeg beder Hr. Kaptajnen selv dømme, om jeg paa ovenstaaende Maade for tjener Deres saa offentlige Grovheder. Hvad Deres skriftlige Ordres af 10. og 22. April d. A. angaar, da ved jeg ikke i nogen Maade at have forset mig imod disse. Deres Befaling til Exerserskolen den 18. Maj er mig lige saa ubekendt som uvedkommende. Thi som Officer har jeg kun med Øvelsen af de exerserede Borgere at gøre Tjeneste. Skolen er Exersermestrens Sag, og

hvem der er dette, ved jeg ikke. Tilsigelister er jeg immer, om ikke villig, saa dog maaske pligtig at skrive, men først maa jeg udbede mig af Hr. Kaptajnen en Rulle over Mandskabet, hvorefter disse skal udstedes. Hr. Kaptajnens Uartigheder i Tjenesteaffærer skal jeg iøvrigt for Fremtiden frabede mig, thi Krigsretten — for at bruge Deres egne Ord — appliserer.

Deres ærbødige

Berthel Rindom,

Løjtnant ved Ringkjøbing Borger-Corps.

Ringkjøbing Møllegaard, d. 20. Juli 1806.

Trods det skarpe Svar er der dog sikkert ad mundtlig Vej kommet en Forstaaelse i Stand; thi den 23. Juli giver Berthel Rindom sit Brev denne Tilføjelse: »Som i Dag forsonet med min Kaptajn casserer jeg selv dette Brev«.

Løjtnant Rindom døde forøvrigt det følgende Aar og blev efter Kaptajnens Forslag efterfulgt af Peder Worgod.

Hvorledes Sagen er blevet ordnet med den anden Løjtnant, Købmand Westergaard, kan ikke ses, da der paa dette Sted er klippet Ark ud af Akterne. Der er dog ogsaa nok her blevet Forlig, i hvert Fald staar Westergaard endnu i 1821 opført i Rullen som Løjtnant; han er da en Mand paa 43 Aar og har saaledes været en ret ung Mand, da han havde denne lille Kontrovers med sin Kaptajn.

I det bevægede Aar 1807 kan det ses, at Borgervæbningen er blevet anvendt til Kystvagt, og ligeledes havde den en Del Vagttjeneste i Sommeren 1808, da der var engelske Krigsfanger i Ringkjøbing. I en af Kaptajnen udarbejdet Inventarliste fra 1809 staar tilsidst følgende Tilføjelse: Videre er anskaffet i Anledning af de engelske Fanger 9

Skilderhuse, Bænke m. v. Det fremgaar ogsaa af denne Inventarliste, at »Hans Majestæt har skænket Byen 20 Geværer med Bajonetter og Jernladestok, hvortil jeg (Kaptajnen) har lagt 20 Remme og 40 Messingknapper«.

Fra 1808 til 1813 er saa godt som ingen Aktstykker, men i Slutningen af 1813 bliver der større Aktivitet. Dette maa ses paa Baggrund af den storpolitiske Udvikling i Europa. I Efteraaret 1813 blev Napoleon slaaget ved Elben af Koalitionens Hæere — Rusland, Østrig, Prøjsen, England og Sverige — og Hærens Nordarmé, især bestaaende af Svenskere og Russere, gik under Ledelse af Sveriges Kronprins, Karl Johan, den tidligere franske Marchal Bernadotte, Nord paa mod Napoleons allierede, Danmark, og der var saaledes Fare for, at Jylland efter 150 Aars Forløb igen skulde blive Krigsskueplads. Borgerkaptajnen indstiller, at alle Vaaben, Armaturet som det stedse benævnes, gennemgaar et større Eftersyn med nødvendige Reparationer. Udtrykket »Under de nuværende Conjuncturer« eller »nuværende Omstændigheder« bruges jævnlig i Meddelelserne fra de Dage.

Mest interessante er to Skrivelser fra Amtmand Rosenørn til Byen.

Den ene fremkommer som Svar paa en Forespørgsel fra Borgerkaptajnen ang. nogle yngre Borgere, som vel har Borgerskab, men ikke egen Husstand. Disse Borgere ønsker at staa i 1. Afdeling fremfor i 2. Motiveringen synes at være den, at Risikoen for Liv og Lemmer er mindre i 1. Afdeling end i 2. Afdeling under Krigstilstand. Amtmanden giver herpaa følgende skarpe Svar:

»at vaabenføre Mænd som ej har Hus og Ild-

sted, Husholdning og Familie bør ved nærværende Lejlighed henføres under II Afdeling, uanset at han har vundet Borgerskab. Jeg tør iøvrigt formode, at denne afgivne Bestemmelse vil kunne anses uforholden, da jeg ikke kan antage, at nogen Ringkjøbing Indvaaner af fornævnte Stilling skulde, som feig Mand, under nærværende Conjuncturer søge at holde sig tilbage og ikke meget mere frivilligen fremstille sig ved II Afdeling.«

I den anden Skrivelse fra Juledag 1813 hedder det:

»Under nuværende Conjuncturer har jeg anset det fornødent, at Borgervæbningen sættes i Stand til saavidt muligt at kunne afværge Plyndringer af strejfende Partier. Jeg har derfor Dags Dato anmodet Borgerkaptajnen om at besørge skarpe Patroner forfærdiget og forhaaber, at dertil fornødent Krudt og Bly vil kunne erholdes hos de handlende, og skønt jeg ej vil betvivle, at de handlende, som maatte have noget Forraad af Krudt og Bly, jo villigen ville aflevere det til Forsvar for Byen, har jeg dog ikke villet undlade tjenstligen at anmode Deres Velbyrdighed (Byfogden) herved i fornødent Fald at være Borgerkaptajnen behjælpelig.

Under nærværende Omstændigheder har jeg tillige fundet fornødent at udnævne Købmand Brockdorff til Adjudant ved Borgervæbningen, hvorom Deres Velbyrdighed behageligen vilde underrette ham. Jeg betvivler ikke, at han jo velvilligen vil bestræbe sig for at gaa Borgerkaptajnen til Haande ved alle forefaldende Lejligheder.«

Faren drev dog over for denne Gang, idet Freden jo allerede blev sluttet i Midten af Januar 1814. Ammunitionen, som var blevet indkøbt, blev solgt ved Auktion.

Ved samme Tid tager Jens Harpøth sin Afsked

som Kaptajn, og maaske er det hans utvivlsomme Tjenstivrighed fra de kritiske Dage ved Nytaars-skiflet 1814, der er Skyld i hans Tilbagetræden.

Distriktskirurg Fryd klager over ham til Amtmanden, fordi han ikke har villet antage nogle Attester om befundne Legemsfejl og Svagheder hos nogle af Mandskabet i 2. Afdeling. Amtmanden skriver i den Anledning til Byfoged Seidelin,

»og skal Borgerkaptajnen endog have tilladt sig uanstændigt Udfald mod Hr. Fryd. I Anledning heraf vil Deres Velbyrdighed alvorligen betyde Borgerkaptajn Harpøth, at deslige af Distriktskirurg Fryd under Haand og Segl udgivne Attester af ham bør antages, og Mandskabet derefter behandles. Iøvrigt har Hr. Fryd anmodet om, at de Personer, hvilke han har meddelt Attest om Uduelighed til at deltage i II Afdelings Vaabenøvelse, maatte fremstilles paa Raadstuen, for der i Deres Velbyrdigheds og Apoteker Brogers Overværelse af ham at undersøges, hvilket Deres Velbyrdighed behageligen vil foranstalte.«

Man kan af dette let forstaa, at Sammenstødet mellem Borgerkaptajnen og Distriktskirurgen har været saa voldsomt, at Kirurgen har følt sin Lægeære krænket og derfor nu vil renses ved Byfogdens og Apotekerens Hjælp.

Kaptajn Harpøth foreslog Købm. Juulsgaard til sin Efterfølger, men dette blev ikke fulgt af Byfogeden og Amtmanden. Det blev i Stedet den hidtilværende Adjudant, Købm. Brockdorff Iøvrigt fandt Afskedigelsen Sted i »Naade«, idet Amtmanden udtalte sin Tak til Harpøth, især fordi han paa hans Anmodning trods sit ytrede Ønske om Afsked blev paa Posten, til den ny Kaptajn var udnævnt. Udnævnelserne var nemlig trukket i Langdrag, da

der havde været Byfogedskifte i Ringkjøbing. Seidelin var blevet afløst af Grev Sponneck.

I Tiden efter 1814 er der kun ganske faa Akter, saa det synes, som Interessen for Borgervæbningen straks er blevet svækket ved Krigens Afslutning, hvad vel iøvrigt ogsaa er naturligt nok. I 1822 ophæves ved kgl. Reskript 2. Afdeling i alle Byer, hvor den ikke var organiseret som frivillig Jæger- og Artillerikorps. Mandskabet fra de tidligere 2. Afdelinger blev dog pligtige til at gøre Tjeneste under Brandkorpserne samt i paakommende Tilfælde at gøre Polititjeneste efter Politimesterens Anordning, altsaa en Slags C. B.-Betjente.

Ved samme Tid træder den 50-aarige Kaptajn Brockdorff efter Ønske tilbage, og den 26-aarige Købm. Frederik Schou konstitueres som Kaptajn. (Om Fr. Schou se Hards. Aarvog 1933.) Men allerede Aaret efter beder han sig fritaget for at lede Vaabenøvelserne. Man formaar da den tidligere Kaptajn Brockdorff til at indtræde igen for at lede de militære Øvelser, hvorimod Schou fortsætter som Chef for det mere administrative Tilsyn med Armaturet, Skrivelser o. lign. Samtidig henstiller Amtmanden, at der for det kommende Aar holdes nogle samlede Øvelser.

Fra Aaret 1821 findes en Rulle over første Afdeling, de egentlige Borgere, og da denne er den mest udtømmende af de tre Ruller, der findes, og i Modsætning til de andre giver forskellige Oplysninger, saaledes om Mandskabets Tjeneste, Alder og Højde, skal den aftrykkes i sin Helhed, saa meget des mere, som der vel endnu i Dag i hvert Fald er enkelte Ringkjøbingensere, der kan finde deres Forfædres Navne paa denne Liste.

Nr.		Alder	Højde i Tm.
Officerer			
	Kaptajn Chr. Brockdorff	50	69
	Pr. Løjtnant L. Westergaard	43	66
	Sec. Løjtnant P. Laustrup	45	68
	Staar ved Brandkorpset, ikke af Amtet ansat.		
	Sec. Løjtnant Willads Lauridsen	44	70
	Ikke af Amtet ansat.		
Underofficerer			
1	Fanefører M. L. Block	31	76
2	Jens Brostrup	34	62
	Brandmand ved den lille Sprøjte.		
3	Jens Albeck	34	64 ^{1/2}
4	Peder Iversen Stadild	46	65
	Brandmand ved den lille Sprøjte.		
5	Knud Ibsen Dahlsgaard	35	64
	Brandvagt.		
6	A. E. Plitt	37	68
7	Peder Nielsen Knygsand	42	69
8	Jens Chr. Kiær	43	65 ^{1/2}
9	Ole Mikkelsen Tangsgaard	42	64
Hobuisterne (Musikkorpset)			
1	Henrich Lange	37	69 ^{1/2}
	Brandmand ved den store Sprøjte.		
2	Iver Wandting	41	66
	Straalemester ved den store Sprøjte.		
3	Christoffer Feiffer	44	64
4	Jonas Holm	49	62
	Brandmand ved den store Sprøjte.		
5	Jens Thøger	42	61
6	Niels Feiffer	21	63
7	Tambour Thomas Hollender	43	61
Mandskabet			
1	Erich Søb	39	69
	Brandmand ved den store Sprøjte.		
2	Niels Bollerup	47	68 ^{1/2}
3	I. S. Lauridsen	38	68 ^{1/2}
4	Peder Jensen, Murermester	49	68 ^{1/2}

5 Niels Andreassen Holm	32	68 ¹ / ₂
Brandmand ved den store Sprøjte.		
6 Frederik Schou	26	68
7 Niels Bech	34	67 ¹ / ₂
Straalemester ved lille Sprøjte.		
8 Henrick Faurbye	42	67 ¹ / ₂
9 N. A. Palmblad	38	67 ¹ / ₂
10 Laurits Thorup	46	66 ¹ / ₂
11 Knud Hauge	47	66 ¹ / ₂
12 Jens Andreasen Holm	29	66 ¹ / ₂
Brandmand ved den store Sprøjte.		
13 Lorentz Neuchs	31	66
14 Christian Schiørring	37	66
15 Jens Nielsen Husted	33	66
Brandmand ved den store Sprøjte.		
16 Mads Hauge	43	66
17 Ole Pedersen	48	65 ¹ / ₂
18 Samuel Cohn	26	65 ¹ / ₂
19 Magnus Schmidt	36	65 ¹ / ₂
20 Christen Toft	32	65 ¹ / ₂
21 Hans Jeppesen Bork	26	65 ¹ / ₂
22 Knud Halbye	29	65
23 P. I. Holm	40	65
24 Peter Harpøth	31	64 ¹ / ₂
25 Jens Tolder	41	64 ¹ / ₂
Brandmand ved lille Sprøjte.		
26 Søren Andersen	35	64 ¹ / ₂
27 Peder Schouboe	37	64 ¹ / ₂
28 Knud Iversen	28	64 ¹ / ₂
Brandmand ved lille Sprøjte.		
29 Christen Flincher	48	64 ¹ / ₂
30 Niels Hauge	33	64 ¹ / ₂
31 Peder Chr. Holm	36	64
32 Laurits Brinck	44	63 ¹ / ₂
33 Christian Smed	44	63 ¹ / ₂
34 M. A. Cohn	35	63 ¹ / ₂
35 I. P. Lange	31	63
36 O. Rindom	40	63
37 Jens Chr. Strømfeldt	25	63
38 Thomas Faurbye	48	62
Brandmand ved den store Sprøjte.		
39 Henrich Cohn	32	62
40 P. F. Nyboe	26	62

41 Laurits Mogensen	34	61 ^{1/2}
Understraalemester ved lille Sprøjte.		
42 U. C. Schouboe	40	61
43 N. I. Møller, Skomager	32	61
Understraalemester ved store Sprøjte.		
44 L. Scheurlin	28	60 ^{1/2}
45 I. Munksgaard	38	60
46 Søren Kiildsen	38	60
Brandvagt.		
47 Peder Gotfredsen	40	60
48 Sivert Sivertsen	30	60
49 Joh. David Jannowschy	34	60
50 Jens Bollerup	25	69
51 Frands Pik	37	66
52 Frands Bak	35	65 ^{1/2}
53 Jens Tang Harpøth	25	65 ^{1/2}
54 Peder Broe	35	64 ^{1/2}
55 M. Alrum	25	65 ^{1/2}
56 Peder Jensen, Gartner,	36	64 ^{1/2}
57 Jens Jørgensen	47	63 ^{1/2}
58 A. Fugl	21	63 ^{1/2}
59 Chr. Ibsen	43	62
60 Peder Toft	21	62
61 Skomager Wulff	24	65 ^{1/2}
62 Anders Møller	32	64 ^{1/2}
63 Hans Gajberg	34	60
Brandmand ved lille Sprøjte.		
64 Christen P. Lem	23	65
65 L. Fuglsang	32	60
66 Ib Andersen	30	67
67 Peder Tang, junior	31	63 ^{1/2}

Som allerede nævnt synes der ret hurtigt efter 1814 at være kommet Forfald i Borgervæbningen, og dette har ikke alene været Tilfældet i Ringkjøbing. Ved specielle kongelige Resolutioner ophæves efterhaanden ogsaa Borgervæbningernes 1. Afdeling forskellige Steder. Her i Ringkjøbing skete det ved Begyndelsen af 1830.

Det sidste Aktstykke fra de gamle Dokumenter, Borgervæbningen vedrørende, er et Udkast fra 1829 til Væbningens Ophævelse og Sammenslutning med Brandkorpset, og videre opstilles Forslag til Reglement for dette saaledes paatænkte ny Brandkorps. Flere af Paragrafferne er af et ret militært Tilsnit og er en tydelig Arv fra det gamle Borgervæbningsreglement.

Baggrunden for denne Nyordning er muligvis et Kongebesøg i 1828, hvor ikke alt formede sig som Idyl.

I Ringkjøbing gamle Brandprotokol, der gaar helt tilbage til 1736, staar nemlig:

»Aar 1828 den 20. Juni behagede det hans Majestæt ved hans allerhøjeste Nærværelse i Ringkjøbing at tage Byens Brandvæsen og Brandkorps i Øjesyn og behagede det ham allernaadigst at tilkendegive, at Redskaberne vare i brugelig Stand, hvorimod Mandskabet ei var tilstrækkelig øvet.«

Der foreligger saavidt vides intet om, at Borgervæbningen ogsaa ved samme Lejlighed har paraderet for Kongen og muligvis heller ikke har fundet Naade for Majestæten, men hvorom al Ting er, snart efter denne kongelige Reprimande er man gaaet i Gang med Arbejdet for at sammensmelte de to Korps. Det ny Reglement er først vedtaget i 1831, men desværre er det ikke indført i Brandprotokollen, saa man kan ikke se, hvor meget af Udkastet fra 1829, der er blevet fulgt. Det gamle Borgerkorps var dog allerede paa dette Tidspunkt ophørt som selvstændig Afdeling, idet Borgerrepræsentanternes Protokol Sag Nr. 4 1830 indeholder Myndighedernes officielle Meddelelse om, at Borgervæbningen indgaar under Brandkorpset.

Man ved ikke noget om, hvor Borgervæbningen har haft sin Eksercerplads. Det kan dog ligge nær at antage, at det har været den samme Plads, som Militæret brugte en Snes Aar i Forvejen, nemlig Pladsen ved Fjorden paa Vester Strandsbjerg, men der er ikke bevaret nogen Overlevering, hverken herom eller om nogen anden Side af Korpsets Liv, og den gamle Ørn i Fanens Dug kan ikke tale.

Man behøver dog ikke at have saa megen Fantasi for at forstaa, at der har været Liv i Ringkjøbings smalle Gader, naar Korpsset i sine Velmagtsdage har sat sig i Bevægelse fra Torvet. Med Musikkorpsset og den 6 $\frac{1}{2}$ Fod høje Fanebærer i Spidsen, under den flagrende Ørn, har det bragt Liv i Byen; hvis man kender Drengene ret, har de dannet en lang Hale, og Borgerinderne — især de yngre — har utvivlsomt bag Ruderne med beundrende Blikke fulgt de granvoksne Borgerofficerer i deres flotte Uniformer, og sikkert har mangen en af de maaske ikke saa pyntelige, men dog lige saa gæve Borgere i de meniges Rækker faaet et opmuntrende Nik paa Vejen ud til Dagens Møje og Besvær, Strabadser, som de fleste dog villigt underkastede sig i en urolig Tid, hvor den Dag godt kunde komme, da det vilde blive Alvor med at væрге for sin By.

VIII. Ringkjøbing Købstads Markjorder

I Udstrækning er Ringkjøbing Sogn som flere andre Købstadsogne kun lille. Fra Kirketaarnet overser man i det flade Terræn med største Lethed Grænserne, hvoraf især Fjordens blaa Vande og Vonaaens stille Strøm træder tydeligt frem. Lige under os ligger den gamle By med sin ualmindelig regelmæssige Byplan, begrænset af de 4 Gader, der bærer Navne efter Verdenshjørnerne: Nørregade, Østergade (Østerstrandgade), Søndergade og Vestergade (Vesterstrandgade), mens den gamle Hovedaare Adalgaden fra Østerport skærer sig tværs igennem, udmundende i det store Torv. Uden for disse fire førstnævnte Gader ligger Byens Markjorder, hvoraf de nærmest liggende nu delvis er bebyggede.

Ringkjøbing Købstads Markjorder er utvivlsomt kædet sammen med Byens Oprindelse og Udvikling, men de Grænser, Markjorderne senere har faaet, er sikkert først blevet fastlagt, da Ringkjøbing blev udskilt som et særligt Sogn fra Rindum, hvorved dette mistede sine sydvestlige Arealer. Naar dette er sket, vides ikke med Bestemthed,

men det hænger naturligt sammen med Ringkjøbing Kirkes Opførelse, hvilket efter Stil og Materiale først anslaaes til at være sket i Tiden omkring Aar 1400.

Sognets Markjorder har i store Træk Form som et langstrakt Rektangel, hvor vel Langsiderne er lidt buet. Udstrækningen er størst fra Øst til Vest eller rettere fra Sydøst til Nordvest, knap 4 km (3600 m), hvorimod Bredden kun er ca. 1 km. (Paa det bredeste Sted 1150 m og paa det smalleste 800 m.) Hele Sognets Areal — Købstadjorden inden for de fire nævnte Gader medregnet — er 315 ha (ifl. Trap 1929). I Frosts Beskrivelse fra 1817 opgives Arealet til 543 Td. Land, hvilket vist maa blive lidt mere end 315 ha. Naar Sognet saaledes i Dag er nogle faa Tønder Land mindre, skyldes det sikkert, at Fjorden i Tidens Løb har taget noget af den gamle Kystlinie.

Grænserne er som Sognegrænser betragtel for Størstedelen naturlige. Dette gælder især mod Sydsydvest og Vestnordvest, hvor som nævnt henholdsvis Fjorden og Vonaaen danner Skel. Nordnordøstgrænsen udgøres for ca. to Trediedeles Vedkommende af et Vandløb, den paa sine Steder ikke meget brede Skelgrøft mellem Rindum og Ringkjøbing, mens den sidste Trediedel af Nordgrænsen, samt Østsydøstgrænsen ind mod Velling Sogn, er kunstig og dannes af et stort opkastet Dige.

Dette gamle interessante Dige er paa sine Steder saa bredt, at man kan køre med Heste og Vogne oven paa det. Ved Grunden kan det være 6—8 m bredt og foroven henved 2 m, mens Højden gennemsnitlig er 1—2 m. Sikkert har det endda været højere, for de fleste Steder, især paa Østsiden, er den paa Ringkjøbing-Siden værende Grøft Tid ef-

ter anden blevet jævnet med Fyld fra Diget. Paa Rindum- og Velling-Siden er ikke Spor af Grøft, hvoraf det kan synes, at Diget kun er opkastet af Jord fra Ringkjøbings Agre. Grøften har tilsyneladende aldrig været saa dyb, saa maaske er meget af Diget ikke dannet ved Opkastning, men snarere ved Tilkørsel af Jord fra de tilstødende Agre. Herpaa tyder ogsaa, at Diget mest bestaar af ren sort Muldjord og kun af lidt lyst Sand. Diget begynder ved »Fasersled«, det Sted, hvor den gamle nu paa Rindumsiden nedlagte Vej fra Bymarken gik til Rindum Kirke, og det ender ved Fjorden ved de »sorte Banker« og har en Længde paa godt og vel 2 km.

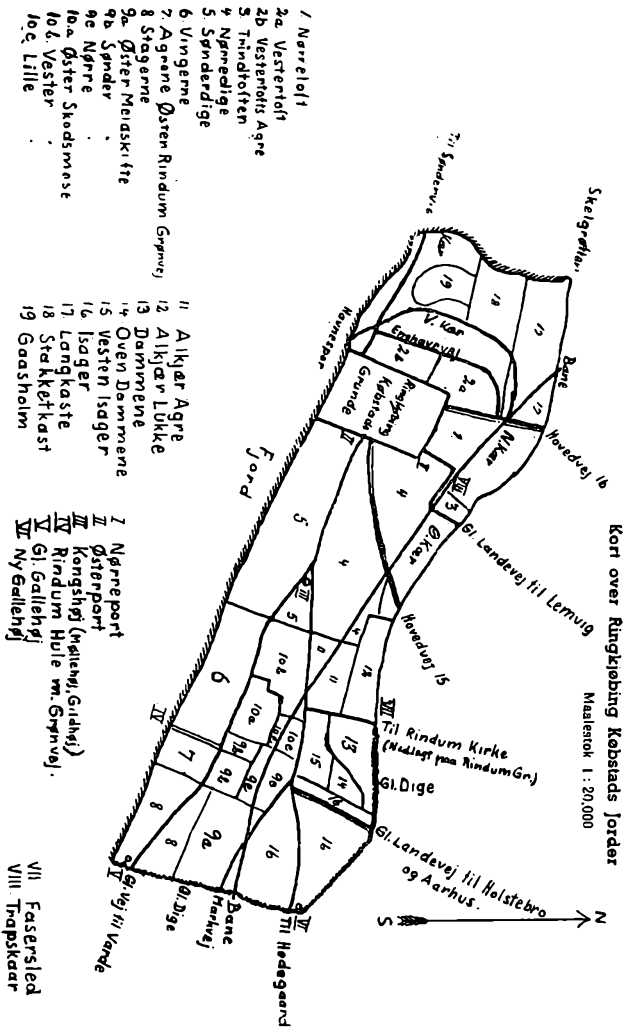
Hvornaar dette Dige er opført, vides ikke. Frost nævner det 1817 (Side 72), men uden at komme nærmere ind derpaa. Det har sikkert aldrig haft anden Betydning end som Sogneskel, og det er vel sandsynligt, at i hvert Fald en Begyndelse er gjort allerede paa det Tidspunkt, da Jorderne blev udskilt fra Rindum Sogn, men muligvis kan det i senere Tider være blevet udbedret og gjort større. Den gamle for nogle Aar siden afdøde Landmand Christian Bertelsen, Rindum, hvis Slagt i over 100 Aar har ejet Jord op til Diget, har fortalt Landmand A. Vejvad en Overlevering om, at Diget skulde være opført af svenske Krigsfanger. Dette Sagn kan godt være rigtigt, thi som tidligere fortalt var der under den store nordiske Krig 1709—20 gentagne Gange svenske Krigsfanger i Ringkjøbing. Ganske vist kan man ikke af Akterne se, hvad de har været beskæftiget med, saa noget bestemt kan ikke bevises; det udgives derfor kun som det er hørt for et Sagn; men svenske Krigsfanger har her altsaa været, og hvorfor skulde det

saa ikke som mange andre gamle Sagn rumme en Kerne af Sandhed.*)

I 1680-erne blev der foretaget en stor og gennemgribende Opmaaling af Jorderne overalt i Danmark. Det er Matrikelen fra 1688. Allerede i 1683 ser det ud til at have været i Orden for Ringkjøbing Købstads Jorder. Der findes nemlig fra dette Aar en Markbog, hvor de gamle Marknavne er anført, hvor mange Agre hver Mark har, Agrenes Størrelse og Skyldsætning, samt Ejerens eller Brugers Navn. Igennem det 18. Aarhundrede er der bevaret 6—7 Markbøger, og fra 1803 findes et glimrende Kort, udarbejdet af kongelig Landinspektør Wesenberg, af hvilket man kan se, at der ikke er sket nogen Forandring med Marknavnene eller Agrenes Antal siden 1683. Der har været 40—50 Lodsejere af Byens Jorder det 17. og 18. Aarhundrede igennem, men deres Jordtilliggende har været meget uens i Størrelse, og som andre Steder i Landet paa den Tid havde de deres Agre meget spredt, en eller flere i hver Mark.

Ved at sammenholde de gamle Markbøger og Kortet fra 1803 kan man med absolut Nøjagtighed angive de gamle Markers Beliggenhed. Paa hystaaende Kort, (der er udarbejdet af Lærer J. K. Christensen), er de gamle Veje indtegnede; for bedre at kunne orientere sig er ogsaa nogle ny Veje og Banen ansat, saaledes at det for de fleste

*) Hjemmelsmanden til Meddelelsen hævder bestemt, at der var Tale om svenske Krigsfanger. Ellers kunde der maaske i Tidens Løb være sket en Forveksling med engelske Fanger. I Sommeren 1808 var der nemlig en engelsk Krigsfangelejr i Ringkjøbing. derom senere.

vil være let at følge Fremstillingen paa Grundlag af Kortet og dets Angivelser. Samtidig gives en Forklaring paa de gamle Mark- og Stednavne, hvoraf de fleste er langt ældre end 1683 og fører utvivlsomt helt tilbage i Middelalderen eller i hvert Fald til Tiden, da Jorderne er udskiftet fra Rindum. Som andre gamle Stednavne refererer de fleste til Naturforhold og Plantevækst i ældre Tid, og de er absolut logiske i deres Oprindelse, selv om det i Dag kan synes ikke helt at passe til Omgivelserne. En Del af de gamle Marknavne er endnu i Live blandt Jordbrugerne paa Bymarken. Som allerede nævnt er Grænserne mellem Købstadgrund og Markjord i store Træk de fire Gader, der bærer Navn efter Verdenshjørnerne.

Vi vender os først mod Nord. Terrænet fra Nørregade til det nuværende Baneareal har Navnet »Nørretofte« (1). Navnet følger af sig selv, og den bestod af 22 Agre. Senere benævntes dette Areal ved Husteds Toft efter Ejeren Chr. Husted, og den efter ham opkaldte Vej gaar midt gennem Toften fra Øst til Vest. Jorderne Vest for Nørretoften har det lige saa logiske Navn »Vestertoften« (2a). Det er Stykket fra Nygade (udenfor »Nørrehus«) til Enghavevej, altsaa bl. a. Kirkegaardens og Skolens Arealer. Vestertoften opgives til 26 Agre. Sønden for denne Toft laa Vestertofts Agre (2b), dog kun 7 Stk., d. v. s. omtrent hvor den gamle Markedsplads og Grundene omkring Torvegade ligger. Ifl. Frost (Side 70) var en Del af disse Jorder Vesten for Byen, 15 Tdr. Ld. ialt, Fællesjord, det vi sige et Lukke beregnet til Løsdrift i Fællesskab. (Efter Frost var dette Stykke bestemt til Faar og Gæs).

De smalle lavere liggende Arealer paa det nu-

værende Banegaardsterræn og Norden og Østen derfor over til Skelgrøften bærer ikke noget særligt Navn ud over Kærene, Nørre og Øster Kæret. En Undtagelse er dog Trindtoften (3), et Navn, der endnu er levende blandt de gamle. Toften laa lige Vest for den gamle Lemviglandevej. Paa Kortet ser den ud til nærmest at være firkantet, men trods dette bærer den altsaa Navnet den trinde eller runde Toft. Nørre og Østerkærs Beliggenhed og Udstrækning fremgaar tydeligt af en Auktionsforretning fra 1789, i hvilken det hedder: »Øster og Nørre Kær strækker sig fra Alkjær Lukke til Langkasten*) i Længden, og Bredden fra Skelgroven mellem Ringkjøbing og Rinduum til Nørre Markdige«.

Størsteparten af Bymarkerne laa dog Øst for Byen. Lige udenfor Byporten, Østerport, laa de to store Marker Nørredige (4) og Sønderdige (5), der strakte sig lige fra Byen og til et Stykke paa den anden Side Kongshøjvej. Grænsen mellem de to Marker indbyrdes var den gamle Konge- og Hærvej (nuværende Vellingvej). Betegnelsen Nørre- og Sønderdige for Markerne hentyder til, at Jorderne laa op til Nørrediget og Sønderdiget. Del førstnævnte laa langs med den nuværende Jernbanevej og har været et Dige ud mod de Nord for lavere liggende Kærstrækninger, og paa samme Maade har Sønderdiget paa de lavere Steder været et Værn ud mod Fjorden. Agrene gik i begge Marker Nord—Syd. Sønderdige havde ialt 105 Agre, og Nørredige 75, hvortil yderligere sluttede sig 35 længst mod Øst.

Udenfor Sønderdige laa Vingagre (6) eller

*) Paa Kortet fra Nr. 12 til Nr. 17.

blot Vingerne. (Grænsen mellem disse to Marker er omtrent ved Ole Bjerregaards Ejendom). Vingerne var paa 58 Nord—Syd løbende Agre. Navnet Vinger er et meget almindeligt forekommende Marknavn og er gerne en Betegnelse for en Mark, der ligger udenfor eller paa Fløjen af en større. Denne Forklaring passer ogsaa her, naar man ser paa det indhyrdes Forhold mellem Vingerne og Sønderdige.

Vingagrene gik til et Stykke forbi Enkefru Damgaard's Ejendom, og længere Øst paa laa en lille Mark paa 20 Agre, der blot betegnes ved Agrene, Østen Rindum Grønvej (7). Det er ikke her Marken, men mere Vejen, der har Interesse.

Nogle Steder i Markbøgerne betegnes den som »Rindum Hulvej«, og den har ført fra den gamle Aarhus Landevej (nuværende Bymarksvej) paa Isager Mark omtrent ved den gamle Kateketbolig, Aage Kristensens nuværende Ejendom, Syd paa ned til et lille Indhak i Skrænten ved Fjorden, der bærer Betegnelsen »Rindum Hule« (IV). Af denne Vej er Sporene forsvundet, men paa Kortet fra 1803 er den endnu afsat, ganske vist kun som en Markvej. Nord for Kongevejen (Vellingvej) hedder den »Rindum Hulvej«, Syd for »Rindum Grønvej«. Vi staar sikkert her overfor en ældgammel Vej, maaske Rindumboernes Vej til Havet*) (efter Sand, Tang, m. m.), efter at Rindum Sogn var lukket ude fra Havet. Navnet »Rindum Hule« er utvivlsomt Betegnelsen for en gammel

*) Denne Antagelse er rigtig. I nogle Papirer, der senere er gennemgaaet, oplyses det, at Vejen blev nedlagt af Ringkjøbing Lodsejerne i 1792, men Rindumboerne protesterede længe mod, at deres »gamle Tangvej« blev sløjft.

Sandgrav, hvoraf der endnu er Spor i Terrænet.

Den sydøstligste Mark bærer Navnet »Stagerne« (8), der bestaar af 46 nord- og sydgaående Agre, men i Modsætning til de tidligere nævnte Marker, skærer Stagernes Agre Kongevejen og er altsaa noget længere end de andre. Som Marken ved Nørrediget har faaet Navn af dette, betyder »Stagerne« blot Marken ved Stagerne. Men hvad er det for Stager, der er Tale om? Ja, maaske har der som i Dag staaet Bundgarns- og Fortøjningspæle nedenfor Skrænten ved de sorte Bakker. Maaske er det mere uhyggelige Pæle, nemlig Stage og Galge, idet Skrænten ved Sogneskallet ogsaa bærer Navnet »Gamle Galgehøj« (V), hvilket hentyder til et gammelt Rettersted (herom mere senere).

Jorderne i den østligste Del af Bymarken ind mod Heboft, der i 1683 betegnes som Hede, hedder »Meldskiftet«; der er baade et Øster Meldskifte (9a) paa 40 Agre, Sønder Meldskifte (9b) paa 28 Agre og Nørre Meldskifte (9c) paa 32 Agre, alle løbende Nord—Syd. Disse Navne er ogsaa lette at tolke, idet de blot betyder Mellemskifter, Markerne mellem Bymarkens nordligste og sydligste Arealer.

Vest for Meldskiftet i Gaflen mellem de to gamle Landeveje til Varde og Aarhus (Velling- og Bymarksvejen) ligger Marken Skodsmose, der ogsaa staves Schorsmose. Som Meldskiftet bestaar den af 3 Stykker, nemlig Øster Skodsmose (10a), Vester Skodsmose (10b) og Lille Skodsmose (10c). Agrene i denne Mark løber i Modsætning til de tidligere i Øst—Vest. Navnet Skodsmose hører til de lidt vanskeligere at tyde. Stednavneudvalget oplyser, at Navnet Skod eller Schorsmose maaske kommer af

Ordet Skud, gammeldansk skot, der bruges om et Fremspring i Terrænet. Dette synes dog ikke at passe saa godt paa Omgivelserne, men saa vidt vides, kan Stavelsen Skod ogsaa betyde Skov og Skodsmose altsaa blot være det samme som Skovmose, hvilket ogsaa synes at passe bedre. Terrænet er stadig lavtliggende, om end der ikke nu er Tale om Mose, men engang i fordums Tid kan Arealet udmærket have ligget hen som træbevokset Mose.

Vi har nu de nordligste Jorder tilbage ind mod Rindum Skel. Øst for Nørredige Marken ligger Alkjær Agre (11), en lille Mark paa kun 23 Øst-Vest løbende Agre. Dens nøjagtige Beliggenhed er paa begge Sider Banen ud til det gamle Vogterhus, hvorfra der jo nu er anlagt en nyere Vej langs Banen ind til Herningvej. Navnet Alkjær er heller ikke saa let at tyde, idet Al kan betyde meget. Stednavneudvalget mener imidlertid, at Al i Forbindelse med Kjær refererer til Elletræet, saaledes at Alkjær kort og godt er det samme som Ellekjæret, hvilken Forklaring godt kan passe paa Forholdene.

Al skal ogsaa kunne betyde Rende, og da vi har den gamle Skelgrøft løbende langs med Alkjær Lukke, kan Navnet maaske ogsaa tydes som Kæret ved den gamle Rende.

Nord for Alkjær Agre har vi det heldigvis stadig brugte klangfulde Navn Alkjær Lukke (12). De gamle Markbøger viser, at dette Navn har været i Brug adskillige Hundrede Aar. Som Arealet i en Del af Vestertoften var det fælles indhegnet Jord, et Lukke. I 1866 begyndte man her i den vestlige Del paa Initiativ af Apoteker Heiberg at beplante Arealet, og de største Ege, Bøge og Asketræer er

saaledes ca. 75 Aar gamle. Alkjær Lukke er gentagne Gange blevet udvidet, saaledes ogsaa over Skelgrøften ind i Rindum Sogn og sidst for 8—9 Aar siden ved den ganske udmærkede Omdannelse af den gamle Sandgrav til det nuværende smukke Anlæg med Kanaler. Alkjær Lukkes gamle Jorder strækker sig videre mod Øst lige til Markvejen, der tidligere førte til Rindum Kirke. Ogsaa den ubeplantede Del er stadig offentlig Jord, Byens Ejendom.

Øst for den lige nævnte Vej til Rindum Kirke ligger en Eng paa et Par Tønder Land, der for nylig er frasolgt Byen. Paa Kortet fra 1803 er en Del af dette Omraade angivet at være Vand og bar Navnet Dammene (13). Nord-Nordøst for Dammene laa en Mark paa 25 Øst-Vest førende Agre, der har det let forklarlige Navn «Ofvenfor Dammene», og endelig har vi den nordligste Del, den højst beliggende Isager Mark (16), der bestaar af 70 Nord-Syd løbende Agre fra Diget ved Rindum Skel til Markvejen til Hehøtoft. En lille Mark paa 17 Øst-Vest førende Agre bærer Navnet »Vesten Isager Mark« (15); den ligger Syd for Dammene og naar mod Vest til Vejen til Rindum Kirke og mod Syd til den gamle Holstebro--Aarhus Landevej (nuværende Bymarksvej). Isager betyder utvivlsomt Egsagre og hentyder altsaa ogsaa til fordums Skov.

Til sidst skal nævnes Byens Engstrækninger længst mod Vest. Her forekommer mod Nord ind til Skelgrøften »Langkast« (17) og sydligere »Stakketkast« (18). Kast betyder et indhegnet eller snarere et indgrøftet Areal, og Navnene er dermed lette at forklare, den lange og den korte (stakket) Inddigning. Syd for Stakketkast, men dog Nord for

Vejen til Holmsland findes »Gaasholm« (19), der i Dag benævnes »Frødammene«. Navnet Gaasholm følger jo ogsaa af sig selv, og det synes altsaa, at Vildgæssene i gamle Dage har haft nærmere Standplads ved Byen end Tilfældet er nu om Stunder. Ogsaa Engarealerne er paa del gamle Kort delt i mange lange Parceller, betydelig flere end i Dag, hvor Sammenkøb og Mageskifte har fundet Sted.

Omraadet lige Vest for Enghavevej-Kolonihaverne, Markedspladsen og Skolens ny Sportsplads bærer del endnu brugte Navn »Vesterkæret«. Ifl. den tidligere nævnte Auktionsforretning fra 1789 strakte Vesterkæret sig »fra Langkasten til Gaasholm og Strandsbjerg«, d. v. s. i store Træk Arealerne mellem Havnesporet og Enghavevej. Angaaende Strandsbjergene hedder del fra samme Tid, at de er Byens Jord, og at de ligger baade Østen og Vesten for Byen. Om Strandsbjergene Østen for Byen siges det, at »de strækker sig lige til Gl. Galgehøj*) og ligger mellem Sønder Markdige og Fjorden«.

Muligvis har nogle af de enkelte Agre haft særlige Navne, men saa vidt vides er kun bevaret et eneste, nemlig Kronager tidligere tilhørende Kirken, beliggende i Marken »Nørredige«, omtrent hvor Enighedsvej nu gaar (se Frost Side 90). Kirken i Ringkjøbing har iøvrigt ejet ikke saa faa Agre paa Bymarken; i 1817 saaledes 11 Stk., i Dag ejer den vist kun 3—4 Stk. Disse Agre var legeret til Kirken i Reglen af ret velhavende Borgere, f. Eks. for at faa Gravplads i Kirken. Det kan i denne Forbindelse ligeledes nævnes, at Thorsted

*) Nr. V paa Kortet; om denne Høj fortælles senere.

Kirke i flere Hundrede Aar har ejet og stadig ejer et Par lange smalle Agre ude mod Øst i Bymarken.

Om disse to Agre oplyser Lærer Kaae, Kronheden, at det af Thorsted Kirkes Regnskabsbog for 1646—1653 fremgaar, at disse to Agre er skænket til Kirken af Jens Christensen Bundesgaard i Thorsted engang i ovennævnte Tidsrum. Hvorledes en Gaardejer i Thorsted har faaet disse to smalle Agre paa Ringkjøbing Bymark vides ikke, men det kan jo være sket ved Arv. I Gavebrevet nævnes, at Agrene er foræret til Thorsted Kirke til »evig Tid, formedelst dennes ringe Indkomsters Skyld, og efterdi Vin og Brød ikke kan holdes af en Eng i Nørre Kær, som dertil er funderet, skal til dets Hjælp og Forbedring aarligen gives af formeldte tvende Agre til bemeldte Thorsted Kirke 6 Potter godt Messevin«. Agrene var ved denne Tid, altsaa omkring 1650, udlejet til Las Jensen Torbøll i Ringkjøbing, og deres Form og Beliggenhed beskrives nøjagtigt. Om den ene hedder det saaledes, at den ligger »Sønden for Ny Gallerhøj, østerst i Meldfalds Skifte, kaldes Blees Jord, er bred i Sønder Ende og smal i Nørre Ende. Og findes en stor Møllesten i Sønder paa dens Forager«. Vel er Møllestenen nu borte, men ellers har der hersket en god Markfred paa dette Sted, thi trods de 300 Aar, der er gaaet, har Ageren i Dag nøjagtig samme Form som dengang — ca. 10 m bred i Syd, men kun 7 m i Nord, saa den er aldrig pløjet for nær.

Paa lidt yngre Kort fra 1820'erne og senere er flere Arealer læt paa Byen betegnet ved Toft, saaledes Cohns Toft, Vorgods Toft o. a., men dette er ikke gamle Stednavne, kun Betegnelse for, hvem der engang ejede disse Jordstykker. Flere af disse gamle Toftnavne har dog holdt sig gennem Aarene,

f. Eks. den tidligere nævnte Husteds Toft Nord for den gamle By. Efterhaanden som Arealerne er blevet bebygget, er Navnene for det meste gaaet af Brug, og da de som sagt heller ikke er de oprindelige gamle Stednavne, har de ikke saa megen Interesse.

Endnu skal omtales nogle enkelte Stednavne, samt Højnavnene. Den bedste Kilde m. H. t. disse Navne er det ældste Dokument, der findes ang. Byens Jorder, en Fortegnelse over Bvmarkens Ejere fra 1664. Dette Skrift er altsaa ca 20 Aar ældre end Markbøgerne efter Matrikelen af 1683. Alle de gamle lige foran omtalte Marknavne findes ogsaa i dette Dokument, samt enkelte Sted og Højnavne, som ikke forekommer i de senere Markbøger.

Paa Marken »Nørredige« omtales »Trappen«, uden at det dog er muligt at stedfæste Navnet nærmere. Højest sandsynligt er det dog det senere benævnte »Trapskaar« (VIII), det Sted, hvor den ældgamle fornylig nedlagte Kirkesti til Rindum udmunder i Jernbanevej. Ved Hjælp af nu afdøde Folk har Redaktør Vilh. Nielsen stedfæstet og forklaret Navnet. »Skaar« er en Aabning eller Gennemgravning af et Dige — her det gamle Nørredige — og for lettere at komme ned paa Vejen er der lavet et Par provisoriske Trappetrin, der altsaa har givet Anledning til Navnet »Trappeskaar«. Navnet forekommer bl. a. i en Vejsag fra 1789.

Ligeledes nævnes paa »Nørredige« Marken »Steenen«, den graa Steen eller »Steenshøj«, men nærmere Stedfæstning kan ikke foretages; rimeligvis er der Tale om en større Natursten, som dog kan være sprængt og fjernet for mange Aar siden.

Det tidligere nævnte og endnu brugte Navn »Fasersled« (VII) kan vanskeligt forklares. Stedet lig-

ger paa Bygrænsen, hvorfra der forhen førte en Vej til Rindum Kirke, men paa Rindumsiden over til Herningvej er Vejstykket nu nedlagt. Navnet forekommer bl. a. i et Aktstykke frø 1750 og staves da »Fashesled«. I en senere Vejsag fra 1793 fremgaar det, at der skal lægges en Bro over Grøften og indsættes et Led i Diget. M. H. t. Ordet »Faser« udtaler Stednavneudvalget, at den ældre Skrivemaade Fashesled kunde tyde paa, at der foreligger en S sammensætning paa - h e d e. Forleddet Faser uklart; som en Mulighed kan dog nævnes, at det kunde være Genitiv af Mandsnavnet gammel-dansk F a t h i r »Fader«, ligesom i Stednavnet Fastrup. »Fasersled« skulde saaledes maaske kunne forklares som Leddet ved »Fars Hede«.

Af Højnavne findes 10 paa Ringkjøbing Bymark, nemlig Kappelhøj, Kongshøj, Møllehøj, Gildhøj (III), Gl. Gallehøj (V), Ny Gallehøj (VI), Bauenshøj, Alkjærhøj, Huashøj samt den tidligere nævnte Steenshøj. Kappelhøj omtales kun i et Videbrev fra 1611 (nævnt hos Frost S. 22), hvor der staar om Vejen fra Kappelhøj til lille Skodsmose, hvilket formodentlig vil sige den østgaaende Landevej eller nuværende Bymarksvej, hvorefter Kappelhøj — Kappel afledt af Kapel — formentlig maa have ligget i Nærheden af den nuværende Kongshøjgaard.

Navnene Bauenshøj, Alkjær Høj, Huashøj og Steenshøj omtales kun i Dokumentet fra 1664 og findes ikke i de senere Markbøger. Den nøjagtige Stedfæstning for disse Høje lader sig ikke gøre, hverken gennem Omtalen i Arkivmaterialet eller gennem Spor i Terrænet. Bauenshøj ligger paa Isager Mark; der nævnes »Agre op til Bauenshøj«, »Agre Østen eller Vesten for Bauenshøj« Sandsynligheden taler dog for, at Højen har ligget paa den høje-

ste Del af Isager Mark. Navnet refererer jo utvivlsomt til Bavn, og denne var altid anbragt højt, saa det kunde ses vidt og bredt, naar »Bavnen lyste«. Alkjær Høj laa et Sted paa Alkjær, Steenshøj som nævnt paa Nørredige Marken og Huashøj i Sønderdige Marken. Navnet Huashøj skal betyde den spidse Høj (Se Hards. Aarb. 1928 S. 180).

Gallehøjene, Møllehøj og Kongenshøj nævnes ligeledes i Skriftet fra 1664, men Kongenshøj og Gl. Galgehøj udgaar af Markbøgerne efter 1683. Kongenshøj er den eneste, som kan nøjagtig stedfæstes gennem Beskrivelsen i Dokumentet, idet der tales om nogle Agre, der ligger »hinsides Kongenshøj i Vejskillingen«. Denne Høj faar iøvrigt en længere Omtale i en Præsteindberetning fra 1638, i hvilken det hedder:

»Antikviteter ere ikke for Haanden uden en Høj, som ligger ved en pas 2 stadia udi Sydøst fra Byen og kaldes Kongenshøj, synes at være gjort med Haanden og er kuglerund. Lidet derfra ligger en Vejrmølle. Dens Omkreds er 88 Skridt, Højde 26 Alen, er grøn og med Græs bevokset og støder Agrene ind derpaa fra alle Sider, haver endnu den samme Form, som den har haft fra Arilds Tid og ingen Lyng, som findes nær derhos, alene haver der tilforn været et Dige og vel disponeret maceries*) omkring, som nu mesten Del Tid efter anden er opløjet og bortført. Jeg kan mig ingenlunde imaginere noget synderligt der at være forefalden med de gamle danske Kongers Kroning, hvorom Hr. Kanslerens Brev lyder, men ellers kan vel være muligt at en fornemme Herre der kan være begravet i fordom, hvorom dog ingen har noget grundigt at berette.«

Navnet Kongshøj kan iøvrigt føre Tanken hen

*) Gærde, Hegn.

paa Tingsted, hvorfra Kongen i gamle Dage paa sin Rejse omkring i Landet dømte og gjorde Ret og Skel.

Hvad Møllehøj angaar, da fremgaar det af Papirerne fra 1664, at den ligger mod Øst i Sønderdige Marken, altsaa i Nærheden af Kongenshøj. Navnet hentyder maaske til Mølle, og Kilden hertil er saa jo lige nævnt i foranstaaende Præsteindberetning i Sætningen: »lidet derfraa ligger en Vejrmølle«. Hos Pontoppidan fra 1769 staar »Og paa en Høj Østen for Byen skal før have staaet en Vejrmølle«. Udtrykket »skal have staaet« er dog noget vagt; det er sikkert den ældste Kilde, der er den sande, og efter den har Møllen ikke staaet paa en Høj, men ved en Høj, dog saa tæt paa, at Navnet Møllehøj er faldet naturligt. »Møllehøj« staves i de gamle Markbøger ofte som blot Mølhøj, et Højnavn, der ikke er ualmindeligt, og som betyder »den store Høj«, saa maaske er det usikkert, at Navnet refererer til Mølle.

Som nævnt forsvinder Navnet Kongenshøj af Markbøgerne efter den ny Matrikels Indførelse i 1683, hvorimod Møllehøjnavnet forekommer endda meget ofte, men i nogle Vejakter fra 1787 er Møllehøj anbragt paa Kongshøjs Plads, nemlig i Gaflen, hvor de to Veje, nuværende Vellingvej og Bymarksvej, støder sammen (altsaa det samme Sted, som kaldes »Vejskillingen« i Dokumentet fra 1664) lige bag Overportør Rasmussens Hus, paa hvilket Sted ogsaa Overleveringen placerer den gamle Øst for Byen liggende Høj.

Navnet Kongenshøj optræder dog ogsaa i Ny og Næ i Vejsager fra disse Aar, saaledes 1788 og 1796, og der er da overvejende Sandsynlighed for, at Navnene Møllehøj og Kongenshøj benyttes i Flæng

om den samme Høj. Ja, i disse Aar synes den endog at have et tredje Navn, nemlig »Gildhøj«. Igennem en vedlagt Skitse fra de nævnte Vejakter fra 1787 (hvorom senere) fremgaar det med absolut Tydelighed, at Gildhøj er identisk med Møllehøj.

Gildhøj betyder kort og godt Gildehøj og refererer enten til gamle Offerfester eller vel snarere til gamle Folkegilder, Pinsefester og lignende. Saa vel som Kappelhøj og Møllehøj er Navnet Gildhøj nu gaaet af Brug, dog har Cl. Clausen, Bymarken, fortalt, at han kan huske fra en enkelt Lejlighed i sin Drengetid for ca. 50 Aar siden, at hans Fader og nogle ældre Mænd talte om Gildhøj, og han forstod saa meget, at nævnte Høj laa paa det Terræn, der her har været Tale om. Derimod er Navnet Kongenshøj jo stadig levende, skønt selve Højen forlængst er borte.

Af det foregaaende kan det ses, at der er nogen Sandsynlighed for, at Navnene Kongshøj, Møllehøj, og maaske Huashøj, Kappelhøj og Gildhøj alle kan være Navne paa den samme Høj; men afvise Muligheden for, at der har været to eller flere Høje, kan man ikke. En stedkendt Mand, Thorbøl Christensen, har meddelt, at han i sine Drengaar mener at kunne huske Spor af en Høj, omtrent hvor Skydebanen ligger, altsaa kun 10—20 m fra Kongshøjs Beliggenhed, og for denne Mulighed taler den Kendsgerning, at Høje ofte optræder parvis eller gruppevis. Der kan dog næppe skaffes fuld Klarhed over dette Forhold i Dag.

Paa Billedet af Ringkjøbing i Pontoppidans Danske Atlas fra 1769 ser man den pragtfulde gamle Høj ligge Østen for Byen, men desværre er den jo senere fuldstændig blevet sløffet, sandsynligvis engang i første Halvdel af det 19. Aarhundrede. Mu-

seumsforst. Klokker har fortalt, at den endnu i 1860'erne viste sig som en tydelig Hævning i Jordsmonnet, saaledes som Tilfældet er ved de fleste gamle sløjfede Høje, men ogsaa denne svage Rest er totalt forsvundet, idet Kommunen senere paa dette Sted har gravet Grus, saaledes at Stedet i Dag ikke viser sig som en Høj, men som et Hul. I de gamle omtalte Vejpapirer fra 1787 nævnes, at Vejen henimod Isager Mark trænger til mange Tusinde Læs Opfyldning, som »ei i Nærheden er at faa«. Maaske — jeg maa udtrykkelig sige maaske — har en klog Mand opdaget, at de Tusinde Læs dog kun var en lille Kilometer borte, saaledes at Ringkjøbings aartusindgamle Vartegn er endt som Fyld paa plørede og ufremkommelige Veje.

Hvad endelig Gallehøj- eller Galgehøjnavnene angaar, da kan disses Pladser med Sikkerhed fastlægges gennem Vejakterne fra 1787.

Gl. Galgehøj ligger i Bymarkens sydøstlige Hjørne (ved de »sorte Bakker«) og ny Galgehøj i det nordøstligste Hjørne. Ingen af Stederne er egentlige Høje, dog kan Skrænterne ved Gamle Galgehøj godt, set fra Fjorden, tage sig ud som en Høj, derimod er Ny Galgehøj nærmest lavt liggende, og Folk paa Bymarken kalder den da heller ikke for Galgehøjen, men Galgepladsen, hvilket Navn stadig er levende, hvorimod Gl. Galgehøj-Navnet forlængst er gaaet af Brug.

Om disse to Navne kan gives følgende Sandsynlighedsforklaring:

Retterstedet eller Galgehøjen, hvor Selvmordere ogsaa blev begravet, laa undertiden ved Sogneskel. I Middelalderen, før Ringkjøbing blev udskilt fra Rindum som særligt Sogn, har det da været naturligt, at de høje Skrænter, hvor Velling og Rindum

Sogne stødte sammen, blev udset til denne Egn Rettersted, men da Ringkjøbing saa er fremstaaet som et særligt Sogn, er Retterstedet blevet flyttet til det Hjørne, hvor de tre Sogne Ringkjøbing, Rindum og Velling stødte sammen, og Navnene Ny Galgehøj og Gamle Galgehøj er opstaaet, og det sidste har altsaa holdt sig i Live i hvert Fald til Tiden omkring Aar 1800, ca. 400 Aar efter, at Pladsen sidst var blevet brugt som Rettersted.

I denne Forbindelse skal fortælles om Galgepladsens sidste Offer, en kontrolleret Overlevering, der er meddelt af Skræddermester Tang-Pedersen, Rindum.

En Nat i Efteraaret 1846 dræbte en Snedker i Mellemgade sin Kone med Øksehug, hvorefter Morderen, formodentlig af Frygt for den ventede Straf, druknede sig i en Spand Vand, ved hvilken han blev fundet liggende paa Knæene. Manden havde Hang til Drik og havde ofte vist sig opfarende og urimelig, hvorimod Konen skildres som flittig og arbejdsom. Som Morder og Selvmorder kunde Snedkeren ikke begraves i indviet Jord. Hans larvelige Kiste blev da sat paa en gammel Vogn, og forspændt med Stude blev han udkørt paa Galgepladsen. Følget bestod kun af nogle store Dreng, der af det offentlige var lejet til som en sidste Haan mod Morderen at kaste Sten paa Kisten. Blandt disse Dreng var forlængst afdøde Sadelmager Petersen, der har omtalt det til Tang-Pedersen. Udaaden vakte stor Opsigt og Uro, saa stor, at der opstod Spøgelsehistorier. Mordvaabnet, Øksen, var blevet bragt ud til Amtmanden paa Rindumgaard, men snart hed det sig, at Morderen hver Nat kom Kl. 12 og tog Mordvaabnet i sin Haand, og da disse Historier kom Amtmanden for

Øre, skal han omsider have ladet Øksen nedgrave paa Galgepladsen, hvorefter Freden atter kom over Rindumgaard. Den 70-aarige Hans Chr. Rindom, hvis Ejendom ligger ca. 200 m fra Galgepladsen, har efter sin Svigermoder, der var 14 Aar, da Ugerningen fandt Sted, fortalt, hvilken Uhygge, der bredte sig over Egnen derude og især paa deres Ejendom, som dengang var den eneste i Nærheden af Pladsen. I mange Aar gik Beboerne i hvert Fald efter Mørkets Frembrud langt uden om Galgepladsen. Senere har H. C. Rindum gravet Grus paa Pladsen, men da han, efter sin Svigermoders Opgivelse, nøjagtig vidste, hvor Morderen var gravet ned, standsede han Arbejdet, da han kom i Nærheden af selve Graven for ikke unødigt at forstyrre Gravfreden, unægtelig en smukkere Tankegang end den, der raadede, da Staklen blev udkørt fra Ringkjøbing. Efter Rindoms Fortælling skal ogsaa en Kvinde, muligvis en Selvmorder, ligge begravet derude, men derom kan intet nærmere oplyses.

Om Landbrugets Beskaffenhed paa Bymarken. Husdyrhold m. v., har man to gode Beskrivelser, nemlig fra 1744 og 1817. Den første Skildning fra 1744 er fra de saakaldte »Jessenske Relationer«, Indberetninger fra lokale Myndigheder beregnet paa en Danmarksbeskrivelse, der imidlertid aldrig udkom. Disse Relationer er for Ringkjøbings Vedkommende ret udførlige (se Hards. Aarvog 1919) og tilsyneladende langt mere værdifuld end den ca. 20 Aar senere Omtale i Pontoppidans Danske Atlas.

Ang. Bymarksforhold beretter Relationerne følgende:

Byens Mark er Indvaanernes Ejendom, bestaa-

ende af Agerland og lidet Engbund, jævn og slet, foruden Bjerger og Klipper, tilsammen Hartkorn efter den ny Matricul 58 Td. 1 Skp. og 2 Alb. Til Byen eller paa 10 a 20 Mile der omkring er ingen Skov. Den største Del af Agerjorden og fornemmelig det, som ligger næst Byen, er godt til al Slags Kornsaed, saasom Rug, Byg, Havre, Ærter og Vaarrug, men det, som ligger længere fra Byen, er ikke saa tjenlig uden til Rugsæd, saasom samme er skarp og sandig, hvorfor og en Del deraf, omtrent 2 Rebs Jord*) i sidste Krigstider**), formedelst de der af gaaende Skatter af Ejerne er forladt og nu ligger øde og i Hede. Men da de allerfleste af Indvaanerne have stor Mangel og Trang for Markjorder, siden det nu snart er det eneste, de har at leve af, saa tvivles om, at samme øde Jord kunde være Umagen værd at bringe under Avlingsdrift i Henseende til Kostbarheden med Gjødningens Udførsel saa langt fra Byen og den deraf store gaaende Jordskyld og Tiende, som i gammel Tid paa Skæppen er accorderet, thi ellers var det ufejlbar for lang Tid siden prøvet af de trængende Indvaanere.

Af særdeles Jorder findes her ingen, ikke heller Flyesand eller Sandflugt her paa Marken.

Her paa Byens Mark vokser alene Rug, Byg, Havre, Ærter og Vaarrug af god Mængde i frugtbar Aaringer og i Proportion af Udsæden, men det kan ikke til Tiendedelen forslaa til Indvaanernes Underholdning.

Her er ganske faa og snart ingen Frugttræer thi formedelst den stærke Vest- og Nordvestvind, som mest blæser her, bliver Træerne fordærvet, og den liden Frugt, som end derpaa kunde ventes, bliver gemenlig, naar de staar i Blomster, af Havsus beskadiget, hvilket har betaget Indvaanerne Lysten at beflitte sig derpaa.

Her i Byen findes ingen, som med Rette kan kaldes Bihauger. Vel kan nogle faa af Indvaanerne have 2, 3 a 4 Bistokker i deres Hauger,

*) 2 Rebs Jord vistnok ca. 18 Td. Land.

**) Store nordiske Krig 1709—20.

men til liden Fordel, formedelst Vesterhavets Kuld i Vaaren eller Foraaret, naar de fornemmelig skulde søge deres Forfriskning i Marken, thi kan de ikke udkomme af Stokken eller Kuben, men maa dø af Mangel paa Ophold.

Her paa Marken eller Byens Grænser falder intel firføddet Vildt uden alene Harer, som fra andre Steder kan blive indjaget, men om For- og Efleraaret findes i Fjorden stor Mængde af de saakaldte Rojgiæs*) og Vildænder, og paa visse Tider om Aaret ses Vildgæs paa Træk, flyver frem og tilbage over Byen, lige saa Svaner om Vinteren, og undertiden ses og mange i Fjorden. Paa Marken er dog Agerhøns, Hjejler og Brokfugle.

Af skadelige Kreaturer saasom Ulve,**) Ræve og deslige er her ingen; uden de fra andet Sted bliver indjaget, ikke heller findes her mange Rovfugle, saasom Ørne, Høge, Ravne og Krager; thi da her ingen Skov er, finder de ingen Skjul. Af Rotter er her slet ingen, thi de kan ikke leve her paa Landet, men af Mus og andre Insekter (!) som Bremser, Fluer og Myg er mangfoldige. Snog og Hugorme ses her heller ingen af, men derimod i langvarig Tørke eller tør og hed Vejr findes her mange smaa skadelige Orme, som æder Løvene af Træerne, Bladene af Kaalene, ja undertiden gør stor Skade i Roden af Kornet som i Engene paa Græsset. Oldenborrer, som i Skovene æder Oldene (!) af Træerne tillige med Bladene deraf, findes ingen her.

De tamme Dyr eller Kreaturer, som Indvaanerne her lægger største Flid paa, er Køer og Faar, hvoraf de haver deres meste Ophold. Vel haver og nogle af de bedste Indvaanere og største Lodsejere nogle Heste og Stude, som de bruger til deres Avlings Fortsættelse og deres Foders Udtærelse, men dette Tal er ikkun lidet

*) Sikkert Rajgæs, d. v. s. Knortegæs.

***) Endnu paa denne Tid, 1744 og senere, var der Ulve i Vestjylland, saaledes i Hjortmosen mellem No og Ølstrup (se Hards. Aarb. 1907).

imod Køerne; thi det er en meget fattig Mand, som ikke have een Ko enten til Leje eller Eje.

Den anden Omtale af Bymarken er hos Frost fra Aaret 1817. Heri berettes bl. a.:

Jordbunden er i Særdeleshed tjenlig til Byg og Havresæd, dog avles ogsaa noget Rug, men kun lidet Hvede. Af Naturen er den sandig, men ved stærk Giødskning bleven sortmuldet. Denne Giødskning er for største Delen Aarsag til, at der især paa de Agre, som ligger Byen nærmest, avles Foder i største Overflødighed, men i Forhold derefter kun lidet Kerne. Græsningen paa Bymarken er i Særdeleshed til Juli Maanedes Begyndelse ganske fortræffelig. Neppe skal man paa nogen Købstadmark i Jylland, Horsens undtagen, finde den bedre. Indtræffer langvarig Tørke efter St. Hansdag, taber den sig efterhaanden. Kløver saas kun af faa, da den naturlige frivillig fremvokser. Del Hø, som avles paa de Agre, der udlægges til Hvile, kan vel ikke sammenlignes med det kraftfulde Mærskhø, som indhøstes fra Engene, men er dog af fortrinlig Godhed. I de høje Byen mest fraliggende Agre saa nogle Spergel (Gjer), som tilbereder Jorden meget vel til Rugsæd. Boghvede vil formedelst Havets Nærhed her kun sjældent lykkes. Af Kartofler lægges sjældent flere i Marken end til egen Fornødenhed. Tobaksplantning har været forsøgt under Krigen*) i omtrent 4 Td. Land. Det voksede meget frodigt, men Omkostningerne oversteg Fordelene, da Folk,, som forstod Behandlingsmaaden, særskilt maatte hentes fra Fredericia.

Byen har et almindeligt Hegn om alle Jorder imod de tilgrænsende Sogne, men Lodsejerne indbyrdes imellem sig ingen, da en almindelig Forening om Fred uden Hegn gør samme overflødig, saalænge denne, der er oprettet som et

*) Krigen med England 1807—14.

Videbrev af 1791 og konfirmeret af Stiftet, holdes i Kraft, hvilket er Byfogdens og Repræsentanternes Pligt at vaage over, som ogsaa derfor er Dommere uden Appel i alle Trætter om Hegn. Saa vel til Ordens Vedligeholdelse imellem Hyrdedrengene som og for at optage alle Kreaturer, der findes løse paa Byens Grund, er ansat en Markmand.

Ved at sammenholde de to Beretninger kan man se, at det Forfald, der havde været i Bymarken i første Halvdel af det 18 Aarhundrede, og hvorved Heden igen havde faaet Indpas, nu ikke alene er standset, men det øde Land er atter kommet under Plov. Dette er sikkert sket i Tiden henimod Aar 1800, der paa flere Maader maa betegnes som en Opgangsperiode. Paa Kortet fra 1803 kan det ogsaa ses, at der ikke mere findes uproduktiv Jord paa Bymarken.

Endnu ved Aar 1800, ja hele den første Halvdel af det 19. Aarh., var Ringkjøbings Bebyggelse i store Træk indenfor de tre tidligere nævnte Gader, der dannede Skel mellem Købstadjord og Bymark, selv om Byen saa smaat var begyndt at krybe udenfor sine gamle Grænser.

Det første Sted, hvor Bybebyggelsen har brudt disse gamle Rammer, er Østergades Forlængelse, det tidligere Damstræde, der gik fra den gamle Købmandsgaard, nu tilh. Aage Madsen, til Nørreport. Denne Bebyggelse er maaske lige saa gammel som den øvrige By, idet Grundene her ogsaa er gammel Købstadjord; paa Resens Kort over Ringkjøbing fra ca. 1675, det ældste Kort over Ringkjøbing, der findes, er denne Strækning fuldt udbygget. Umiddelbart efter Aar 1800 har Byen faaet to ny Udvidelser, den ene ved Fjorden paa Vester Strandsbjerg (Frost: Side 70) og den

anden Vestergades Forlængelse over Nørregade. I Aaret 1807 blev den ny Kirkegaard anlagt paa nogle Agre i Vestertoften, og omtrent med det samme er den ny Vej til Kirkegaarden, altsaa Forlængelsen af Vestergade, blevet bebygget. Paa et Kort over Ringkjøbing fra ca. 1820 er denne Strækning fuldt udbygget.

Samtidig var ogsaa Udflytningen af rene Landbrugsejendomme paa Byjorden saa smaat begyndt. De to første Ejendomme af den Slags er »Aldershvile« paa Vellingvej samt »Stagehus« (Frands Jensens Ejendom) paa Marken Stagerne, helt mod Øst.

Paa Billederne af Ringkjøbing fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede ses det nuværende »Aldershvile« som en stor Ejendom omgivet af Have med store Træer. Denne Ejendom er saaledes sikkert den første Udflyttergaard fra Ringkjøbing, og det er formentlig sket engang i Slutningen af det 18. Aarh. Der rejste sig ogsaa en Mølle ved Ejendommen, og i de forløbne 150 Aar stod paa det Sted en Mølle som Byens ny Vartegn lige til Aaret 1940, da den faldt for Nedrivning, noget, som vist alle i Dag er enige om aldrig burde være sket. En Overgang var der ogsaa Brændevinsbrænderi paa den ny Udflyttergaard ved den gamle Kongevej, ligesom Amtsstuen ogsaa en Tid skal have haft Sæde der.

Den anden Landbrugsejendom, »Stagehus«, er sandsynligvis opført ved Aar 1820 — det nøjagtige Aarstal kendes ikke. Det var Jens Harpøth, der opførte denne Ejendom. Ved Køb og Mageskifte havde denne driftige Mand samlet sig ca. 40 Td. Ld. i de østligste Marker (Om Jens Harpøth og hans Gaard se Hards. Aarb. 1913). Fra denne Gaard blev omkring 1870 udstykket følgende tre Ejendomme: J. K. Mortensens, P. Steiners og L. Jensens.

Henved en Snes Aar i Forvejen var opført en anden ren Landejendom paa Bymarken, nemlig Enkefru Mine Sørensens. Stedet bærer Navnet »Lybækhus«, men dette Navn skyldes en Mand og ikke et Mark- eller Stednavn. De øvrige Landbrugsejendomme paa Bymarken er alle af nyere Dato, de yngste kun 15—20 Aar gamle.

En gennemgribende Udskiftning af Bymarkens Jorder, hvorved Lodsejerne har faaet deres Jordtilliggende samlet, er aldrig bleven foretaget trods gentagne Forsøg, bl. a. for 100 Aar siden af den da over 80-aarige Jens Harpøth, men ved Sammenkøb og Mageskifte er der dog opnaaet en Del, saaledes at Landbrugsejendommene i Dag nogenlunde har deres Marker samlede eller dog kun spredt paa 2—3 ikke saa langt fra hinanden liggende Stykker. Ved disse Sammenkøb af Agre er Jordstykkerne blevet nogenlunde store, men alligevel er det paa sine Steder indviklet nok endnu, idet en Del til Dels ganske smalle Agre, f. Eks. tilhørende Byen og Kirken, skyder sig ind mellem Markerne. Imidlertid er saadanne Agre i Reglen lejet til de tilstødende Lodejere, saa Genen derved dog ikke er saa følelig.

Som paa Frosts Tid er der endnu ingen Hegn — eller i hvert Fald kun faa — mellem de enkelte Lodejeres Marker; dette klares med græsbevoksede Balke som smaa Skeldiger. Ved Sammenkøb af Agre er selvfølgelig mange af de smaa Skeldiger forsvundet, men der er dog endnu saa mange bevaret, at man ved Hjælp af disse i Terrænet kan afgøre, hvor Skellet mellem de foran nævnte gamle Marker har gaaet, idet de smaa Diger endnu næsten alle Steder følger de opgivne Agres Løberetning, Nord-Syd eller Øst-Vest.

Ifl. Traps Danmark 1. Udg. var der i Ringkjøbing i Aaret 1850 5 Jordbrugere, hvis Ejendom var paa 2—4 Td. Hartkorn, 6 havde 1—2 Td. Hartkorn og 61 under 1 Td. Hartkorn. Gennemsnitlig gaar der for Ringkjøbings Jord 9 Tdr. Ld. paa 1 Td. Hartkorn, og de største Ejendomme for knap 100 Aar siden har saaledes været paa henved 40 Tdr. Ld. I Dag er der ingen Ejendomme, der naar den Størrelse. De større Ejendomme er blevet udstykket, saaledes som omtalte »Stagehus« og »Aldershvile«. Den almindeligste Størrelse for Tiden paa de rene Landbrugsejendomme er fra 8—16 Tdr. Ld. (Engarealer udenfor Ringkjøbing Sogn fraregnet).

Selvfølgelig har Ringkjøbing Købstads Markjorder i det sidste Aarhundrede været underkastet de samme Forbedringer som al anden dansk Jord i dette Tidsrum. Saaledes er der blevet drænet og merglet, og med Besætningers Vækst og Kunstgødningens Indførelse er Jorden i større Gødningskraft end nogen Sinde før. Rug, Havre og Byg er endnu som i 1744 og 1817 de vigtigste Kørnsorter, men Hvede kan dog ogsaa nu trives rigtig godt, og det gennemsnitlige Udbytte for Kornsæd er 15—18 Fold. Dertil kommer ret store Roeafgrøder, hvorimod Kartofler i Almindelighed kun dyrkes til Ejersens eget Brug.

Den gamle Regel, at der til Købmandsgaardene i Byen hørte et Jordareal, holdt sig for manges Vedkommende hele det 19. Aarhundrede igennem, men lidt efter lidt blev de frasolgt Byejendommene, og rene Landbrugsejendomme blev oprettet og Bygninger opført paa selve Marken. De Gaarde i Byen, som længst har holdt fast ved Landbruget, er de, hvor Ejeren samtidig drev Vognmandsforretning, men i de senere Aar, da Biler er bleven det vig-

stigste Befordringsmiddel, har flere af Vognmændene ogsaa afviklet deres Landbrug. I Dag er kun en eneste egentlig Landbrugsejendom tilbage i den gamle By med fuld Besætning — Heste, Køer og Svin — nemlig hos Avlsbruger og Vognmand Jes Ebsen i V. Strandgade. Derimod findes der stadig nogle Landbrugsejendomme i Byens Udkant, saaledes et Par paa Vellingvej samt en enkelt paa Herringvej, og endnu kan man i den indre By træffe en Drift Kvæg paa Gaden eller et saa typisk Landbrugskøretøj som en Vogn med Ajletønde, men ellers er Landbruget som Byerhverv nu her ved at forsvinde, en gammel Næringsgren er efter 500—600 Aars Bestaaen ved at glide over i Historien.

Paa de sidste Par Sider er mest omtalt de Areaer, der ligger paa det, vi i Dag kalder den egentlige Bymark, d. v. s. Jorderne Østen for Fjordvang og Kongshøj. Med Hensyn til de Marker, der laa Byen nærmest Nørre og Vesterloft samt Nørre og Sønderdige, da er disse jo i det store og hele bebygget.

Som nævnt var det ved Damstræde, Vestergade og V. Strandbjerg, at Byen først sprængte sine gamle Grænser. Af andre Bygninger tæt paa det gamle Byskel, der har rejst sig ret tidligt, kan nævnes Fattiggaarden ved Reberbanen fra 1855, ligesom den overfor liggende Brandstation, tidligere Sygehus og Tvangsarbejdsanstalt, ogsaa er af ældre Dato. Traps Kort fra 1858 viser, at Stedet er bebygget, men opgiver ikke til hvilken Anvendelse.

I 1850'erne anlagdes de ny Veje: Hovedaaren mod Nord efter Holstebro og mod Øst og Syd efter Herning og Varde. Disse Nyanlæg fik naturligvis Indflydelse paa Byens Vækst og Udvikling. Østergade, der hidtil havde været Hovedgaden, mistede

noget af sin Betydning. Vestre Meldgade, som med sin Forlængelse Nord paa nu fik Navnet Nygade, overtog Østergades Arv og blev sammen med Bredgade (Adelgade) Hoved- og Forretningsgader. Hurtig rejste der sig Bygninger langs de ny Veje. Den første paa Herningvej var »Skovlyst« 1859, og ved Nygades Forlængelse var nogle af de første Sagfører Andreasen og LRS. Hammersøes Ejendomme omkring 1870, dertil kom Haandværkerforeningen i 1888. Det store Komplex »Erikshus« er derimod først opført 1909. Navnet »Erikshus« skyldes, at Ejendommen er opført i Fysikus, Dr. med. Erik Holsts Have. Fysikus Holst virkede som bekendt i Ringkjøbing gennem næsten to Menneskealdre.

I 1875 kom en ny Trafikaare til Ringkjøbing, nemlig den vestjyske Længdebane, og naturligvis skød ny Bygninger op i den tidligere Nørretoft, saaledes som en af de første Od Fellow-Logen fra 1884.

Selv om der saaledes havde rejst sig mange Bygninger paa Markjorden i Løbet af 1870'erne og 1880'erne, var det dog først efter 1900, at der rigtig kom Fart i Udviklingen, saa Ringkjøbing helt sprængte sine gamle Rammer. Disse seneste Udvidelser gaar især Øst over de gamle Marker Nørredige og Sønderdige. Tværgader mellem Jernbanevej og Herningvej anlægges, og videre over Vellingvej helt til Fjorden, og efterhaanden rejste sig Villaer langs alle disse Veje, om end Behyggelsen ikke alle Steder helt er udnyttet. Som de tre største Bygninger i dette Omraade skal nævnes Amtssygehuset 1908, Kreditforeningen 1913 og Ting- og Domhuset 1918.

Mod Vest er der paa Grund af de lavere liggende Arealer sat en Grænse for Udvidelser men ogsaa

til denne Side er der dog bygget en Del. De kommunale Værker, Gas-, Vand- og Elektricitetsværket, er opført henholdsvis 1878, 1908 og 1910. I 1911 byggedes det første af den nye Skole i den gamle Vestertoft, og endvidere er store Dele af Enghavevej og Godthaabsvej samt Torvegade blevet bygget. Paa V. Strandsbjerg opførtes i 1928 det offentlige Slagtehus, og endvidere ligger ved Holmslandsvejen to ældre Bygninger, der skal nævnes, nemlig »Krudttaarnet« og »Koppehuset«. Krudttaarnet er opført i 1902 som Oplagsplads for Krudt, som ifl. den da gældende Lovgivning ikke maatte opbevares i større Mængde hos de handlende, men ved Kommunens Foranstaltning tildeltes dem efterderom nærmere fremsat Ønske. Det saakaldte »Koppehuset« er bygget som kommunalt Epidemihus i 1872, men da Amtsepidemihuset blev bygget ved Sygehuset i 1889, blev den kommunale Anstalt nedlagt, og Bygningen overgik til Fattigvæsenet og sorterer nu under det sociale Udvalg.

Den ældste Markedsplads ved J. C. Christensens Alle er nu snart tilbygget, og efter Gadernes Regulering i »Skolevænget« kan det ogsaa forventes, at dette snart vil ske med den hidtilværende Markedsplads der. Den nuværende Plads Vest for Enghavevej er fra 1933, og den derpaa liggende Eksportstald er opført 1937.

I Udkanten af Byen er der endvidere den sidste Menneskealder blevet anlagt 3-4 Kolonihaver; ældst er Haven Nord for Jernbaneterrænet fra 1912, størst og smukkest Haven i »Vesterkær«. I de tidligere Kolonihaver paa »Fjordvang«, yderst i den gamle Mark »Sønderdige«, har der den sidste Snes Aar rejst sig en hel lille Bydel.

I Løbet af de sidste 30-40 Aar har den gamle

By saaledes skudt sig godt frem over sine Marker baade mod Nord, Vest og især mod Øst og derved faaet et noget andet Præg. Den egentlige bymæssige bebyggede Del af Ringkjøbing kan i Dag siges at ligge inden for Kongshøjvej, Jernbanevej og Enghavevej, og der er næppe Udsigt til, at Byen den kommende Menneskealder vil udvide sig stort mere, idet der inden for det nævnte Omraade endnu er Plads til mange Bygninger. Det er hovedsagelig Beboelsesejendomme, der er blevet opført, og efterhaanden som de ny Gader og Veje er blevet reguleret og istandsat, er der skabt flere smukke Villakvarterer med store og velholdte Haver, saa Byen har ikke tabt ved denne Udvidelse. Store industrielle Virksomheder har der ikke rejst sig mange af, og Ringkjøbing er derfor stadig en lille By. Nogle vil maaske beklage dette, men dog er det vist, at den lille By ogsaa har sin Charme, og at Kaarene for alle Samfundslag kan være lige saa gode og tit bedre i den lille By som i den store, og at Livet kan leves lige saa rigt og lykkeligt her som paa Steder, hvor Tiden har skabt et stærkere og mere hæseblæsende Tempo og Jag.

IX. Om Gader og Veje

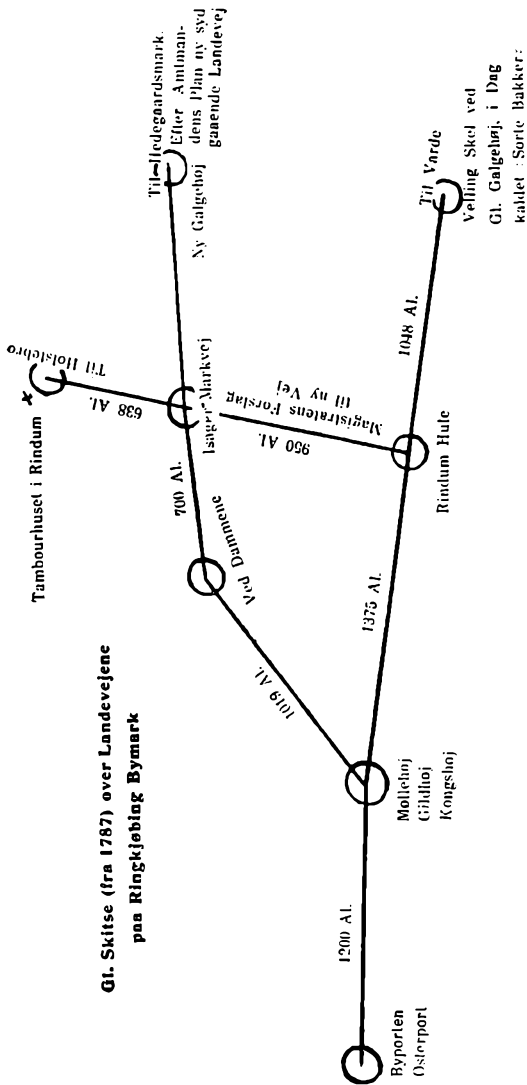
Veje og Vejplaner for 150 Aar siden.

Som i Dag var der for halvandet Hundrede Aar siden, ja, endda sikkert Aarhundreder forud her for, fire større Veje, der førte til Ringkjøbing, nemlig en fra hvert Verdenshjørne. Nærmere beset var der dog kun tre; thi ligesom den syd- og øst-gaaende Landevej i Dag er een indtil Røgind, 7 km fra Ringkjøbing, saaledes løb disse Veje forhen sammen ved Kongshøj, ca. $\frac{3}{4}$ km udenfor Byporten

Fra 1787 findes en Fortegnelse over disse Veje, og herigennem faar man ikke alene et udmærket Indtryk af deres Retningsløb og Beskaffenhed paa den Tid, men gennem en vedlagt Skitse kan man med absolut Nøjagtighed fastlægge et Par gamle Stednavne, der forlængst er gaaet af Brug. Om disse Stednavne, Gl. Gallehøj og Gildhøj, er der dog allerede fortalt under Ringkjøbing Købstads Markjorder.

I Skrivelsen er endvidere fremsat Planer om visse Forbedringer og en Forenkling af Vejnettet, og her er især Amtmandens, Etatsraad Hansens, Forslag af Interesse.

**G1. Skitse (fra 1787) over Landevejene
paa Ringkjøbing Bymark**

Magistraten i Ringkjøbing giver følgende Beskrivelse af Vejene paa Byens Grund:

De offentlige Landeveje paa Ringkjøbing Bys Grunde er for det første Vejen fra Byporten (Østerport) til Møllehøjen, en Strækning paa 1200 Alen. Denne Vej er en Vase af 12 Alens Bredde og 4 Alens Grøfter (Grober). Naar Grøfterne om Foraaret opkastes, og Jorden jævnes paa Vasen, er det en god Vej.

Ved bemeldte Møllehøj adskilles Vejen i tvende Dele, hvoraf den ene gaar fra Møllehøj til Rindum Hule er 1375 Alen og videre fra Rindum Hule til Velling Sogns Skel 1048 Alen, ialt 2423 Alen.

Dette er skikkelig god Vej, men ingen Vase. Ved Rindum Hule tiltrænges en Del Opfyldning, og det var nyttigt, om denne Vej blev udbygget som Vase. Den anden Gren af Vejen gaar fra Møllehøj til »Ved Dammene« 1019 Alen, derfra til Isager Markvej, 700 Alen, og derfra til Rindum Sogns Skel, 638 Alen, ialt 2357 Alen. Denne Vej er passabel og kan blive bedre, naar Grøften opkastes, men »Ved Dammene« og til Isager Markvej er Vejen saa hul, at der behøves mange Tusinde Læs Jord og Grus til Opfyldning, og dette er ej i Nærheden at faa og vil altsaa blive kostbart. Fra Isager Markvej til Rindum Sogns Skel er Vejen god og kunde blive bedre, naar den blev jævnet, og en Vase anlagt.

Dette var de to Hovedveje, den syd- og østgaaende. Om den 3., den nordgaaende, som ikke er indtegnet i Skitsen, hedder det:

Vejen gaar fra Damstræde til Broen mellem Ringkjøbing og Rindum og er 964 Alen lang. Skønt denne Vej jævnlig forhjælpes, skal den dog have en haard Reparation, naar Bekostningerne dertil kan bestrides. Vejen er nemlig af Naturen meget lavere end Markerne paa Siderne, og det foraarsager, at den om Vinteren opfyldes med Sne, som hver Gang maa opkastes.

Den fjerde Vej fra Bommen ved Fjorden til

Vonaa (den vestgaaende Holmslandsvej) er 1050 Alen, faar følgende Omtale: Denne Vej paa Strandsbjerg ved Fjorden er god og behøver ingen Reparationer.

Endelig skrives der: Mellem Ringkjøbing og Rindum er en Bro, Rindum Bro kaldet, paa to Fag i god brugelig Stand. Den vedligeholdes af Ringkjøbing By alene uden nogen Hjælp dertil fra andre Steder.

Ang. Vejenes Vedligeholdelse oplyses det iøvrigt, at dette sker af Ringkjøbing Bys Indvaanere ved lejede Folk og Vogne, og Udgifterne repareres med $\frac{1}{4}$ paa Byens Markjorder, $\frac{1}{4}$ paa Næring og $\frac{1}{2}$ paa Grundene.

Som det fremgaar af Beskrivelsen, anser Magistraten den østgaaende Vej fra Møllehøj til Isager Markvej, en Strækning paa 1719 Alen, for den daarligste, og den foreslaar derfor, at denne Landevejsstrækning nedlægges og kun forbliver som Markvej, og at der i Stedet for blev anlagt en Vase fra Rindum Hule til Isager Markvej, et Stykke paa 950 Alen, »thi derved bekom Byen 769 Alen Vej eller Vase mindre at istandsætte og vedligeholde end tilforn, ligesom ogsaa denne ny Vase altid blev bedre at holde i Stand end den gamle. Ganske vist faar de rejsende til Byen 606 Alen længere Vej end tilforn, men det synes ikke værd at beregne paa en god Vej fremfor en lidt kortere Vej, som dog aldrig om Vinteren kan blive ret farbar«.

Skrivelsen er udarbejdet som en Indberetning til Stiftsbefalingsmand Urne i Ribe, og Amtmanden i Ringkjøbing afgiver en lang Erklæring og fremsætter herunder ret omfattende Ændringsforslag.

Amtmanden nævner til Indledning de tre Lande-

veje, der ved Bymarkens Grænse støder op til Amtet, og han kalder den sydgaaende Landevej Vardevej fra Velling Skel ved Gl. Gallehøj til Gildhøj, den østgaaende Holstebro-etc.-vej fra Rindum Skel ved Tambourhuset til bemeldte Gildhøj, hvor disse tvende Veje løber sammen (altsaa nøjagtig det samme Sted, som i Byens Skrivelse kaldes Møllehøj) og den nordgaaende Lemvig-etc.-vej fra Trindtoften til Damstrædes Port (Nørreport). Den vestgaaende Vej paa Strandsbjerg omtaler Amtmanden ikke.

I denne Forbindelse om Vejenes Navne kan oplyses, at paa gamle Kort fra omkring Aar 1800 betegnes den sydgaaende Vej ogsaa tit som førende til Ribe eller Kolding, den østgaaende til Aarhus eller Horsens, og naar Amtmanden kalder denne sidstnævnte Vej Holstebro-etc.-vej, hentyder det altsaa til disse Byer. I Dag kalder man jo almindeligvis den nordgaaende Landevej for Holstebrovej, men ogsaa i Dag er Afstanden til Holstebro fra Ringkjøbing mod Øst over Brejning ikke meget større end mod Nord, og af Navnet Holstebrovej for den østgaaende Landevej for 150 Aar siden maa det sluttes, at det dengang var den almindeligste Vej til Holstebro.

Om den sydgaaende Landevej, Vardevej, skriver Amtmanden, at der ved Rindum Hule, hvor Grunden er løs Sand, tiltrænges en grundig og kostbar Istandsættelse, og disse Ofre vil endog til dels være omsonst, da Stedet om Vinteren straks tilstoppes med Sne. Amtmanden foreslaar derfor, at hele Vejen fra Gl. Gallehøj til Gildhøj (fra »Sorte Banker« til Kongshøj for at bruge Stedbetegnelserne fra i Dag) rent nedlægges. Da dette Vejstykke har gammel Hævd, skal Vejen være 18 Alen bred.

og hele det gamle Vejareal vil derfor udgøre ca. $3\frac{1}{2}$ Td. Ld., som enten bør sælges i en samlet Ager eller tilbydes Ejerne af de tilstødende Agre. De derved indkomne Penge kan Byen anvende til Arbejder paa andre Veje.

I Stedet for den nedlagte Vej indgaar den østgaaende Vej, Holstebrovejen, nemlig fra Gildhøj til den saakaldte ny Gallehøj; den skal da først fra Gildhøj følge den gamle Vej et Stykke og siden lægges ad en Ager, som dertil maa købes, Østen for lille Skodsmose, nærmest ind til Hulvejen, hvorfra den gaar videre fort mellem Isager Mark og Meldskifterne med Vejen ad Hedegaard til Ny Gallehøj. Den østgaaende Vej skal fra Isager Mark følge sin sædvanlige Linie til Rindum Skel ved Tambourhuset. Det vil altsaa sige, at Gafnen ved de to Veje, den syd- og den østgaaende, blev flyttet fra Gildhøj (Møllehøj eller Kongshøj) til Isager Mark, ligesom den allsaa i Dag ligger ved Røgind Kro.

Der følger nu en Beskrivelse af Vejens Bredde og nærmere Istandsættelse, ligesom Grøfterne ogsaa faar en udførlig Omtale, det er nødvendigt, at de er dybe og i god Stand, saa Vandet kan faa let Aftræk til Fjorden.

Dette var de to Veje. M. H. t. den tredie, den nordgaaende Lemvigvej, var Amtmandens Forslag lige saa radikalt. Først nævner han den bestaaende Vejs Mangler og hævder, at den ikke uden stor Opfyldning, haardt Arbejde og stor Bekostning kan komme i ordentlig Stand, og endda bliver tilbage den daarlige Indkørsel til Byen gennem Damstrædet, »thi der er altfor lidt Rum ved Indkørslen, og Gaden er impassabel, da Kørestedet for en stor Del er ensporet Hulvej mellem forhøjede Fortove, Ga-

den ligner mere en dyb Rendesten end en Gade, og tvende Vogne kan paa mange Steder ikke passere hinanden forbi«.

Amtmanden foreslaar derfor ogsaa denne Vejs Nedlæggelse paa Ringkjøbings Grund; i Stedet for skulde Vejen, naar den fra Rindum Kirke naaede Præstegaarden (den nuværende Holmegaard) føres tværs over Kæret, over en Ager og ind i Vejen til Gildhøj. Den kunde ogsaa blive liggende i Kæret (del vil sige den sydlige Del af det nuværende Banegaardsterræn) og fra Trindtoften af trækkes i lige Linie til Vejen ved Gildhøj, altsaa til den syd- og østgaaende Vej. Vejen blev derved kortere, og hvis nogen var uvillig til at afgive Jord til den ny Vej, vilde Amtmanden for Indkøbspris overlade Byen en Del Jord paa Agre, som han havde beliggende op til Nørre Dige. Denne Jord kunde saa gives i Bytte for den Jord, som maatte afstaas til det ny Vejanlæg, og »ingen kunde da uden at ville chikanere nægte at afgive Jord«.

Man ser let, at den store Forandring i dette Forslag er, at der kun bliver en Ind- og Udkørsel til og fra Byen (bortset fra Strandsbjergvejen) ad den nuværende Vellingvej til Østerport, d. v. s. det Sted, hvor Herningvej i Dag begynder.

Imidlertid stod det dog Amtmanden, som den gang boede i Ringkjøbing, fuldstændig klart, »at Borgerne, som boede i Damstræde og den Kant af Byen, næppe vilde finde sig i at nedlægge Indkørslen gennem dette Stræde; de vil — skønt uden sand Grund — formene, at det var dem Skaar i Næringen«, og han nævner derfor de Forbedringer, som maa foretages paa den gamle Vej, naar den »som ventelig vedbliver paa sin gamle Plads«.

Det drejer sig især om store Opfyldninger og Anlæg af Grøfter ved hver Side af Vejen, og Damstrædet maa forhøjes og brolægges, saaledes at overalt i Strædet to Vogne kan passere hinanden. Det vil desaaarsag blive nødvendigt at fjerne Stakitværket ved Damstrædets Port, samt det derved staaende Markhus.

Broen over Trindtoften, Rindum Bro, maa nyomsættes, men den halve Udgift hertil skal blive udredet af Amtet.

Tøvrigt udtaler Amtmanden, at de ny Vejarbejder bør udføres efter Licitation, thi Byens Arbejdsfolk kan ikke have »Paastand paa Fortjenesten uden imod at gøre Arbejdet saa billigt som andre, og ved Licitation er der ogsaa den Fordel, at Arbejdet efter Forskriften bliver gjort, og førend Conditionerne er opfyldte, har Arbejderne ingen Ret til at fordre sin Betaling«.

Ved de ny Vejanlæg vilde Ringkjøbing By faa 1785 Alen mindre Vej at vedligeholde, ja, endda over 2000 Alen, hvis Lemvigvejen ogsaa blev ført til Kongshøj. De ny Vejanlæg kræver ogsaa en Omlægning af Amtets Veje, især med Vardevej, der nu ikke længere kan gaa langs Fjorden, men maa lægges længere op i Landet over Hedegaardsmarken, saa den som nævnt kan støde til Byens Vej ved Ny Gallehøj. Dette lover Amtmanden at drage Omsorg for, saafremt Byen i Løbet af Sommeren 1788 inden Michelsdag kan faa Byens Veje istandsat efter de givne Retningslinier, men, slutter Amtmanden, »dersom Byens Vejarbejde ikke paa en ordentlig Maade bliver fremmet, saa maa de gode Herrer (Magistraten) ikke vente, at jeg bebyrder Landmanden, naar han som hidtil paa Byens Ejendomme skal plages«. Den sidste Ven

ding viser med al Tydelighed, at Vejene paa Byens Grund har været alt andet end gode.

Amtmandens Forslag synes at betyde en stærk Forenkling af Vejnettet, og Byfoged og Raadmand Th. Montagne giver det ogsaa følgende varme og underdanige anbefaling:

»Den Hr. Etatsraad og Amtmand Hansens projektomskrevne Istandsættelse for Ringkjøbing Veje kan jeg med største Billighed anse som meget nyttig og tjenlig, allerhelst den højrespektive Herre har vist den største Indsigt med de mange Vejes Istandsættelse i hans allernaadigst anbetroede Amt, der tilforn var aldeles impassable, for hvilken højpriselige Indretning og Foranstaltning samme højbemeldte Herre baade i nærværende Tid som og af Posteriteten (Eftertiden) fortjener den allerstørste Berømmelse.«

Trods denne varme anbefaling er Amtmandens Plan dog aldrig — uvist af hvilken Grund — blevet realiseret. Det er ret interessant at se, at Amtmanden forstaar, at Beboerne i Damstræde og Østergade ikke vil være glade for, at Indkørslen til Byen Nord fra nedlægges, men da det heller ikke opstilles som et bestemt Krav, kan det vel ikke være Aarsagen; muligvis har det forholdsvis store Arbejde med Udbedring af Damstræde dog ogsaa nok mødt nogen Modvilje.

I en Opgørelse fra en Landmaaler et Par Aar efter, kan det ses, at der arbejdes paa at faa de værste Bugter paa Vejene rettet ud, hvorved de blev lidt kortere. Maaske er det alt, hvad der er kommet ud af Amtmandens gode Plan. I hvert Fald var der ikke sket nogen gennemgribende Ændring i 1803, da der foreligger et udmærket Kort over Ringkjøbing Bymark. Vejene ligger her paa deres gamle Plads, og de ligger der den Dag i Dag, selv

om Vej Nr. 1 til Varde (den nuværende Vej til Velling) og Nr. 3 til Lemvig efter de ny Vejanlæg i 1850'erne er blevet til Biveje, og Vej Nr. 2 til Holstebro og Aarhus (Bymarksvejen fra Kongshøj) endda nærmest kun er at betragte som en Markvej. Ja, den gamle Vej til Lemvig er dog nu over Banegaardsterrænet og over til Brogaard helt nedlagt for ca. 30 Aar siden, og den Vej, der blev anlagt i Stedet, er jo i Virkeligheden ført efter Amtmandens gamle Plan, idet den ved Rindum gamle Præstegaard (Holmegaard) er drejet mod Sydvest ind paa vore Dages syd- og østgaaende Landevej, Herningevej, ved Cementfabriken.

Et gammelt Regulativ om Gadernes Renholdelse.

I gamle Dage var Byens Gader ikke altid lige farbare. I Tidernes Løb er der sket store og heldige Ændringer i dette Forhold, saaledes at man nu, navnlig for Hovedgadernes Vedkommende, er særdeles godt stillet, og de tilstødende Grundejere har kun ringe Ulejlighed med Gaders og Fortoves Renholdelse. I Forbindelse med Gadernes Istand sættelse er fulgt Kloakeringen, og snart vil Ringkjøbing paa dette Omraade med vor Tids Krav til Renhed og Hygiejne være saa godt stillet, som det med Rimelighed kan forlanges.

For at give et lille Indtryk af Gadernes Beskaffenhed i gamle Dage hidsættes et af Magistraten udarbejdet Regulativ om Gaders og Rendestenes Renholdelse. Der er heri flere Ting, en Ringkjøbingborger vil studse over i Dag, men Regulativet er ganske vist ogsaa paa det nærmeste 200 Aar gammelt.

Magistraten i Ringkjøbing lader herved formelde og alvorligen bekendtgøre for alle og enhver, som

bygger og bo her i Byen, lad sig være høje og lave, rige og fattige i hvad Stand og Kondition være maa, at de i allerunderdanigst Følge Loven og Politiforordningen efterskrevne Poster efterdags holder sig efterrettelig til Fuldbyardelse og Vedligeholdelses Tjenlighed.

saasom:

1) Holde Gaderne rene med Opskylning og i nogenledes god Stand, at Vandet af Gaarde og Rrender samt i Regnvejrlig idelig kan have sit tilbørlige Løb og Gang af Byen, hvilket ofte hindres af Tilstoppelse med Dynd og Skarn i Rrender og andet for Porte og Døre med videre, som jævnlig maa ryddes af enhver for sin Grund og alle Tider holdes gode og i aaben Stand, for at Urenligheden efterhaanden des bedre med Vandet kan henflyde, saa og Farten med Gangen bliver des bedre baade for Folk og Vogne at komme af Sted og frem med i Byen, som ved Forsømmelse er anset og derover jo længere des værre bliver, som nu maa erindres og agtes til fælles Bedste.

2) Særdeles maa en og hvers Fortov for sine Huse og Ejendomme ikke alene ved Brolægning idelig og vel blive vedligeholdt til jævn god Gang paa, men endog at enhver Fortov jævnlig fejles og renholdes, samt Rrenderne derved og omkring alle Tider være ryddet og aaben til Vandets og al anden Urenligheds des bedre Fortgang, som ellers forarsager Stoppelse og des mere Skidenhed i Gaderne.

3) Og at intet Dynd eller Skarn udi Dynger oplægges paa Torvet, Gader, ved Rendestene eller Fortov, men enhver være betænkt straks ved Vogne eller paa anden Maade lade henføre, hvor bedst findes tjenlig, eller uden for Byen som og ingen maa kaste eller lade udkaste nogen Slags Urenlighed enten af Folk eller Kreaturer ved Diger, i Grøfter eller ved Stranden, uden det straks nedgraves vel i Jorden for ond Stank at forekomme (forebygge).

4) Saa maa der heller ingen Askedynger eller andet af Husenes Urenlighed kastes eller lægges

paa Axeltorvet, Adelgader og Pladser for at blive beliggende, men maa paa sine visse tjenlige Steder henbringes som i Gaarde, Hauger eller uden for Byen, for al Uorden i bedste Mulighed at se hæmmet ved Almuens Agtsomhed og i Gerningens Fuldkommenhed til Publici Bedste og Alles Nytte.

5) Deslige om Vinters Tid, naar stor Sne eller hastigt Tøbrud paakommer, at enhver da Sneen og Isen fra sil Fortov ud paa Gaden straks bortskovler, og at udi hastig falden Plaskregn de stoppede Rendestene og Render over Gaderne aabnes og ryddes, at Vandets Fart uhindret kan løbe sin Vej fra Gaderne, som er til alles Gavn.

6) Desforuden er der paa en og anden Steds her i Byen ud til Gaden Secrets-Urenlighed fra deres Gaarde og Huse af, hvilket er lastelig og skammelig, ja utilladelig; for Renhed maa holdes i Gader og Stræder til ond Stanks Forekommelse, at Usundheds Smitte til Svagheds Fængelse i saa Maade ikke skulde foraarsages, men i muligste Maade hindres og afværges, ligesom og enhver Husfader og Husmoder med deres Børn, Husgesinde og Tjenestefolk varligen og forsigteligen alle Tider og i alle Tilfælde omgaas med Ild og Lys og andre farlige Ting for Skade i Tide at afværge ved Guds Forsyn og muligste Maade, som Brandforordningen befaler.

Disse sex Poster med sine Indholds Sigelse og Formaninger til en og hver her i Byen, som Gaarde, Huse og Ejendomme haver enten til Eje eller Leje, holder hver for sin Grund og samme i alle Punkter og Klausuler efterrettelig i alle Maader og Tilfælde og det paa sine Tider og Steder som en tilbørlig Ting, for i manglende Fald ved nogens Uvillighed eller Forsømmelse maa vente sig anset og tiltalt for Politien af disses Administratores.

Ringkjøbing Raadstue, den 2. August 1751.

N. H. Biergh, E. M. Rude.

Da Nygade slog Østergade ud.

Det er tidligere nævnt, at ved de store Vejanlæg i Midten af forrige Aarhundrede blev ogsaa Ho-

vedgaden i Ringkjøbing forrykket, idet Østergade, som indtil da var Hovedaaren, maatte vige for Vestermeldgade, der efter at være ophøjet til Hovedvej antog Navnet Nygade.

Det er klart, at de ændrede Trafikruter greb stærkt ind i Næringslivet for de paagældende Gader, og Ændringen mødte langt fra udelt Tilslutning.

I den gamle Forhandlingsprotokol for Borgerrepræsentanterne findes et ret udtømmende Referat af et kombineret Byraads- og Borgermøde fra Aaret 1845, da Planen om Vejforlægningen var i sin Opkomst, og i det følgende skal Hovedpunkterne gives paa Grundlag af Protokolltilførslen:

Aar 1845 den 2. Juli var Kommunalbestyrelsen forsamlet paa Raadstuen, hvor Byens Indvaanere var ved Trommeslag og opslaaet Plakat anmodet om at møde i Anledning af, 1) at der efter den af Ingeniørkorpset paatænkte og nu paa Marken betegnede Retningslinie for Hovedlandevejen herfra til Holstebro er projekteret en ny Udkørsel for Byen ved Hovedlandevejens Forlægning til Vestermeldgade i Stedet for, at den nu gaar gennem Østergade, 2) at Forordningen af 29. Septbr. 1841 gør Forandring nødvendig ang. Udgifternes Udredelse til Gadernes Brolægning, der hidtil er sket af enhver Grundejer for sin Grund.

Byfogden indledede Forhandlingerne ved nogle Ord, hvorved han gjorde opmærksom paa nogle af de Grunde, der kunde anvendes for og imod Forandringen ved Hovedlandevejens Forlægning igennem Vestermeldgade, og opfordrede de tilstedeværende til at udtale sig over Sagen, saa at Kommunalbestyrelsen kunde oplyses angaaende de vidende forskellige Anskuelser.

Der blev derpaa af flere udtalt den Formening, at Hovedlandevejen ikke burde forandres, men forblive som hidtil gennem Østergade, hvorfor Grundene i det væsentlige var de samme, der udtaltes i en Kommunalbestyrelsen tilstillet Skrivelse af Gaars Dato fra Hr. Kammerraad, Procurator Krarup tiltraadt af flere Indvaanere af Byen ved deres Underskrift, og hvilken Skrivelse blev oplæst for Forsamlingen saalydende:

Til

Kommunalbestyrelsen for Ringkjøbing Kjøbstad.

Da en uopsættelig Rejse forhindrer mig i at møde ved den Raadstuesamling, som efter skel Bekendtgørelse bliver afholdt i Morgen angaaende den projekterede ny Udkørsel fra Byen lige for Vestermeldgade og Hovedlandevejens Forlægning til denne Gade i Stedet for, at den nu gaar igennem Østergade, maa jeg, da det i Særdeleshed, saafremt den nuværende Udkørsel gennem Østergade og Damstræde derhos skulde afspærres, anse det for Skade og Tab for Husejerne i Østergade, hvoriblandt jeg er, og endnu mere for Husejerne i Damstræde, tillade mig herved skriftlig at ytre min Mening og anmode Kommunalbestyrelsen kraftig at virke mod Sagen.

For den næringsdrivende, i Særdeleshed Købmænd og Værtshusholdere, men ogsaa for Haandværkere er det af megen Vigtighed, at han bor paa et godt Strøg eller paa en Gade, hvor igennem en stor Del af de, der besøger Byen, kommer, og for de Grundejere, som ikke er næringsdrivende, er det for saa vidt af Vigtighed, at det har Indflydelse paa Ejendommens Værdi i Tilfælde af Salg. En saadan Forandring, der er saa indgribende og af saa stor Vigtighed for en stor Del af Byens Indvaanere, bør derfor vist ikke ske uden paatrængende Nødvendighed og særdeles vigtige Grunde, men det er mig ubekendt, at saadan Nødvendighed eller vigtige Grunde her er til Stede.

Med Hensyn til selve Landevejens Anlæg kan det

vist ikke være af nogen synderlig Vigtighed, om Vejlinien tager sin Begyndelse ved den nuværende Damstrædeport eller ved Enden af Vestermeldgade; i det mindste vil det nok kun have Indflydelse paa en Distance af omtrent 400—500 Alen, da de forskellige afstukne Linier der støde sammen, og paa Bekostningerne ved Vejanlægget over Byens Kjær kan det ikke have saa stor Indflydelse, at man derfor bør paaføre mange af Byens Beboere et føleligt Tab paa deres Ejendommens Værdi, som de ikke i fjerneste Grad har kunnet ane, da de købte deres Ejendomme, og at andre Beboere vinde derved, kan ikke komme i retfærdig Betragtning, da de intet retfærdigt Krav har paa at vinde paa en Del af deres Medborgeres Bekostning og uden Tvivl ikke ville eller ønske Projektets Fremgang sløttet paa den Grund; desuden kan Vestermeldgade aldrig vinde det, Østergade vil tabe; thi hin Gade bestaar mest af smaa Steder, der til Dels er tilkøbte og beboede af gamle Enker, der attraar Rolighed, og de vilde i Stedet for at vinde i saa Henseende tabe ved Forandringen.

Den Grund, som i Almindelighed anføres for Projektet, at Damstræde er for smal som Hovedlandevejsgade, har ikke meget at betyde; thi naar man udvider Gaden ind mod Chr. Husteds Have, saa er det kun det lidet Stykke for Husteds Gaard, der bliver tilbage som temmelig smal; men ligesom der ikke hidtil er sporet nogen Ulempe deraf, og de mødende Vogne let vil kunne passere og lempe sig efter hinanden, saaledes vil en forbedret Brolægning med dækkede Randstene forbedre Passagen, hvorfor det skarpe Hjørne paa Husteds Hus mulig kunde afskæres. Vestermeldgade er vel ikke meget bredere, og det er for en meget længere Strækning, at den er smal, hvorimod her alene med Undtagelse af dette ene Sted har en forsvarlig bred Gade hele Strækningen igennem, medens den anden Passage hindres af flere smalle Steder, f. Eks. ved Indkørslen fra Bredgade til Torvet og fra dette til Meldgaden, ved hvilket sidste Sted ogsaa maa bemærkes, at Byens anden Skole der er beliggende, og at forøget Færdsel baade vil hindre Under-

visningen og lade befrygte, at Børnene let kunne blive overkørte. Jeg kan heller ikke tro, at der haves nogen absolut Fordring paa, at de Gader, hvorigennem Hovedlandevejen gaar, skal have en vis Bredde, i det mindste er det Tilfældet i flere af de større Byer, f. Eks. Aarhus, at Hovedlandevejen gaar igennem smalle Stræder.

Med Hensyn til de betydelige Bekostninger, som Brolægningen af de Gader, hvorigennem Hovedlandevejen gaar, vil foraarsage Byen, vil Forandringen vist ogsaa være til Tab, og med Hensyn til de kongelige Poster vil det, hvis Forandringen iværksættes, være til Gene, saalænge Postkontoret vedbliver at være i den mig tilhørende Gaard, og da der ingen Forpligtelse eksisterer til at holde Postkontor i en af Hovedlandevejsgaderne, maa Posterne naturligvis gaa igennem de Gader, der skal passeres for at komme til Postkontoret.

Det forhaabes, at Kommunalbestyrelsen af disse og flere den bekendte Grunde vil finde, at der er overvejende Anledning til at lade det forblive ved den nu værende Udkørsel eller Port, og uden Samtykke fra Byens Side vil forhaabentlig intet kunne ske i denne Sag; men saafremt denne min paa egne Vegne og efter fleres Anmodning fremsatte Mening forkastes, nødsages vi til i saa Henseende at indgaa med Andragende til det kongelige danske Kancelli.

Ringkjøbing, 1. Juli 1845.

Ærbødigst

K r a r u p .

Indbemeldte ytrede Mening og fremsatte Grunde tiltrædes i det hele af Munksgaard, Koed, S. Andersen, Gùldenkrone, I. A. Burse, Niels Hauge, H. Cohn, H. Graversen, Poul Harpøth, C. Sønderbye, Søren Harpøth, G. Christensen, H. Thomsen, K. Halbye, L. Scheurlin, Oulzen, H. Bork, Peder Schouboe, J. Christensen, H. P. Hauge, Saabye, P. B. Husted, Chr. Husted, O. C. Harpøth, Schlicktkrùl,

S. Sivertsen, N. W. Hoffmeyer, P. Kollerup, Vilh Jensen, P. Gottfredsen, N. Bertelsen.

Imod de udtalte og i fremlagte Skrivelse anførte Anskuelser blev af adskillige af og til under Sagens Diskussion gjort flere Indsigelser, hvorved fremhævedes, at det maatte anses besynderligt og uhensigtsmæssigt at gøre Bekostninger for at faa Landevejen gennem Østergade, der uden at udvides i Damstrædet er altfor snæver og beliggende i den yderste Del af Byen, da man ved at lægge Vejen i Vestermeldgade uden nogen Omvej kom midt igennem Byen og erholdt en friere Passage. og at det maatte være saa meget mere vigtigt at lade Indkørslen af Hovedlandevejen blive midt i Byen. som det skal være projekteret, at der fra Holmsland anlægges en Bro over Aaen omtrent ud for Amtmandens, hvorved Passagen mellem Byen og Holmsland med Klitten, der hidtil har været i Vestergaden, ellers vil komme til at blive i Østergaden fra den lige modsatte Ende af Byen efter en unødvendig og lang Omvej.

Da der var Meningsforskellighed ang. de to Gaders Bredde, blev de smalleste Steder i begge Gader opgivet. Det fremgik heraf, at det smalleste Sted var i Damstrædet paa mellem 8 Alen og 9 Tom. til 8 Alen og 14 Tom., hvorimod det smalleste Sted i Vestermeldgade var 9 Alen og 8 Tom.

Byfogden anførte derpaa, at naar der ved Forlægning af Landevejen til en anden Gade ikke gaves store Fordele, og en slig betydelig Forandring maatte foraarsage Tab og Misnøje for flere Beboere i den Gade, hvori Vejen hidtil har gaaet. saa vilde han, især da han forment, at der i det hele fornemmeligen tages Hensyn til at undgaa de Bekostninger, man var udsatte for ved Damstræ

dets Udvidning ved Bygningers Flytning, sætte to Spørgsmaal under Afstemning, nemlig 1) Om Borgerne vilde bemyndige Kommunalbestyrelsen til at andrage for Vejvæsenet at beholde Vejlinien igennem Østergade, naar denne Gade ikke underkastes nogen Forandring ved Bygninger, navnlig i Damstrædet, til Bekostning for Byen? 2) I Fald det første Spørgsmaal ikke bifaldes af Vejvæsenet, om Borgerne da vilde underkaste sig de mulige Bekostninger, der vilde flyde af Erstatning til Grundejerne, hvis Bygninger, ved at Gaden udvides, indrykkes, eller samtykke i den foreslaede Vejlinie gennem Vestermeldgade?

Da disse to Spørgsmaal sattes under Afstemning, antoges det første enstemmigt, hvorimod der angaaende det andet var 16 Stemmer for Vejlinien gennem Vestermeldgade og 16 Stemmer for Linien gennem Østergaden uagtet Bekostningen. Byfogden satte derpaa Sagen ang. Brolægningen under Ventilation og satte efter dens flersidige Diskussion til Afstemning det Spørgsmaal:

Om man skulde entrere med Vejvæsenet om at faa det Stykke Gade fra Konsumtionsboden til Hjørnet af Apoteker Knudsens Gaard brolagt med eqvarerede Sten, og at denne Bekostning forskudsvis udredes af Kommunekassen, ligesom og at den fremtidige Brolægning i alle Gader underlægges en Kommission, og Bekostningen udredes af Kommunekassen mod at udredes af Indvaanere efter en Fordeling, som nærmere vil blive foreslaet. Hvilket ved Afstemning vedtoges enstemmigt. Mødet blev derpaa hævet.<

Protokollen er underskrevet af Byfogden samt Borgerrepræsentationens Medlemmer: I Rindom, I. S. Lauridsen, Rosenvinge og Joh. Leonhardt.

Det er let at se af dette Referat, at Meningerne om det ny Projekt var noget delt, og det er interessant at bemærke, at Forstaaelsen for Betydningen af at faa Hovedaaren midt gennem Byen og over Torvet var til Stede. Vejevæsenet fastholdt den ny Linieføring, og de »smaa Steder« i Vestermeldgaden, som den gamle Prokurator taler om, maatte lidt efter lidt vige for større Bygninger, og i snart 100 Aar har Bredgade-Nygade nu været Byens førende Forretningsgader.

X. Fra 1801 og den engelske Syvaarskrig

Begyndelsen af det 19. Aarhundrede hører til en af de uroligste Perioder i Europas Historie. Det var Napoleonskrigenes Omvæltningstid, hvor Grænser slettedes som Kridtstreger, Troner styrtedes og nye Riger oprettedes.

Vel stod Danmark ikke i Brændpunktet, men Udløbere fra de store Krige naaede dog ogsaa til os. Jylland befandt sig ofte i Farezonen, men undgik dog at blive Krigsskueplads; det blev denne Gang i Landets østligste Del, at de større Begivenheder udspilledes (1801 og 1807). Dog var man ogsaa paa Vagt ved Vestkysten, ligesom man ogsaa her paa forskellig Vis fik at mærke, at en urolig Brydningstid gik over Lande og Riger.

Følgende smaa Skildringer bærer Vidne derom:

En forgæves Københavnertur.

Den 18. Marts 1801 udsendte Kongen et Opraab til alt arbejdsført Mandskab i Danmarks Købstæder med Opfordring til at melde sig til Kongens Tjeneste ved Forsvarsforanstaltninger. Opraabet havde følgende Ordlyd:

Da alle de Matroser, som nu er samlede her i København, nødvendigen maa bruges til Besæt-

ning paa vore Krigsskibe, og Vi desaaarsag behøver et stort Antal af arbejdsført Mandskab til at fremme visse andre Dele af de Forsvarsanstalter, som Vi have anordnet til Fædrelandets Værn og Betryggelse, hvortil der ikke udkræves egentlig Sømandskundskab, saa befale Vi herved, at Magistraten i København og de vedkommende Øvrigheder i de andre Købstæder skulle i Vort Navn opfordre alt det arbejdsføre Mandskab, som opholder sig under deres Jurisdiktioner, og ej formedelst andre undersaatlige Pligter eller nyttige og uundværlige Haandteringer have lovligt Forfald, at de da anmelde sig til ovenanførte Vor Tjeneste inden fire Dages Forløb. Mandskabet her af Staden melder sig hos Politimesteren og paa de øvrige Steder hos Stiftamtmandene og Amtmændene, samt hvor disse ikke selv bo, hos Magistraterne eller Byfogderne. Vi tilsige herved saadanne frivillige, at de foruden fri Underholdning og den Betaling, som er bestemt for vore indrullerede Søfolk, skulle straks ved deres Antagelse hver nyde en Gave paa 15 Rdl., saa skulle de og i Sygdoms Tilfælde nyde fri Lægemedler og Pleje.

Vore Embedsmænds Nidkærhed i Forening med vore kære og tro Undersaatters Mod og Lyst til at værne om det elskte Fædreland lader Os haabe, at denne vor landsfaderlige Opfordring vil vorde tilstrækkelig til at bevirke det tilsigtede Ønske, og at Vi kunde undgaa den Ubehagelighed ved Tvang og Presning (som ellers er det sædvanlige Middel i deslige Tilfælde) at tilvejebringe det fornødne Mandskab til Vor og Statens Tjeneste.

Derefter enhver sig allerunderdanigst haver at rette.

Kancelliet har dog været indstillet paa, at trods Kongens indtrængende Opfordring kunde det ske, at der ikke meldte sig det tilstrækkelige Mandskab, og i en Følgeskrivelse bemyndiges Amtmændene til at udskrive det fornødne Antal. Saadanne

tvangsudskrevne vilde erholde det halve af det Beløb, der var lovet de frivillige, altsaa 7½ Rdl., og ellers den samme Forplejning og samme Rettigheder.

Skrivelsen kommer Byfogden i Ringkjøbing i Hænde den 28. Marts, og den bekendtgøres straks. Ringkjøbing var udset til at skulle stille med 20 Mand. Inden de fire Dages Forløb, der nævnes i Opfordringen, havde der meldt sig syv frivillige fra Byen, nemlig: Jens Lodberg, Skomagersvend, Peder Møller, Christen Møller, Erik Jensen, Smed, Christen Nielsen Mølkjær, Tømmermand, Niels Pedersen Stauning, Skomagersvend, og Christian Appel, Guldsmedesvend. Der manglede saaledes 13.

Den 6. April udskrev Amtmanden, Etatsraad Hansen, det manglende Antal, nemlig: Jens Christian Christiansen, Rebslagersvend, Jens Jepsen, Ludvig Jacobsen Wulfram, Smedesvend, Gravers Laursen, Skomagersvend, Laurs Pedersen Brink, Niels Bolderup, Anders Ibsen, Christian Christensen, Smedesvend, Laurs Hansen Raberg, Frederik Møller, Knapmager, Jens Hollænder, Skomager, Ole Pedersen, Skomager, og Christen Worgod.

De 20 Mand faar Ordre til at holde sig rejseklar med Dags Varsel, og ved Ankomsten til København skal de melde sig hos Holmens Kommandant, Kiærulff. De forsynes med Pas — det blev nu kun 19, idet den ene, Christen Worgod, blev syg i sidste Øjeblik — og Afrejsen fandt Sted fra Ringkjøbing den 11. April om Morgen. Den foregik selvfølgelig med Vogn til Snoghøj og videre gennem Fyn og Sjælland, og de ankom til København den 17. April. Imidlertid blev deres Rejse forgæves; thi da de meldte sig paa Holmen, bliver deres Pas tilført følgende Paategning: »Da foranmeldte Mand-

skab ej skal bruges ved Defensionen, demitteres de herved for uhindret at kunne returnere. Penge til Tilbagerejsen er dem her udbetalt«.

Den hurtige Afsked maa ses paa Baggrund af Udviklingen. Allerede den 2. April 1801 fandt Slaget paa Kongedybet Sted. Danmark var udtraadt af det væbnede Neutralitetsforbund mellem Sverige, Rusland og Danmark, og Spændingen var foreløbig udløst. Rejsen var altsaa helt forgæves, men med den Tids Efterretningsvæsen kunde man ikke naa at sende Kontraordre, i hvert Fald ikke til de fjernere Egne af Riget, og derfor var Rejsen blevet paabegyndt 8 Dage efter, at Begivenhederne var kulmineret i Hovedstaden.

Det kan ikke ses, om de lovede 15 og 7½ Rdl. er blevet udbetalt, men det er vel næppe sket, da de ikke kom til at gøre Tjeneste.

De 20 Ringkjøbingensere har ikke givet sig megen Tid til at se paa Kongens København, for deres Pas er paa Tilbagerejsen allerede paategnet i Nyborg den 20. April.

Det var slet ikke saa lille en Udgift, denne overflødige Rejse kostede; Henrejsen var paa 307 Rdl., og Hjemrejsen har vel paa det nærmeste været det samme. Det ser dog ikke ud til, at Byen har skullet bekoste saa meget af Udgifterne.

Det hele, de 19 gæve Vestkystboere fik ud af det, var saaledes en ca. 14 Dages gratis Københavnerrejse, og for mange af dem har det sikkert været deres Livs længste Rejse og maaske største Oplevelse.

Amtmandens manende Opraab.

Det har ikke alene været i Hovedstaden, at Spændingen har været stor ved Maanedskiftet til

April 1801. Ogsaa paa Jyllands Vestkyst herskede der Spænding og Uvished, hvilket tydeligt fremgaar af Amtmandens alvorsfulde Opraab af 29 Marts, rettet i første Omgang til By- og Herredsfoged Bork i Ringkjøbing. Det lyder saaledes:

Den kommanderende General i Nørrejylland, Hr. Generalmajor von Moltke har tilmeldt mig, at man er i Uvished om, hvilket Øjeblik der maatte kunne kastes fjendtlige Folk i Land paa vores Kyster og ordineret, at der maatte ske Opfordring til en frivillig Kystmilitz, saavel til de optegnede Landværnsmænd, paa det de, naar forlanges, kunde samle sig bevæbnet med landlige Vaaben nemlig Forke og Høleer, som sættes lige paa Skaft m. v.

Hr. Herredsfogden vilde derfor snarest tilkendegive Landværnsmændene, at de maa sætte deres Leer i Stand og holde sig beredte til efter nærmere Ordre straks at møde med benævnte Vaaben for med samlet Magt som kække Danne-mænd at standse fjendtlige Anfald og derved afvende den Skænden og Brænden, som ellers af saadanne fjendtlige Strejfer er at vente, da ikke nogen Mand kan i sin Bopæl vide sig, Kone, Børn og Ejendom sikret, naar saadanne fjendtlige Skarer ikke standses, førend Mængden er kommet i Land.

Nærmere skal det blive bekendtgjort, paa hvad Maade de skal blive indkaldt til Samlingspladser; disse skal bestemmes en i hvert Sogn og to i de store Sogne, og snarest forventer jeg Herredsfogdens Forslag paa de Steder, dertil kunde vælges; derefter ordinerer jeg nærmere Dagen, naar Landværnsmændene skal møde med deres landlige Vaaben, og hver Mand sætter en liden Fjederbusk i sin Hat, paa det han derved kan være kendelig i den Tid, der forløber, inden Mundering og ordentlige Vaaben kan blive dem givne.

Jeg anbefaler deres Velædelhed at indse, hvor vigtig denne Foranstaltnings Opfyldelse er, da jeg forhaaber, at der ikke forsømmes nogen Mi-

nut, samt at de opmuntrer vores brave Medborgere til den Hurtighed og Kækhed, som er det eneste, der, naar Landgang skulde ske, kan bevare deres Koner, Børn og Ejendom, det er: Forsvare et kært Fædreland.

Der er jo sikkert efter Amtmandens indtrængende og ansvarsbevidste Opfordring sket visse Forberedelser, men efter Begivenhederne den 2. April var videre Foranstaltninger overflødige, og Sindene kunde igen falde til Ro.

Fangelejren i Ringkjøbing 1808.

Under en af Hvælvingerne i Ringkjøbing Kirke hænger et af de ikke ualmindelige Kirkeskibe. Efter Traditionen er dette Skib lavet af de faa overlevende engelske Søfolk fra de store Orlogsskibes Forlis ved Fjand Strand Juleaften 1811. Maaske er denne Tradition ikke helt nøjagtig, idet det vist ikke er givet, at de reddede 14 Matroser blev bragt til Ringkjøbing, og iøvrigt blev de ret hurtigt udvekslet med danske Fanger i England (se Hards Aarbog 1911).

Derimod var der en stor Del af Aaret 1808 en Fangelejr i Ringkjøbing for internerede engelske Søfolk, og det er snarere nogle af disse, der har lavet det gamle smukke Skib.

M. H. t. Enkeltheder om denne Fangelejr kan følgende Hovedtræk oplyses:

Efter Englændernes Bombardement af København i September 1807 bestod der Krigstilstand mellem England og Danmark. I Løbet af Efteraaret 1807 blev der saavel ved Danmarks som ved Norges Kyster opbragt en Del engelske Skibe, især Handelsskibe. De engelske Søfolk, som paa den Maade blev taget til Fange, blev først anbragt i Randers og Aalborg, men da de spanske Hjælpetropper i

Foraaret 1808 rykkede op gennem Jylland, og en Del af dem skulde indkvarteres i disse Byer, besluttede man at flytte de derværende engelske Fanger bort, saaledes at Fangerne fra Randers blev fordelt til Holstebro og Ringkjøbing, medens Fangerne fra Aalborg skulde føres til Lemvig.

Fra den kommanderende General i Nørrejylland, Generalmajor I. F. Bardenfleth gik der Meddelelse til Amtmand P. O. Rosenørn i Ringkjøbing, at det Antal Fanger, det drejede sig om, beløb sig til 30 Kaptajner og Styrmand og 205 Matroser, af hvilke nogle havde deres egne Køjer, medens der medførtes 180 af Kongens. Amtmanden skulde sørge for Fangernes Underbringelse og Forplejning, og de var fordelt med Halvdelen til hver By. Ankomsten af Fangerne til Ringkjøbing kunde ventes den 10. eller 11. April. Oberst Bülow i Skive havde faaet Overopsynet med Fangernes Bevogtning, og han skulde efter nærmere Aftale med Amtmanden give Instrukser til de Officerer, der havde den specielle Kommando; i Ringkjøbing var denne Officer Premierløjtnant Thomas Iversen Koed, der i 1802 var blevet Postmester her i Byen. Om denne Postmester kan yderligere oplyses, at han udnævntes til Kaptajn i 1810, fik sin Afsked fra Hæren i 1815, hvorefter han udnævntes til Krigsraad. Han døde som Postmester i Ringkjøbing i 1846.

Efter Overleveringen var de ca. 120 engelske Fanger anbragt i den i Øster Strandgade for et Par Aar siden nedrevne »Legatgaard«. Ældre Folk kan endnu huske, at i deres Barndom var der Jernstænger for en Del af Vinduerne. Denne Overlevering er sikkert rigtig, thi af Arkiv-Akterne fremgaar det, at man fra Overledelsens Side ønskede Fangerne anbragt i eet Hus af Hensyn til Bevogt-

ningen. Det indskærpes, at Baadene i Havnen skulde fastgøres og bevogtes, og ligeledes skulde det undersøges, om det ikke var hensigtsmæssigt med en ekstra Vagt ved Nymindegab.

Det ser ikke ud til, at der har været saa stort et Detachment Soldater til Bevogtningen, og Vagtkhefen, Postmester Koed beklager sig jævnlig derover. Den militære Borgervæbning i Byen medvirkede dog ogsaa ved Vagttjenesten. Det synes, som om den almindelige Vagttjeneste ved Fangegaarden blev besørget af tre Poster, nemlig en foran og en bagved Ejendommen samt en inde i selve Huset for at bemærke om nogen Uro eller Uorden skulde opkomme; endvidere var der to Skildvagter ved Baadene langs Fjorden.

Sandsynligvis har Vagtkommandørens Ønske om større Vagthold været berettiget, thi der forekom adskillige Flugtforsøg.

Den første Flugt fandt Sted i Midten af Maj, altsaa ca. en Maaned efter Ankomsten, hvorved 5 Englændere forsvandt. De blev dog atter fanget i Løbet af kort Tid, og Flygtningene skulde derefter bevogtes strengere og have »isoleret Bevægelse«. Skildvagterne, paa hvis Vagt Flugten var sket, hørte til Borgervæbningens Folk; de blev først arresteret, men slap med en skarp Irettesættelse, skønt det var godtgjort, at de havde udvist Skødesløshed i deres Vagttjeneste.

Saa vel i Juni som i Juli er der atter Flugt fra Fangelejren, den sidste Gang 10 Mand, men de blev alle fanget.

Der bliver indsendt Indberetninger til Generalen for Nørrejylland, og Oberst Bülow hævder, at Fangerne i Ringkjøbing bliver godt behandlet. Paa Forespørgsel, om tre Fanger, der er undvejet to

Gange, maa blive indesluttet for sig selv og nægtet Tilladelse til at gaa ud, svarer Generalen benægtende, thi man kan ikke straffe Fanger, der ikke har givet deres Æresord, fordi de søger at flygte, men man maa bevogte dem strengere.

Allerede i Foraaret var der udstedt kongelig Ordre om, at Krigsfangerne kunde anvendes til offentligt og privat Arbejde, men det kan ikke ses, i hvor stort Omfang dette er sket, ejheller hvilket Arbejde, de har udført.

Midt paa Sommeren havde Obersten indstillet, at Fangerne fra Holstebro og Ringkjøbing blev flyttet til Viborg, men først hen paa Efteraaret blev det bestemt, at de skulde afgaa. Forinden Afrejsen fra Ringkjøbing skulde Fangerne imidlertid have nye Klæder, og det trak ud med Leveringen heraf, og først den 15. Decbr. efter ca. 8 Maaneders Ophold forlod de engelske Fanger Ringkjøbing. Under den sidste Maanedes Ophold var en af Englænderne død i Byen.

Afsnittet om de engelske Fanger er skrevet paa Grundlag af Oplysninger fra Hærens Arkiv. Man kan dog langt fra sige, at Emnet er udtømt med denne lille Skildring, men mærkeligt nok findes der intet om Sommeren 1808's Begivenheder i Byens Arkiv. Derimod er det muligt, at en Del af Indberetningerne er sendt frem til Kongen, og de beror i saa Fald i Rigsarkivet, men dette Forhold har der ikke hidtil været Lejlighed til at undersøge.

Om Indkvartering under Krigen.

Under hele Syvaarskrigen 1807—14 var Størstedelen af den danske Hær stationeret i Jylland, idet man til forskellige Tider frygtede Indfald fra Syd.

Af nogle Indkvarteringslister kan man se, at der det meste af dette Tidsrum ogsaa var større eller mindre Troppestykker placeret i Ringkjøbing.

Til Brug for Indkvarteringskommissionen foreligger et Reglement, der indholder visse Ligheder med de endnu bestaaende Indkvarteringsregler.

Generalkvartermesterstaben bestemte, hvilke Distrikter der skulde belægges med Tropper, og derefter skulde Indkvarteringen foregaa ved Forhandling mellem de civile og militære Myndigheder. Eventuelle Tvistigheder mellem disse skulde først søges udjævnet gennem Overøvrigheden (Amtmanden) og Regimentchefen, men lykkedes det ikke for disse, skulde Stridighederne indberettes for Generalkvartermesterstaben, hvis Afgørelse var endelig. Det indskræpes i Reglementet, at ingen Militærperson er berettiget til at indkvartere sig selv eller andre militære egenmægtig; det kan kun ske med Øvrighedens Vidende.

En Divisionsgeneral skulde have stillet fire møblerede Værelser til sin Raadighed samt endnu fire til sine Adjudanter, Ordonnanser og andet Følge. En Regimentchef skulde selv have to Værelser og to til sit Følge, andre Stabsofficerer og Kompagnichefer kunde gøre Fordring paa to Værelser og i Mangel heraf et Værelse med Alkove.

Godtgørelsen pr. Værelse var 5 Rdl. maanedlig om Vinteren, dog kun 1 Rdl om Sommeren. Varme og Lys — 1 Talglys i hvert Værelse — var indbefattet i denne Pris. Til Underofficerer, Tambourer og menige (gemene) skulde der stilles Senge til Raadighed paa et sundt og tørt Sted i Huset, og Soldaterne skulde have Adgang til et varmt og oplyst Værelse. I Stedet for Sengeklæder af Fjer kunde man dog nøjes med at bruge en Madras

stoppet med Hakkelse, Mos eller Boghvedeavner, en lignende Hovedpude, samt dertil hørende Lagener og Tæpper. Om Sommeren var det dog til dette Mandskab tilstrækkeligt med Halm og Straa samt Tæpper. Husværterne skulde endvidere give de hos ham indkvarterede Underofficerer og menige et Maaltid varm Mad a 3 sk. daglig; dette skulde den indkvarterede selv betale af sin Lønning.

Brød var fraregnet, idet Soldaten selv var forsynet med dette fra de militære Bagerier. Som militære Bagere nævnes Peder Lem, Erik Søe, og Niels Bollerup. At de ikke har været saa begejstret for deres Titel og Bestilling, kan ses af en senere Sag, hvoraf det fremgaar, at de har nægtet at bage Brød til Militæret. Fra Byfogden faar de imidlertid alvorligt Paabud om under Strafansvar at udføre deres Hverv.

For Indkvartering om Vinteren fik Kvarterværten 6 sk daglig pr. Mand, foruden 3 sk for varm Mad; i Sommertiden var Godtgørelsen dog kun 4 sk daglig, og Indkvarteringspengene blev udbetalt forskudsvis til Øvrigheden, der saa igen straks skulde udbetale Beløbene til Værterne.

Hvor Vagt var fornøden, skulde der indrettes Vagtstuer med Lys og Varme for Kommunens Regning, men denne fik dog 5 Rdl. pr. Maaned for Officersvagtstuen og 6 Rdl. maanedlig for Vagts Stue, om Sommeren dog kun 1 Rdl. for hvert Rum. Byen skulde endvidere stille et Sygehus til Raadighed, som Bataillonskirurgen skulde godkende. Med Lys og Varme var Lejen 6 Rdl. maanedlig pr. Stue, om Sommeren dog 2 Rdl. Sengeklæder, Lagener og uldne Dækkener skulde Kommunen ligeledes levere for en Godtgørelse af 48 sk pr. Maa-

ned for hver Seng. Derimod besørgede Militæret selv Vask og al Pleje af de syge.

Af forskellige Skrivelser kan ses, at der baade var Vagtlokaler og Sygestuer i Byen under en stor Del af Tiden, i hvert Fald i Krigens første og sidste Aar, men det fremgaar ikke af Akterne, hvor de var beliggende. Derimod opgives det, at Købmand Ole Rindom udlejede sit store Pakhus til Munderingskammer for 20 Rdl. i maanedlig Leje i Aarene 1813 og 14.

Indkvarteringskommissionens Medlemmer var foruden Byfogden, Agent Buch og Købmand C. Husted.

Muligvis er ikke alle Indkvarteringslister blevet opbevaret, men af dem, der har staaet til Raadighed til Gennemsyn kan det ses, at i Efteraaret 1807 laa der et Detachement paa ca. 60 Mand af Vestre Jyske Landeværns Regiment 3. eller 4. Bataillon. Som Kommandører for Korpset nævnes baade en Major Lakkendorph og en Kaptajn Borgen; de er her ikke samtidig, saa det er sandsynligt, at forskellige Afdelinger af dette Regiment har afløst hinanden. I 1808 laa der stadig et Detachement af Regimentet, fra 40 og op til 80 Mand. Arbejdet bestod for Størstedelen i dette Aar som nævnt i forrige Stykke, af Vagttjeneste for de engelske Fanger, og Kommandøren var den meste Tid Postmesteren, Løjtnant Koed. Foruden dette Korps nævnes dog ogsaa et Par andre mindre Afdelinger, saaledes 1808 i Juli og August Maaned 12 Mand af jyske Skarpskytters Korps 2. Bataillon, og baade i 1808 og i 1809 ligger jævnlig 22 Mand af sjællandske Jægerkorps' 2. Batl., 2. Komp., under Løjtnant Schoubye.

Hverken i disse første Krigsaar eller i de føl-

gende 1810—13, har Indkvarteringsbyrden været saa trykkende. Der var i Almindelighed kun en Mand indkvarteret hos hver Borger, og det var de større Købmænd, der først fik Indkvartering. Men foruden disse mindre Afdelinger var der jævnlig indkvarteret højere Stabsofficerer, endda i temmelig lange Perioder. Saaledes laa Generalmajor F. C. Bülow, der var i stor Gunst hos Kongen og tidligere havde været Adjudant hos ham, en stor Del af 1811 indkvarteret hos Købmand J. Husted, disponerende over 7—8 Værelser efter Reglementet. Ogsaa i 1812 var han her en Tid og atter sammen med flere højere Stabsofficerer fra Begyndelsen af 1813 til Begyndelsen af 1814. Fra 20. Febr. 1813 til 15. Oktbr. 1813 var han for Byens Regning indkvarteret hos Madam Kolbye og derefter en Tid hos Købmand Ole Rindom. Det kan ligge nær at antage, at Tilstedeværelsen af flere højere Officerer i Ringkjøbing, Landets vestligste By, skyldes Frygt for engelsk Landgang paa Vestkysten.

Den største Indkvartering synes Byen at have faaet lige efter Freden, i Foraaret 1814, i Tiden fra 1. Juni til 18. Oktbr. Det var det fynste Infanteriregiments 3. Bataillon under Oberstløjtnant von Schmidt med Kaptajnerne v. Vett, v. Böhmer, v. Prehn, v. Dorgelo, og for Jægerkompagniet Kaptajn Friis. Bataillonens talte 11 Officerer, 45 Underofficerer, 10 Tambourer og over 800 menige, ialt 926 Mand. Heraf blev der beregnet Kvarter til 584 Mand i Ringkjøbing, 83 i Gammelsogn, 103 i Rindum og 156 i Velling. Den største Indkvartering i Ringkjøbing var da 12 Mand, hvilket fandt Sted hos adskillige Borgere.

Indkvarteringen synes som nævnt at have strakt sig over 4—5 Maaneder; men Mandskabet er jo

muligvis lidt efter lidt blevet hjemsendt, nu da Freden var indtraadt. Officererne derimod blev liggende i Ringkjøbing hele Aaret 1815, og enkelte forsvandt endda først i Begyndelsen af 1816. Oberstløjtnanten laa, i hvert Fald en Del af Tiden, indkvarteret hos J. Husted. Bataillonens Adjudant og Regnskabsfører var Løjtnant Schubert.

Ud over de nøgne Indkvarteringslister er der kun enkelte andre Skrivelser mellem Akterne. Et Par af de mest interessante skal sluttelig gengives, da de indeholder visse Punkter til Belysning af Tiden.

I en Skrivelse fra 23. Juni 1814 til Byfogden i Ringkjøbing hedder det:

»Efter vedlagt Ordre skal jeg afløse Hr. Premierlieutnant v. Liecht og overtage den ham hidindtil anfortroede Post angaaende i Forening med den civile Øvrighed at forhindre Samfærdigheden med Norge. Dette meddeles herved Deres Velvished efter Ordre for at communiceres de med Toldvæsenet respektive Embedsmænd.«

Tjenstligen

I. Morville,

Pr. Lieutnant ved Fynske Reg., 3. Batl.

Norge var jo ved Freden blevet afstaaet til Sverige, og mellem Linierne i Skrivelsen kan det læses, at det har gjort ondt, da den aarhundredgamle Handelsforbindelse mellem Ringkjøbing og Norge er bristet.

Følgende Skrivelse af 9. Maj 1814 fra Generalkommandoen for Jylland angaaende den forestaaende Indkvartering af Fynske Reg., 3. Batl., maa sikkert bedømmes paa Baggrund af Statens finansielle Nød.

»Hvis Gage og Lønning ej ordentlig skulde

blive udbetalt til de kantonnerende Tropper, maa de i Følge Hans Maj. Kongens Befaling af 6. dennes have hele deres Indkvartering og Bispisning gratis, nemlig: Frokost samt 1 Snaps om Morgen, varm Mad og Øl om Middagen, samt varm Mad eller Smørrebrød med 1 Snaps om Aftenen. Naar Lønning ordentlig indgaar, bliver Bispisningen for Mandskabet som sædvanlig.«

I en anden samtidig Skrivelse meddeles det, at Soldaterne kun skal have det nødtørftigste, og at Værterne ikke skal levere mere end det, der tilkommer de indkvarterede efter deres sædvanlige Lønning, og Bispisningspengene skal blive indfriet, saa snart Bataillonen faar Penge dertil. Endvidere skal det indskærpes Soldaterne, at de ikke maa tage selv eller kræve mere, end de kan betale med den dem tilkommende Lønning; hvis de gør det, vil de blive straffet, og deres Sold tilbageholdt.

Saavel den store Indkvartering i det sidste Krigs-aar som de ødelagte Handelsforbindelser paa Norge har utvivlsomt for Ringkjøbings Vedkommende bidraget sit til, at Tiden efter den ulykkelige Syvaarskrig følte haard og trykkende for Borgerne her.

XI. Fra 1848 og 1849

I Treaarskrigen, 1848—50, var Krigsskuepladsen udelukkende den jyske Halvø, men bortset fra Kolding- og Fredericiaegnen fandt Træfningerne Sted Syd for Kongeaaen. Krigsbegivenhederne mærkedes kun lidt paa Vestkysten, men der var dog enkelte Besøg af fjendtlige Tropper i Ringkjøbing.

Ad Overleveringens Vej er ikke bevaret meget fra denne Tid, men gennem Borgerrepræsentanternes Protokol, og især gennem Notitser fra Ringkjøbings ældste Blad, Ringkjøbing Amtstidende, der begyndte at udkomme omkring 1840, kan der gives enkelte Træk.

Det er kendt, hvorledes Rygtet om »Rendsborg-Slaverne«s hærgende Tog mod Nord som en Løbeild for gennem Jylland i de sidste Dage i Marts 1848, og hvorledes Befolkningen alle Vegne væbnede sig for at være parat til at modtage disse plyndrende Skarer. Det er sikkert med disse Rygter som Baggrund, at Ringkjøbing Amtstidende skriver den 30. Marts:

»I Anledning af de for Danmark faretruende Begivenheder har der ogsaa her dannet sig et Korps af henved 100 Frivillige til Landets Forsvar. Savnet af Skydevaaben har Hr. Amtmand

Grev Schulin søgt at afhjælpe ved hersteds at lade forfærdige Haandvaaben.«

Det var i Virkeligheden den gamle Borgervæbning, der igen en kort Tid opstod, efter at den havde været ophævet i ca. 20 Aar. Fra Etatsraad Alfred Sørensens Bog: »Minder fra det gamle Ringkjøbing«, vides det ogsaa, at der i Foraaret 1848 blev holdt nogle Øvelser. I Byens Forhandlingsprotokol bruges dog ikke Ordet Borgervæbning, men derimod Folkevæbningen, og det oplyses, at der fra Generalmajor Moltke er kommet Meddelelse om, at Byen mod Kvittering kan laane 100 Stkr. Geværer ved Henvendelse til Kommunalbestyrelsen i Fredericia. Laanet modtages med Tak, og der lejes en Vogn til at afhente Vaabnene i Fredericia. Ringkjøbing var nu godt forsynet, og efter Anmodning af Rindum og Holmslands Kommuner vedtoges det at udlaane de gamle Borgergeværer — formodentlig de gamle Geværer fra Borgervæbningens Dage — til disse Kommuner.

Amtmanden, Grev Schulin, var meget aktiv. Han udsteder i de Dage en Rundskrivelse til alle Amtets Kommuner, hvori han, efter at have nævnt den gode Begyndelse i Ringkjøbing, opfordrer til Sammenslutning og Kamp. Denne Skrivelse minder baade ved sin Form og sit Indhold om de Opraab, der blev udstedt under Napoleonskrigene, og det er sidste Gang i vor Historie, at civile Myndigheder overfor Befolkningen indskærper den ældgamle Pligt til at værge hver for sin Egn, naar Fjendskarer og Strejfkorps stod i Landet. Selv om dette interessante Dokument før har været offentliggjort (saaledes i H. P. Hansen: Fra gamle Dage), skal det dog ogsaa, da det har Tilknytning til Ringkjøbing, gengives her:

»Saavel her i Amtet, som andet Steds i Landet, har Folk besluttet at væbne sig, navnlig for at forsvare Liv og Ejendom mod de muligen fra Syden indtrængende Skarer af Vagabonder, som Urolighederne i Tyskland og Hertugdømmerne maatte give Lyst til at gæste Jylland. Saaledes tegnede sig allerede i Aftes et efter Folkemængdens Størrelse betydeligt Antal Borgere og unge Mennesker i Ringkjøbing til en frivillig Væbning. For at hiint Forsvar kan blive saa kraftigt som fornødent gjøres, og for at det kan erholdes ved saa liden Opofrelse, som efter Omstændighederne er muligt, hvilket bedst kan skee ved, at Forsvaret concentreres samlet paa de enkelte Steder, som først maatte blive truede, har Stiftamtmand for Ribe Amt, Grev Sponneck, og jeg besluttet at combinere Forsvaret for begge Amter og med begge Amters Kræfter og i det Hele at ordne, hvad i denne Anledning Tidens Alvor fordrer.

Vi have foreløbigen besluttet at lade saadanne Haandvaaben forfærdige, som her kunne gjøres. at anskaffe Krudt og anden Ammunition.

Fremdeles lade vi udgaa til samtlige Sogne lignende Indbydelser som denne for at opfordre Enhver, som nogenlunde er istand dertil, til paa nærmere given Ordre, og paa nærmere bestemmende Sted, at møde til det fælles Forsvar.

For at Mænd, som ellers maatte have Mod og Kraft til at deeltage i dette Forsvar, ikke skulde lade sig afholde fra at melde sig som Landets frivillige Forsvarere ved den Betænkelighed, at de ikke kunde være hjemme fra, for egen Families eller eget Hus'es Forsvars Skyld, eller for hjemlige Forretningers Skyld, bemærkes, at vor Forsvarsplan er saaledes, saa det enkelte Hus og Hjem bedst forsvares ved den fælles Hjælp, og at disse Frivillige kun i allerhøjeste Nød ville blive sammenkaldte, og da med Guds Hjælp kun nogle Dage ville blive holdte fra Hjemmet.

Sogneforstanderskabet anmodes derfor om uopholdelig efter denne Skrivelses Modtagelse at ville samle hele Sognets mandlige Befolkning og opfordrer saa mange som ville og kunne tage

Deel i det fælles Forsvar, at tegne deres Navne paa en henlagt Liste.

Enhver, som er istand dertil, anmodes om at forberede sig paa at kunne give Møde med Skydegevær eller andet Vaaben.

Enhver, som ikke selv vil møde, men som er i Besiddelse af Skydegevær, bedes om at udlaaene dette til en Mødende.

Paa ovenomhandlede Liste bedes ved hvert Navn paategnet hvem der vil møde med Vaaben og med hvilket Vaaben.

Naar Listen er forfattet bedes den mig uopholdelig tilstillet, for at jeg derefter kan bestemme nogle for de forskjellige Dele af Amtet beleilig beliggende Steder, hvor jeg da paa en nærmere bestemmende Dag vil indfinde mig for med de mødende Frivillige, at ordne hvad videre maatte være fornødent.

Jeg behøver ikke at opfordre Sogneforstanderskabet til Iver og Nidkærhed i dette farefulde Øjeblik. Sogneforstanderskabet vil, derom er jeg overbeviist, gjøre Sognets Mænd begribeligt, at Sammenhold, Mod og Uegennyttighed nu er fornødent. Jeg for min Part skal ikke holde mig tilbage, men gøre hvad jeg kan for Amtets og Landets Vel.

Ringkjøbing Amtshus, den 29de Marts 1848.

Schulin.

Det er »Aanden fra 48«, der taler i dette Opraab, og at Begejstringen og Offervilligheden var stor i Ringkjøbing, er der adskillige Beviser paa.

I April Maaned meddeltes det, at der ved frivillige Bidrag fra Byens Indvaanere er indkommen en Sum, hvorved »man har set sig i Stand til at indkøbe 4 Stykker gode Kavalleriheste, der allerede er afgaaet til Horsens. Overskudet af det samlede Beløb er bestemt til at anvendes i lignende Øjemed, og ligeledes har Hr. Amtmand Grev Schulin stillet en Hest med Rytter. Da det er bekendt.

at Armeen er trængende for Sokker eller Strømper, har dette foranlediget Indvaanerne i Byen til i disse Dage at afgive et lidet Partie, hvoraf allerede en Del er indsendt«. Landboerne opfordres til at bidrage til at afhjælpe dette Savn, og Restauratør I. Rosenvinge tilbyder at modtage og besørge afsendt, hvad der maatte blive indleveret.

Den 19. Juni hedder det:

»I Løverdags Aftes indtraf hertil paa 16 Vogne fra Holstebro et Korps af omtrent 50 Frivillige, hvoraf de 30 var fra Holstebro og de øvrige fra Lemvig og Skive. I Gaar Aftes var af Byens Indvaanere foranstaltet en Fest i Anledning af de fremmedes Nærværelse, ved hvilken Lejlighed der udbragtes patriotiske Skaaler, og Sange blev afsungne. Imorges Kl. 8 blev Korpset under rungende Hurra befordret herfra, hvor dets Styrke blev forøget med 2 Mand, der ligeledes vilde støde til Armeen for at deltage i Fædrelandets Forsvar.«

Ogsaa Hjælpen til saarede og faldnes efterladte var stor. I Lighed med flere andre Byer blev der oprettet en ugentlig Subskription af 2 Sk. dansk courant til nævnte Formaal. I Løbet af faa Dage blev der af ca. 300 Deltagere tegnet ca. 900 Portioner i 8—12 Uger, samt 100 Rdl. courant en Gang for alle, og til tre frivillige fra Ringkjøbing — deres Navne nævnes ikke — bevilgede Kommunalbestyrelsen efter Andragende Kapper, som man anmoder Generalkommandoen om at udlevere.

I Maj og Juni fremkommer Meddelelse om, at fjendtlige Tropper har overskredet Kongeaaen og er set ved Vejle og Ribe. Men fra Historien ved vi, at Rusland protesterede mod, at regulære præjsiske Tropper gik over Kongeaaen, saa der blev kun Tale om selsvig-holstenske Afdelinger, og af disse

kom der ingen til Vestkysten i 1848, og saaledes blev Ringkjøbing det første Aar fri for at mærke Krigen paa nærmere Hold. Derimod kom der hen paa Efteraaret efter Vaabenstilstanden et Kontingent danske Tropper hertil. Det hedder herom den 2. Novbr.:

»I Gaar Eftermiddags Kl. 4^{1/2} indtraf her til Byen 1. Komp. af 8. Linie Inf. Bataillon med vajende Fane, Tromme- og Hornmusik i Spidsen, hvor det efter en tidligere Forordning for Vaabenstilstandstiden blev indkvarteret. Efter Forlydende er dog største Delen bestemt til at skulle hjemmitteres.«

Da Krigen paany begyndte i Foraaret 1849, kom der hurtig slesvigholstenske Tropper over Kongeaaen, og Hovedstyrken begyndte en Belejring af Fredericia. I denne Forsommer naaede fjendtlige Korps ogsaa ud til Vestkysten. Herom berettes i Ringkjøbing Amtstidende den 22. Maj:

Ringkjøbing har nu ogsaa maattet se en fjendtlig Afdeling inden for sine Porte. I Søndags ankom til Amtet en Rekvisition fra Fjenden om en betydelig Del Levnedsmidler. Samtidig hermed modtoges Efterretning om, at fjendtlig Kavalleri var i Bevægelse mod Ringkjøbing. I Gaar, Mandag, kom mellem 30 og 40 churhessiske Kavallerister til Holmgaardene i Lemb Sogn 5 Fjerdingvej fra Ringkjøbing, og i Dag Formiddag Kl. 10 kom denne Trop til Ringkjøbing og drog gennem Byen til Amtmandsholigen Rindungaard, hvor Anføreren, en Løjtnant, præsenterede Amtmanden en Rekvisition fra en fjendtlig Intendant, hvorefter Ringkjøbing Amt skulde daglig levere 300 Tdr. Havre i Kolding, og erklærede, at han havde Ordre til at arrestere Amtmanden, dersom denne ikke vilde udskrive det forlangte af Amtet. Amtmanden fandt imidlertid ikke at kunne efterkomme disse uforskammede Fordringer til et Distrikt, der ikke er occuperet, og han næg-

tede derfor at gøre nogen som helst Udskrivning, uden for hvad Troppen behøvede til sit daglige Underhold, medens den opholdt sig indenfor Amtets Grænser. Dette Svar var næppe efter Løjtnantens Ønske, og det satte ham i en temmelig ubehagelig Forlegenhed: thi Byens Indvaanere havde samlet sig i Mængde ved Amtmandsboligen og indtog en truende, men værdig Holdning, som tydelig nok imponerede Fjenden og gjorde ham ængstelig for at foretage noget Skridt, der kunde give Anledning til et Udbrud af den undertrykte Harme og Forbitrelse over hans Dumdristighed, der læstes i ethvert Ansigt. Han afslod derfor fra at medføre Amtmanden som Fange, mod at denne ved Æresord lovede, naar Prittwitz*) nærmere maatte forlange saadant at indstille sig i Horsens, Vejle eller Kolding. Det maatte saa meget mere paaskønnes, at Amtmanden gik ind herpaa, som det netop i denne Tid er af stor Vigtighed, at han forbliver i sit Embede, og den tilstrømmende Folkemængde desuden viste aabenbar Lyst til at modsætte sig hans Arrestation, hvilket kunde have medført Blodsudgydelser og uanset det heldigste Udfald dog lettelig vilde have fremkaldt Fjendens Hævn og dermed forbundne ulykkelige Følger. Da de fjendtlige fik Amtmandens skriftlige Svar, at han ikke kunde efterkomme Requisitionen og hans Erklæring om, at han paa Forlangende vilde indstille sig som Fange, drog de bort ad Markvejen til Chauseen, øjensynlig glade over at være undsluppen den dem overhængende Fare. Forøvrigt maa Ringkjøbing Indvaaneres værdige Holdning ved dette Fjendens første Besøg i højeste Grad anerkendes. Fjenden kunde i hvert Øje læse en brændende Harme og en alvorfuld Bestemthed. Endog Drengene, der blev udspurgt, om der var dansk Militær i Byen, gav med Kækhed vildledende Svar.

Fra dette lille Besøg berettes endnu om en Epi-

*) Slesvig-Holstenernes kommanderende General.

sode, der viser, at Mandstugten var bedre end forhen i Ufredsdage, og at der regnedes mere med Folkeret.

Paa Holmegaardene var under Patruljens Ophold bortkommet et Søvlommeur, som formodedes at være borttaget af en af Husarerne. Da Troppen forlod Holmegaard, underrettede Ejeren, Buck, Løjtnanten om Savnet af Uret og sin Mistanke, som han dog ikke kunde rette mod nogen enkelt. Løjtnanten lovede at undersøge Sagen senere og drog derpaa til Rindungaard og straks derfra til Skjern, hvor Patruljen overnattede. Nogle Dage senere modtog Buck en Billet fra Løjtnanten, hvori denne meddeler, at »han har været saa heldig at opdage Skurken, som havde stjaalet Uret, hvilket hen herved oversender med Forsikring om, at Personen skal blive eksemplarisk afstraffet«. Uret medfulgte rigtigt, og Løjtnantens Navn var saa vidt kunde læses Schothen.

En god Maanedes Tid efter fik Ringkjøbing det andet og sidste og mere generende Fjendebesøg. Stadig med Ringkjøbing Amtstidende som Kilde kan herom oplyses fra den 1. Juli:

Efter at der i Nat var indløbet Underretning om, at de fjendtlige Tropper var ankommet til Tarm, blev Byen i Formiddags pludselig besat af en Kommando slesvig-holstenske Dragoner, ca. 150 Mand, under Anførsel af en Major Bismarck, der fordrede en Del Levnedsmidler m. m. straks leveret, samt varm Mad til hele Styrken. Maden maatte naturligvis tilvejebringes, og efter nogen Ventilation blev man enig med Majoren om, at han indskrænkede sin Requisition til følgende:

300 Pund Kaffe, 500 Pund Gryn, 25 Tdr. Byg, 25 Tdr. Havre, 1500 Pund Brød, 150 Pund røget Flæsk, 3 Ankre Rom og 2 Slagtestude. Til de re-

kvirerede Varers Bortbringelse maatte Byen levere det fornødne Antal Vogne. Hen paa Eftermiddagen forlod Kommandoen med de belæsedede Vogne Byen og trak sig tilbage til Skjern og Tarm. Paa samme Tid Byen besattes, blev en Afdeling sendt til Amtmand Grev Schulin paa Rindumgaard, men da han hverken kunde eller vilde opfylde Fjendens tidligere fremsatte Fordring at udskrive af Amtet en betydelig Del Levnedsmidler og Fourage, blev han under Bevogtning bortført, formodentlig til Skjern, hvor Hovedstyrken menes at staa.

Efter hvad der berettes, har Fjenden ikke indskrænket sine Rekvisitioner til Byen alene, men mindre Afdelinger har ogsaa hos flere Landboere i Nærheden borttaget og bortført dels Fødemidler, dels Korn og Slagtekvæg. Det er anden Gang, at Ringkjøbing har været hjemsøgt af fjendtlige Tropper, og saavel Byen som Omegnen maa nu hver Dag befrygte at blive aldeles occuperet af Fjenden

Rekvisitionerne var mere haarde og paagaende paa Skjern og Tarmegnen, hvor Degnen i Kvong nær var blevet hængt af Fjenderne (Hards. Aarb. 1933), men Frygten for en regulær Occupation var kun kortvarig; thi ved Fredericia-Slaget den 6. Juli blev Nørrejylland med et rensed for fjendtlige Tropper. Amtmanden vendte ogsaa efter faa Dages Forløb uskadt tilbage til Rindumgaard.

Af Kommunalbestyrelsens gamle Forhandlingsprotokol fremgaar det, at Værdien af de den 1. Juli udskrevne Varer fra Ringkjøbing beløb sig til 649 Rdl., og at Gæstgiver Mathiesen havde bespist Styrken, for hvilket han modtog et Forskud paa 18 Rdl. Følgende Borgere havde kørt Varerne bort for Fjenden: Daniel Mogensen i 3 Døgn, Erik Søe i 3 Døgn, C. Hoek 5 Døgn, C. Bertelsen 5 Døgn, Greis Christensen 5 Døgn, P. Tang 6 Døgn, P. Bollerup,

Jens Thye, I. Smed, L. Lange hver i 10 Døgn og Mads Mougaard i 15 Døgn. Der forlanges 2 Rdl. i Godtgørelse pr. Døgn, men Kommunalbestyrelsen er kun tilbøjelig til at ville yde 8 Mark, men man enes foreløbig om, at der udbetales et Forskud, hvorefter den endelige Udregning senere kan finde Sted.

En af de faa Overleveringer, der endnu lever om dette fjendtlige Besøg, er en Beretning om, at Dragonerne bandt deres Heste ved og i Raadhuset, der netop den Sommer var under Opførelse, og ved denne Fremfærd skulde de ny Mure være blevet en Del beskadiget.

Fra Ringkjøbing Amtstidende skal endnu kun nævnes et enkelt Cital fra 1849, der hentyder til Krigen og Krigsbegivenhederne. Det er fra Kong Frederik VII's Fødselsdag den 6. Oktbr. og lyder:

Hans Majestæt Kongens Fødselsdag blev i Løverdags højtideligholdt her i Byen ved et paa Gæstgivergaarden arrangeret festligt Middagsmaaltid, der bivaanedes af et talrigt Selskab bestaaende af alle Byens Embedsmænd og en stor Del af Borgerne af alle Klasser. Tillige var indbudt de hjempermitterede Militære, der er hjemmehørende her i Byen og har deltaget i Krigsbegivenhederne, samt den Officer med hans lille Kommando, som i nogen Tid har opholdt sig her for at modtage de hjempermitteredes Munderingsstykker. Ved Bordet udbragtes Hans Majestæt Kongens Skaal med stor Jubel, ligeledes en Skaal for Danmark, for vore tapre Krigere, samt et Mindebæger for den ædle General Rye og de øvrige tapre, der har ofret Liv og Blod for Fædrelandets retfærdige Sag.

I det sidste Krigsjaar, 1850, var det kun i det sydlige Sønderjylland, at der fandt krigeriske Begivenheder Sted, og der er derfor intet særligt at

meddele her fra Egnen. I det hele taget maa man sige, at Ringkjøbing og Omegn slap billigt over 3-Aarskrigen. Bortset fra det ene Udskrivningsbesøg i 1849 skete der ikke Byen Skade, og om fjendtlige Indkvarteringer var der slet ikke Tale. Da blev det værre i Krigen 1864, hvor der var fremmed Indkvartering i en 3—4 Maaneder, men om dette foreligger der flere trykte Oplysninger, saa det skal ikke gentages her.

XII. Forskelligt

1. En Sandemandskendelse og et Kongebrev.

Et af de ældste originale Dokumenter, der endnu befinder sig i Ringkjøbing Raadstuearkiv, er en Sandemandskendelse fra 1597.

Sandemændene var en Slags Nævninger, der oprindeligt kun skulde afgøre Sager om Markskel mellem forskellige Byer, men som senere fik et betydeligt større Virksomhedsomraade. Sandemændenes Antal var 8 indenfor hvert Herred; det var ansete Bønder, der for Livstid beskikkedes til deres Hverv af Kongen eller paa dennes Vegne af Lensmanden. I den foreliggende Sag drejer det sig om Fastsættelse af Markskel.

Det hedder herom:

Vi efterskrevne Sandemænd udi Hind Herred, som er Christen Jepsen i Thorsted, Peder Christensen i Steengaard, Christen Jensen i Gadgaard, Laurits Andersen i Rindom, Anders Christensen i Rindom, Grauers Mogensen, Gammelsohn, Iver Christensen, Gammelsohn, og Enevold Villadsen i Isager, kendes og gør for alle vitterligt med dette vort aabne Brev, at vi den 27. Januari Anno 1597 var forsamlet paa Marken

imellem Hugborrig Mark, Hebløft Mark, Ringkiøbing Mark, saa vidt dens Frihed er paa den ene og Hedegaards Mark paa den anden Side. Og dersom Borgmester, Raad og Menighed udi Ringkiøbing havde ladet os kalde, paavare og opkræve til at gøre og sværge ret Markskel der imellem, og os gik Følling paa, da begyndte vi vores Tog ved den Nørdige Hjørne, som kommer op mellem Hedegaards Eng og Hugborrig Kasteng, der Norden ved satte vi den første Steen til ret Markskel imellem Hugborrig Mark, Hebløft Mark og Ringkiøbing Mark og Frihed paa den ene og Hedegaards Mark paa den anden Side. Saa gik vi derfra og Nør, bedre til Vester, Sønden ved en Hederener, der satte vi den anden Steen til ret Markskel imellem formeldte Hugborrig Mark, Hebløft Mark og Ringkiøbing Mark og Frihed paa den ene og Hedegaards Mark paa den anden Side. Saa gik vi derfra og Nør, bedre Norden og Vesten, i Enden paa en flad Sted, der satte vi den tredie Steen og den sidste til ret Markskel imellem formeldte Hugborrig Mark, Hebløft Mark, Ringkiøbing Mark og Frihed paa den ene og Hedegaards Mark paa den anden Side, og der ende vi vores Tog paa denne Gang, og paa samme Sted gjorde vi vores Ed og Toug, at disse formeldte Aasted, Sted fra Sted og Steen fra Steen, hvor vi udi vores Sanddemands Ed for ret Markskel at være imellem Hugborrig Mark, Hebløft Mark, Ringkiøbing Mark og Frihed paa den ene og formeldte Hedegaards Mark paa den anden Side. Og dersom findes inden formeldte Markskel Stuf, Ornum. Særkøb eller Enemærke, som Loven undtager, sværger vi ingen Mand løddeløs. Til Vidnesbyrd stadfæster samme vores Tog med vores Signeter her under trykt.

Denne Kendelse indeholder en Del juridisk-tekniske Ord, som det kan være lidt vanskeligt at give en præcis Definition af, men ifl. Kalkars Ordbog over det ældre danske Sprog ser det ud til, at Ud-

trykket »os gik Følling paa« skal betyde, at Sandemændene er udmeldt af Fogde og Ting til at afgive deres »Toug«, d. v. s. Kendelse Ved Udtrykket »Ringkiøbing Mark og Frihed«, der forekommer saa ofte, skal sikkert forstaas Byomraadet, som er underkastet de Købstaden ved Privilegier tilstaaede Friheder. De fire Betegnelser: Stuf, Ornum, Særkøb og Enemærke angiver en Slags privat Ejendomsret udenfor alt Jordfællesskab, og Ordet »løddeløs«, der forekommer i denne Forbindelse, maa betyde lødløs, d. v. s. uden Del i.

De Markskel, der ved denne Kendelse er blevet nærmere fastsat, er de Erhvervelser, som Ringkjøbing ved Kongebrev af 1551 havde faaet i Tilslutning til sin Bymark østerpaa. Dette Kongebrev nævnes hos Frosl Side 6. I 1816 fandtes Originalbrevet i Ringkjøbing Bys Gæmmer; nu ser det ud til, at der kun findes en bekræftet Afskrift af det, og det har følgende Ordlyd:

Vi Christian af Guðs Naade osv. gøre alle vitterligt: At vi af vor synderlige Gunst og Naade har undt og tilladt og nu med dette vort aabne Brev under og tillader, at vore Undersaatter, Borgmestre, Raadmænd og menige Borgere udi vor Købstad Ringkjøbing maa nu Paaske førstkommende afbryde tvende Gaarde, som vi haver faaet i Magelæg af os elskelig Iver Juel til Stubbergaard, vor Mand og Tjener, liggende udi Hind Herred, Velling Sogn, den ene kaldet Hehøltoft og den anden kaldet Hugborg, og dermed lade hannem udlægge tvende andre vore og Kronens Gaarde liggende paa Holm udi Synderby som Jens Nielsen og Nis Ibsen ihoe, og naar fornævnte vore Undersaatter samme Gaarde, Hehøltoft og Hugborg, afbrudt haver, maa og skulde de siden til deres Bys Overdrev nyde, bruge og beholde til evig Tid, al dens Ejendom og ret Tilliggende, som med Rette til fornævnte

Gaarde tilhører, intet undtagen, dog saa, at de skulde aarligen udrede deraf til os og Kronen til vor Gaard, Bøfling 9 Ørter Korn, Thi forbyde vi alle, hvo de helst ere eller være kunde, særdeles vore Fogder, Embedsmænd og alle andre fornævnte Borgmestre, Raadmænd og menige Borgere udi fornævnte Ringkjøbing herimod paa fornævnte tvende Gaardes Ejendom og rette Tiliggende, eftersom forskrevet staar, at hindre eller udi nogen Maade Forfang at gøre under vor Hyldest og Naade.

Givet paa vorl Slot København
St. Dionysi (8. Oktbr.) Aften 1551.

Saa vel dette Kongebrev som Sandemandskendelsen spillede en vis Rolle i 1792. Paa dette Tidspunkt var de nævnte Jorder forlængst kommet bort fra Ringkjøbing Bymark, og der var opstaaet tre andre Gaarde (det nuværende Hehøltøft); men nu rejser Ringkjøbing Bys eligerede Borgere — bl. a. Jens Harpøth — det Spørgsmaal, om Byen ikke kan inddrage eller indløse Arealerne, og man anmoder Birkedommer Grønlund om at undersøge Forholdet. Denne tager sig straks af Sagen og paa-beraaber sig saavel Kongebrevet som Sandemandskendelsen, samt andre Dokumenter*), som i 1792 var i Byens Arkiv og hvoraf det kan godtgøres, at endnu 100 Aar efter 1551 var Jorderne tilhørende

*) Af disse fremgaar det, at Ringkjøbings Borgmester i 1597 hed Frederik Busk. Hos Frost Side 92 fortælles, at denne Borgmesters Epitafium endnu ved Aar 1817 hængte i Ringkjøbing Kirke; det er dog nu forsvunden. — Der kendes i hvert Fald endnu et Borgmesternavn fra Ringkjøbing fra ældre Tid, nemlig Niels Jensen, der nævnes som Tingsvidne 1521 (Gljyske Tingsvidner).

Byen, men hvornaar og paa hvad Maade, de er bortkommet fra Byen, kan ikke eftervises. Der nævnes dog den Mulighed, at de var pantsat i den pengeknappe Tid efter Svenskekrigen. Birkedommeren skriver derom til Gaardenes Ejer, Greve Rantzau, Brahesborg paa Fyn, og denne svarer med at udtale, at Kongebrevets Ægthed vel ikke kan drages i Tvivl, men at det kan være vanskeligt at bevise, ai de to i 1551 afbrudte Gaardes Jorder er helt de samme som de tre ham nu tilhørende Gaarde. Han har ingen Adkomstbreve paa Gaardene, men de har tidligere hørt til Voldbjerg Hovedgaard, og da denne Gaard solgtes fra Grevskabet, forblev Hebøltoftgaardene som Strøgods under Rosenvold og Brahesborg, og han slutter med at bestride Ringkjøbings saavel formelle som reelle Ret til Jorderne, da de i hvert Fald i over 100 Aar har været fra Byen. Der føres nu en lang Række Vidner, men det ser ikke ud til, at det har ført til nogen Opklaring af, hvornaar eller paa hvad Maade, Ringkjøbing har mistet Markerne i Hebøltoft og Hugborg. Derimod synes det, som om de tre Beboere af Hebøltoftgaardene i 1792, Christen Hansen, Anders Thuesen og Jens Madsen ved denne Tid har købt Gaardene til Selvejendom, og i Efteraaret 1793 enes disse med Ringkjøbings eligerede Borgere om det nuværende Skel mellem Ringkjøbing Bymark og Hebøltoft, og hermed underskriver Borgerne paa, at denne Sag er afgjort og henfalder.

Trods Kongebrevets Ord om Jordernes Tilknytning til Ringkjøbing Bys Overdrev til »evig Tid«, er de dog forholdsvis snart gledet bort, men Ansvarer derfor ligger utvivlsomt paa Byen selv, og da Spørgsmaalet om Ejendomsforholdene blev rejst,

var det for silde, idet hævdvunden Ret paa Grundene kunde gøre sig gældende.

2. Et 300-aarigt og et 200-aarigt Kulturbillede.

Følgende to Retsakter giver et ret interessant Billede af ældre Tiders Straffemetoder; de afviger ikke saa lidt fra vor Tids Opfattelse; men hvorledes Straffene har virket i disse Tilfælde, kan ikke afgøres, da Akterne kun indeholder efterstaaende to Stykker, det første fra 1628, det andet fra 1731.

Christen Christensen forpligter
sig til at holde sin Datter
indespærret.

Kendes jeg Christen Christensen i Ringkjøbing og gør for alle vitterlig: Eftersom min Daatter Karen Christensdatter sig adskillige Tider haver forset med allehaande Tyveri og nu besynderlig paa hendes Liv forgrebet sig, ogsaa imod Borgmester Jens Olufsen, da, efterdi Borgmester og Raad efter min meget klagelige Anmodning hende paa Livet — i denne urolige Tid*) — haver benaadet i den Forhaabning, hun endnu med Guds Hjælp maatte rette sig og bedre sig og saadan onde Vaner afstaa, tilbinder og forpligter jeg mig paa min Æres og Halses Fortabelse at holde hende inde Nat og Dag udi god Forvaring, udi en stærk Fjeder, som Borgmester Jens Olufsen skal selv have Nøglen til, saa hun ikke lønlig eller aabenbarlig skal have nogen Udflugt mine Naboer eller nogen udi Byen til den ringeste Skillings Skade, uden alene saa tit og ofte hun af Øvrigheden kunde faa Lov at gaa til Kirken Guds Ord at høre, dog straks igen at indesluttet, som her forskrevet stander. Og dersom jeg udi denne mit Løfte og Tilsagn findes forsømmelig, da forpligter jeg mig uden al Dom

*) Det var i 1628, da kejserlige Tropper holdt Ringkjøbing besat.

eller Rettergang at være æresløs og mit Liv at være forbrudt. Til Vidnesbyrd med min Haands Underskrift.

Ringkjøbing, 14. November Anno 1628.

Dette bekender jeg.

Christen Christensen.
Egen Haand.

Andreas Thomsen Klits Forpligtelse til at føre et skikkeligt Levned.

Saasom underskrevne Andreas Thomsen Klit har, uagtet min Sognepræsts og Sjælesørgers trohjertige Formaninger, hidtil ført et liderligt og ukristeligt Levned, især ved idelig Drukkenskab, især ved Guds Huses, og hans hellige Ords For sømmelse, især ved ond og forargelig Forhold imod min Hustru, det jeg foruden efter tilforn i Synderlighed øvede imod hende den 18. Juni næst afvig, da jeg i min Drukkenskab saa ilde handlede imod hende, at hun maatte tage Flugt ud af Huset og søge ned til sin Daatters Mand Peder Bøllings Hus, paa hvilken Vej jeg forfulgte hende med Sten, og siden da jeg var kommen ind i bemeldte Peder Bøllings Hus efter hende udi samme min Ubesindighed overfaldt baade Peter Bølling selv og hans Hustru med Hug og Slag. Desaaarsag Bølling for at forekomme større Ulykke maatte kalde Folk af Gaden til Hjælp og ellers søge den velvise Magistrats Tilladelse at lade mig sætte i Forvaring udi Arrestkammeret paa Raadstuen indtil videre. Da, efterdi bemeldte min Svoger*) Peter Bølling haver været benødiget at lade mig indstævne til Ringkjøbing Byting til den 29. Juni førstkommande for Tingsvidne at føre angaaende bemeldte min Formastelse baade imod min egen Hustru

*) Skulde egentlig være Svigersøn, idet Bølling var gift med hans Steddatter, hvilket fremgaar af et vedlagt Aktstykke.

og imod ham og hans Hustru, hvilken Sag, om den skulde udføres efter Loven, vilde udfalde til alt for haard en Straf for mig, og bemeldte Peter Bølling der ud over, særdeles efter min Hustrus indstændige Begæring, og ellers af den Kærlighed, han som en Svoger har til mig, hellere har villet lide den Uret og Overlast, som ham og hans Hustru af mig bemeldte Dag er vederfaret, end se mig underkastet den Straf, som jeg efter Loven har fortjent, og derfor nu ej alene har frafaldet sit Stævnemaal, men endog løsgivet mig af min Arrest, saa fortryder jeg hjertelig og inderlig saadan min Formastelse imod min Hustru og mod hendes Daatter og Daatters Mand saa vel som mit onde Levned i andre Maader, hvorved jeg saa ofte har forurettet min Hustru, forarget andre og fortørnet Gud den allerhøjeste. Bedende den naadige Gud af et angerfuldt Hjerte om Naade og Syndernes Forladelse for hans Søns Jesu Christi dyre Forsonings Skyld lover jeg derhos Bod og Bedring i mit Levned og Gudfrygtigheds Øvelse baade i mit eget og i Guds Hus og herefter at leve ædruelig og kærlig med min Hustru samt hendes Daatter og Daatters Mand og ikke gøre nogen videre Anstød eller Forargelse her i Menigheden. Og saafremt jeg nogensinde efter denne Dag — det Gud naadelig forhindre — skulde begaa saadanne Exesser imod nogen af dennem, maa denne mig nu eftergivne Sag og denne min Forseelse, som jeg her i denne Revers selv har tilstaaet, igen mod mig paatales, og jeg derfor at lide al den Straf, som Loven derfor dikterer. Imidlertid for denne min Forseelse bøder jeg denne Gang til Byens Fattigkasse 3 Mk. og 8 Sk. danske, som af mig er blevet leveret til Sognepræsten. Denne min Tilstaaelse og Forpligt, som jeg udi min Sjælesørgers og den velvise Magistrats Hosværelse underskriver og fra mig giver, underskriver ogsaa min Hustru og min Svoger Peter Bølling paa egne og Hustrus Vegne til Vidnesbyrd, at de i denne Sag paa ovenskrevne Konditioner mig haver efterladt, hvorimod de ogsaa samtidig

forpligter sig under lige Straf ingen Anledning at give mig her efter til nogen Uenighed, Fortræd eller ond Forligelsesmaal. Og forbliver saa denne min Revers udi Magistratens Gemmer paa Raadstuen, at den i sin Tid, om jeg herefter i saa Maade skulde forse mig, kunde overgives til den, som derpaa haver at klage og mig at aktionere. Ellers meddeles mig og Peter Bølling her en rigtig Copie deraf til Efterretning. Ringkjøbing den 20. Juny Anno 1731.

A n d r e a s o g M a r g r e t e T h o m s e n K l i t .

Paa egne og Hustrus Vegne,
Peter Jensen Bølling.

3. Nogle Borgernavne fra 1660.

Under Omtalen af Svenskekrigen er nævnt, at der fra Aaret 1660 findes et særdeles smukt og udførligt Byregnskab, bl. a. indeholdende Navnene paa Skatteyderne i et Antal af ca. 130.

Det almindeligste Navn i Ringkjøbing synes dengang at være Jensen; godt en halv Snes Borgere bærer dette Navn. Derefter følger Christensen og Sørensen og derefter igen Lauridsen, Nielsen og Hansen, de sidstnævnte hver 3—4 Gange. Af mere sjældne sen - Navne kan nævnes følgende, hvoraf flere jo findes her paa Egnen endnu: Poul Ebbesen, Christen Albertsen, Peder Graversen, Mads Villadsen, Gravers Dynsen, Lauge Lambertsen, Hans Bennetsen, Sander Michelsen, Knud Bolsen og Jep Tygesen. Navnene Olufsen og Thuesen træffes ikke paa Regnskabet, men forekommer ellers ogsaa i Byen fra de Aar.

En hel Del Borgere bærer særlige Stednavne eller Bynavne fra Omegnen, og nogle af disse findes stadig her paa Egnen som Familienavne.

Af saadanne Stednavne kan nævnes: Jep Tharm, Jep Fiskbæk, Christen Skiern, Anders Bollerup,

Johan Klitgaard, Ane Borris, Jørgen Staby, Christen Holm, Niels Stengaard, Peder Toft, Iver Kiergaard, Jens Plousgaard, Anders Udstrup, Laust Fiand, Jens Strandgaard, Jørgen Madum, Morten Thorbøl, Christen Harbo, Anders Stadel, Christen Rindom, Niels Finderup, Christen Ulborg, Kirsten Abildgaard, Povl Deinbol, Jens Hover, Niels Kolding, Peder Vasgaard og Bennet Hergaard. Endvidere forekommer Navnene Paaske, Koch, Vetter, Grokier, Smidt, Vedsel og Busk.

Nogle nævnes ved deres Haandværk, saaledes: Iver Murmester, Christen Skræder, Christen Fisker, Jens Feldbereder, Lisbeth Sypige, og enkelte betegnes ganske formløst, som f. Eks. Apelone og Store Maren.

4. To Ansættelsesbreve.

Nedenstaaende to Smaastykker fortæller om Ansættelsen af en Kirurg og en Organist. Det er omtrent samtidig 1633 og 1685, og i Modsætning til det andet Stof gengives de nøjagtig efter Originalbrevene saavel i Form som i Ortografi, saaledes at man faar et Indtryk af vort Skriftsprog for ca. 250 Aar siden. Hvorvel det afviger ikke saa lidt fra Dansk i Dag, er det dog ikke mere utilgængeligt, end at man ved Læsningen let kan opfatte Meningen.

Johan Koch antages til Badskiær
og Kirurgum.

Kiendis Vi underskrefne baade af Geistligheds og Øffrigheds, saa vel som Borgerskabs Stand udi Ringkiøbing og hermed vitterliggøres, at saasom icke allerminste legemlig Svaghed og Skrøbelighed, men endogsaa Ulyckelige Hendelser og Tilfæld i adskillige maader uformodentlig kand Mennisker paakomme; og Byen en god og forfaren Mand af

Badskiæritz profession behøfves, og den ærlig, actbar og konstige Mand Mester Johan Koch af Kiøbenhafens barnfødsanstalt i Stradsburg, effter venlig begiering og Anmodning sin tjeneste af samme profession byen nu præsenterer; Da ere Vi her udi enige og Samdrægtige paa Byens Vegne at antage, saa og hermed antager, Velb. Mester Johan Koch til en Badskiær og Kirurgum her udi Byen og hannem her at maa boe og bygge och sin boepæl sætte. Samme profession maa hand allene og ved sin egen Middel nyde og betiene, saasom med patienters curering, Balbieren, Aareladen og anden Deslige leylighed hans profession angaaende; Og ingen derudi enten Indtagen eller Undtagen, at maa gjøre hannem nogen Indpass og forfang her udi byen. Og dersom sligt skulde fornemmis og det klageligen af hannem for os bliffver andraget, da haffver vi til dets remedering og afskaffelse at gjøre hannem all muelig hielp och assistentz. — Naar bemeldte Mester Johan Koch haffver nogen aff Byens patienter under haand og cur, da maa hand icke ud af byen forreyse eller og absentere uden Øffrigheds Videnskab og Samtycke. — Herimod loffver vi at giffve hannem Aarlig Sølf, siger 12 Slettedaler til Gaards- eller Huusleye, som han sig self skal forskaffe, huis leyligheden sig for hannem dog til best kand beqvemme. Og, desforuden maa hand vere fri for all Kongl. Contribution — undtagen Consumption — saa længe hand ingen borgerlig næring bruger; Saa og fri og forskaanel for byens tyngde og besuerligheder, saasom med Kemnerie, Formynderskab, Indquartering og deslige. — Och hellers loffver vi udi alle muelige Maader at være hannem behielpelig; Och han derimod at beviise Magistraten tilbørlig respect og lydighed i alle velmæssige og tilbørlige maader. Udi det øbrige hannem saaledis at haffve sin profession og bestilling ud i Agt, fornemmelig med patienters obagt og curering, som hand agter for Gud og Mennesker at forsuare. Og maa offvenmeldte Mester Johan Koch Kongelig Confirmation — om hannem behager — Underdanigst herpaa søge. At os dette paa begge Sider holdes og efter-

kommis skal, haffver vi enhuer paa sin Side et heraf ligelydendes til os annammet med samptlige Hænders Underskriffuelse og Stadfæstelse paa Mester Johan Kochis Undertrækelse.

Ringkjøbing, 11. Juni 1683.

Ansættelsesbrevet er underskrevet af Borgmester, Raad, Sognepræst og Johan Koch selv.

A b r a h a m J a c o b s e n a n s æ t t e s
s o m O r g a n i s t .

Borgmester og Raad udi Ringkjøbing gjør vitterlig at eftersom Kunsterfahner Abraham Jacobsen haver Lovet og tilbydt Os paa Kierkens og Byens vegne sin tjeneste som Orgemester, Saa haver Vy bannem og dertil antaget, som vy hannem hertil antager og bestiller, og skall være Orgemester her til Ringkjøbing Kierke, Og nyde aarlig til Løn, aff Kiercken og byen lige som hans formand før hannem nødt Haver, og af ældres tjd (Tid) have været lagt Orgemesteren til Løn, nemlig af Kiercken 15 Slettedaler og aff byen 25 Sldl angive til haabe fyrgetive Slette Daler, huilke hannem udi tvende terminer Aarlig skal være Rigtig betaled, Halfparten ved St. Hans Dags tjd og resten inden Aarets udgang; Hvorimod Abraham Jacobsen lovet og til-sagdt sig skikkelig tilbørlig og flittig i sin tjeneste at forholde, Og skal lønnen angaa fra Nytaarsdag naar mand er skrivendes 1686 til hvilken tjd Abraham Jacobsen haver lovet sig at indstille, Att dette Efferkommis skall, bliffver underskrefven.

Ringkjøbing, 14. July 1685.

C h r i s t e n W i n t e r , J e n s J e n s e n .
B o r g m e s t e r .

A b r a h a m J a c o b s e n B r i n g .

Med Hensyn til Retskrivningen er del let at se, at der dengang ikke var nogen autoriseret Ordbog; store Bogstaver anvendes efter Forgodtbeholdende, det lille Ord »og« kan staves som i Dag for paa næste Linie at optræde som och, og heller ikke

Tegnsætningen er der efter vor Opfattelse meget Konsekvens i; men som nævnt, Meningen er tydelig nok, og Sætningskæderne er ingenlunde længere og mere indviklet end sædvanligt var paa den Tid.

Som det fremgaar af Indholdet var Abraham Jacobsen ikke den første Organist, og Kirken skal ogsaa have haft Orgel allerede fra 1633 (se Frosts Beskr. Side 92), og ligeledes skal der have været 2—3 Bartskeerer og en virkelig Læge — Dr. Leegaard — i Ringkjøbing, før Johan Koch blev antaget (se Lodbergs Artikel i Ringkjøbing Amts Dagblad d. 15. Juni og 21. Juni 1941). Om Lægevæsenets videre Udvikling i Ringkjøbing By og Amt kan læses i Hards. Aarbog 1915.

5. En Borgmesterbestalling.

Det er jo ikke i saa mange Aar, at vi her til Lands har haft folkevalgte Borgmestre. Før 1918 var det almindeligvis juridiske Embedsmænd, som ogsaa gjorde Tjeneste som Politimestre og Dommere. Gaar vi derimod tilbage til Enevældens Dage i det 17. og 18. Aarhundrede, var det ogsaa dengang en af Byens egne Borgere, der var Borgmester, men han var, saavel som Magistratens øvrige Medlemmer, de saakaldte Raadmænd, udnævnt paa Livstid af Kongen. Her skal gengives en saadan Borgmesterbestalling. Den var meget flot udformet med store kunstfærdige Bogstaver prentet paa Papiret og neden for Underskriften paatrykt Kongens store Segl.

Vi Frederik den Fjerde af Guds Naade osv. gøre alle vitterligt, at vi allernaadigst have beskikket og forordnet, saa og hermed beskikker og forordner Peder Boesen hidtil Raadmand udi vor Køb-

stad Ringkiøbing til at være herefter Borgmester sammesteds udi den forrige nu ved Døden afgangne Borgmester Jens Mikkelsen Ruudes Sted; Thi skal han fremdeles være os som fri absolut og Souverain Arve-Konge og Herre huld og troe, vores og vores Kongelige Arvehouses Gavn og Bedste søge, vide og ramme Skade og Fordærv af yderste Magt, evne og hindre forekomme og afværge, og sig ellers saaledes skikke og forholde, som det en ærlig, tro og oprigtig Borgmester egner og vel anstaar, I Særdeleshed skal han sig i alle Maader rette og forholde efter den Ed, han os derpaa allerunderdanigst gjort og aflagt haver, hvorfor vi herved byde og befale samtlige Borgerskabet i bemeldte Ringkiøbing, at de fornævnte Peder Boesen for deres Borgmester agter og holder. Givet paa vort Slot Frederiksborg den 28. December 1725.

Frederik R.

6. Et 200 Aar gammelt Reglement for Markeds- og Torvedage.

I vor Tid spiller Markedsdagene — maaske med Undtagelse af Augustmarkedet — kun en ringe Rolle for Byen, og bortset med lidt Handel med Frugt og Grøntsager er Torvehandelen heller ikke af stor Betydning. Anderledes i gamle Dage. Da satte de flere Dages Markeder, naar Befolkningen fra Omegnens Landsbyer i stort Tal søgte hertil, stærkt Præg paa Byen. Ligeledes var der paa Ugens Torvedage livlig Handel med mange Slags Varer. Fra Tid til anden er der saavel for Markeds- og Torvedage sket visse Ændringer; haade Udvidelser og Indskrænkninger. Her skal nu meddeles et Reglement fra 1740 om Fastsættelsen af disse Handelsdage:

Plak at,

hvorved Christian Carl von Gabell til Braminge, Ridder, Kongl. Majestæts til Danmark og Norge

p. p. Geheimeraad, Stiftsbefalingsmand over Ribe Stift og Amtmand over Riberhus Amt bekendtgør til alle og enhvers Efterretning, at efter høist bemeldte Deres Kongelige Majestæts allernaadigste Konfirmation den 10/11 sidst forvigt paa et mig allerunderdanigst forfattet Reglement angaaende Markeders og Torvedages Holdelse udi Ribe Stifts Købstæder skal udi Ringkiøbing By aarlig holdes efterskrevne Markeder og ugentlige Torvedage saasom:

1. Alene med Kram og Trævarer, Haandværksfolks Arbejde og deslige Ting hvert Aars den 15. Juni paa en Dag alene.
- 2 Med Kram og Trævarer, Haandværksfolks Arbejde samt Heste, Okser, Stude, Køer og alle andre Kreaturer (1.) det første hvert Aars 14. Marts udi en Dag.
 - (2) det andet aarligen hver 8. Aug. udi 4 Dage, hvorimod den saakaldede Thiim Marked aldeles skal være afskaffet.
 - (3) det tredje hvert Aars 30. Sept. udi 1 Dage.
 - (4) det fjerde aarlige den 2. Novbr. udi 3 Dage.
3. Med Heste, Okser, Stude og andre Kreaturer alene, hvert Aars 18. Okt. udi 3 Dage.
4. Torvedage med alle Slags Varer, som Bonden haver at sælge, skal holdes hver Onsdag.

Ved foranførte Markeder og Torvedage bliver i Almindelighed at erindre og iagttage, at naar samme falder paa en Søndag eller anden Helligdag, saa skal den udsættes til næste Søgnedag. Det bliver og til Landmandens og Bondens Efterretning hermed bekendtgjort, at Varer, det være sig Korn, Viktualier eller andet, som han agter at føre til Byen og sælge, skal bringes paa Axeltorvet og der falholdes og sælges og ikke til Høkere og Forprangere. mindre til de, som Landet omløbe, at afhændes under Varernes Konfiskation og anden Straf efter Kongelig allernaadigst Lov og Forordninger. Men Heste og Kvæg-

markeder holdes paa Byens Grund og det Sted, som sædvanligt været haver, og paa det ikke alene Ringkiøbings Borgere og Indvaanere, men endog Landmanden og Bonden om de aarlige Markeder og den ugentlige Torvedag og ligeledes hvor og til hvad Steder, deres Varer skal føres, kan vorde underrettet, saa skal denne min Plakat publiceres ved Raadstue og Bytings Retterne der paa Stedet, item (ligeledes) ved omliggende Herreds- og Birketings, samt til Kirkestævne paa Landet, og Genpart deraf afsigeres saavel paa de sædvanlige Steder i Byen som Herreds- og Birketingene, item paa Kirkedørene, at ikke nogen sig ved Uvidenhed skal kunne undskylde.

Braminge, den 12. Decbr. 1740.

Under min Haand og Signete.

Christian Carl von Gabell.

7. Brød- og Kødpriser for 200 Aar siden.

I en Tid, da der er sat Prisstop for adskillige livsvigtige Varer, er det ikke uden Interesse at se 200 Aar gamle lokale Maksimalpriser paa saa vigtige Livsfornødenheder som Kød og Brød Taksterne er fastsat af Magistratens Medlemmer, Borgmester Kiær og Raadmændene Rude og Biergh paa Ringkjøbing Raadstue den 28. Jan. 1743, og Bekendtgørelsen har følgende Ordlyd:

K ø d T a k s t, som efter nærværende Tids Lejlighed paa Ringkjøbing Raadstue den 28. Jan. 1743 er bleven sat, hvorefter Slagterne her i Byen, som bruger denne Profession, skal være forpligtet for Borgerskabet og andre at falholde og sælge deres Kød af den Vægt og for den Pris, som følger:

1. Et Skaalpund godt frisk Oksekød af Bryststykket og høve Ribben (Højreb?), naar Kroppen, efter den er slagtet, i det ringeste vejer 18 Lispund, da for Pundet 3¹/₂ sk
og al Resten for Pundet 2¹/₂ sk
2. Et Pund af gode voksne og fede Kalve, naar

Kroppen, efter den er slagtet, kan veje 3 Lispund, sælges da Pundet for 4 sk

3. Af mindre dog gode og fede Kalve, som kan veje 2—2½ Lispund, naar den er slagtet, sælges Pundet for 3½ sk
4. Og af mindre Kalve til 1½—2 Lispund for Pundet 2 sk
5. Lammekød, naar de er saa store, at de kan hugges og sælges i Pundevis, da for Pundet 3 sk
6. Frisk Svinekød for Pundet 3½ sk

Hvorefter Slagterne, fra den Tid og til anden Takst sat vorder, sig haver at rette under Kødets Konfiskation og Mulkt til de fattige efter Politiforordningen.

Ligeledes Brød Takst efter nærværende Tids Tilstand og Kornets Pris, hvorefter Bagerne her i Byen, saa mange som bager enten Grov- eller Finbrød og sig af denne Profession ernærer, skal være forpligtet for Borgerskabet og andre at falholde og sælge Brød af den Vægt og for den Pris, som følger:

1. Godt bagt og velmagende Grovrugbrød skal veje 2 Pund 2 sk
2. Af sigtet Rugmel, et overskaaren Brød skal veje 27 Lod 2 sk
3. Simmerler 12 Lod 1 sk
4. Kouringer 9 Lod 1 sk
5. Af Hvedemel skal et Brød for hver Skiling veje 12 Lod.

Skrivelsen slutter med en lignende Advarsel som til Slagterne.

Det er unægtelig lidt andre Priser, end de der gælder i Dag, men selvfølgelig var hele Prisniveauet et andet dengang, saa det er vel tvivlsomt, om Bagerne og Slagterne derfor har haft mere Handel end nu om Stunder.

8. Nogle Dødsaar paa Borgmestre, Byfogder o. a.

Blandt de gamle hengemte Arkivalier, der blev fremdraget paa Raadhusloftet, var ogsaa et løst kladdeagtigt Ark, indeholdende en Fortegnelse paa Dødsaaarene for en Række Borgmestre, Byfogder og Raadmænd. Man kan ikke se, hvem der har udarbejdet Fortegnelsen og heller ikke, naar dette er sket; den sidste Oplysning paa Arket er en Meddelelse af 26. Septbr. 1826 om Byfoged Grev Sponnecks Forflyttelse som Amtmand til Skanderborg. Listen er ikke fuldstændig, men indeholder dog de fleste af de Borgmestres Navne, der findes paa Tavlen i Raadhushall. En Del af Oplysningerne er kontrolleret gennem de gamle Kirkebøger, og Sandsynligheden taler for, at hele Listen er udarbejdet efter Kirkebøgerne og derfor fuldt paalidelig.

Listen ser i sin Helhed saaledes ud:

- 1689 d. 2. Marts døde Borgmester Jep Jepsen Tarm
- 1690 d. 12. Februar døde Borgmester Christen Winther
- 1697 d. 2. Februar døde Byfoged Ole Jensen
- 1710 d. 19. Juni døde Borgmester Claus Bang
- 1714 d. 11. Januar døde Borgmester Rasmus Pedersen
- 1715 d. 8. Marts døde Byfoged Jens Hass
- 1717 d. 4. August døde Borgmester Niels Ollesen (Ollesen = Olufsen)
- 1717 d. 9. Oktober døde Borgmester Thue Ollesen
- 1720 d. 9. Maj døde Raadmand P. Boesen
- 1725 d. 9. Marts døde Raadmand L. H. Nyeland
- 1725 d. 16. November døde Borgmester Jens Michelsen Ruude
- 1738 d. 5. December døde Raadmand Anders Stau-ning
- 1742 d. 25. August døde Raadmand Anders Ander-
sen
- 1743 d. 19. Oktober døde Byskriver Hans Johansen Haberdorff

1750 d. 11. April døde Byfoged Laurids Hostrup
 1758 d. 2. August døde Borgmester Peder Boesen
 1759 d. 3. August døde Raadmand Ruude
 1761 d. 28. Marts døde Byfoged Schmidt
 1774 d. 17. Jan. døde Borgmester N. I. Biergh
 1778 d. 27. Maj døde Raadmand Ole Franck
 1790 d. 6. Februar døde Raadmand Montagne
 1810 d. 10. Maj døde Byfoged Søren Bork.

Hvis man sammenholder de nævnte Borgmestres Dødsaar med Opgivelserne paa Tavlen i Raadhus-hallen over deres Borgmestertid, vil man se, at næsten alle Borgmestrene er døde i deres Embede; kun to er døde som forhenværende Borgmestre, nemlig Jep Jepsen Tarm, der var Borgmester 1674—83 og døde 1689, samt Peder Boesen Borgmester 1725—37, og som først døde 1758.

9. En gammel Fortegnelse over Byens Ejendom.

Paa en Liste fra 1775 er opført alle de Bygninger, Porte, Bomme, Broer etc., som skal vedligeholdes af Ringkjøbing Bys Kasse.

1. Raadstuens gamle brøstfældige Bygning med derudi værende Inventarium.
2. Byens Hus paa Torvet med vedliggende halve Brønd og Plankeværker, samt tilhørende Inventarium.
3. Torvebrønden med 2 Spande og Kæde samt videre tilhørende Træværk.
4. Byporten med tilhørende Træ og Jernværk.
5. Damstrædeleddet med Stakitværk.
6. Tvende Stakitværker med Bomme, øster og vester ved Stranden.
7. Mark- og Engleddene med sine Stolper, Hængsler og Laas.
8. Et Led Nordvest for Vestergaden med Stolper, Hængsler og Laas.

9. Broen mellem Ringkiøbing og Rindum med et dertil hørende Led.
10. Brandredskaber og dertil hørende.
11. Tvende Vandrender, den ene i Øster Meldgaden og den anden i Vestermeldgaden til Stranden.
12. Tvende Vægtermorgenstjerner.
13. En Tromme til Byens Tambour og en mindre dito.
14. En Kag og en Gabestok med Tilbehør, meget gammel.

Der er forskelligt af Interesse i denne Fortegnelse. Raadhuset nævnes som gammelt og brøstfældigt, og det blev jo ogsaa som tidligere omtalt erstattet med et nyt allerede et Par Aar efter. Endvidere har Byen ifl. Post 2 ejet et Hus til paa Torvet, men det fremgaar ikke af Akterne, hvad dette har været brugt til. Byporten er Østerport for Enden af Adelgaden, omtrent ved Museet. Ved Enden af Damstrædet var Nørreport, der dog kun bestod af et Led. Endelig er der saa Vægternes Vaaben, Morgenstjerne, og Torturredskaberne Kag'en og Gabestokken. En Kag var en Pæl, til hvilken Forbryderen blev bundet og derefter offentlig pisket af Bøddelen, 27 Slag med 9 Ris, 3 Slag af hvert. Kagstrygning, der blev anset for en meget vanærende Straf, fandt kun Sted for mere ondartede Forbrydelser. Denne Strafmetode vedblev at have Hjemmel i Loven lige til 1866, men var dog gaaet af Brug mange Aar før. Gabestokken bestod af et Halsjern, hvori Synderen kunde laases, fæstet til en Pæl, der blev nedrammet i Jorden, eller anbragt paa en Mur paa et befærdet Sted. Brugen af Gabestok gik i det store og hele af Brug i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede.

Endvidere kan nævnes, at mellem Inventaret fra

Raadhusets Loft omtales en Daarekiste med Tilbehør, adskilt og sammenlagt. Ordet Daarekiste forekommer her i sin oprindelige Form, nemlig som et Aflukke af Tømmerværk til Indespærring af Sindssyge, uden Kur og Pleje. Man ser, at den er demonteret, saa man har maaske Lov til deraf at slutte, at den ikke havde været i Brug i lang Tid; men paa den anden Side findes den endnu paa Raadhusloftet ifl. en anden Inventarliste i Aaret 1814, saa den er dog blevet flyttet med over paa det ny Raadhus af 1778. Derimod nævnes hverken Morgenstjerner, Kag eller Gabestok paa denne sidste Liste fra 1814. Af andet Inventar fra 1775 bør nævnes Kongeloven in folio udi en Kasse. Dette gamle smukke Værk findes heldigvis stadig paa Raadhuset, ligesom 2 Messinglysestager med Lyse-saks, en Træsandbøsse og en Træblækbeholder, alt anført paa Listen af 1814.

Sluttelig kan det maaske have Interesse for nogle at høre, hvorledes Brandvæsenets Udrustning var i 1775. Det hedder herom:

Brandsagerne ere: En Kobbersprøjte med Slange, Skruer og Rør, samt Hammelstok dertil*) Et Vandkar med Laag og Slæde, 2 smaa dito paa en gammel Slæde. 25 gode Læderspande og 12 gamle ubrugelige. En liden Kobberhaandsprøjte og 2 dito af Træ, 2 Egetræs Spande med Jerngjorde og Greb og en gammel dito med Tovværk at hænge i Brønden. 4 Træbøtter med Jerngjorde. 1 lang Brandstige og 3 mindre dito med Jernpigge. 4 Brandøxer, 2 Murbrækkere, 6 Brandhager med Jernkæder og Tove. 1 Brandlygte og 2 mindre dito til Magistratens Brug.

*) Denne Sprøjte opbevares nu paa Museet.

10. Om Skatterestancer i gamle Dage.

I vore Dages Kommuneforvaltning bliver Spørgsmaalet om Skatterestancer jævnlig drøftet, og det har ogsaa tit været Tilfældet her i Ringkjøbing. Ogsaa paa dette Felt gælder dog det gamle Ord: Der er intet nyt under Solen, hvilket nedenstaaende lille Skrivelse til Magistraten af 14. August 1789 tydeligt viser

Til Indledning hedder det:

»Vi underskrevne Tolv-Mænd*) haver i Dag været samlet for at overlægge efter vores Pligt, hvorledes man kommer til Ende med den store Restance af Byens Skatter, som aarlig bliver større og større, og hvorledes saadant for Fremtiden saa vidt muligt kan ændres«.

Der opstilles nu i det følgende 7 Punkter, som man ærbødigt beder Magistraten tage under villig Overvejelse.

Det var den Gang Regel, at en af Borgerne hvert Aar blev udnævnt til Kæmner, og han skulde sørge for, at Skatterne indgik. Man anmoder nu først om, at ingen Kæmner antages, førend der er sket Overlæg med Tolv-Mændene om hans Kvalifikationer. Endvidere foreslaas, at Listerne over Skatteyderne overgives Kæmneren, saasnart Skatten er lagt og approberet. Dette har ikke været Tilfældet de foregaaende Aar, og derved er Kæmneren blevet opholdt ved i rette Tid at fordre Skatterne erlagt. »Endnu i August Maaned har dette Aars Kæmner endnu ingen Skattelister modtaget, og vi beder om, at dette maa ske paa det denne Uor-

*) Tolv-Mændene eller eligerede Borgere var i Enevældens Tid en Slags raadgivende Byraad.

den ej føder flere, og Kæmneren da formedelst finde Udflugter«.

Ligeledes anmodes om, at den sidst afgaaede Kæmner, Hr. Niels Holm, ufortøvet inden han aflægger Regnskabet ved Hjælp af Øvrigheden besørger Skatterestancerne indkrævet for det Aar, han har været Kæmner, »og hvad der efter lovlig Omgang paa anbefalede Maade ej kan blive at faa, bør af Magistraten og de Tolv-Mænd overvejes, og da gøres Forslag til Overdrag paa højere Steder«.

Man maa endvidere have en bedre Indsigt med Byens Ejendomme og Jord, flere Jordstykker er i de senere Aar blevet forringet ved Klynekastning. Konditionerne ved Udlejning af Byens Jord maa skærpes, og Lejen maa betales forud hvert Aars 1. Maj, i modsat Fald maa der foretages Udpantning.

Skrivelsen slutter med følgende ret kraftige Vendinger:

»Maa vi ærbødigst bede de alvorligste Anstalter anvendt for de fra forrige Aaringer resterende Skatter, at der bliver anlagt Sag, erhvervet Dom, saa at man dog engang faar at vide, hvad Byens er, og for øvrigt beder vi, at intet betydeligt foretages til Byens Udgift, før der er sket Overlæg med os. Udbedende os herpaa de velvise Fædres Svar«.

Skrivelsen er underskrevet af Peder Tang, Christen Strandbygaard, Jens Harpøth, Jep Kolbye, Berthel Kolbye, I. Croner, C. Worgod, M. H. Fischer, N. Frandsen, Anders Pedersen Rebslager og Peder Friis; den tolvte Underskrift N Rindom mangler.

Det er let at læse en vis Behrejdelse for Forsømmelighed mellem Skrivelsens Linier. Muligvis

har det været berettiget. Magistratens Medlemmer, Raadmændene Montagne og Hvid, var paa dette Tidspunkt vistnok to ældre Herrer, og maaske er Forholdene vokset dem over Hovedet. Raadmand og Byfoged Montagne døde næste Foraar, efter at han havde været Byfoged i Ringkjøbing i ca. 30 Aar. Raadmand N. Hvid døde 1793 som Byens sidste Raadmand (se Frost Side 78, Anm.).

Svaret til Tolv-Mændene afgives allerede 3 Dage efter, den 17. August, og det er helt igennem imødekommende. M. H. t. det første Punkt om Udnævnelse af en Kæmner svares der:

»Da en af os aarlig haver beraadt sig med en eller flere af de Tolv-Mænd om at faa en sufficient Overkæmner udnævnt, saa ses gerne, at de Tolv-Mænd overlægger hvert Aar inden Aarets Udgang, hvem dertil agtes mest bekvem og siden derefter give Magistraten Underretning derom. Ellers ønskede vi helst, at det kunde blive her som i andre Købstæder, at en beständig Overkæmner kunde blive anordnet, som baa- de var bekvem og kvalificeret, hvorfor der da af Byen kunde tillægges ham en passelig Belønning«.

For den anden alvorlige Klage om den sene Udarbejdelse af Skattelisterne vil Magistraten dog fralægge sig Ansvar. Dette tilkommer Kæmneren og Taxer-Borgerne (Ligningskommissionen) og er egentlig Magistraten uvedkommende, men da Kæmnerne tit ikke har kunnet magte dette Hverv, har Raadmændene derfor paa- taget sig dette Arbejde, men »eftersom andre Embedsforretninger er blevet flere end forhen, saa har det ej været muligt for dette Aar at faa alle Lister ekspederet til Dato«.

Paa de andre Krav om skærpede Konditioner med Hensyn til Byens udlejede Jorder er Svarene fuldt ud imødekommende, og ligeledes kan Magi-

stralen gaa ind for en skarpere Kurs over for Skatterestancerne, men den vil dog lægge Initiativ over paa Tolv-Mændene, hvilket fremgaar af Svarets sidste Del, der lyder:

»Saason vi (Raadmændene) ere Rettens Betsjente ved Bytinget, kan vi ikke give nogen Kommission til Sagsanlæg, men det kan de eligerede Mænd bedst selv gøre og vælge en Prokurator, som hos Byskriveren kan faa al den udfordrende Oplysning. Restancen er her ved Haanden, som de eligerede behagelig vilde overveje og deraf uddrage, hvem derfor bør søges, og hvorledes man bedst kan faa Summen indreven, som ønskes jo før jo kærere; thi det er os lige saa meget derom at gøre, som det er de eligerede Mænd. Iøvrigt er, ej heller skal blive, noget foretaget til Udgift for Byen uden foregaaende Overlæg med de eligerede Mænd, med mindre saadant uopholdelig efter Øvrighedens Ordre skal ske«.

Denne Sag var en af de sidste, som Tolv-Mændene i den Sammensætning fik med at gøre; thi da den ny Byfoged Søren Bork tiltraadte i Sommeren 1790, var en af hans tørste Handlinger at sammenkalde Tolv-Mændene og meddele dem, at efter Byens Størrelse og Indbyggerantal var deres Tal alt for stort. Han havde derfor i Sinde at indstille til Kancelliet, at deres Antal successive blev nedsat til 4. Hvorledes Tolv-Mændene har reageret over for dette Skridt, vides ikke, men Byfogdens Indstilling blev fulgt, og efterhaanden glider det ene Navn ud efter det andet, indtil Antallet standser ved fire.

11. Da Jens Harpøth's Svin blev solgt.

Efterfølgende lille Skildring er en Auktionsforretning, vel ikke betydelig, men dog tilstrækkelig

til i nogen Maade at karakterisere den halvvejs sagnomspundne Jens Harpøth. Den viser ham som en Mand, der ved, hvad han vil, maaske med en Islæt af Stædighed og Rethaveri.

Anno 1792 den 3. September blev afholdt Auktion ved Damstrædeporten ved Byens Markhus af Auktionsdirektørerne Byfoged Bork og Byskriver Hviid for at sælge et af Markmanden paa Gaden den 30. August optaget løst og uringet Svin, som Ejeren Jens Harpøth ikke vilde indløse efter Byens Videbrev. Jens Harpøth havde i Løbet af Formiddagen indleveret følgende skriftlige Paastand:

»Min Svin, som Markmanden har bragt i Indtægtshuset, haaber og paastaar jeg givet mig tilbage mod Indtægtspenge, som jeg fra allerførste ofte har tilbudt og endnu tilbyder at betale, endskønt jeg ikke ved, om den var uden eller inden min Port, eller paa hvad Maade Markmanden er kommet ved den; den var solgt uden Byen, var angivet i Nørreporten til Consumtionstilbagegivelse, og Svinet var udelukket af Stien, da jeg havde givet min Dreng Ordre til at drive den, jeg finder mig allerede fornærmet, haaber De skaffer mig Ret, og ikke at det endnu skulde drives videre.

Markmanden blev tilkaldt, og han erklærede, at han ved Ed kunde bekræfte, at Svinet blev optaget paa Gaden, hvor det gik løs og uden Tilsyn, hvilket endog var muligt at bevise. Paa Vejen forbi Harpøths Port havde han raabt ind til Harpøth selv, at han her havde et Svin, og hvis det var hans, om han da vilde komme og skille ham derved. Der var ogsaa en i Gaarden, der svarede Ja, men der kom ingen, og derfor blev Svinet indsat i Markhuset, hvor det var blevet fodret af Jens Holm for 6 sk daglig.

Jens Harpøth var ikke selv mødt ved Auktio-

nen, men havde sendt sin Tjenestekarl, Søren Christensen, der erklærede, at han havde Ordre til kun at betale Indtægtspenge, d. v. s. en Afgift til Markmanden, og Auktionslederne bestemte nu, at da Ejeren hverken vilde betale for Svinets Fodring eller den fastsatte Sum af 2 Mk til de fattige, skulde Auktionen fremmes. Konditionerne blev oplæst, og det oplystes, at Auktionen var blevet bekendtgjort ved Trommeslag overalt i Byen. Svinet blev af de 2 Vurderingsmænd og Vitterlighedsvidner Niels Mogensen og Jens Huus vurderet til 2 Rdl., hvorefter det blev opaabt og tilslaaet Niels Mogensen for 2 Rdl 2 Mk og 4 sk.

Trods sit udtrykte Haab om at faa Ret er Jens Harpøth altsaa i dette Tilfælde dog blevet skuffet.

Et andet ejendommeligt Træk om Jens Harpøth kan læses i et Dokument fra 1786, i hvilket en Del Lodsejere af Byjorden skal udtale sig om nogle Digers Vedligeholdelse. Forskellige Synspunkter kommer til Orde, men Jens Harpøth giver kun Skrivelsen følgende karakteristiske Vedføjelse: »Jeg holder med den stædigste Parti, naar det bliver for mig som for de andre. er det for min liden Del det samme«.

12. Et Træk fra Pengekrisen 1818.

Offentlige Myndigheder bliver jævnlig stillet over for Ansøgninger, som de i og for sig finder rimelige og gerne vilde imødekomme, men dog ikke kan gøre det for Konsekvensens Skyld. Al dette ikke er noget nyt, kan ses af nedenstaaende smaa Skrivelser, der samtidig giver et tydeligt Billede af de haarde Tider efter Napoleonskrigene.

Da det er bekendt, at jeg har haft Kærskiftet i Nørre Kjær i Leje udi 3 Aar og har for mig

været meget dyrt og ved den overordentlig store Leje, som nu er forfalden, ser jeg mig ikke i Stand til at betale samme, da jeg ved Pengevæsenets Forandring er kommen udi fattige Omstændigheder og ejer aldeles intet, som jeg haaber ikke er ubekendt for mine Medborgere. Min ydmygste Begæring er derfor om at blive befriet for ommeldte Kærskifte, da det er mig ikke længere muligt at betale den; derpaa ønsker jeg Deres og Vedkommendes behagelige Svar.

Ringkiøbing, den 11. Novbr. 1818.

Deres heredvillige Tjener
Christen A. Toft.

Til Greve von Sponnech og de eligerede Borgere.

De eligerede Borgere giver Ansøgningen følgende Paategning, hvorefter det endelige Svar utvivlsomt er blevet formet:

Den af Højvelbaarne Hr., Kammerjunker, Greve Sponnech os tilstillede Ansøgning fra Christen Toft har vi overvejet. Skönt vi vel indser, at det efter Tofts Omstændigheder er ham alt for svær og vel næsten umuligt at svare Lejeafgift af Kærskiftet, saa tør vi dog ej indlade os deri, da mange flere paa samme Maade derefter vil fremkomme, som vel omtrent har deres lejede Kærskifter lige saa dyre som dette.

Ringkiøbing, d 4. Decbr. 1818.

Jens Harpøth. I. C. Weber. C Husted
I. C. Juulsgaard.

I n d h o l d :

	Side
I Ringkjøbing i det 17. Aarh.s Krige	5
II Svenske Krigsfanger i Ringkjøbing	57
III Et Par gamle Laug	64
IV Ringkjøbings Raadhuse	81
V Ringkjøbing som Garnisonsby 1779—85	102
VI To Instrukser	131
VII Borgervæbningen	144
VIII Ringkjøbing Købstads Markjorder	170
IX Om Gader og Veje	202
X Fra 1801 og den engelske Syvaarskrig ..	221
XI Fra 1848 og 1849	236
XII Forskelligt	247
1. En Sandemandskendelse og et Kongebrev	247
2. Et 300-aarigt og et 200-aarigt Kulturbillede	252
3. Nogle Borgernavne fra 1660	255
4. To Ansættelsesbreve	256
5. En Borgmesterbestalling	259
6. Et 200 Aar gammelt Reglement for Mar-	
keds- og Torvedage	260
7. Brød- og Kødpriser for 200 Aar siden	262
8. Nogle Dødsaar paa Borgmestre, Byfogder	
og andre	264
9. En gl. Fortegnelse over Byens Ejendomme	265
10. Om Skatterestance i gamle Dage	268
11. Da Jens Harpøths Svin blev solgt	271
12. Et Træk fra Pengekrisen 1818	273